

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ УКРАЇНИ

БАЗИЛЯК Наталія Олегівна

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

УДК 378.014.5.016:796/799(477)

ДИСЕРТАЦІЯ

**РЕАЛІЗАЦІЯ ДЕРЖАВНОЇ ГУМАНІТАРНОЇ ПОЛІТИКИ В
КОНТЕКСТІ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО
ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ**

Спеціальність 25.00.02 – механізми державного регулювання

Подається на здобуття наукового ступеня доктора наук з державного управління

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ Базиляк Н. О.

Харків – 2024

АНОТАЦІЯ

Базиляк Н. О. Реалізація державної гуманітарної політики в контексті інтеграції України до європейського освітнього простору. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора наук з державного управління за спеціальністю 25.00.02 – механізми державного управління. – Національний університет цивільного захисту України. – Харків, 2023.

Після майбутнього вступу України до ЄС заклади освіти повинні стати складовою єдиного європейського освітнього простору, що обумовлює кращу політичну, соціальну, некомічну співпрацю між різними типами закладів освіти та мобільність студентів і науково-педагогічних працівників. Особливістю управління сучасною освітою є необхідність залучення до вирішення проблем освіти різних соціальних інститутів, зростання ролі освітніх інституцій в організації та підтримці вищої освіти. Подальший розвиток принципу автономії освітніх установ як базисного принципу управління сучасною освітньою системою, що дозволяє освітнім інституціям самостійно вирішувати такі питання управління освітнім процесом, як вибір освітнього процесу, вибір освітніх методик та технологій, визначення структури та складу зайнятого персоналу, джерела фінансування.

Досвід провідних держав демонструє, що спільними зусиллями закладів освіти також можна вплинути на покращення ситуації в освітній політиці. Аналіз позитивного досвіду управління у закладах освіти у зарубіжних країнах дає підходи щодо імплементації управлінських принципів у національних закладах освіти з урахуванням специфіки та соціально-економічної ситуації. Отже, можливість імплементації системи освіти має чітку орієнтацію на інтеграцію її в європейський освітній простір, а трансформація навчального процесу забезпечує підготовку здобувачів закладів освіти до швидкого орієнтування у змінному інформаційному суспільстві та активного участі у відкритих багатокультурних спільнотах.

Розвиток конкурентного освітнього середовища, створення насиченого ринку освітніх послуг є найважливішим принципом управління системою освіти. Важливим принципом управління освітою за умов розвитку ринку освітніх послуг є необхідність фіксації вимог до якості освіти та розвитку системи контролю над виконанням цих вимог. Принципово нові соціоекономічні умови розвитку суспільства вимагають нових підходів до вирішення глобальних проблем сучасності, але при цьому відкривають і можливості нового бачення. Однією з таких проблем є проблема трансформації системи гуманітарної освіти, оскільки вона моделює ті відносини, які відбуваються в суспільстві.

У цьому контексті варто подумати, якою мірою європейські норми впливають на забезпечення єдиної освіти в країнах-членах ЄС, відповідно діяльність у сфері освіти спрямована на розвиток європейського виміру в освіті, зокрема через навчання та поширення мов держав-членів. Їхня мета також сприяти мобільності студентів та викладачів шляхом заохочення академічного визнання дипломів і періодів навчання та сприяння співпраці між навчальними закладами. Важливо також заохочувати молодь до участі в демократичному житті Європи, навчатися в інших європейських країнах та підтримувати розвиток дистанційної освіти.

З одного боку, соціально-гуманітарне знання та освіта визнаються квінтесенцією інформаційної цивілізації XXI ст., а з іншого боку – всупереч думці науково-освітньої спільноти, соціально-гуманітарне знання та вища освіта робляться одностороннім, порушуючи цілісність, комплексність освітнього впливу на молоду людину. Трансформація соціально-гуманітарної сфери освіти стає визначальним вектором демократизації та гуманізації, засобом встановлення оптимальних співвідношень між потребами суспільства в освітньому потенціалі та особистісною орієнтацією кожної молодої людини.

Модернізація соціально-гуманітарної складової системи освіти повинна бути пов'язана з наданням їй властивостей відкритості, здатності інтегрувати

в себе кращі та актуальні елементи світового знання і досвіду. При цьому необхідно не втрачати, а зберегти те цінне, що вже накопичено в розвитку суспільної та освітньої систем України, соціально-гуманітарним вектором, що визначає напрямок всієї модернізації освіти, стає перерозподіл теоретичного та практичного знання у змісті освіти.

Сьогодні цілям забезпечення потреби та права громадян на здобуття освіти будь-якого рівня на місці свого проживання або професійної діяльності є поширення дистанційного навчання. Важлива сумісність із процесом соціальної, економічної та політичної інтеграції, але на основі окремих систем освіти та переходу до глобального інформаційного суспільства. Хоча на даний час не створено глобальної освітньої системи, натомість розроблено загальний канон цінностей та спільних соціальних, економічних та політичних цілей, які визначають напрямки навчання та виховання молоді.

Основним є сприяння добробуту шляхом боротьби із соціальним відчуженням та дискримінацією, сприяння соціальній справедливості та захисту, солідарності між поколіннями та захисту прав дитини, а також сприяння економічній, соціальній та територіальній єдності та солідарності між державами. Європейські інституції можуть діяти для зближення національних систем, заохочуючи держави-члени самостійно трансформувати свої системи освіти відповідно до рекомендацій. Зазначену дію може сприяти законодавча база, яка захищає права особи на недискримінацію та вільне пересування працівників та послуг. Це можливо завдяки європейським освітнім програмам, стимулам до підвищення якості навчання і підвищення кваліфікації та підвищення індивідуальних можливостей працевлаштування.

Ситуація на ринку освітніх послуг диктує закладам освіти нові закони виживання та перемоги у конкурентній боротьбі, такий рівень освітніх технологій, аналогічні властивості послуг, єдині ринки збуту забезпечують приблизно рівні умови для конкуруючих закладів і виграш у цій боротьбі

сьогодні забезпечується здатністю організації гнучко дотримуватися змін освітнього ринку. Для того щоб стратегія діяльності закладу освіти стала значущою та адекватною його потенційним можливостям, потрібно знати та безперервно вивчати заклад освіти та його середовище, вчитися та професійно спілкуватися, неупереджено вивчати свій та чужий досвід.

Державна гуманітарна політика на теренах Європи полягає в тому, щоб через навчання громадян впродовж життя внести свій внесок у розвиток ЄС як суспільства, заснованого на знаннях, зі сталим економічним розвитком, більшою кількістю та кращими робочими місцями та більшою соціальною згуртованістю, забезпечуючи при цьому належний захист навколишнього середовища для майбутніх поколінь. Зокрема, програми мають на меті сприяти обміну, співпраці та мобільності між системами освіти та навчання в ЄС, щоб вони стали світовим еталоном якості. Дотримання гуманітарних прав людини має стати відкритим для культури, знань і соціального прогресу, поглибити демократію, характер і прозорість суспільного життя, прагнути до миру, справедливості та солідарності.

Демократизація управління системою освіти має забезпечувати участь у ній усього громадянського суспільства, подолання територіальної, матеріально-фінансової, корупційної, інформаційної та комунікативної нерівності в освіті на всій території України. Обмеження вторгнення ринкових відносин та ідеології в освітній простір забезпечить гуманізацію та фундаменталізацію освіти. Видається, що необхідно термінове вирішення проблемно-больових питань освітньої системи, а саме мобільність, реальна доступність освіти, кадрова політика в освіті та ефективність управління освітніми установами.

Сьогодні необхідне сприяння органів державної влади шляхом створення спільного ринку та поступової уніфікації державної гуманітарної політики, безперервного та неухильного розширення, посилення стабілізації, швидше покращення рівня життя та тісніші відносини між державами. Основою зазначених цінностей і цілей була культурна, релігійна та

гуманістична спадщина, з якої випливають загальнолюдські цінності, що становлять непорушні та невід'ємні права людини, а також свобода, демократія, рівність і верховенство держави.

Ключові слова: європейський освітній простір, реалізація, державна гуманітарна політика, молодь, управлінські підходи, механізми, освітні стандарти, суспільство, заклади освіти, інтеграція, європейські інституції.

SUMMARY

Bazyliak N. O. *Implementation of state humanitarian policy in the context of Ukraine's integration into the European educational space. – The manuscript.*

Thesis submitted for the degree of doctor of public administration, specialty 25.00.02 – Mechanisms of public administration. – National University of Civil Protection of Ukraine. – Kharkiv, 2023.

After the future accession of Ukraine to the EU, educational institutions should become a component of a single European educational space, which conditions better political, social, non-comical cooperation between different types of educational institutions and the mobility of students and scientific and pedagogical workers. A feature of modern education management is the need to involve various social institutions in solving educational problems, the growing role of educational institutions in the organization and support of higher education. Further development of the principle of autonomy of educational institutions as a basic principle of management of the modern educational system, which allows educational institutions to independently solve such issues of educational process management as the choice of the educational process, the choice of educational methods and technologies, the determination of the structure and composition of the employed staff, sources of funding.

The experience of leading countries shows that the joint efforts of educational institutions can also influence the improvement of the situation in

educational policy. The analysis of the positive management experience in educational institutions in foreign countries provides approaches to the implementation of management principles in national educational institutions, taking into account the specifics and socio-economic situation. Therefore, the possibility of implementing the education system has a clear focus on its integration into the European educational space, and the transformation of the educational process ensures the preparation of students of educational institutions for quick orientation in the changing information society and active participation in open multicultural communities.

The development of a competitive educational environment, the creation of a saturated market of educational services is the most important principle of management of the education system. An important principle of education management under the conditions of the development of the educational services market is the need to fix requirements for the quality of education and develop a control system over the fulfillment of these requirements. Fundamentally new socio-economic conditions of society's development require new approaches to solving the global problems of our time, but at the same time they also open up the possibilities of a new vision. One of these problems is the problem of transformation of the humanitarian education system, as it models the relations that take place in society.

In this context, it is worth considering to what extent European norms affect the provision of uniform education in the EU member states, accordingly, activities in the field of education are aimed at the development of the European dimension in education, in particular through teaching and spreading the languages of the member states. They also aim to facilitate the mobility of students and teachers by encouraging the academic recognition of degrees and periods of study and promoting cooperation between educational institutions. It is also important to encourage young people to participate in the democratic life of Europe, to study in other European countries and to support the development of distance education.

On the one hand, social and humanitarian knowledge and education are

recognized as the quintessence of the information civilization of the XXI century, and on the other hand, contrary to the opinion of the scientific and educational community, social and humanitarian knowledge and higher education are made one-sided, violating the integrity and complexity of educational influence on a young person. The transformation of the socio-humanitarian sphere of education becomes a defining vector of democratization and humanization, a means of establishing optimal relations between the needs of society in terms of educational potential and the personal orientation of each young person.

Modernization of the socio-humanitarian component of the education system should be associated with giving it the properties of openness, the ability to integrate the best and most relevant elements of world knowledge and experience. At the same time, it is necessary not to lose, but to preserve what is valuable, which has already been accumulated in the development of social and educational systems of Ukraine, the redistribution of theoretical and practical knowledge in the content of education becomes the socio-humanitarian vector that determines the direction of the entire modernization of education.

Today, the goal of ensuring the need and right of citizens to receive education of any level at their place of residence or professional activity is the spread of distance learning. Compatibility with the process of social, economic and political integration is important, but on the basis of individual education systems and the transition to a global information society. Although a global education system has not been created at the moment, instead a common canon of values and common social, economic and political goals has been developed, which determine the directions of education and upbringing of young people.

The main one is to promote well-being by combating social exclusion and discrimination, promoting social justice and protection, solidarity between generations and protecting the rights of the child, as well as promoting economic, social and territorial unity and solidarity between states. European institutions can act to bring national systems closer together by encouraging member states to transform their education systems on their own according to the recommendations.

This action can be facilitated by a legislative framework that protects the rights of individuals to non-discrimination and free movement of workers and services. This is possible thanks to European educational programs, incentives to improve the quality of education and professional development, and increase individual employment opportunities.

The situation in the market of educational services dictates to educational institutions new laws of survival and victory in the competition, such a level of educational technologies, similar properties of services, unified sales markets provide approximately equal conditions for competing institutions, and winning in this struggle today is ensured by the ability of the organization to flexibly comply with changes in the educational market . In order for the educational institution's activity strategy to become significant and adequate to its potential, it is necessary to know and continuously study the educational institution and its environment, learn and communicate professionally, impartially study one's own and other people's experience.

The public humanitarian policy in Europe is to contribute to the development of the EU as a knowledge-based society with sustainable economic development, more and better jobs and greater social cohesion through the lifelong learning of citizens, while ensuring adequate protection environment for future generations. In particular, the programs aim to promote exchange, cooperation and mobility between education and training systems in the EU, so that they become a global benchmark for quality. Observance of humanitarian human rights should become open to culture, knowledge and social progress, deepen democracy, character and transparency of public life, strive for peace, justice and solidarity.

The democratization of management of the education system should ensure the participation of the entire civil society in it, the overcoming of territorial, material and financial, corruption, information and communication inequality in education throughout the territory of Ukraine. Limiting the intrusion of market relations and ideology into the educational space will ensure the humanization and fundamentalization of education. It seems that there is an urgent need to solve the

problematic and painful issues of the educational system, namely mobility, real accessibility of education, personnel policy in education and the effectiveness of management of educational institutions.

Today, the assistance of state authorities is needed through the creation of a common market and gradual unification of state humanitarian policy, continuous and steady expansion, strengthening of stabilization, faster improvement of living standards and closer relations between states. The basis of the specified values and goals was the cultural, religious and humanistic heritage, from which emerge universal values, which are inviolable and inalienable human rights, as well as freedom, democracy, equality and the supremacy of the state.

Keywords: European educational space, implementation, state humanitarian policy, youth, management approaches, mechanisms, educational standards, society, educational institutions, integration, European institutions.

**СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ
ДИСЕРТАЦІЇ:**

Монографія:

1. Базиляк Н. О. Державна гуманітарна політика в умовах інтеграції України до європейського освітнього простору: монографія. Одеса: Олді+, 2023. 304 с.

Статті у наукових періодичних виданнях, проіндексованих у базах даних Web of Science Core Collection та/або Scopus

2. Lopatynska N., Kravets N., Andriichuk N., Marieleva T., Bazyliak N. The development of special and inclusive education concepts. AD ALTA: Journal of interdisciplinary research. 2022. Vol. 12. Issue 2. Special Issue XXVIII. P. 6-12. URL: <https://www.magnanimitas.cz/ADALTA/120228/PDF/120228.pdf>.

Особистий внесок: формування державної гуманітарної політики щодо розвитку інклюзивної освіти в умовах європейської інтеграції України

3. Revenko I., Popova O., Hvozdyak O., Bazyliak N., Kruhlyk O. Humanization of relationships between teachers and students in educational work. Khazar Journal of Humanities and Social Science. 2023. Vol. 26. Num. 3. Special Issue. P. 78-88. URL: <https://ejournal.khazar.org/index.php/kjhss/article/view/92/90>

Особистий внесок: управлінські підходи у реалізації суспільно-владної взаємодії в освітніх процесах.

4. Smola L., Kondur O., Melnyk Ya., Orhiets O., Bazyliak N., Lipentsev A. Image as an educational component of personnel policy in public management bodies: humanitarian aspect. AD ALTA: Journal of interdisciplinary research. 2023. Issue 2. P. 122-129.

https://www.academia.edu/111115895/Image_as_an_Educational_Component_of_Personnel_Policy_in_Public_Management_Bodies_Humanitarian_Aspect

Особистий внесок: педагогічні аспекти добору персоналу в галузі освіти і науки в сучасний період європейської інтеграції України.

Статті у наукових фахових виданнях за темою дисертації:

5. Базиляк Н. О. Реалізація державної гуманітарної політики закладами освіти в контексті розвитку людського капіталу в період глобалізації та цифровізації вищої школи. Наукові праці міжрегіональної академії управління персоналом. Серія: Політичні науки та публічне управління. 2022. Вип. 2 (62). С. 16-21.

<https://journals.maup.com.ua/index.php/political/article/view/2129>

6. Базиляк Н. О. Формування та реалізація державної гуманітарної політики ідентифікації національного культурно-освітнього простору на сучасному етапі в Україні. Таврійський науковий вісник. Серія: Публічне управління та адміністрування. 2022. Вип. 5. С. 15-21.

<https://journals.ksauniv.ks.ua/index.php/public/article/view/292>

7. Базиляк Н. О. Трансформація сучасних управлінських підходів у формуванні та реалізації соціально-гуманітарних векторів реформування системи вищої освіти. Публічне управління та митне адміністрування. Серія: Державне управління. 2022. № 4 (35). С. 23-27. <http://customs-admin.umsf.in.ua/archive/2022/4/4.pdf>

8. Базиляк Н. О. Реалізація державної гуманітарної політики у сфері інформаційно-комунікативних технологій щодо дистанційного навчання в закладах вищої освіти. Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Публічне управління та адміністрування. 2022. Т. 33 (72). № 3. С. 20-25. https://www.pubadm.vernadskyjournals.in.ua/journals/2022/3_2022/4.pdf

9. Базиляк Н. О. Європейський досвід формування системи фінансування та надання дотацій на реалізацію навчально-наукової діяльності закладами вищої освіти. Публічне управління та митне

адміністрування. Серія: Державне управління. 2022. № 2 (33). С. 10-14.
<https://repository.ldufk.edu.ua/bitstream/34606048/33902/1/2.pdf>

10. Базиляк Н. О. Світовий досвід формування державної гуманітарної політики з розвитку діяльності університету третього віку щодо надання освітніх послуг громадянам. Публічне управління та митне адміністрування. Серія: Державне управління. 2022. № 1 (32). С. 5-9.
<http://customs-admin.umsf.in.ua/archive/2022/1/1.pdf>

11. Базиляк Н. О. Досвід Європейського Союзу з формування та реалізації державної гуманітарної політики щодо забезпечення соціальних прав громадян на здобуття освіти. Публічне управління і адміністрування в Україні. 2022. Вип. 27. С. 7-10. <http://www.pag-journal.iei.od.ua/archives/2022/27-2022/27-2022.pdf>

12. Базиляк Н. О. Ефективна освітня політика із систем використання сучасних цифрових технологій та онлайн програм для студентів навчальних закладів. Публічне управління і адміністрування в Україні. 2022. Вип. 28. С. 32-35. <http://pag-journal.iei.od.ua/archives/2022/28-2022/28-2022.pdf>

13. Базиляк Н. О., Парубчак І. О. Глобалізаційні чинники реформування державної гуманітарної політики у сфері вищої освіти в контексті транскордонного співробітництва. Публічне управління і адміністрування в Україні. 2022. Вип. 28. С. 28-31. <http://pag-journal.iei.od.ua/archives/2022/28-2022/28-2022.pdf>

Особистий внесок: державна гуманітарна політика у сфері вищої освіти в контексті євроінтеграційних процесів України

14. Базиляк Н. О. Формування управлінських принципів реалізації освітньої політики з академічної мобільності у сучасному транскордонному співробітництві. Публічне управління і адміністрування в Україні. 2022. Вип. 29. С. 13-17. <http://www.pag-journal.iei.od.ua/archives/2022/29-2022/29-2022.pdf>

15. Базиляк Н. О. Гуманітарні аспекти публічного управління освітньою політикою в контексті дотримання національної безпеки для суспільства на сучасному етапі. Таврійський науковий вісник. Серія: Публічне управління та адміністрування. 2022. Вип. 1. С. 3-9. <https://journals.ksauniv.ks.ua/index.php/public/article/view/184>

16. Базиляк Н.О. Особливості формування та реалізації освітньої політики в гуманітарній сфері щодо стратегії інновацій у країнах Європейського Союзу. Таврійський науковий вісник. Серія: Публічне управління та адміністрування. 2022. Вип. 2. С. 10-16. <https://journals.ksauniv.ks.ua/index.php/public/article/view/198>

17. Базиляк Н. О. Трансформація державної гуманітарної політики в контексті диференціації управлінських підходів у системі сучасної інклюзивної освіти. Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права. 2022. Вип. 2. С. 28-32. <https://chasopys-ppp.dp.ua/index.php/chasopys/article/view/186/163>

18. Базиляк Н. О. Організаційно-правові аспекти державної освітньої політики в контексті забезпечення прав громадян: досвід та перспективи Європейського Союзу. Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Публічне управління та адміністрування. 2022. Т. 33 (72). № 1. С. 19-24. https://www.pubadm.vernadskyjournals.in.ua/journals/2022/1_2022/4.pdf

19. Базиляк Н. О, Парубчак І. О. Європейський досвід реалізації гуманітарної політики у сфері надання освітніх послуг в сучасному контексті дотримання прав людини: глобалізаційний аспект. Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Публічне управління та адміністрування. 2022. Т. 33 (72). № 2. С. 81-85. https://www.pubadm.vernadskyjournals.in.ua/journals/2022/2_2022/14.pdf

Особистий внесок: реалізація державної гуманітарної політики у сфері надання освітніх послуг в контексті євроінтеграційних процесів.

20. Базиляк Н. О. Державна освітня політика в системі вищої школи у Сполучених Штатах Америки в контексті імплементації щодо реалізації ефективних управлінських підходів. Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Публічне управління та адміністрування. 2022. Т. 33 (72). № 2. С. 1-6.
https://www.pubadm.vernadskyjournals.in.ua/journals/2022/2_2022/2_2022.pdf

21. Базиляк Н. О. Формування гуманітарної політики в освітній сфері Європейського Союзу щодо реалізації програм безперервного навчання громадян протягом життя. Наукові праці міжрегіональної академії управління персоналом. Політичні науки та публічне управління. 2022. Вип. 1 (61). С. 7-11.
<https://journals.maup.com.ua/index.php/political/article/view/2051/2449>

22. Базиляк Н. О. Зарубіжний досвід формування політики щодо якості надання послуг здобувачам в університетах різних форм власності. Наукові праці міжрегіональної академії управління персоналом. Політичні науки та публічне управління. 2022. Вип. 6 (66). С. 5-10.
<https://journals.maup.com.ua/index.php/political/article/view/2475/2946>

23. Базиляк Н. О. Управлінський досвід щодо реалізації державної гуманітарної політики у сфері модернізації освіти в сучасній системі вищої школи Німеччини. Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права. 2023. Вип. 1. С. 24-28.
<https://chasopys-ppp.dp.ua/index.php/chasopys/article/view/354/310>

24. Базиляк Н. О. Трансформація базових науково-теоретичних засад державної гуманітарної політики щодо формування новітнього соціокультурного простору в Україні. Таврійський науковий вісник. Публічне управління та адміністрування. 2023. Вип. 1. С. 3-8.
https://www.google.com.ua/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwixz_C0z8iEAxVYQ_EDHUImlCLcQFnoECBQQAQ&url=https%3A%2F%2Fjournals.ksauniv.ks.ua%2Findex.php%2Fpublic

[%2Farticle%2Fdownload%2F315%2F291%2F595&usg=AOvVaw3QUEaHhmSYgGWGZpQsfQ8U&opi=89978449](http://www.pag-journal.iei.od.ua/archives/2023/33-2023/33-2023.pdf)

25. Базиляк Н. О. Трансформація управлінських підходів у реалізації державної гуманітарної політики з інтеграції вищої освіти України до європейського освітнього простору. Публічне управління і адміністрування в Україні. 2023. Вип. 33. С. 47-50. <http://www.pag-journal.iei.od.ua/archives/2023/33-2023/33-2023.pdf>

26. Базиляк Н. О. Зарубіжний досвід формування державної освітньої політики в університетах різної форми власності щодо якості надання послуг здобувачам. Науковий вісник Вінницької академії безперервної освіти. Серія: Екологія. Публічне управління та адміністрування. 2023. Вип. 3. С. 22-27. <https://journals.maup.com.ua/index.php/political/article/view/2475/2946>

Статті у зарубіжних періодичних виданнях:

27. Budzyn V., Rybchych I., Bazyliak N., Yaroshovych V., Kharechko D. Implementation of the state humanitarian policy on educational activities in the field of public health using information technologies. *International Journal of Computer Science and Network Security*. 2022. Vol. 22. No. 11. P. 785-790. DOI: <https://doi.org/10.22937/IJCSNS.2022.22.11.109>

Опубліковані тези за темою дослідження:

28. Базиляк Н. О. Державна освітня політика в контексті збереження та розвитку ціннісних орієнтирів громадян на сучасному етапі в Україні. Публічне управління в Україні: виклики сьогодення та глобальні імперативи. матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (Хмельницький, 11 лютого 2022 р.). Хмельницький, 2022. С. 157-159.

29. Базиляк Н. О. Право дітей трудових мігрантів країн Європейського Союзу на здобуття освіти у соціально доступному форматі та оптимальних умовах. *Eurasian scientific discussions. Proceedings of II*

International Scientific and Practical Conference. Barca Academy Publishing, Barcelona, Spain. 2022. Pp. 77-82. URL: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/Euroasian%20Scientific%20Discussions%20March%202022.pdf.

30. Базиляк Н. О. Світові тренди трансформації освітньої політики в контексті імплементації дистанційних форматів під час карантинних обмежень пандемії COVID-19. Публічне управління та адміністрування в умовах війни і в пост воєнний період: матер. Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (Харків, 18 березня 2022 р.). Харків, 2022. С. 10-13.

31. Базиляк Н. О. Актуальні проблеми у системі управління закладами освіти в контексті реалізації маркетингових технологій. Наука, освіта і суспільство: світові тенденції та регіональний аспект: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (Полтава, 8 квітня 2022 р.). Полтава, 2022. С. 19-20.

32. Базиляк Н. О. Організаційні фактори реформування освітньої політики у гуманітарній сфері в контексті трансформації педагогічних підходів. Modern research in world science. Proceedings of the 1st International scientific and practical conference. SPC «Sci-conf.com.ua». Lviv, Ukraine. 2022. Pp. 604-608. URL: <https://sci-conf.com.ua/i-mezhdunarodnaya-nauchno-prakticheskaya-konferentsiyamodern-research-in-world-science-17-19-aprelya-2022-goda-lvov-ukraina-arhiv/>.

33. Базиляк Н. О. Особливості державної гуманітарної політики у сфері надання освітніх послуг на сучасному етапі загроз національній безпеці України. Публічне управління та адміністрування в умовах війни і в пост воєнний період: матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 15-28 квітня 2022 р.). Київ, 2022. С. 94-95.

34. Базиляк Н. О. Формування та реалізація гуманітарної політики на сучасному етапі трансформації педагогічного середовища закладів освіти. Трансформація системи публічного управління в умовах

воєнного часу: матер. IV Міжнар. наук.-практ. конф. (Переяслав, 03 червня 2022 р.). Переяслав, 2022. С. 25-28.

35. Базиляк Н. О. Державна політика у сфері освіти в контексті сучасних вимог та гуманітарних викликів. Публічне управління у сфері цивільного захисту: освіта, наука, практика: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 16 березня 2023 р.). Харків, 2023. С. 13-15.

36. Базиляк Н. О. Реалізація державної гуманітарної політики з підвищення кваліфікації працівників освіти: зарубіжний досвід. Prospects for the development of science and the environment. Abstracts of XIV International Scientific and Practical Conference. Helsinki, Finland. 2023. Pp. 224-228. URL: <https://eu-conf.com/wp-content/uploads/2023/04/Prospects-for-the-development-of-science-and-the-environment.pdf>.

37. Базиляк Н. О. Державна освітня політика на сучасному етапі трансформації суспільно-владних відносин: імплементація зарубіжного досвіду Італії. Science and Technology: problems, prospects and innovations. Proceedings of the 7th International scientific and practical conference. CPN Publishing Group. Osaka, Japan. 2023. Pp. 245-249. URL: <https://sci-conf.com.ua/wp-content/uploads/2023/04/science-and-technology-problems-prospects-and-innovations-13-15.04.23.pdf>.

38. Базиляк Н. О. Суспільно-владна взаємодія закладів вищої освіти та стейкхолдерів в контексті професіоналізації навчання педагогічних працівників Польщі. Science and innovation of modern world. Proceedings of 8th International Scientific and Practical Conference. Cognum Publishing House, London, United Kingdom. 2023. Pp. 247-253. URL: <https://sci-conf.com.ua/viii-mizhnarodna-naukovo-praktichna-konferentsiyascience-and-innovation-of-modern-world-20-22-04-2023-london-velikobritaniya-arhiv/>.

39. Базиляк Н. О. Трансформація системи професійної освіти України в умовах сучасних соціально-гуманітарних викликів. Публічне управління XXI століття: особливості воєнного і післявоєнного періодів:

зб. наук. матер. XXIII Міжнар. наук. конгресу (Харків, 27 квітня 2023 р.).
Харків, 2023. С. 55-58.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	22
РОЗДІЛ 1. НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ	
ДЕРЖАВНОЇ ГУМАНІТАРНОЇ ПОЛІТИКИ В КОНТЕКСТІ	
ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ	
	34
1.1. Теоретико-методологічні засади державної гуманітарної політики у сфері надання освітніх послуг як об’єкту публічного впливу.....	33
1.2. Трансформація соціально-гуманітарних векторів системи освіти в контексті глобалізації за умов європейської інтеграції України	53
1.3. Управлінські підходи в освітньому просторі із збереження ціннісних орієнтирів молоді в умовах сучасних суспільних трансформацій.....	71
Висновки до розділу 1	92
РОЗДІЛ 2. ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ ДЕРЖАВНОЇ ГУМАНІТАРНОЇ	
ПОЛІТИКИ В ПЕРІОД ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ТА ЦИФРОВІЗАЦІЇ ОСВІТИ	
	94
2.1. Формування управлінських підходів з реалізації освітньої політики академічної мобільності у транскордонному співробітництві.....	94
2.2. Особливості використання цифрових технологій та дистанційних навчальних онлайн платформ сучасності здобувачами закладів освіти.....	114
2.3. Організаційно-правові засади сучасного передового досвіду наукової та науково-дослідної діяльності студентів у системі вищої освіти.....	141
Висновки до розділу 2	165
РОЗДІЛ 3. ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ТА СВІТОВИЙ ДОСВІД І СУЧАСНІ	
ПЕРСПЕКТИВИ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ГУМАНІТАРНОЇ	
ПОЛІТИКИ ЩОДО НАДАННЯ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ.....	
	167
3.1. Управлінський досвід в реалізації державної гуманітарної політики у сфері модернізації освітніх послуг країн Центральної та Східної Європи...	167
3.2. Функціонування освітнього простору Сполучених Штатів Америки та країн Західної Європи: кращі практики та можливість імплементації.....	185
3.3. Зарубіжний досвід з алгоритму запобігання та усунення соціальних ризиків у системі середньої та вищої освіти європейських країн.....	203

Висновки до розділу 3	224
РОЗДІЛ 4. МЕХАНІЗМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ГУМАНІТАРНОЇ ПОЛІТИКИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ ІНТЕГРАЦІЇ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ.....	226
4.1. Стратегії інновацій у науково-педагогічній діяльності закладів освіти в системі фінансування та дотацій щодо економічної ефективності	226
4.2. Сучасні практики державної політики якості освіти з трансформації педагогічних технологій та підвищення професіоналізації кадрів.....	247
4.3. Механізми реалізації гуманітарної політики безперервного навчання у контексті інтеграції України до європейського освітнього простору	267
Висновки до розділу 4	288
РОЗДІЛ 5. УДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ГУМАНІТАРНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ У КОНТЕКСТІ СИСТЕМНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ В ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ОСВІТНІЙ ПРОСТІР.....	290
5.1. Ефективність реалізації державної гуманітарної політики з надання освітніх послуг в сучасному контексті дотримання прав людини.....	290
5.2. Реформування національної системи надання освітніх послуг в умовах євроінтеграції на етапі загроз гуманітарній безпеці України.....	310
5.3. Концепція реалізації державної гуманітарної політики у контексті формування новітнього освітньо-культурного простору в Україні	327
Висновки до розділу 5	344
ВИСНОВКИ.....	346
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	354
ДОДАТКИ.....	416

ВСТУП

Актуальність теми. На сьогоднішньому етапі свого розвитку українське суспільство зустрілося із соціальним завданням щодо інтеграції освітнього потенціалу в сучасну практику. Це стає можливим завдяки особистостям нової формації, які володіють професійними та власними якостями, що відповідають сучасним реаліям. Сучасне молоде покоління не боїться конкуренції, вміє приймати самостійні рішення, бути творчим, глибоким, активним та високоморальним. Основою здобуття освіти в Україні має стати формування гармонійної особистості, громадянина, який отримує системні професійні навички.

Глобалізація у сфері освіти є ключовою характеристикою середовища, в якому функціонують сучасні заклади, наявність механізмів, що розробляються закладами освіти для максимально ефективного використання у своїх інтересах нових можливостей, створених даним процесом. За умови, що заклад освіти здатний керувати та контролювати трансформаційні процеси, це може бути серйозним ресурсом посилення впливу закладу у країні та за кордоном через розвиток стратегічних партнерств, розширення кола академічної спільноти внаслідок залучення найкращих іноземних дослідників та викладачів, розширення компетенцій випускників, затребуваних глобальним ринком праці.

Європейські інституції можуть діяти для зближення національних систем, заохочуючи держави-члени самостійно трансформувати свої системи освіти відповідно до рекомендацій. Цю дію може сприяти законодавча база, яка захищає права особи на недискримінацію та вільне пересування працівників та послуг. Це можливо завдяки європейським освітнім програмам, стимулам до підвищення якості навчання та підвищення кваліфікації та підвищення індивідуальних можливостей працевлаштування.

Громадянське суспільство стимулює та мотивує запит органам публічної влади щодо розвитку національного культурно-освітнього простору через освітні програми, різноманітні культурно-освітні та

культурно-дозвільні акції і заходи, в основі яких лежить презентація образів та смислів національної культури. Незважаючи на різноманітність суб'єктів національного культурно-освітнього простору, можна констатувати, що їх об'єднання чи диференціація великою мірою залежать від сформульованих цілей сучасної державної гуманітарної політики.

Сьогодні національний соціально-культурний простір все частіше також носить характер інформативно-комунікативного, що включає сукупність відомостей та технології, що забезпечують соціальну комунікацію. Формування та реалізація освітньої діяльності з ідеями інклюзії, виходячи з того, що в кожній молодій людині, незалежно від рівня інтелектуальної підготовленості, соціального статусу, культурної приналежності є важливий потенціал з точки зору соціального розвитку набуває все більшого значення.

Сьогодні спостерігається тенденція до збільшення інтеграції у сфері освіти, стимуляція знизу вгору функціонуванням європейських освітніх програм, які представляли свої передові практики в окремих країнах як спільні виклики для всі країни-члени ЄС, проте вплив освітніх програм ЄС обмежений і нерівномірний, оскільки дії держав-членів у цьому відношенні не є однорідними. Замість стандартизації систем, прозорість і взаємне визнання індивідуальних кваліфікацій могли б привести до бажаного європейського виміру в освіті, не загрожуючи культурному середовищу та зменшуючи відповідальність держав-членів за освіту та навчання.

Інноваційні технології та поширення науково-технічних досягнень забезпечують підвищення продуктивності, причому більшість цих нововведень є результатом фундаментальних та прикладних досліджень, що проводяться в університетах. Освітні установи на даний момент не мають надто багато досвіду в галузі інноваційного менеджменту у освітніх закладах. Водночас абсолютно ефективною, незмінною, раз і назавжди заданою системою освіти не існує. На зміну тим чи іншим усталеним підходам приходиться орієнтація на розвиток, самооновлення і гнучкість.

Використання закладами вищої освіти нових технологій дозволяє сформувати гуманітарну політику, що характерна більш індивідуальними підходами, оскільки система, що ґрунтується, в тому числі, на обробці великих даних, дозволяє враховувати інтереси не лише студента, а й викладача. Інноваційний підхід до змісту та методів освіти вже приносить соціальні, гуманітарні та економічні вигоди всім учасникам навчального процесу, а також роботодавцям та громадянському суспільству загалом.

Ситуація на ринку освітніх послуг диктує закладам освіти нові закони виживання та перемоги у конкурентній боротьбі, такий рівень освітніх технологій, аналогічні властивості послуг, єдині ринки збуту забезпечують приблизно рівні умови для конкуруючих закладів і виграш у цій боротьбі сьогодні забезпечується здатністю організації гнучко дотримуватися змін освітнього ринку. Для того, щоб стратегія діяльності закладу освіти стала значущою та адекватною його потенційним можливостям, потрібно знати та безперервно вивчати навчальний заклад та його середовище, вчитися та професійно спілкуватися, неупереджено вивчати свій та чужий досвід.

Аналіз наукових досліджень і публікацій дає підстави стверджувати, що у науковій літературі накопичений значний комплекс теоретичних розробок, присвячених розгляду взаємозв'язку молоді особистості та соціуму, становлення особистості під впливом європейських освітніх норм і цінностей, можливості розвитку громадянського суспільства. Систематизація фундаментальних та прикладних досліджень щодо процесів формування та реалізації державної гуманітарної політики у сучасній науковій літературі дала можливість з'ясувати, що вирішення актуальної наукової проблеми із інтеграції України до європейського освітнього простору перебуває практично на початковій стадії, а головним напрямом досліджень повинна стати реалізація державної гуманітарної політики у сфері освіти.

Науково-теоретичні, методологічні, структурно-функціональні, організаційно-змістові, нормативно-правові та концептуальні засади функціонування і вдосконалення системи публічного управління в Україні

розкрито в наукових працях провідних учених: В. Авер'янова, В. Бакуменка, А. Дегтяря, С. Домбровської, О. Крюкова, М. Латиніна, В. Майбороди, С. Майстро, В. Малиновського, Н. Нижник, В. Олуйка, Я. Радиша, В. Рижих, В. Садкового, В. Токовенко, В. Цветкова та ін.

Питання формування освітнього середовища та визначення його сутності й структури, висвітлені в наукових працях В. Александрова, А. Білинського, К. Кречетникова, О. Крутій, В. Мороза, Д. Древаля, П. Лернера, Т. Лошакової, В. Огаренка, В. Петровського, Г. Полякової, К. Приходченка, В. Сиченка та ін. Питаннями сутності освітніх послуг, особливостями й проблемами ринкової модернізації сфери вищої освіти в новому макроекономічному середовищі, питаннями управління в сфері вищої освіти, формування стратегій її розвитку займалися В. Буланова, Б. Генкіна, К. Коліна, П. Покатаєва, А. Тихонова та ін.

Упродовж останніх десятиліть проблема вдосконалення системи державного регулювання фізичної культури і масового спорту стала об'єктом уваги багатьох вітчизняних дослідників, у працях яких висвітлено теоретичні й практичні аспекти цієї актуальної суспільнозначимої проблематики. Удосконаленню й розвитку національної системи фізичного виховання дітей, учнівської та студентської молоді присвятили свої праці такі вчені, як С. Вавренюк, М. Зубалій, Т. Круцевич, І. Парубчак, В. Платонов, І. Рибчич, О. Шаптала, Б. Шиян, Ю. Шкретій, Н. Ярова та інші.

Однак, попри такий значний доробок, у дослідженні проблем інтеграції України до європейського освітнього простору, удосконаленні реалізації державної гуманітарної політики у галузі освіти, вона не є повноцінно концептуально осмисленою та позбавлена обґрунтованих фундаментальних наукових підходів і практичних рекомендацій із реалізації базових принципів у науці державного управління. Залишаються все ще малодослідженими механізми реалізації державної гуманітарної політики в контексті інтеграції України до європейського освітнього простору.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертацію виконано в межах науково-дослідної роботи «Розробка

наукових основ державного управління у сфері безпеки ринку соціально-економічних послуг України з точки зору цивільного захисту» (державний реєстраційний номер 0112U002587), що розробляється навчально-науково-виробничим центром Національного університету цивільного захисту України. Доробок автора полягає у розробці концепції державної гуманітарної політики у контексті інтеграції до європейського освітнього простору, проведенні обґрунтованої організаційно-правової регламентації, розмежуванні повноважень органів державної влади й закладів освіти у зазначеній сфері та визначенні напрямів реалізації у закладах освіти.

Мета і завдання дослідження. *Метою* дисертаційного дослідження є обґрунтування науково-методологічних підходів та розробка практичних рекомендацій для органів публічної влади з реалізації механізмів державної гуманітарної політики в контексті інтеграції України до європейського освітнього простору на сучасному етапі.

Для досягнення зазначеної мети було поставлено наступні *завдання* дисертаційного дослідження:

- дослідити генезис формування та реалізації державної гуманітарної політики у сфері надання освітніх послуг як об'єкту публічного впливу;
- вивчити досвід кращих світових практик та можливість системної імплементації освітніх стандартів країн європейського освітнього простору;
- проаналізувати науково-дослідну діяльність закладів освіти в системі фінансування та дотацій країн Європи у контексті економічної ефективності;
- розкрити сутність управлінських підходів в освітньому просторі із збереження ціннісних орієнтирів молоді в умовах суспільних трансформацій;
- охарактеризувати європейський досвід політики якості освіти щодо реформування педагогічних технологій та професіоналізації кадрів;
- дослідити сучасні управлінські підходи трансформації соціально-гуманітарних векторів реформування системи освіти в глобалізаційний період;
- розкрити сутність використання цифрових технологій і дистанційних навчальних онлайн платформ сучасності здобувачами закладів освіти;

- визначити спектр управлінських підходів щодо реалізації освітньої політики академічної мобільності у транскордонному співробітництві;
- узагальнити сутність надання освітніх послуг в умовах європейської інтеграції України на сучасному етапі загроз гуманітарній безпеці;
- запропонувати концепцію реалізації державної гуманітарної політики у контексті формування новітнього освітньо-культурного простору в Україні;

Об'єкт дослідження – державна гуманітарна політика в галузі освіти на сучасному етапі.

Предмет дослідження – реалізація державної гуманітарної політики в контексті інтеграції України до європейського освітнього простору

Методи дослідження. Для реалізації мети та завдань дослідження використовувався комплекс загальнонаукових, конкретно наукових та спеціальних методів: як теоретичних, так і емпіричних.

Методологічну основу дослідження, що побудована на теоретичних методах пізнання складають методи: аналітичний (аналіз проблем молоді особистості та рівня освіченості), системний (дослідження структури та функцій органів влади у державній гуманітарній політиці), порівняльний та порівняльно-історичний (порівняння історичних та закордонних практик надання освітніх послуг); прогностичний (розробка перспективних пропозицій щодо удосконалення механізмів державної гуманітарної політики, застосування яких найбільш повно сприятиме ефективній її реалізації), узагальнення (обґрунтування системного перенесення практик, принципів та механізмів із європейського досвіду на державне управління в Україні), моделювання (розробка новітньої концепції державної гуманітарної політики в контексті інтеграції до європейського освітнього простору).

Серед емпіричних використовувались такі методи, як статистичний (аналіз даних загальнодержавної та регіональної статистики щодо питань рівня надання освітніх послуг) та соціологічний (аналіз результатів соціологічних досліджень серед студентської молоді щодо гуманітарних цінностей в соціумі).

До спеціальних наукових методів дослідження, належать: аналітико-синтетичний (аналіз наукової літератури, співвідношення дефініцій); формальнологічний (з'ясування принципів діяльності органів публічної влади в контексті реалізації державної гуманітарної політики в галузі освіти); нормативно-правовий аналіз (порівняння нормативно-правових актів, аналіз закономірностей розвитку законодавчої бази у сфері надання освітніх послуг), аналіз ситуацій (опис конкретних ситуацій у функціонуванні інституцій та об'єктів системі закладів освіти).

У дисертаційній роботі знайшли відображення публікації, що ґрунтуються на сучасному дослідницькому матеріалі – монографіях, дисертаційних дослідженнях, матеріалах наукових семінарів, конференцій у сфері формування та реалізації державної гуманітарної політики в контексті інтеграції до європейського освітнього простору, відповідно до завдань, що поставлені у дисертаційному дослідженні.

Наукова новизна одержаних результатів визначається особистим внеском автора у вирішення актуальної наукової проблеми в галузі державного управління, що полягає в обґрунтуванні теоретико-методологічних засад та наданні практичних рекомендацій щодо реалізації механізмів державної гуманітарної політики в контексті інтеграції України до європейського освітнього простору на сучасному етапі.

Найбільш значущими результатами дослідження, що становлять наукову новизну, розкривають суть роботи та виносяться на захист, є такі

у перше:

- розроблено і науково обґрунтовано інтегровану модель реалізації механізмів державної гуманітарної політики в контексті інтеграції України до європейського освітнього простору на сучасному етапі трансформації суспільних цінностей. Інтегрованість моделі передбачає застосування нових методологічних підходів на основі узгодження управлінських потреб та інтересів об'єктів управління, забезпечення ефективного нормативно-правового забезпечення, що ґрунтується на застосуванні системних засад

імплементатії кращих європейських освітніх практик щодо цілеспрямованого впливу держави на розвиток закладів;

- запропоновано принципово новий концептуальний підхід до формування комплексу механізмів реалізації державної гуманітарної політики в контексті європейської інтеграції, а саме нормативних, економічних, фінансових, організаційних, соціальних, гуманітарних, політичних, інформаційних, освітніх, культурних та комунікативних із ефективним функціональним наповненням, що забезпечується діалоговою формою відносин між закладами освіти, органами публічної влади і міжнародними неурядовими інституціями гуманітарного спрямування;

- обґрунтовано формування концепції реалізації державної гуманітарної політики у контексті формування новітнього освітньо-культурного простору в Україні, що передбачає оптимізацію комплексу механізмів державного управління у сфері надання освітніх послуг в нормативно-організаційні, соціально-економічні, інформаційно-мотиваційні та освітньо-комунікативні управлінські блоки для комплексного вирішення поставлених завдань із ефективності євроінтеграційних процесів у закладах освіти України.

удосконалено:

- концептуальні підходи до формування законодавчої, нормативно-правової бази та принципів реалізації державної гуманітарної політики у галузі освіти, що повинні характеризуватися системним поєднанням суспільних інноваційних уявлень національної системи надання освітніх послуг із функціонуванням моделей європейського освітнього простору в гуманітарній сфері на сучасному етапі;

- принципи державної гуманітарної політики в контексті уніфікації з європейським освітнім простором шляхом актуалізації основних освітніх тенденцій в Європі, зокрема значення ролі громадянського суспільства, окреслення ціннісного базису гуманітарних цінностей за умов ефективної діяльності органів публічної влади спільно з міжнародними неурядовими інституціями гуманітарного спрямування;

- комплексний підхід до реалізації державної гуманітарної політики у частині системного формування новітнього освітньо-культурного простору в Україні в контексті європейської інтеграції на основі соціального базису, історико-культурного досвіду, національної ідентифікації та суспільного благополуччя внаслідок імплементації креативних форм партнерської суспільно-владної взаємодії та конструктивного діалогу через активну медійність публічних інституцій на сучасному етапі;

дістало подальшого розвитку:

- науково-прикладні положення поняття “безперервного навчання громадян”, що вирізняється системним характером, який виникає на основі інтегративного підходу органів публічної влади та закладів освіти державної та приватної форми власності для забезпечення реалізації державної соціально-гуманітарної політики щодо можливості надання освітніх послуг громадянам впродовж усього їхнього життя, що полягає у дотриманні ціннісних принципів освіченості в громадянському суспільстві;

- наукове узагальнення і трансформація принципів надання освітніх послуг на сучасному етапі загроз гуманітарній безпеці внаслідок військової агресії на території України через актуалізацію політичних, правових, соціальних, культурних та організаційних факторів за умови трансформації системи освіти України до європейського освітнього простору, що зумовлено цивілізаційними чинниками, суспільною свідомістю в царині демократії, свободи і дотримання прав громадян;

- методологічні підходи до систематизації фундаментальних та прикладних досліджень з трансформації соціально-гуманітарних векторів реформування системи освіти в глобалізаційний період, педагогічно-виховної діяльності закладів освіти з обґрунтуванням застосування комплексного підходу в процесах суспільно-владної взаємодії з формування та реалізації державної гуманітарної політики у галузі освіти в контексті європейської інтеграції України.

Практичне значення одержаних результатів. Основні теоретичні

положення, висновки та рекомендації дисертаційного дослідження можуть бути реалізовані під час формування та реалізації державної гуманітарної політики у галузі освіти в контексті трансформації національної системи до європейського освітнього простору органами публічної влади, адміністраціями закладів освіти, публічними інституціями гуманітарного спрямування, а також у реалізації освітньо-професійних програм.

Пропозиції автора знайшли своє застосування у практичній діяльності: Департаменту освіти і науки Львівської обласної державної адміністрації щодо прийняття ефективних рішень у формуванні та реалізації державної гуманітарної політики у галузі освіти (довідка про впровадження від 23.05.2023р., № 03-01/10/046); Департаменту комунікації і внутрішньої політики Львівської обласної державної адміністрації під час використання управлінських підходів, зазначених у роботі щодо реалізації внутрішньої політики (довідка про впровадження від 10.05.2023р., № 15/07/2); Національної спілки журналістів України у межах формування інформаційно-комунікативних зв'язків з громадськістю в освітній сфері (довідка про впровадження від 23.05.2023р., № 21/23); Центру українсько-європейського наукового співробітництва при розробці окремих положень організації транскордонних науково-дослідних проектів (довідка про впровадження від 05.05.2023р., № 2-38/4); Департаменту економічної політики Львівської обласної державної адміністрації як концептуальні підходи у програмно-цільовому регулюванні соціально-економічного розвитку регіону (довідка про впровадження від 23.05.2023р., № 1-52/238); Причорноморського науково-дослідного інституту економіки та інновацій при розробці науково-дослідних проектів із соціально-гуманітарної тематики (довідка про впровадження від 02.05.2023р., № 02/05); Міжрегіонального управління Національного агентства України з питань державної служби у Львівській та Закарпатській областях під час формування стратегії реалізації кадрової політики у гуманітарній сфері (довідка про впровадження від 17.05.2023р., № 55-5-05/04/23).

Особистий внесок здобувача. Наукові результати, положення, розробки та висновки дисертаційного дослідження є підсумком особистих досліджень автора. Ідеї та положення кандидатської дисертації автора у даній дисертації не використовувалися.

Апробація результатів дисертації. Основні результати дисертаційного дослідження набули висвітлення у наукових публікаціях автора та апробовані на 12 наукових конференціях і науково-практичних семінарах: Міжнародна науково-практична конференція «Публічне управління в Україні: виклики сьогодення та глобальні імперативи» (2022 р., м. Хмельницький); II International Scientific and Practical Conference «Eurasian scientific discussions» (2022 р., Barcelona, Spain); Міжнародна науково-практична інтернет-конференція «Публічне управління та адміністрування в умовах війни і в пост воєнний період» (2022 р., м. Харків); Міжнародна науково-практична конференція «Наука, освіта і суспільство: світові тенденції та регіональний аспект» (2022 р., м. Полтава); I International scientific and practical conference «Modern research in world science» (2022 р., м. Львів); Всеукраїнська науково-практична конференція «Публічне управління та адміністрування в умовах війни і в пост воєнний період» (2022 р., м. Київ); IV Міжнародна науково-практична конференція «Трансформація системи публічного управління в умовах воєнного часу» (2022 р., м. Переяслав); Міжнародна науково-практична конференція «Публічне управління у сфері цивільного захисту: освіта, наука, практика» (2023 р., м. Харків); XIV International Scientific and Practical Conference «Prospects for the development of science and the environment» (2023 р., Helsinki, Finland); VII International scientific and practical conference «Science and Technology: problems, prospects and innovations» (2023 р., Osaka, Japan); VIII International scientific and practical conference «Science and innovation of modern world» (2023 р., London, United Kingdom).

Публікації. За темою дисертації опубліковано 38 наукових праць, а саме: індивідуальна монографія, 22 статті у фахових наукових виданнях з

державного управління, 3 статті у наукових періодичних виданнях інших держав та 12 опублікованих тез конференцій за участю дисертантки. Загальний обсяг публікацій, що належать автору, становить 37,4 друк. арк.

Структура та обсяг роботи. Робота складається зі вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел (544 найменувань на 64 сторінках) та додатків. Загальний обсяг роботи – 441 сторінка, з яких основного тексту 376 сторінок. Робота містить 8 рисунків та 14 додатків.

РОЗДІЛ 1

НАУКОВО-ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ ГУМАНІТАРНОЇ ПОЛІТИКИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

1.1. Теоретико-методологічні засади державної гуманітарної політики у сфері надання освітніх послуг як об'єкту публічного впливу

Гуманітарна сфера є одним з важливих об'єктів національної безпеки, є важливою складовою внутрішньополітичної безпеки, так як чинники культури, історії, мови, релігії є визначальними при формуванні загальнонаціональної ідентичності [365, с. 14, 199]. Сьогодні гуманітарна сфера є системоутворюючим і стратегічно важливим агентом розвитку держави, а відповідальність за здійснення гуманітарної політики в Україні несуть центральні, місцеві органи влади та органи місцевого самоврядування і громадськість. Беручи до уваги нові сучасні виклики розвитку європейсько орієнтованого, інформаційно насиченого українського суспільства, їх діяльність повинна забезпечувати консолідацію та розвиток української нації, її історичної свідомості, традицій та культури [55, с. 196].

У світлі сучасних реформ в Україні, що охоплюють такі важливі сфери суспільного життя, як освіта, охорона здоров'я, культура, на думку С. Є. Горбатюка, виникає питання уникнення фрагментарності державної політики і формування комплексного підходу до забезпечення сталого людського розвитку. Якісні зміни у сфері соціогуманітарного розвитку в Україні можливо досягти за умови формування та поетапної реалізації ефективної державної гуманітарної політики, одним із головних компонентів якої є забезпечення комплексного, системного, складного завдання – розвитку людського потенціалу [101, с. 80].

Теоретико-методологічне підґрунтя, організаційно-змістові та

нормативно-правові засади державної гуманітарної політики, реформаційні процеси, які відбуваються в Україні та стосуються системи формування й реалізації освітньої політики в умовах інтернаціоналізації та осмислення європейської освітньої інтеграції, можливості імплементації зарубіжного досвіду в освітній сфері висвітлюють провідні фахівці вітчизняної наукової спільноти: В. Аброськін, Н. Авшенюк, В. Антонюк, В. Бахрушин, М. Баюк, С. Вавренюк, К. Ващенко, Ф. Ващук, А. Вербицька, О. Воробйова, М. Дебич, О. Дегтяр, С. Домбровська, К. Громовенко, Л. Зарецька, С. Здіорук, С. Кіндзерський, В. Кремень, Ю. Ковбасюк, О. Кулініч, І. Линьова, О. Локшина, В. Луговий, Т. Майборода, С. Майстро, В. Садковий, О. Слюсаренко, М. Степико, Ю. Сурмін, Ж. Таланова, О. Тоцька, К. Трима, В. Шведун, В. Швець, М. Яструбський та ін.

Л. В. Сергієнко вважає, що гуманітарні ризики підсилюються своєрідним рівнем «латентності», адже прояви гуманітарної небезпеки прослідковують не відразу, а гуманітарна криза є наслідком довготривалого ігнорування гуманітарних проблем (мовних, освітніх, наукових, культурних, релігійних, міжконфесійних чи етнічних, проблем патріотичного виховання), які більшістю вважаються не важливими саме в той чи інший період. Усвідомлення державного значення та суспільної значущості гуманітарної політики, з одного боку, та цінності людини як окремої особистості з необхідністю дотримання її прав та свобод, з іншого боку, потребує побудови та подальшого і постійного розвитку системи цивілізованого «людиноорієнтованого» державного управління, у тому числі і управління у гуманітарній сфері [311, с. 172].

А. Баранова розглядає виховання як суспільний феномен, що реалізується через цілеспрямовану та усвідомлену передачу культурно-історичного досвіду від старшого покоління до молодшого. Наявні в сучасному суспільстві інфантильність, аполітичність, аномія молоді, ідеалізація індивідуалістичних та прагматичних інтересів, втрата ідейної опори та духовних пріоритетів, дезорієнтація у виборі життєвої стратегії

утворюють коло проблем, на вирішення яких має бути спрямована державна виховна політика через інституції, які можуть здійснювати державно-управлінський вплив на виховний процес та зміст державної діяльності в гуманітарній сфері [50, с. 70].

У цьому контексті справедливою є думка М. Баюка про те, що на відміну від інших, гуманітарна сфера – це сукупність невиробничих соціально-орієнтованих галузей, що сприяють задоволенню духовного рівня особистості, суспільства, забезпеченню гарантованих державою прав і свобод людини шляхом надання освітянських послуг громадянам [56, с. 14-15]. Підтвердженням цього є дослідження В. В. Дерєги про те, що соціальна та гуманітарна політика мають спільне підґрунтя і часто не відокремлюються: якщо соціальна політика спрямована переважно на забезпечення гідного рівня матеріального добробуту в суспільстві, то гуманітарна політика ставить за мету досягнення високого духовного та інтелектуального рівня особистості, збереження та розвиток фундаментальних загальнолюдських та національних цінностей [124, с. 103].

В. Г. Бульба, О. В. Поступна та О. В. Степанюк стверджують, що вивчаючи динамічні процеси державної гуманітарної політики лише щодо розвитку освіти, не можна повністю відобразити становище всієї гуманітарної сфери країни, оскільки інші галузі цієї сфери такі як наука, культура, релігійне життя, які відповідають за духовний розвиток суспільства та задоволення духовних потреб людини, також потребують одночасного піклування й інвестування з боку держави, а при формуванні державної гуманітарної політики в Україні мають бути розроблені заходи, спрямовані на підтримку якісного функціонування й розвитку гуманітарної сфери як цілісної системи, та на підвищення рівня духовної мобільності суспільства [69, с. 12].

Наукове бачення С. І. Здіорука та М. Т. Степико частково уподібнюється до трактування сутності державної гуманітарної політики В. Г. Бульбою, О. В. Поступною та О. В. Степанюком щодо важливості такої

складової державної гуманітарної політики як узгодження загальнодержавних інтересів з інтересами всіх громадян, що проживають на теренах України, розвиток їх культурної, мовної та релігійної самобутності, формування української загальнонаціональної ідентичності, однак освітня політика виступає найважливішою складовою політики держави, інструментом підвищення темпів соціально-економічного та науково-технічного розвитку [157, с. 37, 41]. У цьому контексті подібною є позиція О. Степанко щодо того, що базовими елементами гуманітарної сфери мають бути фундаментальні галузі – освіта, наука, культура та їхні підгалузі: виховання, інформаційне середовище, дозвілля, релігія, етнічні відносини» [325, с. 202-203].

Зокрема, у Національній стратегії розвитку освіти в Україні на 2012-2021 рр. визначалося, що найважливішим для держави є виховання людини інноваційного типу мислення та культури, проектування освітнього простору з урахуванням інноваційного розвитку освіти, запитів особистості, потреб суспільства і держави. Якісна освіта є необхідною умовою забезпечення сталого розвитку демократичного суспільства, консолідації його інституцій, гуманізації суспільних відносин, формування нових життєвих орієнтирів особистості [240].

Значення гуманізму у творенні правової держави аргументовано розкриває В. Ю. Таргасюк, зокрема тому, що гуманізм визнає домінуючу цінність будь-якої особи щодо всіх інших учасників політичного та правового процесу, відповідно, будь-яка особа має змогу та право вільно визначатися стосовно існуючих концепцій суспільних відносин і бути їх повноправним суб'єктом. Досягається це чіткою межею щодо втручання держави, коли приватне життя особи, її прагнення, світогляд знаходяться поза цією межею та є об'єктом захисту з боку державних інституцій [331, с. 18].

На думку С. Д. Гусарева, гуманізм проявляється у гуманітарній політиці держави через послідовне здійснення заходів, спрямованих на

підтримку й інтенсифікацію гуманітарного розвитку суспільства згідно з визначеними пріоритетами та загальнонаціональними інтересами. А створення умов для виявлення, формування й розвитку творчого потенціалу особи та суспільства в цілому є сутністю державної гуманітарної політики [119, с. 48].

А. І. Сушко, Е. В. Мамонтова та Т. М. Краснопольська під державною гуманітарною політикою розуміють системну і послідовну діяльність держави у відносинах з людиною зокрема і суспільства в цілому, що здійснюється через органи державної виконавчої, законодавчої та судової влади при залученні громадськості і з урахуванням основних прав людини і ставить за мету досягнення високого життєвого, духовного та інтелектуального рівня особистості, як у її власних інтересах, так і в інтересах держави в цілому [329, с. 15].

О. І. Беспалова у широкому сенсі під політикою розглядає свідому та цілеспрямовану діяльність політичних суб'єктів, спрямовану на налагодження ефективних відносин між державою та суспільством у різноманітних сферах суспільного життя (економічній, бюджетній, податковій, соціальній, демографічній, аграрній, культурній, технічній, науковій, екологічній, митній, монетарній, антиінфляційній, правоохоронній тощо) [58, с. 3-4]. Реалізацію політики, на думку С. В. Майстро, можна розглядати як комплекс дій різних державних структур, пов'язаних з адаптацією всіх учасників, і насамперед вищих керівників, впродовж здійснення політики до умов і завдань, які доводиться розв'язувати, з умінням узгоджувати свої інтереси і формувати партнерські відносини [215, с. 7].

Сутність механізмів державного управління в гуманітарній сфері розкривається через обов'язкову орієнтацію способів, інструментів, засобів і засад реалізації органами державної влади власного кола завдань у гуманітарній сфері на загальні цілі, стандарти та очікувані результати розвитку гуманітарної сфери. О. М. Чечель говорить про консолідацію та

синергетичний ефект від реалізації кожним окремим органом державної влади в окремій підгалузі гуманітарної сфери власних функцій, що в сукупності приводить до якісних суспільно-політичних і соціально-економічних трансформацій у державі загалом, для чого гуманітарна сфера визначається базисом [364, с. 143].

Спираючись на таке розуміння гуманітарної сфери, слушною є позиція С. Кіндзерського та Н. Белашової щодо завдань державного управління гуманітарною сферою. Головними завданнями науковці висувують якраз такі, що мають теоретико-методологічний характер: відмова органів державної влади всіх рівнів від архаїчного погляду на гуманітарну сферу як на щось другорядне та непотрібне; активізація позиції органів державної влади всіх рівнів у вирішенні питань гуманітарних галузей; вироблення сучасного понятійного апарату, теоретичної та законодавчої бази гуманітарної сфери й покладення їх в основу державного управління цією сферою; забезпечення зворотного зв'язку під час здійснення державними службовцями гуманітарної політики на всіх рівнях управління [166, с. 17-19; 59, с. 130-131].

На думку О. Степанко, під державним управлінням в гуманітарній сфері потрібно розуміти цілеспрямований організаційний та регулюючий вплив держави на стан і розвиток гуманітарної сфери, яка спрямована на забезпечення духовного життя людини і суспільства, складається із сукупності галузей, які орієнтовані на максимальне розкриття потенціалу кожної людини і соціуму загалом, розвиток творчих та інтелектуальних здібностей особистості, збереження культурного різноманіття шляхом запровадження державної гуманітарної політики, виробленої політичною системою та законодавчо закріпленої, через діяльність органів державної влади, наділених необхідною компетенцією [325, с. 205-207].

Ю. Стельмашук розглядає соціально-гуманітарну сферу як сферу реалізації людиною особистісного потенціалу, а державне регулювання цією сферою можна визначити як здатність держави розвивати громадянське

суспільство, захищаючи в такий спосіб інтереси громадян і підвищуючи рівень стабільності соціальних процесів [324, с. 94-95]. Той факт, що гуманітарна сфера виступає об'єктом державної політики, підтверджується і в працях В. Гошовської, яка зосереджує увагу на тому, що гуманітарна сфера включає єдність об'єктивних і суб'єктивних факторів суспільного життя, що мають на меті створення умов для соціально-гуманітарного розвитку суспільства, соціальної, інтелектуально-духовної безпеки людини і суспільства, реалізацію її соціальних, духовних потреб, формування і збагачення творчого потенціалу особи, всебічну реалізацію її сутнісних сил, соціодинаміку освіти, науки і культури [103, с. 262-263].

Модернізація інструментарію публічного управління та адміністрування і форм реалізації економічної політики в умовах глобалізації та багаторівневої інтеграції має спиратися на принципово нові форми взаємодії, ініціативно трансформуючи слабкі місця в можливості, свідомо мобілізуючи власний потенціал до розвитку, формуючи систему публічних і громадських інститутів залучення інвестицій та поширення інновацій [88, с. 150].

Л. В. Сергієнко розглядає впровадження окремих положень трендових у світі концепцій «New Public Management» та «Good Governance» у практичну діяльність суб'єктів державного управління, зокрема щодо підзвітності та підвищення прозорості їх діяльності, які дозволять на основі моніторингу результатів їх діяльності, визначити пріоритетні напрями та об'єкти гуманітарної політики в розрізі ідентифікованих її складових та встановити їх формалізацію з позицій запиту суспільства щодо європейської інтеграції. Зазначене визначає необхідність вивчення вітчизняного стану розвитку гуманітарної сфери з метою формування векторів державної гуманітарної політики у відповідності до загальносвітових тенденцій та суспільних потреб, а також в умовах запиту на пошук ефективних механізмів та шляхів підвищення якості державного управління в гуманітарній сфері [311, с. 162].

Ад'юнкт-професор Університету Торонто (Канада) Дж. Найт акцентує на тому, що неточне використання термінології свідчить про складність досліджуваного явища, що є результатом його тридцятилітньої еволюції «від міжнародного – глобального – до транснаціонального вимірів розвитку вищої освіти» [476]. Непостійність та залежність розвитку освіти від політичної архітектури суспільства призводить до необхідності вироблення автономної, політично незалежної траєкторії цього розвитку відповідно до певних універсальних закономірностей, тому особливої актуальності набуває визначення змісту, механізмів реалізації та основних векторів розвитку державної освітньої політики [51, с. 70]. Т. Л. Шестаковська та Н. І. Холявко вважають, що конкурентні принципи функціонування в системі освіти не повинні повністю ігноруватись, адже тоді освіта, яка є одним із головних джерел прогресу і розвитку національної економіки, не матиме можливості повноцінно виконувати свої завдання.

У сучасних умовах глобалізації і переходу до економіки знань ринкові відносини стають каталізатором трансформації системи освіти, але при цьому сфера конкурентних відносин є достатньо обмеженою [370, с. 33]. Л. М. Зарецька та О. А. Кулініч вважають, що для забезпечення ефективності функціонування галузі освіти необхідно разом з обов'язковою державною підтримкою розвивати самоврядування в галузі освіти, активізувати підприємницьку функцію закладів освіти, відобразити організаційно та нормативно створення регіональних освітніх комплексів [154, с. 178].

Відповідно до концепції Міжнародної стандартної класифікації освіти, освіта – це процеси, якими суспільство цілеспрямовано передає накопичені інформацію, знання, розуміння, погляди, цінності, уміння, компетентності та вчинки від покоління до покоління. Вони включають комунікацію з метою навчання, що передбачає передавання інформації повідомлень, ідей, знань, принципів тощо [298, с. 40].

Євроінтеграція актуалізує проблему визначення національної концепції якості вищої освіти та її відповідності європейській [160, с. 88]. На

переконав В. М. Шевченка, для України європейська інтеграція передусім пов'язана із внутрішніми реформами: адаптацією законодавства України до законодавства ЄС, впровадженням у життя європейських цінностей, реформуванням інституцій, переходом до європейських стандартів, норм і процедур. Все це змусило переглянути пріоритети державної освітньої політики країни, розробляти і впроваджувати державні програми, які спрямовані на сприяння формуванню та розвитку освітньої галузі, в тому числі і в сфері вищої освіти. Проблема якості вищої освіти в Україні сьогодні набуває важливого ідеологічного, соціального та економічного значення. Як наслідок, гостро постало питання про невідворотний, всебічний та докорінний перегляд державної політики у даній сфері. Сьогодні вища освіта переживає значні інституційні, структурні й функціональні зміни, в управлінні якими значну роль відіграє державна політика, а до традиційних завдань закладів вищої освіти додаються нові, що пов'язані із євроінтеграцією, стратегічною ціллю якої є створення європейського освітнього простору [367, с. 100-101].

Розвиток вищої освіти в Україні, безумовно, відбувається під впливом євроінтеграційного впливу. Однак організаційна перебудова та інтеграція до Європейського освітнього простору зіштовхнулася з низкою протиріч, зокрема: забезпечення реальної якості знань, фактичне визнання кваліфікаційних рівнів освіти не лише в міжнародному освітньому середовищі, а і на теренах України [160, с. 334]. О. В. Діденко одним із пріоритетних завдань реформування освіти бачить формування конкурентоздатності української молоді у європейському просторі. Освіта і наука є тим фундаментом, з якого вибудовується соціально-економічний, культурний розвиток держави. Сьогодні, як ніколи, потрібно починати розбудову освіти, яка сприятиме утвердженню нашої держави у світі, забезпечить економічну стабільність, добробут і суспільний мир для всього народу та кожної людини. Достатній рівень академічної культури в українському суспільстві, освітні реформи допоможуть Україні інтегруватись

в європейський простір. Використовуючи досвід європейських держав у сфері розвитку освіти, Україна зможе закласти нові підвалини якості національної освіти [131].

Беручи до уваги пріоритетну роль держави у формуванні освітньої політики в Україні та значний вплив інституцій громадянського суспільства на неї, В. Г. Кремень вважає за потрібне з'ясувати роль і місце центральної, регіональної і місцевої влади з метою встановлення інтегрованих інституційних обов'язків для забезпечення якості освіти та її адекватного фінансування. Завданням регіональних і місцевих органів влади стає розробка адекватної до регіональних і місцевих умов стратегії, узгодження фінансування, створення регіональних засобів контролю [183, с. 57].

Н. Д. Шульга розглядає державну освітню політику як офіційно визначену, організовану й цілеспрямовану діяльність держави та підпорядкованих їй установ, спрямовану на функціонування і подальший розвиток системи освіти як провідного інституту демократичного суспільства [374]. На думку А. В. Вербицької, державна політика у сфері вищої освіти є складним процесом, що складається із взаємообумовлених етапів, які мають економічний та соціально-культурний контекст пріоритетом державної політики, що зумовлює необхідність визначення її змісту, цілей, принципів, напрямів формування та механізмів реалізації, а рольові аспекти вищої освіти в забезпеченні розвитку суспільства та держави постають у трьох значеннях: як чинник соціально-економічного розвитку, як фактор становлення громадянського суспільства та як підґрунтя забезпечення національної безпеки [76, с. 7-8].

В. В. Аброськін розглядає під державною освітньою політикою сукупність закріплених у національному законодавстві ключових ідей, пріоритетів або цілей, з урахуванням яких уповноважені на те суб'єкти за допомогою певного правового інструментарію здійснюють управлінський вплив з метою забезпечення належного функціонування сфери освіти [1, с. 98]. Держава має сприяти впровадженню політики міжкультурного діалогу,

засновану на демократичних засадах, як ефективного елемента соціокультурного й етнокультурного розвитку суспільства, що сприяє підвищенню у суспільстві рівня міжкультурної, міжрелігійної та міжетнічної толерантності. Запровадження відповідних політичних підходів сприяє формуванню національної єдності, спроможності суспільства забезпечити добробут своїх членів, мінімізувати нерівність та уникнути поляризації їх життєустрою [326, с. 143].

Сучасними цілями державної освітньої політики України є інтеграція системи освіти в глобальний світовий, зокрема європейський освітній простір, та адаптація національної освітньої сфери до нових суспільних реалій та викликів часу і водночас збереження кращих здобутків минулого [125, с. 206]. На національному рівні у трансформаційному процесі сфери вищої освіти в Україні базовими завданнями є: розроблення ефективної стратегії розвитку вищої освіти; гармонізація та адаптація вітчизняного законодавства до міжнародних правових засад, положень Європейського простору вищої освіти; трансформація організаційної структури; модернізація системи фінансування; розвиток науково-дослідницької бази; якісні зміни щодо кадрового забезпечення; активне використання інформаційно-комунікативних технологій та цифровізація.

О. Воробйова вважає, що основною організаційно-функціональною складовою реалізації пріоритетів національної політики розвитку вищої освіти в Україні має бути підготовка високопрофесійних фахівців, а це потребує запровадження, розвитку і підтримки процесу забезпечення якості вищої освіти, що передбачає дотримання певних підходів до реалізації, а саме: визначення напрямку розвитку вищої освіти, зміст та організацію цього процесу, забезпечення якості вищої освіти та механізми залучення громадських і професійних організацій до цього процесу, запровадження стандартизації у сфері вищої освіти з урахуванням автономії, ефективного та належного фінансового забезпечення [85, с. 176]. Фінансування освіти є однією з найбільш важливих функцій держави, яка забезпечує формування умов для

функціонування та розвитку освітнього сектору. Окрім цього, в наукових колах доведено, що видатки на освіту сприяють забезпеченню розвитку наукової, інвестиційної та інноваційної діяльності, а також мають численні віддачі від інвестицій в освіту і синергетичні позитивні екстерналії [74, с. 181-182].

В. М. Шевченко виокремлює такі основні механізми реалізації державної політики у сфері вищої освіти з урахуванням євроінтеграційних процесів: правовий, організаційний, фінансовий та інформаційний. Реалізація державної політики в галузі вищої освіти має забезпечуватися відповідними організаційно-правовими, фінансовими, матеріально-технічними, інформаційними та іншими ресурсами. Належне фінансове і матеріально-технічне забезпечення виконання заходів повинне ґрунтуватися на постійному і динамічному розвитку національної економіки та розширенні фінансових можливостей держави [367, с. 103].

Як зазначає Н. Л. Савицька, особливістю сучасного розвитку вищої освіти стало накладання глобальних і регіональних інституційних змін. Перші пов'язані з інтелектуалізацією суспільного виробництва, другі – з транзитивністю економік в окремих регіонах світу (зокрема, пострадянських) [306, с. 49]. Є. Хан розглядає окремі аспекти євроінтеграційних прагнень України, пов'язаних з реформуванням системи вищої освіти в рамках участі у формуванні єдиного європейського освітнього простору та реалізації основних принципів Болонського процесу. Наша держава історично є європейською країною і тому розвиток української освіти, науки і культури варто розглядати в контексті європейських цінностей, що передбачають гуманізм, лібералізм, демократичність, індивідуалізм та особисту свободу кожного [352, с. 54].

На думку І. Степаненко, важливе значення має зміна перспективного курсу процесу реформування вітчизняної системи вищої освіти. Насамперед, ця зміна вбачається в тому, що методологічний націоналізм має поступитися місцем методологічному космополітизму, який дозволяє інтегрувати у

національний контекст глобальний і регіональний виміри та узгоджувати між собою національні, глобальні, регіональні вимоги і умови. Тільки за допомогою такої інтеграції і узгодження закладів вищої освіти в Україні може бути осмислена як пріоритетне стратегічне питання, яке не суперечить національним інтересам, чи є формальною зовнішньою рамкою для їх забезпечення, а само є наскрізним національним інтересом у глобальному контексті і контексті євроінтеграції [102, с. 17]. Процес інтеграції вітчизняної освіти у європейський та світовий освітній простір потребує якісних змін, адже сучасне суспільство, яке пристосовується до проблем глобалізації, потребує чіткої відповіді на багато запитань і повною мірою розраховує на інноваційні наукові розробки, які формуються в процесі запровадження у навчально-виховний процес вищої школи науково-технічних досягнень, новітніх технологій навчання, що ґрунтуються на нових методологічних засадах інтеграційного характеру [160, с. 9].

С. А. Вавренюк вивчаючи вплив процесу євроінтеграції на підготовку молоді у системі вищої освіти України, робить висновок про те, що становлення української держави на сучасному етапі та тісне співробітництво з багатьма європейськими державами, а також реформування системи вищої освіти є ключовим моментом у процесі євроінтеграції, що дозволить відкрити нові можливості для українського молодого покоління [70, с. 76].

О. Локшина описує стратегію європейського співробітництва у галузі освіти як євроінтеграційний орієнтир для української освіти, розглядаючи під європейським освітнім простором систему, що взаємопов'язує усі ланки освіти держав-членів ЄС в рамках освіти впродовж життя такими наскрізними пріоритетами, як мобільність, навички, компетентності та кваліфікації, сучасні мови, цифровізація, «квадрат знань»: (освіта, дослідження, інновації та послуги суспільству), зелений перехід на засадах європейської ідентичності та цінностей та забезпечує синергію усіх стратегічних пріоритетів діяльності з розбудови сектора освіти в рамках

освіти впродовж життя [200, с. 12].

М. Дебич підкреслює зростання значимості міжнародного, зокрема європейського, виміру вищої освіти, разом з тим цей вимір став складнішим і багатоаспектнішим. Інтернаціоналізація визнана провідною тенденцією розвитку вищої освіти та каталізатором удосконалення якості вищої освіти і досліджень, зокрема зближення та інтеграції європейських просторів вищої освіти і досліджень [85, с. 136]. О. Ковальчук визначає цілі формування європейської освітньої політики, серед яких: заохочення отримання нових знань (визнання навичок мобільності, мультимедійних навчальних програм); забезпечення співпраці шкіл та ділових кіл (підготовка кадрів, професійна підготовка); боротьба із соціальним відчуженням (школи другого шансу), європейські добровільні освітні послуги); знання трьох мов спільноти; розміщення капіталовкладень та інвестицій у підготовку кадрів на рівноправній основі [170].

Дж. Найт виділяє зовнішню та внутрішню складові процесу інтернаціоналізації. Зовнішня інтернаціоналізація або освіта за кордоном (*education abroad, cross-border education*) охоплює такі заходи як: пересування людей (академічна мобільність студентів, викладачів, науковців-дослідників); мобільність програм (франчайзинг, спільні програми, програми подвійних дипломів); мобільність провайдерів освітніх послуг; міжнародні проекти та ін.

Внутрішня інтернаціоналізація (*internationalization at home*) здійснюється у рамках таких заходів: реалізація освітніх програм спільно з європейськими закладами вищої освіти; інтернаціоналізація та вдосконалення навчальних програм і цифрового навчання відповідно до світових освітніх стандартів для забезпечення участі закладів вищої освіти у міжнародних науково-освітніх системах; викладання іноземними мовами, особливо англійською; створення умов для навчання та викладання іноземних громадян; використання зарубіжних теоретичних матеріалів, кейсів, рольових ігор; проведення спільних дослідницьких проєктів,

семінарів, науково-практичних конференцій з міжнародними партнерами [79; 477].

І. Сікорська аргументує, що інтернаціоналізація вищої освіти в більшості країн ЄС в останні десятиліття досліджувалась з посиланням на: інституційні об'єднання (міжнародні партнерства вищих навчальних закладів різних країн); організаційні заходи (залучення та участь академічної спільноти ЗВО до інтернаціоналізації освітнього процесу); науково-педагогічний персонал (залучення закордонних викладачів до освітнього процесу з метою отримання та обміну міжнародним досвідом); індивідуальні ініціативи (приєднання викладачів та дослідників до міжнародних об'єднань та організацій); студенти (обмінні програми з метою отримання міжнародного досвіду у процесі навчання; програми, розроблені для іноземних студентів для отримання досвіду у приймаючій країні). Болонський процес є ключовим в європейській освітній політиці стосовно інтернаціоналізації вищої освіти, та для багатьох європейських країн виступає як орієнтир для перспективного розвитку, як програма, яка заснована на узгодженні структурних особливостей вищої освіти в країнах-членах ЄС [102, с. 47].

І. Степаненко розглядає інтернаціоналізацію, як чинник євроінтеграції вищої освіти, націлену на те, щоб структури вищої освіти у Європі стали більш сумісними і співставними, кваліфікації і дипломи визнавалися б в усіх країнах ЄС і країнах-учасницях Болонського процесу, що забезпечило б підтримку великомасштабної студентської мобільності та мобільності робочої сили, а також сприяло б європеїзації вищої освіти для підвищення її якості і трансляції через неї європейських цінностей [102, с. 10].

Т. Жижко, А. Кобець та А. Пугач одним із напрямів інтеграції вищої освіти України до європейського освітнього простору вважають академічну мобільність. Т. Жижко наголошує, що важливим аспектом впровадження Болонської системи є академічна мобільність, що сприяє формуванню відкритого освітнього простору [149, с. 6], а держава активно працює над

цими питаннями й основні законодавчо-нормативні рамки для них уже окреслені [169, с. 59].

На думку В. А. Худавердієвої, європейська освітня інтеграція – частина інтеграційної стратегії Євросоюзу. Інші країни, які вступають у Болонський процес, можуть стати постачальниками фахівців саме для європейського ринку праці без будь-яких національних змін (якщо не вважати такими дипломи єдиного зразка, загальну схему освіти та нову національну рамку кваліфікацій). Що стосується розвитку академічної мобільності, то без гідного фінансового підкріплення на національному рівні вона залишається незначною, а отримані студентами за кордоном знання не завжди можуть бути застосовані з багатьох причин [360, с. 165].

О. С. Гринькевич сформульовано методологічні основи аналізу процесів інтернаціоналізації вищої освіти, які акумулюють увагу на визначенні інституційного середовища інтернаціоналізації вищої освіти як технологічної основи управління глобальною конкурентоспроможністю, що дає змогу обґрунтувати актуальність розробки в Україні довготермінових програм інтернаціоналізації, їхню типову структуру, індикатори моніторингу, а також виявити можливості та загрози, пов'язані з процесами міжнародної освітньої мобільності [105, с. 6].

Саме інституційне середовище забезпечення якості вищої освіти на думку О. С. Гринькевич та О. О. Левицької, є складною системою формальних і неформальних інститутів, насамперед національних і наднаціональних організацій, кожна з яких є представником певної спільноти (політичної, академічної, професійної, наукової, студентської). Ці інституції взаємодіють задля реалізації найважливіших програм і проектів забезпечення якості вищої освіти та ефективності освітньої політики загалом. Результатом їх діяльності є формування нового глобального простору вищої освіти і підвищення соціальної відповідальності стейкхолдерів за якість [106, с. 89]. При цьому А. О. Вітченко та В. В. Грицюк розглядають формування національної системи гарантування якості вищої освіти як вироблення

спільної стратегії державно-громадського управління галуззю, спрямованої на об'єднання зусиль державних органів влади, вищих навчальних закладів, громадських організацій, викладачів, студентів, роботодавців та інших зацікавлених сторін з метою розроблення дієвих, прозорих, комплексних механізмів контролю за якістю підготовки фахівців [82, с. 34].

В. П. Садковий обґрунтовує, що Україні, перш за все, потрібні прозорі та зрозумілі всім методології контролю якості освіти. Такі процедури існують давно, але вони постійно вдосконалюються, бо традиційні державні механізми забезпечення якості в системі вищої освіти, які були притаманні адміністративно-командній економічній системі, сьогодні більше не використовуються в країнах з перехідною або ринковою економікою. Якість вищої освіти, безумовно, є основою для створення Європейського простору вищої освіти [307, с. 2, 6].

К. В. Громовенко пропонує концептуальний підхід до визначення міжнародно-правових стандартів у сфері вищої освіти, що становлять систему міжнародно-правових принципів та норм, які визначають механізми забезпечення та захисту права на вищу освіту, містять вимоги до розбудови національних систем вищої освіти та до діяльності установ вищої освіти, встановлюють форми взаємодії міжнародних організацій та держав з питань освіти, забезпечують можливість міжнародної співпраці закладів вищої освіти; охарактеризовано джерела цих стандартів та форми їх реалізації та імплементації на національному рівні [111, с. 3].

Важливий аспект європейського виміру в освітній і науковій сферах – це відсутність кордонів для фахівця і студента. Очевидно, що альтернативи для України немає, участь у Болонському процесі є шансом реалізації стратегії євроінтеграції, сприяння підвищенню якості освіти, вирішення проблеми визнання українських дипломів за кордоном [160, с. 127, 152].

Н. П. Гедікова досліджуючи стратегічні орієнтири державної політики України у сфері вищої освіти, підкреслює їх орієнтованість на інтеграцію у європейський освітній простір, що сприятиме піднесенню

конкурентоспроможності вітчизняної вищої освіти на світовому та європейському просторах, всебічному розвитку людської особистості як рівновеликої цінності, примноженню інтелектуального і культурного потенціалу українського народу [94, с. 16].

В. П. Антонюк розглядає стратегію розвитку вищої освіти України в контексті вимог до людського капіталу та євроінтеграційних процесів, особливо аналіз формування освітньої політики в Україні та змісту проєкту Стратегії розвитку вищої освіти з позицій потреб модернізації вузівської системи навчання в контексті євроінтеграційних процесів для формування сучасного людського капіталу через створення у закладах вищої освіти студентоорієнтованого освітнього середовища, спрямованого на формування студента, як активного і відповідального суб'єкта освітнього процесу [13, с. 113, 117].

На думку К. І. Кириченка, визначаючи заходи щодо інтеграції українських університетів у європейський освітній простір, необхідно виходити з розуміння його внутрішніх об'єктивних протиріч. Формування такого простору певним чином обумовлює підрив національних ринків знань і технологій, посилює трудову міграцію (особливо у високотехнологічних галузях). Формування глобального європейського освітнього простору створює об'єктивні умови для зростання «розривів» між рівнем соціально-економічного розвитку країн в результаті «перетікання» кваліфікованої робочої сили, знань і технологій. Разом з тим, розуміючи об'єктивний характер процесу формування європейського освітнього простору необхідно створити такі національні системи забезпечення якості освіти, які будуть узгоджені із стандартами і рекомендаціями Європейської мережі забезпечення якості (ENQA) [165, с. 107].

Подальший розвиток системи вищої освіти України потребує визначення стратегічних векторів її розвитку в контексті євроінтеграційних процесів. У рамках Угоди про Асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, з іншої, у ст. 431 Глави 23 Угоди «Освіта, навчання

та молодь » передбачено, що Сторони зобов'язуються активізувати співробітництво в галузі вищої освіти, зокрема, з метою реформування та модернізації системи вищої освіти; сприяння зближенню у сфері вищої освіти, яке відбувається у рамках Болонського процесу; підвищення якості та важливості вищої освіти; поглиблення співробітництва між вищими навчальними закладами; розширення можливостей вищих навчальних закладів; активізація мобільності студентів та викладачів; увага приділятиметься співробітництву в галузі освіти з метою спрощення доступу до отримання вищої освіти [344, с. 113]. Разом з тим, В. Г. Кремень зауважує, що поступ у загальноєвропейський і світовий освітній простір тільки тоді буде продуктивним, коли не лише вітчизняна освіта отримуватиме позитивний ефект від такого входження, а й загальноєвропейський гуманітарний простір збагачуватиметься під час взаємодії з національними традиціями у сфері освіти [184, с. 28].

За словами заступника міністра з європейської інтеграції О. Шкуратова, Міністерство освіти і науки України планує розгорнути системну роботу з наближення до європейської наукової та інноваційної спільноти, зокрема через розширення участі в міжнародних наукових програмах ЄС: долучення до програми для співпраці науковців COST, розвиток співпраці з Європейським інститутом інновацій і технологій, продовження роботи в «Горизонт Європа» [243].

На думку Г. Ф. Хоружого, метою Європейського простору вищої освіти є створення порівнюваної, конкурентоспроможної вищої освіти та більш адекватних наукових досліджень в університетах [359, с. 100]. Наголос робиться на необхідності вироблення кваліфікаційних рамок для Європейського простору вищої освіти, щоб створити широкий спектр гнучких шляхів навчання, можливостей і технологій та доцільного використання кредитів ECTS, розширення можливостей для всіх громадян, згідно з їхніми бажаннями та здібностями, вчитися протягом усього життя [359, с. 104].

У зв'язку із цим осмислення європейської освітньої інтеграції та вступу до неї держав, які перебувають за межами Євросоюзу, включаючи Україну, необхідне для відповідей на питання, яке місце може зайняти країна у глобалізації вищої освіти внаслідок приєднання до Болонського процесу і до яких наслідків цей крок може призвести щодо національного просування шляхом побудови суспільства знань. Україна розглядає приєднання до європейського простору вищої освіти (тобто Болонського процесу) як частину стратегії реформування національних систем вищої освіти з урахуванням модернізації економіки, що проводиться державами. Стратегічна мета полягає саме в підвищенні конкурентоспроможності систем освіти та зростанні якості освіти для подальшого нарощування експорту освітніх послуг, а також забезпечення країн висококваліфікованими кадрами. [360, с. 163].

Актуальність проблеми інтернаціоналізації, яка відображує ідею відкритості освіти і науки в світі та має значний модернізуючий потенціал, за словами О. С. Виговської, закладає підґрунтя для її наукової рефлексії щодо інтеграції у національний контекст найкращих міжнародних стандартів якості вищої освіти. Ці імперативи мають стати дороговказом для інституційної стратегії інтернаціоналізації в якості ключового пріоритету для розвитку університетської освіти в Україні з метою підвищення конкурентоспроможності українських закладів вищої освіти та їх інтеграції в європейський освітній простір [79, с. 38-39].

Реформаційні процеси, які відбуваються в Україні та стосуються системи освіти, спрямовані на виведення її на якісно новий рівень, що відповідає загально визнаним у Європі та світі стандартам. Водночас законодавець та органи публічного адміністрування мають виважено підходити до модернізації всіх складових елементів освіти задля уникнення негативних проявів і наслідків для держави, суспільства, окремих осіб. Будь-які модифікації, зміни, перетворення обов'язково мають ґрунтуватися на встановлених загальнодержавних принципах та впроваджуватися виключно в

інтересах приватних осіб. Саме за таких умов державна політика у сфері освіти буде належною, якісною й ефективною [333, с. 55].

1.2. Трансформація соціально-гуманітарних векторів системи освіти в контексті глобалізації за умов європейської інтеграції України

Освіта є одним з основних інститутів, що реалізують широкий спектр значущих функцій та діють під впливом трансформацій, котрі відбуваються. Особливістю освіти в сучасному світі є те, що вона стає центром відтворення найбільш значущих інновацій практик, котрі визначають перспективи розвитку суспільства. Низка сучасних глобальних трендів розвитку сучасної освіти обумовлюється загальними світовими тенденціями та перебуває під впливом гуманітарних проблем. Освіта вбудована у процес всесвітньої економічної, політичної, культурної інтеграції, що розгортається останні десятиліття в усьому світі.

Проявом цього є загальна уніфікація знання, в результаті відбувається вихід національних освітніх систем за межі державних кордонів, інтернаціоналізація освіти та формування єдиного світового освітнього простору і ринку освітніх послуг. Глобалізація освіти проявляється в уніфікації рівнів освіти та кваліфікаційних рамок, відкритості та транскордонності освіти, можливості отримувати її з будь-якої точки світу, процеси глобальної інтеграції сприяють формуванню цілих регіонів уніфікації національних систем освіти. Яскравим прикладом цього є єдиний європейський освітній простір, до якого приєдналися країни, які перебувають не лише в ЄС, а й за його межами [83, с. 25].

Останнім часом новий потужний імпульс розширенню глобалізації освіти дають інформаційні технології та цифровізація освіти, що руйнують національні межі освіти в принципі, і дозволяють говорити про формування єдиного світового цифрового освітнього простору, який визначає нові

конкурентні умови для всіх гравців освітнього ринку[Додаток 9]. Наслідки цього можуть мати довгостроковий характер і призвести до нового балансу векторів та трансформувати експортний потенціал провідних систем освіти[133].

Глобалізація освіти стала сучасним трендом у зв'язку з розширенням соціальних функцій держави, що забезпечила доступ до неї широких верств населення, що призвело до перетворення освіти з елітної на масову. Найімовірніше, вплив може мати зворотний бік масового доступу до освіти, що виражається у зниженні її якості, певної дискредитації освіти, особливо вищих щаблів, що призводить до зниження попиту на вищу освіту в контексті реалізації гуманітарної політики.

З переходом цивілізації в постіндустріальну стадію, яку визначають як інформаційне суспільство, освіта висувається однією з перших місць серед чинників розвитку людства. Провідні країни світу, які обрали шлях інноваційного розвитку та метою побудови економіки, заснованої на знаннях, визначають систему освіти як локомотив побудови такої економіки [290]. Освіта уособлює суспільно організований та нормований процес постійної передачі попередніми поколіннями наступним поколінням соціально-значущого досвіду, освіта стає процесом життєдіяльності, що відбувається протягом усього активного життя особистості.

Під освітою розуміється і процес володіння системою знань і умінь, вироблених людством, формування цієї основи гуманістичного світогляду, пізнавальних здібностей, свідомості людини та поведінки, освіта є соціальною підсистемою, що має свою структуру. Як її основні елементи можна виділити навчально-виховні установи як соціальні організації, соціальні спільноти, навчальний процес як вид соціокультурної діяльності. Гуманізація освіти передбачає орієнтацію освітньої системи та всього освітнього процесу на розвиток та становлення відносин взаємної поваги учнів та педагогів, заснованого на повазі прав кожної людини.

Гуманізація освіти орієнтує на освоєння змісту освіти незалежно від

його рівня та типу, що дозволяє охоче вирішувати головні соціальні проблеми, вільно спілкуватися з людьми різних національностей та будь-яких професій, добре знати рідну мову, історію та культуру. Зазначене може втілюватися практично різними способами, наприклад, через угруповання учнів за успішністю, поділ навчальних дисциплін на обов'язкові та на вибір, поділ навчальних закладів на елітні, масові та для учнів із затримками чи відхиленнями у розвитку, складання індивідуальних планів та освітніх маршрутів для окремих студентів відповідно до професійної орієнтації.

Багатоваріантність освіти означає створення в освітній системі умов вибору та надання кожному суб'єкту шансу на успіх, стимулювання студентів до самостійного вибору та прийняття відповідального рішення, забезпечення розвитку альтернативного та самостійного мислення. Важливою є організація багатоетапного освітнього процесу, що забезпечує можливість досягнення на кожному етапі освіти того рівня освіченості, який відповідає можливостям та інтересам молодої людини. Інформатизація освіти пов'язана з широким і дедалі більше масовим використанням технологій в процесі навчання у зв'язку з доступністю для системи освіти та відносною простотою у використанні різних видів комунікації.

Одна з відмінних рис сучасної освіти – перехід від державного до суспільно-владного управління освітою, а основна ідея державно-громадського управління освітою полягає в тому, щоб об'єднати зусилля держави та суспільства у вирішенні проблем освіти, надати педагогам та студентам більше прав та свобод у виборі змісту, форм та методів організації навчально-виховного процесу, у виборі різних типів закладів вищої освіти [27, с. 11-12]. Вибір права і свободи робить молоду людину як об'єктом вищої освіти, а й його активним суб'єктом, самостійно визначаючим свій вибір широкого спектра програм, навчальних закладів, типів відносин.

Демократизація доступу до освіти є одним з провідних трендів соціально-економічного розвитку, що виявляється у реалізації та розширенні прав кожної людини на освіту, можливостей для самоорганізації та права

вибору навчальних та різноманітних освітніх систем та форм здобуття освіти. Важливим проявом демократизації освіти у всьому світі є скорочення державних функцій у регулюванні освіти, розвиток громадського управління, самоврядування та автономії освітніх інституцій [59, с. 156; 325, с. 88].

Однією із сучасних форм державної гуманітарної політики стала поява феномену масових відкритих освітніх курсів, які виклали провідні університети світу на відкритих цифрових платформах для широкого користувача без жодних обмежень. Це дозволило закладам освіти подолати всі інституційні кордони, а освітній контент зробити максимально доступним з будь-якої точки світу будь-якому користувачеві. Очевидно, подальший розвиток людського капіталу крім організаційно-управлінського контексту буде пов'язаний з постійно зростаючими можливостями цифровізації освіти.

Освічена молода людина уособлює особистість, яка не тільки вміє орієнтуватися в основних сферах життєдіяльності, з високим рівнем розвинених здібностей, а й людиною, що має сформовано світогляд і моральні принципи. Здобуття освіти може бути предметом особливих діяльностей, а саме програмування управлінських дій у сфері освіти, прогнозування культурно-історичних та соціальних наслідків нових освітніх реформ та інновацій у сфері освіти.

Державний характер системи освіти означає, передусім, що в країні проводиться єдина державна гуманітарна політика у сфері освіти, зафіксована у відповідному законі, а успіхи України у соціально-економічній, політичній, міжнародній сферах пов'язуються з успіхами в системі освіти, пріоритетність освіти необхідна також для першорядного вирішення матеріальних, фінансових проблем суспільства [206, с. 57]. Зміст освіти – одне із компонентів процесу навчання, а також система наукових знань, теорій, навичок, оволодіння якими забезпечує всебічний розвиток розумових і фізичних надбань сучасної молоді, формування світогляду, моралі та поведінки, підготовку до життя, до праці.

Провідними дослідниками у галузі державної гуманітарної політики

з'ясовано, що діджиталізація освіти, яка розгорталася поступово в останні десятиліття і вилилася в даний час в «цифрову революцію», стала провідним трендом розвитку освіти. Спочатку інформаційні, а тепер цифрові технології кардинально змінили освітній ландшафт і конфігурацію, сприяли появі нових сутностей в системі освіти. З міжособистісного комунікативного процесу цифровізація перетворилася на технологічний процес, залежний від використання інформаційних технологій, що розвиваються стрімкими темпами [129, с. 36].

Також з'явилася низка перспективних проектів та рішень у таких галузях як управління навчальним процесом, оцінка і сертифікація результатів навчання, соціальні мережі для викладачів та студентів, дослідників та роботодавців. Натомість, зростанням значущості освіти є розвиток людського капіталу як основного фактору соціально-економічного зростання в умовах збільшення ролі знань та інновацій. Тому, в останні десятиліття ключовим елементом людського капіталу стає інтелектуальний капітал, який є здатністю генерувати та освоювати інновації.

Згідно з твердженнями сучасних дослідників, заклад освіти закладає той базовий інтелектуальний потенціал, який дозволить її студентам безперервно адаптуватися до нових соціально-економічних та соціокультурних умов життя [134; 241; 308; 325]. Особливо це актуально у сучасних умовах, і від того, якою мірою будуть дотримані етногенетичні, етнокультурні, етносоціальні традиції, системи безперервної освіти залежить виховання громадян нового покоління, здатних не лише нести відповідальність за реформи, а й бути їх активними лідерами, провідниками, виконавцями.

Ефективна система управління в системі освіти націлює не на просту трансляцію рішень, що приймаються міністерством, а на користь її успішного функціонування та розвитку, на створення найбільш сприятливих умов для ефективної, високомотивованої спільної діяльності. Здійснюючи своєчасний і не порушуючий прав та свобод викладачів контроль, система

внутрішньоуніверситетського управління надає керованим об'єктам необхідні та вельми цінні управлінські послуги. Усі вони мають бути спрямовані на здійснення провідної суспільної функції, на вирішення завдань виховання та освіти у реалізації державної соціально-гуманітарної політики.

Незважаючи на посилення соціально-економічної турбулентності обсяг інвестицій в освіту в останні десятиліття зростає, як зростає і попит населення на освіту, що також сприяє зростанню інвестицій у цю сферу. Загальносвітовим є тренд, коли підвищені інвестиції в людський капітал і насамперед у сферу освіти виступають ключовим інструментом для відповіді на виклики глобальної конкуренції, для країн-лідерів це стає багато в чому безальтернативним [31, с. 445; 51, с. 36]. Саме сектор освіти найбільше підходить на роль стартового майданчика, що запускає трансформаційні процеси в інших галузях та в економіці загалом.

Тому, в розвинених країнах порушується питання про новий якісний рівень освіти, що здатний забезпечити нарощування науково-технічного потенціалу суспільства. Це особливо важливо в умовах принципово нового та складного цивілізаційного контексту. Це актуалізує проблему якості людського капіталу, що відтворюється в системі освіти та налагодження механізмів його раціонального використання в економіці. Для закладів освіти, відповідальних за професійний ресурс інтелектуального капіталу, це насамперед означає необхідність розвороту до позиції центрів наукового та інноваційного розвитку суспільства.

Необхідність цього обумовлена як прискореними процесами техніко-технологічного та інформаційного прогресу, так і особливостями соціально-економічного і демографічного розвитку. Виявилось, що спеціалізовані цифрові освітні стартапи здатні більш ефективно виконувати багато традиційних функцій закладів освіти, тобто викладання, оцінку результатів, формування спільнот та інше [Додаток 10]. Сьогодні, коли в одну мить цифровізація стала основним механізмом не тільки розвитку освіти, а й забезпечення можливості її функціонування, ставлення учасників освітнього

процесу до перспектив його подальшої цифровізації виявилось менш однозначним.

У будь-якій галузі діяльності людина сьогодні перманентно перебуває в освітньому середовищі, яка стає для неї природною формою перебування і розвитку, а навчання, яке здійснюється формальним та неформальним чином є постійним процесом. Реагуючи на потреби ринку праці, що змінюється, сфера освіти все більше набуває багаторівневого і багатоформатного характеру, особливо бурхливий розвиток отримує неформальна освіта, яка активно починає конкурувати з формальною освітою [Додаток 7]. Вона набуває характеру вирішального фактору модернізації економіки, переходу до нових технологічних форматів, для відповіді на виклики глобальної конкуренції.

Для закладів освіти з'являється загроза опинитися у вирі процесів у тому випадку, якщо не вдасться диверсифікувати спектр освітніх послуг, що реалізуються, і вибудувати у себе систему освіти для різних сегментів ринку праці та освітніх потреб громадян на основі сучасних цифрових технологій. А це означає, що особливу увагу необхідно приділяти розвитку додаткових освітніх програм різноманітної спрямованості, забезпечувати реальне практикоорієнтоване навчання, орієнтацію освітніх програм на потреби ринку праці, скоротити розрив між змістом дисциплін, теоретичною підготовкою та сучасним, практичним середовищем роботи випускників.

Освітні інституції сьогодні зіштовхнулися зі складною дилемою, вони стоять перед вибором між включенням у глобальний освітній простір та прийняттям міжнародних правил та реалізації політики освітнього протекціонізму. В даний час під впливом глобальних трендів розвитку освіти активно йдуть процеси трансформації вищої школи, в умовах наростаючої конкуренції на світовому освітньому просторі перед закладами освіти постають серйозніші завдання, ніж раніше. Вони змушені конкурувати не лише у навчальній та науковій роботі, а й у сфері інновацій, впливу на економічне зростання, у вирішенні основних світових проблем [4, с. 130].

Відповідно до цього вибудовуються основні напрями стратегічного розвитку провідних університетів світу, які знаходять своє відображення у їх стратегічних документах, програмах розвитку, модельних рішеннях [141; 149; 349]. Формування глобального освітнього електронного простору, створення нового типу відкритих інформаційних ресурсів «без кордонів» – це, мабуть, найбільш значущий інноваційний тренд трансформації освіти у світі, що змінює уявлення про можливості та формат діяльності закладу освіти. Зазначене передбачає просування регіональних спільних проєктів, забезпечення спільного розвитку закладу освіти та регіону на основі зміцнення науково-виробничої співпраці, сьогодні заклади освіти все більше орієнтуються на запити роботодавця, здійснюючи інтеграцію сфер бізнесу, науки та освіти.

Кооперація досліджень та навчання з індустріальним сектором та бізнесом привносить в академічне середовище нові освітні технології, а реальний сектор отримує нові наукові знання. Сучасні провідні заклади освіти мають власні центри трансферу технологій, технопарки, зокрема, які надають студентам можливості організації стартапів, малих фірм з метою розробки технологічної продукції, її подальшого патентування та маркетингового просування. Фактично студенти створюють робоче місце самі в структурах закладів освіти, поєднуючи дослідницьку діяльність із освітнім процесом та наукою. Зазначена стратегія означає диверсифікацію освіти шляхом забезпечення індивідуального підходу до студента з метою розкриття потенціалу кожного студента.

Стратегічне спрямування має бути спрямоване на побудову партнерських відносин між підрозділами закладу вищої освіти та за межами закладу вищої освіти, створення атмосфери інклюзивності, благополуччя. У рамках напряму може реалізовуватися стратегічна корпоративна та суспільна взаємодія, а саме розробка ефективних моделей взаємодії з бізнесом та спільнотою, громадянами та використання відносин із корпоративними партнерами для максимального створення робочих місць. Важливим є

підвищення продуктивності праці та ефективності витрат ставить своїм результатом підвищення ефективності та результативності діяльності закладу освіти внаслідок вкладення інвестицій в оновлені технології та системи з метою сприяння автоматизації процесів.

У рамках цього напрямку може реалізовуватися оптимізація ключових процесів, процедур, ресурсів закладу вищої освіти, скорочення часу завершення основних процесів, регулярне проведення моніторингу ефективності та результативності адміністративних, академічних процесів для забезпечення відповідності зі стандартами якості. Залучення всіх співробітників закладу освіти до суспільного життя, включаючи обговорення нових ідей, процесів розвитку закладу освіти буде сприяти підвищенню продуктивності праці, ефективного управління активами закладу освіти.

Стратегічне спрямування розвитку стосовно досягнення фінансової стійкості спрямоване на досягнення фінансової стійкості закладу освіти за рахунок диверсифікації доходів, оптимізації процесів, забезпечення прозорої звітності та надійного управління персоналом [64]. У межах цього напрямку розвитку може реалізовуватися створення інфраструктури для стійкої корпоративної та приватної благодійності з метою проведення активної та успішної кампанії з накопичення капіталу. Основна проблемна зона, яка детермінує суттєві та перманентні перетворення освітньої діяльності в даний час – це необхідність відповідності сучасним та майбутнім потребам суспільства, економіки, ринку праці.

Сьогодні заклад освіти не може залишатися закритим консервативним освітнім майданчиком, що реалізує освітній процес тільки на основі своїх внутрішніх інтересів, можливостей і здібностей професорсько-викладацького складу, традиційних укладів і напрямків, що склалися, у відриві від зовнішнього середовища. Зазначене змушує заклади освіти серйозно трансформувати освітні програми, технології, освітню політику загалом під актуальні запити суспільства, котрі динамічно змінюються.

Заклад освіти сьогодні має бути здатний готувати фахівців для

професій майбутнього, які динамічно з'являються, і таким чином конструювати професійний ландшафт майбутнього суспільства. Потреба сучасної освіти обумовлена необхідністю подолання протиріч між прискореним науково-технічним прогресом та інерційністю системи освіти, а також між необхідністю використання інформаційних, цифрових технологій і низьким рівнем їхнього науково-методичного забезпечення та використання. Подолання цих протиріч можливе, якщо будуть створені умови для розвитку освітнього потенціалу вишу відповідно до перспективних потреб суспільства.

Тому, метою сучасної освіти є постійні зміни в освітній діяльності, які мають випереджати зміни в інших сферах та створювати їх підстави. Якщо освітня політика не переорієнтується, розвиток економіки стримуватиметься внаслідок орієнтації на систему освіти, яка не відповідає її вимогам, а заклади освіти деградуватимуть у своєму розвитку. Основою формування моделі сучасної освіти є розвиток особистості, спрямоване формування її нових професійних та особистісних якостей, покликаних адаптувати людину до життя та роботи в умовах невизначеності [134; 190; 308]. Зазначена мета покликана забезпечити підвищення конкурентоспроможності випускників закладів освіти, а розвиток суспільства, технологій призводить до стрімкої появи нових професій.

Звідси випливає необхідність оновлення змісту освіти та навчання відповідно до світових трендів, а також розвитку мотивації громадян до постійного навчання. Головна проблема сьогоденного освітнього і виховного процесів у тому, що запити змінного світу виявляються значною мірою не забезпеченими змістом і якістю діючої системи освіти. Одне з можливих рішень цієї проблеми є трансформація навчального матеріалу за рахунок виділення базових понять, ідей, способів діяльності, які превалювали в людській культурі та призводили до розвитку тих чи інших сфер знання.

Сучасна освіта потребує запровадження нових, адаптивних освітніх програм, які підлаштовуються під студента та зміни у соціально-

економічному житті суспільства, а також поєднують класичні, фундаментальні знання із сучасними світовими тенденціями. Відповідно до нового підходу стосовно формування змісту навчання у виші руйнується однаковість у визначенні цілей та змісту навчання, реалізуються варіативність змісту підготовки, різні способи його проектування залежно від конкретних умов, у яких функціонує освітня організація. Зважаючи на зростання технологій, появу нових професій та галузей знань, на ринку праці необхідно постійно підтверджувати вміння та навички, кваліфікацію відповідно до сучасних змін.

Значна частина освітніх ресурсів у рамках цифрових програм надається поза закладами освіти, провайдерами будуть як самі заклади освіти, так і спеціалізовані навчальні фірми та постачальники технологій. Колосальне розширення освітньої пропозиції призведе до того, що неефективні навчальні курси почнуть вимиватися з університетської практики [200]. Передові заклади вищої освіти почнуть повертати цю реальність собі на користь, адже ресурси, що вивільнилися, можна буде спрямувати на розвиток новітніх досліджень. Такий розвиток насамперед актуальний для мотивованих абітурієнтів, які не визначилися у професійному плані, які хотіли б максимально адаптувати навчальний план до своїх особливостей.

Навчальні програми повинні складатися з короткочасних освітніх модулів та інтенсивів, що дозволить забезпечувати синхронізацію навчальних планів, залучати провідних викладачів інших закладів вищої освіти та представників реального сектору економіки для реалізації навчальних дисциплін. Проблема активізації пізнавальної діяльності студентів завжди була однією з найактуальніших у практиці навчання, тому постійно ведеться пошук інструментарію, що дозволяє ефективно використовувати спільну пізнавальну діяльність викладача та студентів.

Останнім часом інтерес педагогів спрямовано на освоєння інноваційних освітніх технологій, оскільки призначення будь-якої технології оптимізувати процес, виключити з нього всі види діяльності та операції, які

не є необхідними для одержання соціально бажаного результату. В освітніх технологіях закладено значний потенціал для підвищення ефективності освітнього процесу, підготовки професійно-компетентних та мобільних кадрів, здатних успішно функціонувати у різних соціально-професійних спільнотах [234, с. 136]. Інноваційні технології освіти розглядаються як засіб, з допомогою якого може бути реалізована нова освітня парадигма, тенденції розвитку освітніх інновацій безпосередньо пов'язані з гуманізацією освіти, що сприяє самоактуалізації та самореалізації особистості.

Інноваційні освітні технології характерні організацією навчально-виховної діяльності, що відповідає поточному етапу соціально-економічного розвитку суспільства та його потреб та орієнтованих на підвищення ефективності освітнього процесу. Сьогодні сутність інноваційних освітніх технологій зводиться до значущості та необхідності їх застосування в освітньому процесі, що дозволяє створити умови для продуктивного професійного та творчого розвитку студентів, активізувати їх пізнавальну зацікавленість, розвинути самостійність у пізнанні та оперуванні інформаційними ресурсами та усвідомити розуміння змісту освітньої програми.

Сучасні освітні технології виконують гуманістичну, розвиваючу, методичну, проектувальну та інші функції, тому важливо зробити навчальну інформацію, що викладається, більш наочною та емоційно насиченою, удосконалювати не лише навчальні компетентності студентів, а й професійні навички та майстерність викладачів, а також впровадити інформаційні ресурси в освітній простір [39, с. 8]. Характерними ознаками освітніх технологій є концептуальність, системність, дидактична доцільність, інноваційність, оптимальність, відтворюваність та гарантованість результатів.

Діяльність з управління навчально-виховними процесами в вищій школі значно відрізняється від роботи керівників установ чи підприємств. Вона набуває конкретного сенсу лише тоді, коли наповнюється реальним

педагогічним змістом та спрямована на вдосконалення навчально-виховного процесу та на кінцевий результат – розвиток молоді особистості. Ці проблеми особливо загострилися в останнє десятиліття, коли різноманіття форм власності створило сприятливе середовище, що дозволяє закладам вищої освіти найповніше реалізувати свої освітні та виховні можливості у системі багаторівневої, безперервної освіти.

Державний характер управління системою вищої освіти закріплений сукупністю гуманістичного характеру освіти, пріоритетом загально-управлінської діяльності в системі освіти особистості, поняття цінностей життя і здоров'я людини, вільного розвитку особи [67, с. 188]. Важливою також є єдність загальнодержавного, культурного та освітнього простору, захист системою освіти національних культур та місцевих культурних традицій в умовах держави, загальнодоступність вищої освіти. Характер управління вищою освітою уособлює дотримання органами публічної влади гарантій прав громадян України на вищу освіту.

Органи публічної влади проводять державну політику шляхом дотримання освітніх стандартів, що включають загальнодержавний та місцевий компоненти із встановленням обов'язкового мінімуму змістовних програм, максимального обсягу навчального навантаження. Завдання органів управління вищою освітою полягає у формальному забезпеченні гарантій та умов самовизначення і самореалізації молоді особистості. Для сучасного стану системи управління освітою найбільш характерний процес автономії, зосередження зусиль на вирішенні конкретних фінансових, кадрових, матеріальних, організаційних проблем.

Суспільно-владний характер управління системою освіти виявляється в тому, що поряд з органами публічної влади створюються громадські органи, до яких входять представники батьків та громадськості. Їхня участь в управлінні створює реальні передумови для створення атмосфери наукового пошуку та тривалого психологічного клімату в колективі закладу освіти. На державному та місцевому рівнях можуть з ініціативи закладів освіти

створюватись різні асоціації, а також регіональні ради громадськості [208]. Одним із найважливіших показників посилення громадського характеру управління освітою є роздержавлення системи освіти та диверсифікація інституцій.

Істотні особливості управління новою освітньою системою визначаються і тим, що мають складну структуру, основними підсистемами сучасної освіти є педагогічна, технологічна, організаційна, економічна, які перебувають у складній взаємодії між собою та з іншими сферами суспільного життя. Системність, цілісність управління вищою освітою багато в чому забезпечується розвитком теоретичних та методологічних основ освіти у сучасному світі. Якщо в еволюційні періоди розвитку сфер суспільного життя їх методологічні та загальні теоретичні підстави зазвичай не піддаються аналізу навіть не рефлексуються, то в періоди революційних змін, кризи систем та виникнення принципово нових, ці підстави зазвичай оголюються, піддаються аналізу та переосмисленню [45, с. 40].

Тому, вдосконалення підходів управління освітою та побудова практики на цих засадах є важливим принципом управління, де важлива, перш за все, управлінська інформація, яка необхідна для оптимального функціонування керованої підсистеми. Якщо всі галузі економіки та культури виробляють ті чи інші матеріальні та духовні цінності для людини, то система вищої освіти зайнята, по суті, виробництвом самої людини, всебічним розвитком її життєвих сил.

Основними особливостями управління сучасною освітньою системою, що визначають її стратегічні орієнтири, є необхідність проведення активної політики щодо розвитку нової освітньої системи як на загальнодержавному рівні, так і на міжнародному, глобальному рівнях. Особливістю управління сучасною освітою є необхідність залучення до вирішення проблем освіти різних соціальних інститутів, зростання ролі освітніх інституцій в організації та підтримці вищої освіти. Подальший розвиток принципу автономії освітніх установ як базисного принципу управління сучасною освітньою системою,

що дозволяє освітнім інституціям самостійно вирішувати такі питання управління освітнім процесом, як вибір освітнього процесу, як вибір освітніх методик та технологій, визначення структури та складу зайнятого персоналу, джерела фінансування.

Розвиток конкурентного освітнього середовища, створення насиченого ринку освітніх послуг є найважливішим принципом управління освітою. Важливим принципом управління освітою за умов розвитку ринку освітніх послуг є необхідність фіксації вимог до якості освіти та розвитку системи контролю над виконанням цих вимог. Принципово нові соціоекономічні умови розвитку суспільства вимагають нових підходів до вирішення глобальних проблем сучасності, але при цьому відкривають і можливості нового бачення.

Однією з таких проблем є проблема трансформації системи гуманітарної освіти, оскільки вона моделює ті відносини, які відбуваються в суспільстві. Гуманітаризація освіти забезпечується зверненням навчальних закладів до світової культури, історії, духовних цінностей, підвищення статусу гуманітарних предметів визначається їх поновленням, звільненням від прагматичного раціоналізму [60, с. 74]. Усвідомлення та реалізація соціально-гуманітарного знання стало для українського суспільства сьогодні завданням виживання. Результатом засвоєння гуманітарних знань мають стати стійкі ментальні структури, що відображають реальні процеси та дозволяють ефективно використовувати пізнання соціальних закономірностей.

З одного боку, соціально-гуманітарне знання та освіта визнаються квінтесенцією інформаційної цивілізації XXI ст., а з іншого боку – всупереч думці науково-освітньої спільноти, соціально-гуманітарне знання та вища освіта робляться одностороннім, порушуючи цілісність, комплексність освітнього впливу на молоду людину. Трансформація соціально-гуманітарної освіти стає визначальним вектором демократизації та гуманізації, засобом встановлення оптимальних співвідношень між потребами суспільства в

освітньому потенціалі та особистісною орієнтацією кожної молодої людини.

Модернізація системи соціально-гуманітарної освіти повинна бути пов'язана з наданням їй властивостей відкритості, здатності інтегрувати в себе кращі та актуальні елементи світового знання і досвіду. При цьому необхідно не втрачати, а зберегти те цінне, що вже накопичено в розвитку суспільної та освітньої систем України, соціально-гуманітарним вектором, що визначає напрямок всієї модернізації освіти, стає перерозподіл теоретичного та практичного знання у змісті освіти. Сьогодні цілям забезпечення потреби та права громадян на здобуття освіти будь-якого рівня на місці свого проживання або професійної діяльності є поширення дистанційного навчання [21].

Основний чинник, що зумовлює постановку нових теоретичних та практичних завдань – розрив між очікуваними та реальними результатами шкільної освіти, що виявляється у недостатньому рівні підготовленості випускників школи до навчання у закладах освіти. Ідея гуманітаризації освіти розкривається і через загальні підходи для її здійснення, особлива роль у задоволенні зазначених вище суспільних потреб належить особистісно-орієнтованій освіті. Завдання навчання полягає в тому, щоб забезпечити індивідуальну зону розвитку та самореалізації, необхідно формувати інформаційну культуру та організувати умови для формування інформаційної культури колективу закладу освіти [195, с. 324-325].

Надзвичайно важливо зважати на інформаційну потребу педагогічних працівників, створювати інформаційний сервіс для задоволення потреб педагогічного колективу. Гуманізація процесу навчання, як обов'язковий елемент включає гуманітаризацію змісту освіти, що розглядається не тільки як збільшення питомої ваги гуманітарних предметів, а як процес формування у молоді уявлень про цінність кожної людської індивідуальності, усвідомлення себе як особистості і одночасно своєї приналежності до суспільства, соціуму і природі загалом. Потрібно, перш за все, всебічний розвиток світоглядної, наукової, морально-патріотичної, етичної культури,

вона передбачає розвиток загальнокультурних компонентів у змісті освіти, посилення уваги гуманітарним методам пізнання дійсності.

В сучасних умовах, коли на перше місце в орієнтації молодих людей вийшли цінності матеріального споживання та соціального розселення за принципом елітарності, коли є ознаки, що свідчать про прагнення особистості уникати соціуму, труднощі кожному знайти себе, гуманітаризація освіти є одним із найважливіших засобів об'єднання людей, їх самовдосконалення на основі багатства національної культурної спадщини. В цілому, суспільство не в змозі успішно розвиватися, не вирішивши питання про гуманістичний ідеал і ціннісні устремління людини, умовою виживання та вдосконалення сучасної цивілізації є розвинена гуманітарна культура.

Гуманітаризація освіти є сьогодні основними стратегічними напрямками діяльності закладів вищої освіти, впровадження цієї ідеї у навчально-виховний процес утруднено, перш за все, недостатньою розробленістю сутності гуманітаризації освіти як соціально-педагогічного феномену. Сучасне соціальне замовлення вимагає адаптувати систему освіти до ринку праці, створити умови для більш усвідомленого професійного самовизначення студентів. Сьогодні вивчення основ широкого спектра наук замінюється отриманням інформації з різних галузей знань та життєвих сфер, практикується створення спеціалізованих шкіл та профільних класів, виховання орієнтує молодих людей на кар'єрне зростання, що замінило зростання особистісне.

Процеси ці пояснюються орієнтацією сучасної системи освіти ринку праці, оскільки майбутнє людини почали пов'язувати з його можливістю знайти своє місце у світі професій – професій престижних, необхідних суспільству. У нових соціально-економічних умовах все актуальніше стає проблема профільної підготовки молоді, пов'язана із забезпеченням соціального та професійного самовизначення та наступним вступом до самостійної професійної діяльності [23, с. 129]. Управлінській діяльності в

системі освіти приділено змістовну сторону диференційованого навчання, однак, дидактичні умови профілізації гуманітарної освіти залишаються недостатньо розробленими в сучасній парадигмі гуманітарної освіти.

Використання закладами освіти нових технологій дозволяє сформувати гуманітарну політику, що характерна більш індивідуальними підходами, оскільки система, що ґрунтується, в тому числі, на обробці великих даних, дозволяє враховувати інтереси не лише студента, а й викладача. Інноваційний підхід до змісту та методів освіти вже приносить соціальні, гуманітарні та економічні вигоди всім учасникам навчального процесу, а також роботодавцям та громадянському суспільству загалом.

Актуальним трендом розвитку системи освіти сьогодні стає індивідуалізація навчання, вона має на увазі самостійність студента у виборі власної, комфортної йому індивідуальної освітньої траєкторії, самостійне формування власного навчального плану, а також визначення подальшої професійної траєкторії. Індивідуалізація пов'язана з формування студентом своєї професійної траєкторії вже у процесі навчання, допомагає з вибором професійної траєкторії закладу освіти, в якому навчається студент через залучення до викладання практиків, можливості створення стартапів, сприяння у працевлаштуванні та стажуванні.

Система освіти сьогодні не вирішує багато соціально-гуманітарних проблем, поки немає достатнього наукового обґрунтування і готового до реалізації змісту навчання, не визначено необхідного рівня загальної та передпрофесійної компетентності, достатнього для отримання вищої освіти. Молодий фахівець XXI століття – це різнобічно освічений, нестандартно мислячий, що має широкий кругозір, як природничо-науковий, так і гуманітарний, професіонал, цивільно активний, духовно і морально підготовлений до роботи за обраною спеціальністю.

Випускник закладу освіти повинен знати собі ціну на ринку праці, здатний, якщо вимагатимуть обставини, вільно міняти спеціалізацію в рамках певного напрямку. Він має бути психологічно та педагогічно підготовлений,

вміти будувати міжособистісні стосунки, поважати думку інших, бути толерантним, здатним знаходити виходи зі складних виробничих та побутових конфліктних ситуацій. Адже, основний капітал сучасної молоді уособлює високорозвинене почуття відповідальності перед суспільством, сім'єю, колективом і, звичайно, перед самим собою, бо об'єктивна самооцінка власних особистісних якостей – життєбудівна категорія.

1.3. Управлінські підходи в освітньому просторі із збереження ціннісних орієнтирів молоді в умовах сучасних суспільних трансформацій

Право на здобуття освіти визнається основним правом людини в основних міжнародних документах та угодах, таких як Загальна декларація прав людини, Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права [76]. Сьогодні від держав вимагається вжити заходів для розвитку міжнародного співробітництва в галузі освіти, сприяти ліквідації неписьменності у світі та сприяти доступу до науково-технічних знань і сучасних методів навчання. Нормативні акти, що містяться в обов'язкових міжнародних конвенціях підкреслюють право кожної людини на свободу думки, совісті та релігії, зокрема на реалізацію цих свобод через освіту.

Обов'язковим для держави є вжити відповідних кроків у цьому напрямку шляхом запровадження безкоштовної освіти та надання фінансової допомоги у разі потреби. Держави також зобов'язані зробити освіту доступною для всіх за допомогою будь-яких можливих засобів на основі можливостей окремої людини. Зрештою, держави задіяні у розвитку міжнародного співробітництва в галузі освіти з метою сприяння ліквідації неписьменності у світі та полегшення доступу до науково-технічних знань і сучасних методів навчання. Метою таких дій є не лише забезпечення поваги до гідності людини, а й надання їй можливості досягти самостійності та сприяти активній участі в житті суспільства.

Реалізація права на освіту стає обов'язком держави, яка має дати можливість кожному громадянину реалізувати це право. При цьому, питання права на освіту безпосередньо пов'язане із здійсненням та контролем обов'язкової освіти, принципами фінансування, технічного стану та навчальної бази, організації роботи закладу освіти, організації індивідуального навчання та соціальної допомоги, що важливо в контексті рівного доступу до освіти. З цим пов'язане право на гідні умови життя та справедливий рівень життя, право на охорону здоров'я та право на відпочинок, ефективний доступ до цих прав також забезпечує реалізацію права на освіту [55, с. 46-47].

Забезпечення соціальних прав є обов'язком держави, які вона зобов'язана створити для належних умов щодо психічного та фізичного розвитку. Права дають змогу підготуватися до соціальної незалежності та можливості стати затребуваним у суспільстві, найважливішим з них є право на освіту, уточнюючи обсяг права на освіту, середня освіта в її різних формах, включаючи технічну та професійну освіту, має бути загальнодоступною для всіх за допомогою усіх відповідних заходів, зокрема поступового запровадження безкоштовної освіти [48, с. 264].

Державна гуманітарна політика в контексті диференціації управлінських підходів приносить свої переваги і впливає на розвиток та інновації закладів освіти. Одним із найскладніших завдань закладів освіти на сучасному етапі є створення умов та ініціювання діяльності щодо зменшення несприятливих умов навчання. Освітня нерівність станом на сьогодні є доконаним фактом, тому навчання у закладі вищої освіти має забезпечити кожній молодій людині достатні умови для повноцінного розвитку, гідної самореалізації та участі у суспільно-культурному житті.

Одним із пріоритетів сучасної системи освіти є створення можливостей для повноцінної участі в ній молодих людей, які відрізняються один від одного за різними критеріями цінностей і водночас конструктивно використовувати потенціал диференційованості, який існує в будь-якому

освітньому просторі [26]. Тому, формування та реалізація освітньої діяльності з ідеями інклюзії, виходячи з того, що в кожній молодій людині, незалежно від рівня інтелектуальної підготовленості, соціального статусу, культурної приналежності є важливий потенціал з точки зору соціального розвитку набуває все більшого значення. Активна участь у різноманітній соціокультурній реальності, що динамічно змінюється, вимагає не лише здобуття знань, а й низки компетенцій.

Використання потенціалу диференційованості для збагачення освітнього процесу сьогодні непросте, тому існує низка бар'єрів, які заважають ефективній взаємодії та комунікації. Необхідно вирівняти можливості для молодих людей, які належать до груп соціальних меншин та позбавлених доступу до різних сфер суспільного життя. Диференційованість надання послуг є можливістю забезпечити розвиток та покращення якості всієї системи закладів вищої освіти [107, с. 131]. Зазначений підхід відповідає вирішенню проблемам соціальної ізоляції, в якій важливу роль відіграють навчання та виховання молодого покоління.

Керівники закладів освіти повинні робити акцент на системних, комплексних організаційних рішеннях, які підтримують рівні соціальні можливості. Державну гуманітарну політику в контексті диференціації управлінських підходів слід розглядати як розроблену концепцію координації з особливим акцентом на вирівнюванні людських можливостей та протидії соціальному дисбалансу. Диференціація управлінських підходів поєднує стратегію державної гуманітарної політики в цілому та її основні завдання і стратегію управління людським капіталом закладів освіти.

Державну гуманітарну політику можна розуміти неоднозначно, включаючи прийняття вибору та прийняття рішень щодо мети, напряму, змісту та організації навчання і виховання, а також планування освітньої діяльності [61, с. 38; 102, с. 29]. Сьогодні освіті надається принципове значення для розвитку суспільства, зростання добробуту та конкурентоспроможності, широко зрозумілі економічні та соціальні зміни є

причиною змін в освіті з точки зору суб'єктів освітньої політики, а також цілей і змісту освіти та їх адресатів, про що свідчить про новий пріоритет в освіті, який адаптується до сучасного, вимогливого ринку праці.

Все частіше освітню політику згадують у контексті не лише діяльності держави чи діяльності органів місцевого самоврядування, а й усього Європейського Союзу, саме в цьому контексті Союз можна розглядати як суб'єкт освітньої політики. Нині адресатами гуманітарної політики є всі члени суспільства – діти, підлітки та дорослі, згідно з розумінням освіти як цілісної системи освіти та виховання, що охоплює різні рівні навчання в інституційній та поза інституційній формах. Завдяки динаміці сучасних змін в Європейському Союзі освіта ставить перед собою нові цілі такі як мобільність і можливість змінювати кваліфікацію на всіх етапах життя [74].

Головною метою освіти є створення відповідної атмосфери у навчанні, за якої кожна молода людина незалежно від походження, зовнішності, стану здоров'я, віку, почуватиметься в закладі освіти цінною та прийнятою, завдяки чому зможе повною мірою використовувати свій потенціал [49, с. 14-15]. Зазначений підхід вимагає кардинальної зміни мислення посадових осіб, які працюють у закладі освіти, а також державних службовців, що працюють у соціально-гуманітарній сфері.

Сьогодні необхідно, щоб управлінський персонал адміністрацій закладів освіти зайняв позицію, яка характеризується розумінням і повагою до індивідуальних потреб і очікувань молодих людей. Основна відповідальність за надання можливостей навчання покладається на керівників закладів освіти. Надання освітніх послуг через систему навчання має стати важливою пропагандистською діяльністю, яка впливає на ставлення до молодих людей, спрямована на боротьбу з дискримінацією та насильством на засадах диференційованих управлінських підходів. На даному етапі державна гуманітарна політика набула трансформаційного характеру, а різноманітність, мінливість та диференційованість визначають її концепцію та стратегію.

Аналіз документів і заходів Європейського Союзу в галузі освіти привів до тези про певну невідповідність між зростанням інтересу до створення концепцій, які можна було б визначити як контур спільної освітньої політики, і відмова від запровадження обов'язкових нормативно-правових актів у цій сфері [205, с. 155]. З початку функціонування ЄС системи освіти виявилися «чутливим інструментом впливу на громадян», елементом ідентичності, тому більшість країн боялися обмежень на суверенітет. А.Сміт зазначає, що «подібні витрати, з однаковою доцільністю чи навіть певною вигодою, можуть зробити ті, хто отримує негайні вигоди від освіти» [242].

Натомість, М. Фрідман розрізняє два види освіти: перший тип – це загальна освіта на користь громадян, яка забезпечується завдяки «широкому прийняттю набору цінностей та мінімальної грамотності та знань більшості громадян». Там само він сказав, що «освіта моєї дитини сприяє добробуту людей, сприяючи стабільному та демократичному суспільству». Другий тип – це обов'язкова та професійно-технічна освіта, які є інвестиціями в людський капітал, подібними до інвестицій у матеріальні активи, а отже, спрямованими на підвищення продуктивності [338, с. 64-65]. Сьогодні Європейський Союз визначає цілі, рамки та напрями освітньої політики, але саме держави-члени формують свою національну державну гуманітарну політику.

Згідно з твердженнями сучасних дослідників освіта протистоїть виключенню, маргіналізації, сегрегації молодих людей, що відрізняються, відхиляються від норм здоров'я, культури та суспільства, або не відповідають нормативним очікуванням чи моделям домінуючих інституцій та громади. Актуальним є дискурс, контрольований педагогікою особливих потреб, у межах якого відбувається суперечка між прихильниками інституційної та соціальної інтеграції [2; 8; 83; 87].

Широку програму структурної та функціональної профілактики соціальної нерівності у доступі до культури пропонує шведський соціолог

Горан Терборн. Усвідомлена відповідним чином інклюзія постає як моральна норма, політичний принцип, відкритість до відмінностей і типів орієнтації, рівне ставлення до всіх відмінностей, зняття бар'єрів [339, с. 47]. Натомість, Базіл Бернстайн припускає, що якщо освіта для інклюзії означає підтримку кожної особистості в повній мірі її потенціалу розвитку, то повноцінний розвиток особи також стосується внутрішньо психічних сфер [252, с. 233].

Окрім того, Філ Бейліс відкидає традиційний підхід до людей з обмеженими можливостями і пропонує розглядати феномен особливих потреб як частину людського досвіду і розглядати його як центральне питання планування соціальних послуг, які приносять користь людям. Важливо поступово переносити центри прийняття рішень, які складають гуманітарну стратегію на міжнародний рівень, що, у свою чергу, веде до прогресивної стандартизації систем освіти в окремих країнах [77, с. 72-73]. Освітня політика є невід'ємною частиною гуманітарної політики, вона охоплює всі проблеми, пов'язані зі шкільною системою, організацією навчального процесу, методами навчання і виховання.

Освітня політика визначає програму діяльності держави у сфері освіти і виховання, в якій формулюються принципи організації системи освіти, матеріально-економічні основи функціонування системи освіти та системи управління навчальними закладами. В основному державна гуманітарна політика спрямована на досягнення цілей, пов'язаних із покращенням умов життя, рівня життя населення, усуненням соціальної нерівності та підвищенням культури життя. Необхідність фінансування освіти з державних коштів впливає, насамперед, з необхідності забезпечити однакові шанси на доступ до освіти, незалежно від матеріального становища.

Європейський Союз сприяє розвитку високоякісної освіти, заохочуючи співробітництво між державами-членами та, за необхідності, підтримуючи та доповнюючи їх дії, повністю поважаючи відповідальність держав-членів за зміст та організацію систем освіти, а також як їх культурну та мовну різноманітність [241, с. 66-67]. Сьогодні необхідно пам'ятати про акти

міжнародного права, які є обов'язковими для Європейського Союзу щодо права на освіту це поєднання стандартів різного походження, а саме міжнародних, універсальних, регіональних і суто ЄС. Існуючі та нові стратегії розвитку наголошують на кореляції між соціально-економічним зростанням та розвитком ключових здібностей студентів, які є однаковими для всіх держав.

Жодне з положень міжнародного законодавства не може тлумачитися таким чином, що порушує свободу осіб та установ створювати та керувати навчальними закладами, за умови дотримання принципів, викладених у цьому положенні, і що освіта в цих закладах відповідатиме мінімальним вимогам, встановлених державою. Соціальні права людини будуть безпосередньо застосовні у відносинах між окремими особами, а не лише між особою та державою, це право включає можливість користування безкоштовною обов'язковою освітою. З іншого боку, відповідно до ст. 14 Хартії, свобода створення навчальних закладів з має бути належною повагою до демократичних принципів та скерована на забезпечення того, щоб громадяни виховувалися та навчалися відповідно до їхніх релігійних, філософських та педагогічних переконань, поважали, відповідно, національні закони, які регулюють реалізацію цієї свободи та цього права [288].

Нарешті, ст. 13 Директиви ЄС вимагає від держав-членів ЄС призначити компетентний орган, або органи для сприяння рівному поводженню з усіма особами без дискримінації на основі расового чи етнічного походження. Директива ЄС вимагає від держав-членів забезпечити недискримінаційний доступ до освіти, працевлаштування, професійної підготовки, охорони здоров'я, соціального захисту та житла для всіх громадян [288]. Порушення обов'язку рівного ставлення може статися як внаслідок активних дій, так і бездіяльності, особливо в частині забезпечення єдиних стандартів освіти.

Положення європейського права мають повною мірою діяти на практиці, вони, у свою чергу, становлять важливі принципи автономії права

ЄС, пряму дію положень договору, рішень, директив, а також зобов'язань міжнародного права та перевагу над правом держав-членів, імператив ефективного та однакового застосування («еквівалентність»), а також відповідальність держави, що випливає з положень законодавства ЄС. Розширено обов'язок надавати дітям допомогу у здійсненні цього права відповідно до їх інвалідності та віку, як зазначалося раніше проголошується, що держави-учасниці визнають право людей на освіту [288; 294 с. 49-50].

У цьому контексті варто подумати, якою мірою європейські норми впливають на забезпечення єдиної освіти в країнах-членах ЄС, відповідно діяльність у сфері освіти спрямована на розвиток європейського виміру в освіті, через навчання та поширення мов держав-членів [Додаток 14]. Їхня мета також сприяти мобільності студентів та викладачів шляхом заохочення академічного визнання дипломів і періодів навчання та сприяння співпраці між навчальними закладами. Важливо також заохочувати молодь до участі в демократичному житті Європи, навчатися в інших європейських країнах та підтримувати розвиток дистанційної освіти.

Делегуючи виконання певних повноважень та атрибутів публічної влади, держави не відмовляються від них остаточно, зберігаючи свій вплив на їх здійснення інституціями ЄС [294, с. 35-36]. Таким чином, вплив на процеси прийняття рішень в інституціях ЄС є своєрідною компенсацією за обмеження здійснення публічних повноважень на користь ЄС. Однак, огляд положень договору свідчить про те, що сфера освіти залишалася і залишається сферою політики окремих держав-членів, поважаючи суверенітет держав-членів щодо організації національних систем освіти та навчального змісту, Європейський Союз впливає на системи освіти за допомогою м'яких інструментів [291]. Очікується, що політика системи освіти держав-членів, а отже, і освітні системи самостійно трансформуватимуться у бажаному напрямку.

Роль освітньої політики країн-членів ЄС відображена в договорах, що утворюють ЄС та нормативних актах і документах різних повноважень, що

видаються інституціями ЄС. Це, як відомо, регламенти, директиви, рішення і у даному випадку найбільш широко застосовні – рекомендації та висновки, а також інші акти, не зазначені в договорах, такі як висновки, повідомлення або резолюції. Зі зрозумілих причин сфера інтересу ЄС до освіти залишається дуже широкою і охоплює всі етапи освіти, включаючи діяльність, пов'язану з підтриманням та покращенням фізичного стану. Однак тут є певна «напруженість», оскільки необхідно підкреслити, що державам-членам гарантується свобода у формуванні державної гуманітарної політики і можуть використовуватися освітні ініціативи у міру, в якій вони вважають за потрібне [282; 283].

Європейський Союз у сферах, які не належать до його виключної компетенції, вживає заходів лише в тому випадку, якщо цілі запланованих дій не можуть бути достатньо досягнуті державами-членами як на центральному, так і на регіональному рівнях. Така діяльність включає, серед іншого, освітні програми, що здійснюються в європейському масштабі, у той же час держави-члени можуть спільно виступати з ініціативами і в цьому випадку європейські інституції відіграють допоміжну роль. Дії, які є результатом співпраці між державами-членами, мають значний вплив на формування освітньої політики ЄС, особливе значення мають глави держав і урядів країн-учасниць разом із головою Комісії – Європейської ради [284].

Відповідно до діючого положення Європейська Рада дає Союзу необхідний імпульс для розвитку та визначає загальні політичні напрямки у цьому аспекті. Ця установа, також, приймає рішення щодо спільних стратегій, які мають реалізовуватися Союзом у сферах, де держави-члени мають важливі спільні інтереси, включаючи цілі, тривалість та ресурси, які будуть надані Союзу та державам-членам для реалізації стратегії. Дії, які спільно вживаються державами-членами, можуть стосуватися окремих секторів освіти, таких як, зокрема, Болонська декларація про вищу освіту та Копенгагенська декларація про професійну освіту та навчання [279].

Проте діяльність, яку здійснює Європейський Союз у сфері освіти, має

значний вплив на освітні системи держав-членів і, відповідно, громадян Союзу, освітня політика ЄС підпорядкована не лише цілям економічної інтеграції, а є наступним етапом гуманітарної та культурної інтеграції. Через різноманітність освітніх систем держав-членів ЄС та необхідність поважати їх незалежність у сфері освітньої політики, як і в інших питаннях гуманітарної політики, для досягнення спільних цілей необхідно використовувати спеціальні інструменти. При формуванні освітньої політики держави-члени ЄС підпорядковуються непрямим механізмам впливу на їхні освітні системи, такі як метод відкритої координації, відповідні показники, рекомендації, освітні програми та напрямки змін в освіті [273, с. 10].

Європейський Союз вживає заходів для підтримки розвитку всіх громадян ЄС, визначаючи найважливіші та основні навички, які людина повинна розвивати протягом свого життя, щоб досягти успіху у професійному та особистому житті [Додаток 1]. Освітні програми, створені на рівні Європейського Союзу, є традиційним інструментом реалізації європейської освітньої політики, їхня мета полягає в тому, щоб зблизити країни-члени через обмін знаннями та досвідом, а також взаємні контакти на різних рівнях. На сучасному етапі Європейський Союз реалізує програми у сфері освіти та професійної підготовки з метою сприяння міжнародній мобільності студентів і вчителів та співпраці між навчальними закладами вищої освіти [299, с. 180].

Освіта та виховання молодого покоління на засадах рівності всіх людей незалежно від статі, раси чи етнічного походження, релігії, переконань, віку є єдиним способом розвитку відповідального та демократичного громадянського суспільства. Соціальна рівність громадян передбачається законодавчими актами, але не гарантує рівного ставлення, тому органи державної влади зобов'язуються запроваджувати принципи протидії дискримінації.

Сьогодні важливо вміти виявляти фактичні відмінності, мати відповідний підхід, надійний аналіз, що виходить за рамки стереотипного

мислення і запропонувати відповідні рішення. Реалізація управлінських підходів на засадах диференційованості є багатоетапним процесом і багато в чому залежить від кадрових та організаційних можливостей об'єкта. Диференційованість сприяє взаємному навчанню і підвищенню почуття лояльності, зокрема інститути, які застосовують політику різноманітності, мають більше шансів отримати перевагу над конкурентами [313, с. 399].

Краще розуміння явищ пов'язаних із диференційованістю та їх надійний аналіз допомагають на ранній стадії протидіяти небажаним ситуаціям. Управління диференційованістю також породжує труднощі, пов'язані з її реалізацією, зокрема стереотипи та упередження; відсутність знань про законодавчі положення, що стосуються компенсаційних заходів або рівного ставлення; відсутність рішень для протидії несправедливому поводженню; недостатня підготовка управлінського персоналу у сфері управління диференційованістю; соціокультурні закономірності.

Управління диференційованістю в закладі освіти має сенс лише в тому випадку, якщо воно є важливою частиною загального публічного управління [6, с. 34]. В системі освіти ключовою поведінкою осіб, які приймають рішення, є послідовність повідомлення, адресованого всім працівникам. Підтримка осіб, які беруть участь у тій чи іншій ситуації, не може бути зведена до одноразової дії і має носити системний характер. Під соціальною інтеграцією, у свою чергу, слід розуміти включення та прийняття осіб з особливими потребами, як повноцінних та активних учасників різноманітних проявів суспільного життя, щоб вони могли користуватися благами культури і цивілізації та спільно їх творити [8, с. 574].

Метою інтеграції є протидія тенденціям сегрегації, ізоляції, неприйняття, стигматизації, нетерпимості та дискримінації щодо осіб з обмеженими можливостями. Кінцевою метою інтеграційної діяльності є підготовка молодих людей під час навчання до гідного життя у відкритій спільноті та активного виконання ними різноманітних соціальних ролей [8, с. 594]. За інклюзивною концепцією кожен заклад освіти приймає молодь з

обмеженими можливостями, і найважливішим елементом цієї зміни є те, що вони разом зі своїми однолітками відвідують відповідні заклади. Усі студенти отримують персоналізовану підтримку у вигляді індивідуального навчального плану як індивідуалізацію розвитку та виховання [94, с. 230].

Інклюзивну освіту можна розглядати як нову парадигму мислення щодо несегрегованого навчання та діяльності, спрямованої на його поширення. Тому, інклюзивна освіта вимагає прийом та навчання молоді у закладах освіти незалежно від труднощів і відмінностей, які вони виявляють. Для осіб з особливими освітніми потребами – це можливість навчатися у звичайних закладах, можливість підтримувати стосунки, засвоювати цінності та вчитися в міру своїх можливостей. Однак, для закладів освіти це новий, важкий виклик, необхідність замислитися над функціонуванням закладу в новому вимірі.

Системи інклюзивної освіти не лише намагаються забезпечити якомога більшу групу студентів нормальною освітньою кар'єрою, але й наблизити молодь до первинної інтеграції. Інклюзивна освіта є важливою ланкою в процесі наближення молоді один до одного, на початку ХХІ століття це не лише виклик для закладу, а й можливість для всіх його учасників. Зазначена стратегія заснована на нероздільному поширенні в освіті, де молодь з особливими освітніми потребами знайдуть відповідні умови для навчання. Таким чином, початкове поняття «інклюзія в освіті», прирівняне до включення студентів з особливими потребами до основного освітнього потоку можна розглядати в більш широкому значенні [138].

ЮНЕСКО запропонувала таке розуміння цього явища: «Інклюзивна освіта – це постійний процес, спрямований на пропозицію високоякісної освіти для всіх та повагу до різноманітності, різних потреб і здібностей, особливостей та очікувань студентів та громад, усуваючи всі форми дискримінації» [312, с. 109]. Ця позиція підкріплюється тим, що теорія інклюзії порушує питання, пов'язані з правом особи відвідувати масовий заклад, де їй має бути гарантована необхідна підтримка для правильного

розвитку, де її поважатимуть і цінуватимуть такою, яка вона є.

Кожній молодій людині слід надавати підтримку та допомогу не лише через розумову чи фізичну вади, а й через бідність, походження, расу, національність чи соціальну непристосованість. З іншого боку, інклюзія не може означати анексію, нав'язування, надання автономії, позбавлення незалежності, або вона не може полягати в прийнятті спроб соціального домінування з боку маргінальних меншин. Набуття освіти сприяє самореалізації та активній громадянській позиції в демократичних суспільствах, де соціокультурне розмаїття поважається під час підготовки до кар'єрного росту.

Здобуття освіти також відіграє важливу роль у створенні інтегрованого суспільства, запобігання дискримінації, маргіналізації, расизму та ксенофобії, а також просуванні основних цінностей розвинутих суспільств, таких як толерантність та повага до прав людини. В епоху знань та глобалізації створення внутрішньо узгодженого та відкритого освітнього простору навчання буде важливим для майбутнього громадян. Боротьба з стигматизацією людей з обмеженими можливостями сприяла розвитку інклюзивного соціального руху, освіта є спільним благом усього суспільства, вона керується принципами декларації прав людини. Право на освіту є одним із основних прав людини, освіта є загальнолюдською цінністю, її стратегія включає прагнення до сьогодення та майбутнього.

Соціально-політичні рекомендації щодо розширення освіти, опубліковані Організацією Об'єднаних Націй з питань освіти, науки та культури, забезпечують належну освіту більшості молоді та підвищують ефективність усієї системи освіти [281, с. 29]. Наведені аргументи є вираженням консенсусу стосовно майбутніх напрямів розвитку освіти для людей з особливими освітніми потребами. Заклади вищої освіти, так звані «університети третього віку», мають зменшити диспропорції між студентами та слухачами і надати їм рівні можливості для навчання з урахуванням їхніх індивідуальних освітніх потреб.

Основним принципом зазначеної концепції є переконання, що заклади вищої освіти повинні приймати всіх незалежно від їх фізичних, інтелектуальних, соціальних, емоційних, мовних чи інших умов. Це стосується також талановитої молоді, працюючих осіб, етнічних чи соціокультурних меншин [241]. Зазначені аспекти поставили перед освітніми системами низку різноманітних проблем, у контексті цих рекомендацій термін «особливі освітні потреби» відноситься до всіх осіб, чий потреби виникають через інвалідність».

Інклюзивну освіту слід розглядати як допомогу в розвитку кожної молодої людини, незважаючи на будь-які перешкоди, а фізична і психологічна реабілітація в умовах інклюзивної освіти не може бути дискваліфікуючим фактором. Управлінські підходи на засадах диференційованості характерні принципом універсальності, визнанням необхідності діяти на благо закладів вищої освіти, які вітатимуть кожного, поважають відмінності, сприяють навчанню та реагують на індивідуальні потреби студентів та слухачів.

Особливі потреби мають стати частиною загальної освітньої стратегії, а також нової державної гуманітарної політики, спрямованої на ґрунтовну реформу надання освітніх послуг. Диференційований управлінський підхід спрямовує взаємний обмін і взаємодії за межі самої особи, викликає специфічне міжособистісне спілкування, пов'язане з необхідністю вийти за межі власної культури, формує здатність бути і функціонувати на культурному, інтелектуальному, психологічному, соціальному, культурному та політичному кордоні.

Диференційованість повинна ґрунтуватися на біологічних і характерологічних особливостях, пов'язаних з соціокультурним статусом, або зумовленими культурною чи релігійною приналежністю, на просторі сучасної освіти помітні економічні, соціальні, культурні та мовні нерівності. Через різноманітність освітніх потреб та психофізичних здібностей молоді найкращим рішенням є індивідуальна робота, тобто перехід у мисленні від

турботи до задоволення, потреб колись вузької групи осіб з особливими потребами до широкої перспективи сприйняття. В умовах активної трансформації українського соціуму і самої системи освіти потрібна особлива увага до питань сутності освітньої політики, її спрямованості на ціннісні орієнтири вітчизняної освіти.

В Україні існують проблеми, як держава облаштовує свою систему освіти, які ставить перед нею цілі, чиї інтереси лежать в основі організації та управління освітою. Освітня політика – це діяльність органів державної влади, політичних партій, громадських організацій щодо підвищення ефективності системи освіти та її функціонування у напрямку досягнення цілей освітньої політики відповідно до завдань розвитку суспільства та держави [7; 49].

Стрижневим елементом управління виступає управління якістю освіти шляхом оптимізації взаємодії всіх факторів та умов, що опосередковують освітній процес з метою досягнення найкращого результату та відповідно до заявлених освітніх стандартів. Треба розглядати освіту як інституціоналізовану систему керованих та взаємопов'язаних соціальних структур, які забезпечують задоволення освітніх потреб та інтересів в історичному контексті розвитку під впливом державної освітньої політики [14, с. 10-11].

Зміна матеріальних умов, економічних відносин зумовила зміну освітньої політики. Зміцнення ринкових відносин в Україні тягне все більше поширення їх принципів на сферу освіти, оскільки основною тенденцією розвитку освіти стає орієнтація на споживача. Як соціальний інститут освіта органічно входить у політико-правову та культурну систему суспільства, які мають забезпечувати не лише стабільність, а й соціально спрямовану динаміку розвитку освітніх відносин.

Враховуючи стан соціокультурного простору та минулого освітнього досвіду, держава виробляє стратегію розвитку освіти, оптимальні форми та механізми її реалізації у контексті конкретно-історичного розвитку суспільства, забезпечуючи баланс освітніх традицій та новацій. Законодавчі

акти, що видаються центральними органами державної влади, закріплюють основні напрямки цієї політики. Державна освітня політика формується на основі світоглядних та політичних поглядів, ідей, теорій про сутність та роль освіти у суспільному розвитку [82, с. 24-25].

Деякі спроби української еліти розробити концептуальну ідею ліберального або консервативного зразка клерикальної орієнтації не мають успіху, оскільки ринок сьогодні безпосередньо впливає на сучасні процеси у сфері освіти. Підкоряючись у цілому законам попиту та пропозиції, за багатьма принципами свого функціонування він представляє специфічний ринок, у зв'язку з тим що суб'єктивність на даному ринку є особливо високою. Освіта – фінансово та матеріальноємна сфера, без підтримки держави через освітню політику ринок освітніх продуктів стане доступним лише обраним [85, с. 5; 88, с. 236].

Зміна вектору розвитку на користь неспоживчих духовних цінностей може врятувати Україну від глобальної катастрофи та самознищення. Необхідно визначити основоположні принципи та завдання правового регулювання та державної політики у сфері освіти, рівні освіти та освітні стандарти, через які досягається задана якість освіти кожного рівня. Основним суб'єктом управління у політичній системі українського суспільства завжди виступала держава. Саме вона забезпечувала соціокультурні, організаційні та ментальні засади освітнього процесу.

Вона встановлювала основні засади освітньої політики та напрями їх реалізації, створювала систему освітньої діяльності, забезпечуючи сприятливе для освіти соціокультурне середовище, визначаючи правові норми та механізми регулювання цієї діяльності, формуючи процес підготовки та перепідготовки педагогічних кадрів. Реалізація ідеї «свободи та плюралізму» в освіті призвела до дискредитації основної мети освіти – набуття ґрунтовних знань, умінь та навичок – до втрати керованості системи освіти [98, с. 36-37]. Зазначені та інші показники говорять не лише про слабку ефективність, а й про повну відсутність наукової та стабільної

освітньої політики.

Основною причиною глибокого розриву між декларованими державою цілями у сфері освіти та реальними результатами є відсутність ясності у питаннях формування концепції та сучасної парадигми освіти, як наслідок – розбіжність політичної волі держави та інтересів суспільства. Загальні теоретичні цілі та моделі необхідним чином мають коригуватися конкретними соціокультурними умовами, що дозволить забезпечити стійкість, своєрідність системи, її опір розчиненню в іншій культурі. Так, декларуючи курс ринку, освітня політика втрачає орієнтацію людини, зачіпаючи фундаментальні цінності освіти.

Сьогодні ми спостерігаємо формування системи освіти як замкнутої системи підготовки кадрів, зневажливе ставлення до гуманно-особистісних аспектів освіченості. Властиві сучасній освітній політиці недофінансування освітніх програм, кричуща мала частка видатків на освіту в бюджеті, поспішна комерціалізація освітніх установ, перетворення освіти на інструмент подальшого соціального розшарування за рівнем доходів і ступеня участі у вирішенні суспільних та державних питань, свідчить про те, що реформи бачать в освіті головний пріоритет, ведучи систему вітчизняної освіти до узбіччя світового розвитку.

Державна гуманітарна політика, в такий спосіб, розглядаючи освіту як сферу послуг, недооцінює її системотворчу роль суспільстві, йде збільшення розриву між культурою та освітою, оскільки саме собою знання не замінює духовності і не може забезпечити процес оволодіння всією культурою. Усередині системи освіти наростає етнокультурна, мовна, економічна та соціальна роз'єднаність, що може призвести до конфлікту між різними системами цінностей. Метою освіти, згідно з новою ідеологією, стала, не різнобічно розвинена, не культурна, а успішна людина [178, с. 27-28].

Українська самосвідомість через свій особливий історико-культурний досвід має інші моральні пріоритети. У тому числі низька значимість чинників матеріального благополуччя, непокірність у теперішньому та

зверненість у майбутнє, домінування соціальних орієнтацій над індивідуально-особистісними. Сучасна реформа освіти – це спроба поміняти їх на інший манер, витіснити ідеологію допомоги другові, сусіду, ідеологію суспільної користі, служіння людям та вітчизні ідеологією особистої вигоди. Запорука ж збереження українського менталітету криється в глибокій та вдумливій сучасній освітній політиці.

Особливо слід зазначити спрямованість політики входження у європейський освітній простір через сліпе копіювання інших моделей та стандартів без урахування національних особливостей, відсутність глибокого вивчення українського досвіду та досягнень в освіті, руйнування своєї національної специфіки та освітніх традицій. Реформи дають тут позитивні результати не завжди, водночас через проекти законів та указів владних структур у суспільну свідомість вкладається ще одна ідея, на яку треба звернути увагу – це необхідність масової приватизації освіти на кшталт приватизації у промисловості [80, с. 78].

Освіта стає все більш потужною рушійною силою соціально-економічного зростання, підвищення ефективності та конкурентоспроможності економіки України, що робить її одним із найважливіших факторів національної безпеки та добробуту країни, благополуччя кожного громадянина. Сьогодні очевидно, що освіта більше не може залишатися у стані внутрішньої замкнутості та самодостатності, у ній відбуваються процеси реформування та модернізації.

Процеси глобалізації, що заявили про себе, виявляють і проблеми зростання міжнародної відкритості національних культур, активізуючи основні світові тенденції розвитку людської цивілізації, а отже, і сучасної системи освіти. У міру розширення світогосподарських зв'язків зростає потреба в універсальних кадрах, які отримують професійну підготовку в національних закладах освіти. Сутність національних систем освіти наполегливо підводиться до світових стандартів, необхідність яких диктується сучасною наукою та технікою.

Формування національної ідеї на основі цілей досягнення постіндустріальної, духовно орієнтованої української цивілізації, що підносить суспільство та особистість над утилітарними цінностями, надання національній доктрині освіти статусу закону та узгодження всіх структурних компонентів освітньої політики один з одним та національною ідеєю. Демократизація управління системою освіти, забезпечення участі у ній усього громадянського суспільства, подолання територіальної, матеріально-фінансової, корупційної, інформаційної та комунікативної нерівності в освіті на всій території України [99].

Обмеження вторгнення ринкових відносин та ідеології в освітній простір забезпечує гуманізацію та фундаменталізацію освіти. Видається, що необхідно термінове вирішення проблемно-больових питань освітньої системи: мобільність, реальна доступність освіти, кадрова політика в освіті та ефективність управління освітніми установами. Всі ці питання чекають свого подальшого всебічного обговорення та результативних дій за допомогою ефективної освітньої політики.

Гуманітарна політика на теренах Європи полягає в тому, щоб через навчання громадян впродовж життя внести свій внесок у розвиток ЄС як суспільства, заснованого на знаннях, зі сталим економічним розвитком, більшою кількістю та кращими робочими місцями та більшою соціальною згуртованістю, забезпечуючи при цьому належний захист навколишнього середовища для майбутніх поколінь [271]. Зокрема, програми мають на меті сприяти обміну, співпраці та мобільності між системами освіти та навчання в ЄС, щоб вони стали світовим еталоном якості.

Європейські інституції можуть діяти для зближення національних систем, заохочуючи держави-члени самостійно трансформувати свої системи освіти відповідно до рекомендацій. Цю дію може сприяти законодавча база, яка захищає права особи на недискримінацію та вільне пересування працівників та послуг, що можливо завдяки освітнім програмам, стимулам до підвищення якості навчання та підвищення кваліфікації, а також підвищення

індивідуальних можливостей працевлаштування.

Сьогодні спостерігається тенденція до збільшення інтеграції у сфері освіти, стимуляція знизу вгору функціонуванням європейських освітніх програм, які представляли свої передові практики в окремих країнах як спільні виклики для всіх країн-членів ЄС, проте вплив освітніх програм ЄС обмежений і нерівномірний, оскільки дії держав-членів у цьому відношенні не є однорідними [55; 57]. Замість стандартизації систем, прозорість і взаємне визнання індивідуальних кваліфікацій могли б привести до бажаного європейського виміру в освіті, не загрожуючи культурному середовищу та зменшуючи відповідальність держав-членів за освіту та навчання.

Формування та реалізація освітньої діяльності, виходячи з того, що в кожній молодій людині, незалежно від рівня інтелектуальної підготовленості, соціального статусу, культурної приналежності є важливий потенціал з точки зору соціального розвитку набуває все більшого значення. Активна участь у різноманітній соціокультурній реальності, що динамічно змінюється, вимагає не лише здобуття знань, а й низки компетенцій. Тому, це вимагає широкого бачення, реалізованого через турботу про різні категорії студентів, не виключаючи тих, кому особливо загрожує відчуження.

Адміністрації закладів освіти повинні робити акцент на системних, комплексних організаційних рішеннях, які підтримують рівні соціальні можливості. Державну гуманітарну політику в контексті диференціації управлінських підходів слід розглядати як розроблену концепцію координації з особливим акцентом на вирівнюванні людських можливостей та протидії у сучасності соціальному дисбалансу. Диференціація управлінських підходів поєднує стратегію державної гуманітарної політики в цілому та її основні завдання і стратегію управління людським капіталом закладів освіти.

Висновки до розділу 1

Державну гуманітарну політику в контексті диференціації управлінських підходів слід розглядати як розроблену концепцію координації з особливим акцентом на вирівнюванні людських можливостей та протидії соціальному дисбалансу. Диференціація управлінських підходів поєднує стратегію державної гуманітарної політики в цілому та її основні завдання і стратегію управління людським капіталом закладів освіти. Громадянське суспільство стимулює та мотивує запит органам публічної влади щодо розвитку національного освітнього простору через культурно-дозвільні акції і заходи, в основі яких лежить презентація образів та смислів національної культури.

Незважаючи на різноманітність суб'єктів національного культурно-освітнього простору, можна констатувати, що їх об'єднання чи диференціація великою мірою залежать від сформульованих цілей сучасної державної гуманітарної політики. Держави зобов'язані забезпечити ефективний доступ до освіти, навчання таким чином, щоб це спричинило якнайбільшу інтеграцію громадянина у суспільство та розвиток особистості, включаючи її культурний та духовний розвиток. Тому право на освіту повинно бути ефективним, стає обов'язком держави, яка має дати можливість кожному громадянину реалізувати це право.

Сьогодні національний соціально-культурний простір все частіше також носить характер інформативно-комунікативного, що включає сукупність відомостей та технології, що забезпечують соціальну комунікацію. Формування та реалізація освітньої діяльності з ідеями інклюзії, виходячи з того, що в кожній молодій людині, незалежно від рівня інтелектуальної підготовленості, соціального статусу, культурної приналежності є важливий потенціал з точки зору соціального розвитку набуває все більшого значення.

Європейські інституції можуть діяти для зближення національних

систем, заохочуючи держави-члени самостійно трансформувати свої системи освіти відповідно до рекомендацій. Цю дію може сприяти законодавча база, яка захищає права особи на недискримінацію та вільне пересування працівників та послуг. Це можливо завдяки європейським освітнім програмам, стимулам до підвищення якості навчання та підвищення кваліфікації та підвищення індивідуальних можливостей працевлаштування.

Гуманітарна політика на теренах Європи полягає в тому, щоб через навчання громадян впродовж життя внести свій внесок у розвиток ЄС як суспільства, заснованого на знаннях, зі сталим економічним розвитком, більшою кількістю та кращими робочими місцями та більшою соціальною згуртованістю, забезпечуючи при цьому належний захист навколишнього середовища для майбутніх поколінь.

Зокрема, програми мають на меті сприяти обміну, співпраці та мобільності між системами освіти та навчання в ЄС, щоб вони стали світовим еталоном якості. Головною метою створення Європейського простору вищої освіти є сприяння європейському співробітництву в підвищенні рівня якості вищої освіти а також виміру вищої освіти у сферах інтегрованих навчальних програм, підготовки та досліджень.

Необхідно зробити трудову мобільність більш привабливою, особливо в європейському вимірі шляхом покращення визнання результатів навчання як частину мобільності, підвищення прозорості кваліфікацій, соціальних партнерів та інших зацікавлених сторін. Важливо сприяти мобільності громадян між країнами та сприяти їхньому навчанню протягом усього життя. Важливим аспектом освітньої політики Європейського Союзу є сприяння вивченню мов, Європейська комісія приділяє велику увагу просуванню ідеї багатомовності на території Європейського Союзу.

РОЗДІЛ 2

ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ ДЕРЖАВНОЇ ГУМАНІТАРНОЇ ПОЛІТИКИ В ПЕРІОД ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ТА ЦИФРОВІЗАЦІЇ ОСВІТИ

2.1. Формування управлінських підходів з реалізації освітньої політики академічної мобільності у транскордонному співробітництві

Сучасне суспільство проходить етап постіндустріального розвитку, відзначений особливою роллю освіти і науки, на якому головним стратегічним ресурсом, необхідним для досягнення переваги у всіх сферах життя, стають знання, освічені люди та ідеї. Вища освіта сьогодні є гуманітарним фактором національної безпеки, що пов'язується з глобальними змінами у сучасному світі та менталітеті суспільства. Специфіка вищої освіти на сучасному етапі полягає у тому, що саме вона встановлює норми конкурентоспроможності, готовності до генерації та впровадження інновацій у різних сферах життєдіяльності.

Зміни у соціально-економічному вимірі призводять до необхідності професійної переорієнтації фахівців на різних етапах їхньої кар'єри, освоєння нових галузей. У сфері освіти на сьогоднішній день важливим фактором, що стимулює зміни, є інформація та універсалізація у глобальному масштабі. Її обсяг зростає так швидко, що колишні методи та сама система освіти не встигають за кількісними та якісними перетвореннями. На даний час недостатньо лише передати студентам певний обсяг знань, важливим стає навчання пошуку та аналізу необхідної інформації.

Якісно нові освітні парадигми розгортаються на фоні більш широких процесів загальносвітових змін, що охоплюють економіку окремих країн та світу загалом. У кожному суспільстві існує своя національна специфіка системи вищої освіти, свої проблеми та шляхи їх вирішення. Разом з тим, абстрагуючись від загальних відмінностей можна виділити наднаціональні тенденції у глобальному аспекті вищої освіти, прояв яких у сучасних умовах

має різний рівень реалізації.

Перед сучасними закладами вищої освіти стоїть складне завдання збереження ролі поширення знань, до їх традиційних функцій додається тісний зв'язок із промисловістю, бізнесом, здійснення трансферу технологій, інноваційних підприємств та цілих галузей. Сьогодні заклади вищої освіти стають навчально-дослідними центрами, що інтегрують нові знання та інноваційні технології, що впливають на економічне зростання та підвищення конкурентоспроможності країн на глобальному рівні.

Актуальні тенденції вищої освіти слід розглядати саме у контексті глобалізації та інтернаціоналізації сучасного життя суспільства. Глобалізація, яка має безпосередній та опосередкований вплив на системи вищої освіти, та інтернаціоналізація є взаємопов'язаними процесами, що призводять до перетворення вищих навчальних закладів на нові форми соціальної практики [2, с. 69]. Ключовою тенденцією у сфері вищої освіти в XXI столітті стає значне підвищення важливості її міжнародного виміру, поступова трансформація міжнародної діяльності закладів вищої освіти в одну з основних галузей.

Глобалізація уособлює виникнення гібридної світової культури та змішання національних традицій, у тому числі найкращих освітніх практик, процес глобалізації сприяє активізації та універсалізації міжнародної діяльності вищих навчальних закладів. Розвиток інформаційних технологій та знань формує міжнародний освітній ринок та міжнародний ринок праці, з'являється нагальна необхідність вивчення, узагальнення та обговорення процесів, що відбуваються у сфері вищої освіти, форм міжнародного співробітництва, кращого досвіду та перспектив розвитку.

Освітні інновації відіграють вирішальну роль у підтримці соціальної згуртованості, економічного зростання, глобальної конкурентоспроможності. Зважаючи на прагнення європейської спільноти до створення міцного фундаменту знань, вища освіта є суттєвим компонентом соціально-культурного розвитку, водночас зростаючий попит на навички та компетенції

ставить перед вищою освітою нові шляхи вирішення завдань. У відповідь на зростаючі очікування система вищої школи має здійснити кардинальне зрушення у наданні освітніх послуг.

Самі заклади вищої освіти дедалі більше відрізняються один від одного у своїх місіях, у способах надання освітніх послуг і методах співпраці, включаючи зростання інтернаціоналізації, цифрового навчання та нових методів передачі знань. Роль забезпечення якості освіти є вирішальною в підтримці систем вищої школи та навчальних закладів у здійсненні цих змін, отже гарантує, що кваліфікація, яку отримують студенти, та досвід, отриманий у процесі навчання, залишаються пріоритетними [11, с. 12]. Ключовою метою забезпечення якості у Європейському просторі вищої освіти є сприяння загальному розумінню забезпечення якості навчання у всіх країнах та серед усіх зацікавлених сторін.

Залучення до процесів забезпечення якості, особливо зовнішнього, дає можливість європейським системам вищої освіти продемонструвати якість та збільшити прозорість, сприяючи таким чином взаємній довірі, визнанню кваліфікацій, програм та інших видів реалізації освітнього процесу. Вища школа у європейському освітньому просторі ставить перед собою безліч цілей, що включають підготовку студентів до активної громадянської позиції, вибір майбутньої кар'єри, підтримку особистісного розвитку, створення широкої бази знань і стимулювання наукових досліджень та інноваційної діяльності.

Якість освітніх послуг є насамперед результатом взаємодії між викладачами, студентами та середовищем навчання у вищому навчальному закладі. Забезпечення якості має створити таке освітнє середовище, в якому зміст програм, можливості навчання та матеріально-технічна база відповідатимуть меті. Управлінські принципи забезпечення якості у сфері транскордонної вищої освіти спрямовані на надання підтримки та стимулювання міжнародного співробітництва, а також посилення розуміння важливості забезпечення якості транскордонної вищої освіти.

Метою управлінських заходів є захист студентів та інших зацікавлених сторін від ризику отримання освітніх послуг низької якості та недобросовісних постачальників таких послуг, а також стимулювання розвитку систем якісної транскордонної вищої освіти, що відповідають гуманітарним, соціальним, економічним та культурним потребам людей. Ринок транскордонної вищої освіти значно виріс завдяки підвищенню мобільності студентів, професорсько-викладацького складу, навчальних програм, а також спеціалістів у відповідних галузях.

Одна з проблем глобалізації у сфері вищої освіти пов'язана з лібералізацією та комерціалізацією освітніх послуг, рух академічної мобільності студентів, викладачів у цьому контексті набуває нового змісту. Сьогодні встановлюються конкретні правила та умови лібералізації вищих навчальних закладів, наданні їм широкого кола повноважень у виборі стратегії власного розвитку: фінансової, освітньої, міжнародного співробітництва, та регулювання управління освітніми послугами, а самі правила, що впливають з цього, опинилися в центрі дебатів [2, с. 69]. Публічне управління послугами у сфері вищої освіти стало реальністю, і це призвело до якісних перетворень сучасних освітніх парадигм в Україні, хоча органи публічної влади встановлюють межі, у яких дозволятиме іноземним постачальникам послуг у сфері освіти мати доступ до внутрішнього ринку. У контексті глобалізації вища освіта реалізує функцію генератора знань та засоби їх трансляції, є базою для національного розвитку держави.

Роль каталізаторів трансформаційних процесів у сфері вищої освіти відіграють поява таких нових провайдерів освіти, як мультинаціональні компанії, корпоративні університети та медіа корпорації, нові форми забезпечення освіти, включаючи дистанційну, віртуальну та пряму освіту та значна диверсифікація кваліфікацій та свідоцтв про освіту. Актуалізована сьогодні мобільність учнів, програм та проектів, що виходять за межі національних кордонів країн, акцент на навчання протягом усього життя, що, своєю чергою, призводить до збільшення попиту на вищу освіту, а також

збільшення обсягу приватних інвестицій у сферу послуг, що надаються в галузі вищої освіти.

На сучасному етапі розвитку системи вищої школи формуються нові принципи надання освітніх послуг, зокрема, електронні форми забезпечення вищої освіти та наявність комерційних постачальників освітніх послуг. Нові форми транскордонної вищої освіти пропонують ширші можливості для вдосконалення навичок та компетенцій студентів, а також для підвищення якості національних систем вищої освіти за умови, що вони ставлять за мету служіння гуманітарному, соціальному, економічному та культурному розвитку приймаючої країни.

У багатьох державах існують національні структури забезпечення якості, акредитації та визнання кваліфікацій, які враховують специфіку академічної мобільності, але у багатьох країнах такі можливості досі не розраховані на подолання проблем у сфері транскордонної форми вищої освіти. Відсутність базису для координації різних ініціатив на міжнародному рівні, у поєднанні з різноманітністю та нерівномірністю національних систем забезпечення акредитації створює прогалини в системі забезпечення якості у сфері вищої освіти, залишаючи деякі елементи академічної мобільності взагалі за межами.

Дослідження в галузі глобалізації освіти, інтернаціоналізації систем вищої освіти та міжнародної науково академічної співпраці, зміни змісту освіти в контексті інтеграції національних освітніх систем свідчать, що вища освіта, оперуючи в новому політичному контексті, поступово стає частиною процесу глобалізації, перетворюючись на сферу міграції та міжкультурної взаємодії. Створення умов для нарощування потенціалу конкурентоспроможності української вищої освіти у глобальному середовищі вимагає стратегічного прийняття державою інноваційної гуманітарної в цілому та освітньої політики зокрема.

У формуванні державної гуманітарної політики повинно бути чітко визначено цілі та засоби центральної влади у відповідних сферах, що

орієнтують професійну освіту на акумулювання передових досягнень науки і задоволення пріоритетних потреб суспільства. Реформа вищої освіти передбачає, перш за все, створення договірних або майнових кластерів з підготовки кваліфікованих кадрів пріоритетного профілю, а в подальшому входження даного освітнього кластеру до складу групи з урахуванням освітньої специфіки. Кожен заклад вищої освіти повинен здійснювати свій підхід до цього процесу, заснований на сформульованих завданнях та очікуваних результатах.

Згідно з численними твердженнями сучасних дослідників у багатьох країнах сьогодні працюють кілька спеціалізованих органів у сфері вищої освіти. Ефективність управлінських принципів загалом залежить від можливості зміцнення потенціалу національних систем з метою забезпечення високої якості вищої освіти. Формування і реалізація освітньої політики, додаткова підтримка поточних ініціатив ЮНЕСКО у сфері зміцнення освітнього та наукового потенціалу, а також інших багатосторонніх угод щодо академічної мобільності, що працюють у сфері вищої школи спонукають до трансформації управлінських принципів в освітній політиці.

Актуалізується системна роль неурядових організацій, асоціацій закладів вищої освіти, студентських організацій, асоціацій викладачів, які працюють у сфері забезпечення якості мереж і органів акредитації та визнання кваліфікацій, а також органів оцінки кваліфікацій і професійних асоціацій у справі утвердження цілей забезпечення якості у сфері транскордонної вищої освіти [341]. Зазначені управлінські принципи ставлять за мету стимулювання процесу зміцнення та координації існуючих ініціатив щодо академічної мобільності шляхом активізації діалогу та співпраці між різними організаціями.

Сьогодні необхідно перейти до особистісного підходу в навчанні та викладанні, шукати більш гнучкі напрями та визнавати компетенції, набуті за межами формальних навчальних програм. Водночас, підвищення мобільності студентів, викладачів, дослідників та спеціалістів у відповідних професійних

галузях виводить проблему визнання академічних та професійних кваліфікацій на перше місце у транскордонному співробітництві. Виникає необхідність реалізації додаткових освітніх ініціатив, зміцнення співробітництва та активізації мережевої роботи, а також створення більш прозорої системи інформування про процедури та системи забезпечення якості, акредитацію і визнання кваліфікацій.

Основне завдання, що стоїть сьогодні полягає у розробці процедур, розрахованих на постачальників освітніх послуг і закордонні програми з метою максимізації переваг та зменшення потенційних недоліків процесу і результатів інтернаціоналізації вищої освіти. Лібералізація вищої освіти як достатньо значного сектора національної економіки призвела до перетворення його на освітню послугу. Гармонізація та відкритість цієї сфери на фоні Болонського процесу стимулюють конкуренцію між постачальниками освітніх послуг та між країнами. Все більше держав на сьогоднішній момент залучаються до процесу глобалізації вищої освіти, і від того, наскільки успішно вони використовуватимуть світовий досвід, перероблятимуть його та пристосовуватимуть до своєї специфіки, залежатиме рівень вищої освіти в конкретній країні, а в перспективі і світове лідерство власне цих країн.

Такий підхід в умовах глобалізації дозволить українським закладам вищої освіти сформувати програми, які будуть конкурентоспроможні стосовно освітніх програм. У сучасних умовах конвергенції освітніх ринків основною метою професійної освіти є підготовка якісних фахівців, конкурентоспроможних на міжнародному ринку праці. Цей складний процес в Україні триватиме тривалий час, разом з тим, це розширює спектр способів придбання українським споживачем іноземної освітньої послуги, а саме здобуття освіти в закордонному закладі освіти на основі дистанційного навчання, переміщення споживача послуги за кордон для здобуття там освіти, створення філій українських закладів освіти.

Очевидно, що для українських закладів вищої освіти важливим

позитивним аспектом є збільшення можливостей для відкриття філій та представництв українських університетів на закордонних ринках освітніх послуг. В сучасних умовах розвитку актуальною потребою для університетів стає взаємодія з потенційними роботодавцями, у тому числі зарубіжними, які можуть практично брати участь у реформі освіти. Основна мета такої участі полягає у створенні механізму коригування навчального процесу відповідно до потреб практики. Це відображається у формуванні професійних стандартів, у трансформації державних освітніх стандартів, у складанні модульних навчальних програм [199, с. 69-70].

При цьому, межі професійних стандартів повинні враховувати не лише національні особливості, а й особливості ринків праці тих країн, з якими складаються тісні соціально-інтеграційні відносини. Важливою проблемою глобалізації освітнього простору є скорочення державного фінансування вищої освіти. Абітурієнти стають об'єктом інтересу з боку приватних освітніх організацій, що, у свою чергу, є вигіднішим для багатих і менш вигідним для бідних країн. Це пов'язано з проблемою забезпечення якості освіти та необхідності захистити права споживачів від посягань з боку провайдерів, які не володіють позитивною репутацією, яких називають «фабриками дипломів».

Цінність пропонованих кваліфікацій та їх прийняття ринком робочої сили є додатковими проблемами, що викликають занепокоєння в студентів, роботодавців, громадськості та самої освітньої спільноти. Тому формати та зміни взаємовідносин між державою та ринком освіти у плані їхньої відповідної ролі та відповідальності за фінансування та регулювання цієї сфери є ще однією проблемою, пов'язаною з впливом глобалізації на вищу освіту. Усе зазначене робить обґрунтованим тому, що регулювання освітніми послугами у сфері вищої освіти сприятиме задоволенню попиту на освіту студентів країн, які мають для цього достатньо ресурсів.

Держави, що розвиваються та знаходяться по сусідству з Україною, її прикордонними регіонами, цілком можуть взяти на себе роль ключових

точок у глобалізації вищої освіти. Сучасний університет визначає інтернаціоналізацію як одну з основних тенденцій у своєму внутрішньому розвитку, природним чином виходить за межі власних національних кордонів, розширюючи та видозмінюючи цим сформований освітній простір. Орієнтація професорсько-викладацького складу та студентського співтовариства на освіту світового рівня справедливо трактується, як одна з найважливіших вигід, що сприяє вищій освіті.

Використовуючи інтернаціоналізацію як пусковий механізм важливих якісних змін, навчальні заклади можуть стати майданчиком розвитку міжнародної освіти, зміцнити потенціал у подоланні нових викликів глобалізації, досягти всесвітньо відомої репутації. Зазначене дає можливість посилити свій вплив у країні та за кордоном через розвиток стратегічних партнерств, розширити коло академічної спільноти внаслідок залучення найкращих іноземних дослідників та викладачів, мобілізувати свої внутрішні інтелектуальні ресурси і сформувати сильні дослідницькі команди, розширити компетенції своїх випускників, котрі затребувані світовим ринком праці. Переваги у цьому контексті очевидні, це об'єднання ресурсів, уникнення дублювання та копіювання тем дослідження, краща ідентифікація проектів та його практична доцільність за умов колективного нагляду.

Державна гуманітарна політика у сфері вищої освіти в Україні заснована на розумінні важливості входження закладу вищої освіти у єдиний світовий освітній простір, відповідності вітчизняної освіти міжнародним стандартам якості. Зазначене передбачає, окрім студентської та викладацької мобільності, реформу програм та навчальних планів, співпрацю у науково-дослідній сфері через мережі та асоціації, відкрите та дистанційне навчання без кордонів, регіональне та закордонне співробітництво інститутів, міжнародний поділ праці. Останнім часом основними пріоритетами стає здобуття міжнародного визнання української вищої освіти внаслідок входження українських навчальних закладів у міжнародні рейтинги, розвиток наукових досліджень та освітніх програм.

Цілковитим обґрунтованим формалізованим результатом такого підходу стала поява індикаторів міжнародної діяльності закладів вищої освіти. Серед них наявність іноземних студентів, міжнародних освітніх програм, у тому числі з викладанням іноземними мовами та програм подвійних дипломів [146]. Кожен навчальний заклад обирає їх виходячи зі своїх завдань та можливостей, велике значення тут мають географічне розташування, традиції, що історично склалися, досвід освітніх і культурних комунікацій. Головний сенс такої співпраці полягає в тому, що інтернаціоналізація вищої освіти є процесом трансформації від початкового стану, при якому заклади вищої освіти здебільшого є національними.

Стандартні переваги – це набір іноземних студентів, запрошення іноземних викладачів, включення до навчальних планів та програм додаткової освіти навчальних курсів іноземними мовами, а також розробка подвійних та спільних програм, участь у міжнародних освітніх проектах; маркетингова діяльність в основному спрямована на залучення іноземних студентів та партнерств. Додаткові переваги полягають у мобільності студентів, професорсько-викладацького складу та працівників адміністрації, взаємне визнання зарубіжних кваліфікацій як для продовження навчання за кордоном, так і для отримання закордонних кваліфікацій у себе в країні.

Актуальною сьогодні є міжнародна мобільність освітніх програм, інтеграція у навчальні програми міжнародного виміру та освітніх стандартів, інституційне партнерство, створення стратегічних освітніх альянсів, формування нових міжнародних стандартів освітніх програм, зростання залученості до транскордонних мереж та міжнародних партнерств на стратегічному рівні. Академічна мобільність є категорією, що забезпечує певну міру наступності між більш раннім і сьогоднішнім розумінням інтернаціоналізації, незважаючи на те, що існують різні форми мобільності [299]. Існує мобільність між країнами з однаково розвиненими системами вищої освіти та мобільність з країн з кількісно та якісно менш розвиненими системами вищої освіти до більш розвинених систем.

Міжнародна сутність академічної мобільності полягає в тому, що студент переїжджає з однієї країни до іншої з метою здобути там освіту і для цього перетинає державний кордон. Болонський процес надав особливого значення темі визнання та застосовуванню практикам, а феноменом інтернаціоналізації вищої освіти є реформа освітніх програм з метою введення міжнародних елементів у зміст та способи організації освітнього процесу, а саме спільні освітні програми, мережеві освітні програми. Різні форми порівняльного вивчення досвіду різних країн та регіональних чи країнознавчих курсів є формою інтернаціоналізації освітніх програм. Це поняття проголошує, що кожен, незалежно від наявності чи відсутності можливостей до переміщення чи здійснення мобільності, має право на освіту, яка б готувала його до життя та роботи у глобалізованому світі.

Створення спеціальних стратегій у відповідь на ці виклики є високою мірою амбітним завданням для закладів вищої освіти, і те, наскільки успішний той чи інший вищій навчальний заклад у досягненні цих цілей є найважливішим показником його якості. Ці поняття включають такі заходи, як створення зарубіжних філій закладів освіти, офшорних кампусів, а також організацію освіти за конкретною програмою за кордоном у ліцензованому закладі та різні форми дистанційного навчання [255; 266; 311]. Спільним для всіх цих заходів є особлива форма мобільності, коли не студент їде за кордон, а освітня пропозиція надходить до нього з-за кордону.

У зв'язку з цим, особливого розвитку набувають питання маркетингу інтернаціоналізації освітніх програм, закладів освіти та країн. Дана діяльність закладів вищої освіти орієнтована на розширення вхідної мобільності студентів вертикального типу для отримання всіх можливих кваліфікацій та ступеня, що корелює принцип «освіта через все життя». Прикладом може бути європейська модель інтернаціоналізації вищої освіти, основою якої стало вироблення єдиних принципів у сфері забезпечення якості та акредитації. Також, сьогодні актуалізується перенесення акценту з конкуренції закладу вищої освіти на співпрацю та діалог з іншими освітніми

культурами, облік глобального, національного, інституційного контекстів розробки стратегій та програм, он-лайн навчання та дистанційних методів, подальша розробка програм подвійних та спільних дипломів.

Стратегії інтернаціоналізації пов'язані із загальною місією та цінностями закладу вищої освіти та поділяються викладацьким складом і допоміжним персоналом на всіх рівнях управління від навчальних підрозділів до управлінських структур. Її актуальність має бути висловлена в головних політичних документах та стратегіях закладу, інкорпорована в процес планування діяльності закладу вищої освіти та реалізується на основі принципів ефективного управління всіма академічними та корпоративними службами. Особливості, пов'язані з міжнародною діяльністю закладу вищої освіти відзначаються у вигляді спеціальних заходів.

Роль, яку відіграє той чи інший заклад вищої освіти це не лише продукт академічних досягнень даної установи, але й значною мірою результат соціально-економічного розвитку місцевого середовища, його конкурентності, його сукупного інтелектуального потенціалу. Ефективність цього результату безпосередньо залежить від якості керуючої закладом команди, від її творчих здібностей до інновацій, її здібностей будувати діалог з владою, з бізнесом, з різними соціальними групами. У сучасних умовах посилення конкуренції між закладами освіти на ринку освітніх послуг виникає необхідність дедалі більшої орієнтації на споживача та підвищення якості освітніх послуг.

При цьому, в дані процеси залучені наукові, політичні та культурні еліти, організації загальної та професійної освіти, академії наук, галузеві науково-дослідні інститути, проектні бюро, підприємства та бізнес-структури. Важливість участі українських закладів вищої освіти у процесах глобалізації полягає ще й у тому, що стан, статус закладу та характер наданих освітніх послуг є одним із головних показників науково-технічного та соціально-культурного розвитку. Успіх розвитку системи вищої освіти залежить від відповідної спрямованості не лише державної гуманітарної

політики в цілому, але й соціокультурним потребам та освітнім стратегіям і загальносвітовим сучасним тенденціям у сфері вищої освіти.

З урахуванням того, що в багатьох державах не існує системних основ для забезпечення якості, акредитації та визнання кваліфікацій, важливим компонентом створення потенціалу має стати спільне зміцнення та координація національних та міжнародних ініціатив. Якість вищої освіти тієї чи іншої країни, а також системи оцінки та моніторингу вищої освіти не лише відображають соціальний та економічний добробут держави, а й є визначальними факторами, що впливають на статус відповідної системи вищої освіти на міжнародному рівні. Створення систем забезпечення якості освіти вже стало необхідністю, і не лише з метою моніторингу якості вищої освіти всередині країни, а й з метою надання послуг у системі транскордонної вищої освіти.

В результаті, кількість органів забезпечення якості та акредитації у сфері вищої освіти в останні два десятиліття значно зросла. Проте існуючий національний інституційний потенціал у сфері забезпечення якості найчастіше займається виключно наданням освітніх послуг навчальними закладами на внутрішньому ринку вищої освіти. Підвищення академічної мобільності студентів, викладачів, спеціалістів у відповідних галузях, програм та постачальників освітніх послуг ставить перед існуючими національними системами та органами забезпечення якості, акредитації, а також визнання закордонних кваліфікацій складні завдання.

Управлінські принципи повинні бути засновані на засадах взаємної довіри та поваги між державами, а також на визнанні важливості міжнародного співробітництва у галузі вищої освіти. Ці принципи також сформульовані з урахуванням принципу значущості національних органів влади та різноманітності систем вищої освіти. Держави надають великого значення національному суверенітету у сфері вищої освіти, у зв'язку з цим треба визнати, що процес формування державної політики у галузі вищої освіти має відображати національні пріоритети.

Органи управління можуть впливати і навіть повністю виконувати функцію стимулювання забезпечення належної якості, акредитації та визнання кваліфікацій. У більшості систем вищої освіти вони відіграють роль координатора освітньої політики, проте, у деяких країнах функція нагляду за забезпеченням якості покладається на неурядові організації. У зв'язку з цим, органам управління у сфері вищої освіти рекомендується сприяти створенню прозорої системи ліцензування постачальників послуг транскордонного співробітництва, які бажають здійснювати діяльність на території країни. Важливо проводити консультації та здійснювати координацію діяльності компетентних органів, які відповідають за забезпечення якості та акредитацію на національному і міжнародному рівнях.

Забезпечення якості з боку закладів вищої освіти та постачальників освітніх послуг є надзвичайно важливою, для цього потрібна активна та конструктивна участь членів професорсько-викладацького складу. Заклади вищої освіти несуть відповідальність за якість так само, як і за суспільну, культурну значущість освіти, стандарти кваліфікацій, що присуджуються ними, незалежно від того, де або як вони надають освітні послуги. Сьогодні бажано, щоб заклади вищої освіти та постачальники освітніх послуг у сфері транскордонного формату вищої освіти висловлювали свою відданість цим принципам у публічній формі.

Якісне викладання та дослідження можливі за наявності професорсько-викладацького складу високого рівня та створених для нього необхідних робочих умов, що відповідають високим стандартам якості та сприяють проведенню незалежної та ретельної оцінки. Для забезпечення сприятливих умов роботи, колегіального правління та можливості академічної мобільності необхідно удосконалювати існуючі внутрішні системи управління якістю для забезпечення максимального використання компетенцій усіх зацікавлених сторін. При промоції своїх програм за посередництвом агентів заклади вищої освіти повинні брати на себе повну відповідальність за надання такими агентами точної, надійної інформації та консультацій.

Сьогодні необхідно розповсюджувати легко доступну інформацію про критерії та процедури зовнішнього та внутрішнього забезпечення якості та академічне та професійне визнання наукових ступенів та кваліфікацій, що присуджуються, а також розповсюджувати повні описи програм та кваліфікацій, розуміння та навичок, які має розвинути у собі успішний студент. Заклади вищої освіти повинні співпрацювати, насамперед, з органами забезпечення якості освіти та студентськими організаціями з метою підтримки процесу поширення такої інформації.

Будучи представниками отримувачів послуг транскордонної форми вищої освіти та членами університетської спільноти, студентські організації несуть відповідальність за надання студентам та абітурієнтам сприяння у ретельному вивченні основних засад академічної мобільності у процесі прийняття рішень. Організаціям студентського самоврядування також слід надавати інформацію про джерела точних та надійних даних щодо форм транскордонної вищої освіти.

Зазначене може реалізуватися шляхом інформування студентів про існування керівних принципів, а також шляхом активної участі в реалізації принципів академічної мобільності, отже необхідно заохочувати студентів до постановки правильних питань при задіяні до програм транскордонної освіти. Перелік таких питань може бути затверджений студентськими організаціями, що включають, за наявності такої можливості, зарубіжних студентів та у співпраці з такими організаціями, як освітні установи вищої освіти, органи визнання результатів програм академічної мобільності.

Важливо підтримувати та зміцнювати існуючі регіональні та міжнародні мережі у системі вищої школи, або створювати регіональні мережі в регіонах, де вони нині відсутні [Додаток 11]. Такі мережі можуть бути платформою для обміну інформацією та методами сумлінної роботи, поширення знань, підвищення рівня розуміння міжнародних подій і проблем, а також підвищення професійної майстерності експертів з оцінки якості та інших працівників органів забезпечення якості вищої освіти. Необхідно

встановлювати зв'язки для зміцнення співробітництва, що скеровує студентів та спеціалістів у відповідні галузі, та приймаючі країни для підвищення комунікації у транскордонному співробітництві.

Актуальним залишається укладання угод про взаємне визнання наукових ступенів з іншими консультаційними органами на основі довіри та взаємного розуміння професійної практики, створювати системи внутрішнього забезпечення якості та регулярно проходити процедури зовнішньої оцінки, максимально повно використовуючи компетенції зацікавлених сторін. Необхідно розглянути можливість встановлення формату процедур для формування міжнародних груп колегіальної оцінки, затвердження еталонів стандартів, критеріїв та процедур оцінки, а також здійснювати спільні проекти у сфері оцінки з метою підвищення порівнянності різних органів забезпечення якості вищої освіти.

Розв'язання проблеми гуманітаризації освіти безпосередньо пов'язане з побудовою гуманітарного середовища в закладі освіти. Необхідно звернутись до виділення суттєвих ознак, які можуть характеризувати педагогічне середовище як гуманітарне, виділити той набір інваріантних суттєвих ознак, які можуть бути критеріями для ідентифікації освітнього середовищ закладу освіти як гуманітарного. Говорячи про педагогічний простір, ми усвідомлюємо набір певним чином пов'язаних між собою умов, які можуть впливати на освіту людини. За змістом у самому понятті освітнього простору не мається на увазі включеність до нього особи, котра навчається, педагогічне середовище може існувати і незалежно від того, хто навчається.

Коли йдеться про педагогічне середовище, то мають на увазі вплив умов освіти на особу, котра навчається. Це зворотний вплив по суті задає гуманітарну спрямованість освітнього середовища через включення значущих для людини знань та використання комфортних технологій навчання, які приймають студенти [132, с. 64]. Безперечно, можна говорити і про гуманітарний освітній простір, але тут більшою мірою фігурують не так розуміння значущих для студентів освітніх завдань, які ставляться самими

студентами. З орієнтацією на сутність процесу гуманітаризації освіти доцільно використовувати поняття освітнього середовища як таке, що дозволяє розкрити комплексно відповідний процес.

Реалізація наміченого плану потребує хоча б пунктирного опису загальної концепції гуманітаризації освіти як тієї теоретичної бази, що дозволяє виділити суттєві ознаки освітнього середовища навчального закладу, як гуманітарної. Концепція гуманітаризації освіти полягає в тому, що освіта насамперед має вирішувати завдання розкриття сенсу буття людини у світі через розуміння характеру та способів її взаємодії з цим світом. Призначення освіти в сучасній гуманітарній парадигмі полягає в осмисленні громадянством свого місця у світі, у оволодінні способами взаємодії з нею.

Зрештою, йдеться про сприйняття освіти як особистісно-значущої цінності, при цьому в процесі оволодіння різними способами взаємодії зі світом відбувається збагачення, розвиток особистості. Гуманітарна ідея в освіті має певну специфіку, яка полягає в тому, що ця ідея отримує тут додаткове міжособистісне забарвлення. Як особливу цінність освіти розглядається взаємодія з іншими людьми, у ході якої відбувається особистісне взаємозбагачення та розвиток. У зв'язку з цим особливого осмислення в освіті з ціннісно-сміслової та технологічної точок зору вимагає процес трансляції соціального досвіду від однієї людини до іншої.

Іншими словами, тут йдеться не тільки про процес самовизначення людини в навколишньому світі, але й про процес визначення в цьому світі освіти іншої людини. Потрібно зауважити, що обидва ці процеси мають в освіті не лише загальнокультурне, а й професійне забарвлення, оскільки в університеті освітній процес через його загальну гуманітарну спрямованість є складовою процесу професійного становлення. Наведені ідеї, що зумовлюють гуманітарний характер освіти в сучасному його розумінні, реалізуються через певний набір характерних ознак освітнього середовища, що створюється в закладах освіти.

На рівні формування освітніх програм це означає відхід від фрагментарності представлення знань, яка була закріплена в навчальному плані наявністю безлічі окремих навчальних курсів, що розкривають певний бік досліджуваної галузі знань, та переході до модулів та блоків дисциплін, об'єднаних загальною ідеєю, що працює на розкриття насамперед гуманітарної специфіки досліджуваної галузі знань. Найважливішою характеристикою педагогічного середовища, яке, насамперед, належить до змісту освіти, що концентрується в ній є інтегративність.

Саме ця властивість, об'єктивно властива явищам світу людини, має стати визначальною у побудові освітнього процесу, а отже, характеризувати педагогічне середовище. Своєрідною властивістю педагогічного середовища, яке є продовженням властивості цілісності, є її багатоаспектність, саме цілісність передбачає розуміння та вивчення явища у різних його аспектах, з різних точок зору. Це властивість певною мірою опозиційна властивості інтегративності, але водночас додаткова щодо неї, очевидно те що, інтеграція може виникнути лише з основи багатоаспектного розгляду явища.

Істотною властивістю педагогічного середовища університету є універсальність одержуваної освіти, ця властивість обумовлена, специфікою університетської освіти загалом. Аспект, який розглядається у зв'язку з трактуванням якості універсальності в освіті, висуває на перший план озброєння студентів універсальними способами дій з добування та переробки нового знання, які можуть знадобитися при вирішенні невідомих поки що завдань. З іншого боку, універсальність освіти завжди пов'язувалася з її фундаментальним характером, що дозволяє виявляти найважливіші закономірності явищ та процесів дійсності, описані у класичних та новітніх наукових теоріях.

Найважливішою якістю педагогічного середовища є його перенасиченість, яка необхідна для особистісного вибору студентам змісту та способу здобуття освіти відповідно до своїх потреб та цілей. Крім того, ця властивість освітнього середовища створює передумови для побудови

особистісно-орієнтованого процесу навчання, що на рівні організації цього процесу реалізує гуманітарну ідею. Коли говорять про особистісно-орієнтований процес навчання, то уособлюють принципову зміну уявлення про відправну точку в цьому процесі, в особистісно-орієнтованому навчанні такою точкою є особистість того, хто навчається, його попередній досвід, інтелектуальні властивості, внутрішні установки.

Передбачається формування освітнього середовища у досить широкій сфері, що охоплює не тільки власні освітні інтереси, безпосередньо пов'язані з процесом навчання, але й ширші інтереси, що виходять за межі безпосередньо навчальної діяльності. Глобалізація у сфері вищої освіти є ключовою характеристикою середовища, в якому функціонують сучасні заклади, наявність механізмів, що розробляються закладами вищої освіти для максимально ефективного використання у своїх інтересах нових можливостей, створюваних даним процесом.

За умови, що заклад вищої освіти здатний керувати та контролювати трансформаційні процеси, це може бути серйозним ресурсом посилення впливу закладу у країні та за кордоном через розвиток стратегічних партнерств, розширення кола академічної спільноти внаслідок залучення іноземних дослідників та викладачів, розширення компетенцій випускників, затребуваних глобальним ринком праці [155, с. 23].

Ситуація на ринку освітніх послуг диктує закладам вищої освіти нові закони виживання та перемоги у конкурентній боротьбі, такий рівень освітніх технологій, аналогічні властивості послуг, єдині ринки збуту забезпечують приблизно рівні умови для конкуруючих закладів і виграш у цій боротьбі сьогодні забезпечується здатністю організації гнучко дотримуватися змін освітнього ринку. Для того щоб стратегія діяльності закладу вищої освіти стала значущою та адекватною його потенційним можливостям, потрібно знати та безперервно вивчати заклад освіти та його середовище, вчитися та професійно спілкуватися, уважно та неупереджено вивчати свій та чужий досвід.

Орієнтація насамперед на глобальний рівень продиктована у тому числі й структурою набору, що склалася, перспективами зміцнення орієнтації на освітні стратегії суспільства. Сьогодні необхідно створювати і підтримувати міжнародні мережі, які можуть служити платформою для обміну інформацією і методами ефективної роботи, поширення знань, підвищення усвідомлення міжнародних подій та проблем, а також підвищення професійної майстерності працівників органів академічної мобільності.

Важливо зміцнювати співпрацю з органами забезпечення якості вищої освіти з метою спрощення процесу визначення відповідності тій чи іншій кваліфікації базовим стандартам якості освіти, а також ефективно здійснювати транскордонне співробітництво. Потрібно надавати студентській громадськості доступну інформацію щодо оцінки кваліфікацій, що присуджуються після закінчення транскордонної форми вищої освіти.

З урахуванням зростання обсягу міжнародних ринків праці та підвищення рівня мобільності фахівців у різних професійних галузях перед майбутніми фахівцями, а також роботодавцями та професійними освітніми асоціаціями виникає безліч завдань. На сучасному етапі існує необхідність розширення освітніх ініціатив транскордонної діяльності з метою спрощення процесів академічної мобільності шляхом підвищення можливості імплементації, прозорості та порівнянності систем.

2.2. Особливості використання цифрових технологій та дистанційних навчальних онлайн платформ сучасності здобувачами закладів освіти

Розвиток масової комунікації, світових інформаційних мереж, віддалених засобів навчання спричинило виникнення нового інформаційного суспільства. У сучасних умовах освіта розглядається як найважливіший фактор соціального та економічного прогресу через те, що основною

цінністю громадянського суспільства є сама особистість, яка має здатність до пошуку та освоєння нових знань, до прийняття нестандартних рішень. Інформатизація освіти створює матеріальну та методологічну основу для нових форм її здобуття, однією з таких форм є дистанційне навчання.

На початковому етапі можливості дистанційного навчання обмежувалися використанням віддалених інформаційних ресурсів, або електронного навчання. Індустрія дистанційного навчання справляє враження масштабністю охоплення території, кількістю студентів, а також залучених до цього процесу викладачів, технічною складністю організації та супроводу процесу навчання масштабом вкладених інвестицій та, відповідно, отриманих результатів [21, с. 113; 254, с. 9]. Сьогодні спостерігається стрімке зростання кількості закладів освіти, які використовують дистанційні технології.

Якщо на початку свого становлення дистанційне навчання застосовувалося виключно при отриманні другої освіти, то тепер ці технології знаходять своє застосування в повсякденному житті та залучають все більшу кількість осіб, що навчаються. Дистанційне навчання характерне використанням сучасних інформаційних та телекомунікаційних технологій при територіальній роз'єднаності викладача та студентів. Відбувається здобуття освіти через взаємодію з віддаленими освітніми ресурсами та суб'єктами навчання, яка організується з допомогою інформаційних технологій і засобів телекомунікацій. Навчальний процес здійснюється під безпосереднім керівництвом викладача незалежно від виду закладу освіти, повністю мережевий чи інтегрований із традиційним навчанням.

Процес переходу прогресу суспільства з галузі технологій в інформаційну і розглянути сферу інформації як поєднання основних знань та інноваційної діяльності, що постійно оновлюється і змінюється. Якщо врахувати особливості у вищій школі, дистанційне навчання сприяє реалізації безперервного навчання, а також отримання і обміну інформацією без втрати актуальності та новизни. Істотна перевага даної форми навчання

полягає у можливості отримання знань та інформації без втрати реального часу і незалежно від розташування.

Саме дистанційна освіта чуйно та гнучко відгукується на будь-які зміни та вимоги ззовні, є відкритою до змін та доповнень. Маючи потужний освітній потенціал, дистанційне навчання, як система освіти, може стати найефективнішою формою навчання як у поєднанні з фундаментальною освітою, так і як самостійна одиниця. Стрімкий розвиток економіки підштовхує науку шукати нові можливості освіти, вона відповідно, у відповідь суспільному запиту трансформується у більш гнучкий та динамічний процес навчання, що має свої індивідуальні риси та обмеження.

Комунікація в Інтернеті має багато форм, від інституційних веб-сайтів дискусійних груп до електронної пошти, якою обмінюються друзі. Кожен елемент традиційної моделі комунікації може відрізнитися від елементів, Інтернет трактується як комплексний, мультимедійний дидактичний засіб для оптимізації процесу навчання, також як інтерактивний освітній засіб чи інтелектуальний контент. Інтернет пропонує інструменти та ресурси, які дозволяють досягти освітніх цілей, яких бажає сучасне суспільство.

Через швидкі та значні соціально-економічні та цивілізаційні зміни, результатом яких є формування інформаційного суспільства, економіки, заснованої на знаннях, багато країн світу сприймають інтенсивний пошук нових, ефективніших моделей навчання. Обговорюється використання моделей комбінованого навчання, принципів нейродидактики, педагогічного конструктивізму та коннективізму, адже молодь ставить до Інтернету як до постійного елемента реальності, у тому числі до основного джерела освітнього контенту, їх інтерес переважно зумовлений матеріалами та інформацією, які є корисними в житті [201, с. 48]. Експертні висновки, присвячені освіті, свідчать про те, що в сучасних реаліях навчальні заклади мають стати більш інноваційними, креативними, спільними, використовувати нові технології.

Кожен випускник, незалежно від закладу освіти та закінченого курсу,

повинен володіти компетенціями, корисними в реаліях сучасної економіки, особливо пов'язаними з використанням інформаційно-комунікаційних технологій. Також, освітяни відзначають той факт, що для молоді проблема можливостей кар'єрного зростання, отриманих завдяки освіті набуває вирішального значення, а усвідомлення корисності тієї чи іншої сфери навчання чи конкретної галузі знань на ринку праці дуже демотивує.

У той же час, у суспільстві існує позиція, що застерігає від освітніх небезпек використання нових концепцій і технологій. Далекосяжну необізнаність у багатьох питаннях, дефіцит уваги та труднощі з концентрацією уваги провокує надмірна перевага зображувальних та мультимедійних форм передачі інформації, труднощі у спілкуванні без використання пристроїв, порушення прав інтелектуальної власності, а також неможливість аналізувати складні тексти.

Прогностичні проблеми розвитку освіти не можуть вирішуватися старими способами, необхідний серйозний прорив, насамперед, у галузі фундаментальних міждисциплінарних досліджень, організація взаємодії різних наук, кожна з яких має свою об'єктну та предметну сферу досліджень, свої специфічні підходи та методи. Поєднання, взаємна адаптація та взаємне збагачення цих наукових дисциплін, об'єднаних єдиною цільовою спрямованістю, пов'язаної з підвищенням ефективності багатоаспектної освітньої діяльності завдання складне не тільки саме по собі, але й для освіти фактично нове. Розвиток інформаційних і комунікаційних технологій спонукає необхідність фахівців іншого рівня, здатних працювати у віддаленому режимі.

Сьогодні інформація виступає як стимул для творчих пошуків, тому що постійна взаємодія сприяє розвитку у глобальних просторах інформації відповідно до багатоваріантного вибору індивідуальних рішень, незалежно від стандартів та упереджень. Тому, державна гуманітарна політика щодо цієї форми навчання поширюється і на технічну організацію цього процесу, систематизація цього досвіду призвела до взаємодії всіх учасників освітнього

процесу, і безпосередньо саму комунікацію.

Взаємодію педагога та студентів може бути розглянуто як взаємозв'язок їх діяльності, особливий вид спільної діяльності та відповідний спосіб організації навчального процесу. Важливим стає пошук відповіді на питання, чи є Інтернет ефективним освітнім простором, тобто чи пропонує він такі інструменти та ресурси, які дозволяють досягти освітніх цілей, яких бажає сучасне суспільство, мінімізуючи при цьому негативні наслідки та впровадження сучасних педагогічних теорій у освітню практику.

Сьогодні існує тенденція до поверхневого, стимульованого поточними потребами маніпулювання даними, зниження глибини концептуальної обробки та творчого і критичного мислення, ослаблення здатності до абстрактного мислення внаслідок систематичного контакту переважно з наочними матеріалами, представляючи лише конкретні, матеріальні речі та явища і тенденції до релятивізації цінності й важливості наукового знання. Для вирішення цих проблем є потреба розглянути, апробувати та оцінити різноманітні Інтернет-ресурси для навчальної діяльності, які могли б допомогти у формуванні корисних компетенцій і водночас принаймні пом'якшити зазначені труднощі.

Аналіз наукової літератури свідчить, що впровадження інформаційних технологій у процес навчання викликало безліч питань, які потрібно вирішувати, фахівці в галузі дистанційного навчання пропонують свій погляд на виявлені проблеми, висловлюються щодо самої сутності дистанційного навчання, систематизують вже наявний досвід застосування таких технологій [39; 190; 191; 225]. Насамперед йдеться про соціальне замовлення суспільства на масове здобуття вищої освіти, заклади вищої освіти реагують на бажання абітурієнтів, відкриваються нові напрямки підготовки, що реалізуються з використанням дистанційних освітніх технологій.

Г. Кірслі та М. Мур пропонують визначення, що «дистанційна освіта – це організоване відповідно до навчального плану навчання, яке зазвичай здійснюється в місці, відмінному від місця розташування викладача і, як

наслідок цього, вимагає особливої методики складання навчального плану, спеціальних прийомів викладання, спеціальних способів комунікації та технологій, так само як і спеціального організаційного та адміністративного устрою» [254, с. 30]. Отже, інформаційно-освітнє середовище дистанційної освіти є системно організованою сукупністю засобів передачі даних, інформаційних ресурсів, протоколів взаємодії, організаційно-методичного забезпечення.

Численні наукові спостереження можна знайти в роботах, які доводять, що, читаючи тексти, доступні в Інтернеті, ми втрачаємо здатність глибоко усвідомлювати, обмежуємося лише розшифровкою інформації. Зокрема, Марк Бауерляйн звинуватив Інтернет у тому, що він збиває з пантелику молодих людей. З іншого боку, Гері Смолл і Джіджі Ворган стверджують, що тривале використання Інтернету впливає на зміни в структурі мозку, що полягають у створенні зв'язків між нейронами інакше, ніж раніше. Едвард Хеллоуелл також пише про негативний вплив електронних гаджетів на свідомість молоді, що проявляється зростаючим дефіцитом уваги [224].

Чеслав С. Нозаль, у свою чергу, стверджує, що швидкі темпи змін нашої реальності в поєднанні з передачею інформації на основі образів негативно впливають на метапізнання та глибину концептуальної обробки. Ніколас Карр також застерігає від змін, які неминуче відбуваються у свідомості користувачів комп'ютерів та Інтернету та послаблюють здатність зосереджуватися та запам'ятовувати. За позицією А. Кіна, загрози включають звикання користувачів Інтернету до ігнорування авторських прав через розповсюдження та завантаження чужих робіт.

Питання використання Інтернету в освіті присутнє в багатьох наукових публікаціях, але дослідники цього питання часто посилаються на роботи кількох років тому. Вони є значною мірою застарілі коли обговорюється використання Інтернету в скоріше теоретичний, ніж практичний спосіб, або невирішення загроз розвитку розуму та компетенцій молоді людини внаслідок тривалого користування Інтернетом.

У літературі в цій галузі відносно часто можна знайти детальні тематичні дослідження, присвячені медіаосвіті та інтернет-залежності, а також теоретичні філософські та соціологічні міркування. Тому, необхідно з'ясувати, чи існують сьогодні такі мережеві ресурси, які можна використовувати в процесі освіти для формування корисних компетенцій і водночас для протидії деяким негативним явищам, пов'язаним із масовим використанням Інтернету.

Організація дистанційного навчання є трудомісткою діяльністю, потребує великих тимчасових матеріальних витрат, і навіть залучення додаткових ресурсів, таких як високої кваліфікації тих, хто обслуговує цей процес. Успіх дистанційного навчання багато в чому залежить від того, наскільки грамотно враховуються психолого-педагогічні особливості даної форми навчання. Щоправда, що педагоги традиційної форми навчання які завжди можуть перебудуватися працювати у дистанційному форматі, знаходять цю форму навчання неповноцінною. Тому, важливо говорити про повну психологічну готовність до роботи в умовах дистанційного навчання, багатьом педагогам це залишається серйозним труднощами, що веде до негативних наслідків як студентів, так педагогічного колективу.

До дистанційної форми навчання висуваються такі самі вимоги, як і до традиційної, педагог повинен сам психологічно перебудуватися, і надавати педагогічний супровід студентам. Технічно дистанційне навчання постає як добре укомплектований продукт, але з погляду методичного забезпечення спостерігаються серйозні недоліки. Важливо говорити про взаємодію в умовах дистанційного навчання, оскільки вона виступає сполучною ланкою між викладачем та студентом, орієнтиром для останніх у складній навчальній ситуації. Незважаючи на наявність великої кількості освітніх програм, спрямованих на підготовку педагога до роботи в умовах дистанційного навчання, проблеми залишаються.

Якщо говоримо про вищу освіту, то зрозуміло, що з дорослим контингентом осіб, що навчаються, працювати у умовах дистанційного

навчання набагато простіше. У таких слухачів є мотивація до навчання, необхідність здобуття вищої освіти продиктована потребою у трудовій діяльності. Ситуація, що склалася у зв'язку з пандемією продемонструвала неготовність педагогів додаткової освіти працювати за умов дистанційного навчання. І як результат – загальне обурення громадськості в особі педагогічних колективів для прийняття дистанційного навчання як альтернативної форми здобуття освіти [321].

На сьогоднішній день це справді педагогічна проблема, яка торкається всіх учасників освітнього процесу, але дистанційне навчання зайняло своє місце у системі освіти, насамперед ця форма навчання сприймається як альтернативна заочній формі, а науково-технічний прогрес дозволяє якісно покращити навчання. Зазначені інновації добре можуть бути реалізовані у межах дистанційного навчання, незважаючи на колосальне опрацювання питання реалізації дистанційного навчання закладів освіти з погляду технічного супроводу є проблеми, пов'язані з методичним супроводом.

Соціальна спрямованість дистанційного навчання проявляється у педагогічному спілкуванні, при детальному розгляді функціонально-рольової сторони взаємодії педагога з студентом варто відзначити об'єктивні умови педагогічного процесу, якими вона обумовлена. Педагог постає як організатор діяльності, проводить моніторинг її результатів, у такій конфігурації він сприймається не як особистість, а як посадова особа, яка здійснює контроль за їх успішністю, якістю виконуваної роботи. Практика показує, що у форматі дистанційного навчання працюють лише педагоги, які мають високий рівень розвитку мотиваційно-ціннісного ставлення до педагогічної діяльності.

Насправді в умовах традиційної форми навчання для організації педагогічної взаємодії на оптимальному рівні необхідно одноразово поєднувати функціонально-рольову та особистісну взаємодію. Це дозволить передати як загально соціальний, так і особистий досвід самого педагога, що сприятиме стимуляції процесу становлення особистості. У разі

дистанційного навчання процес комунікації опосередкований відповідними гаджетами, це зв'язуюча ланка між учасниками взаємодії з одного боку дозволяє організувати комунікацію в такі моменти, коли це необхідно, при фактичному територіальному поділі.

З іншого боку, інтернет виступає як перешкода між учасниками навчального процесу, тому що за наявності бажання вирішити питання у стислі терміни виникають перешкоди асинхронного типу спілкування за умов дистанційного навчання. Результативність залежить від особливостей тих, хто впливає, і на кого впливають, від ситуації, в умовах якої воно здійснюється, від вибору засобів впливу, що ясно представляється навчальним цілям впливу і, звичайно, від характеру відносин між взаємодіючими сторонами.

У цьому контексті слід розуміти, які форми та методи роботи викладача варто використовувати у своїй професійній діяльності, щоб перелічені вище принципи знайшли своє відображення у щоденній роботі педагога. В умовах дистанційного навчання педагог стає обмежений своїми ж можливостями в роботі, якщо не має певних знань і навичок, він повинен бути знайомий з сутністю та можливостями дистанційного навчання, перевагами та недоліками даної форми.

Саме за таких умов він зможе зорієнтуватися в освітньому просторі й таким чином побудувати процес навчання, щоб поставлені завдання у плані реалізації педагогічної взаємодії змогли бути досягнуті як за традиційної форми навчання, так і в умовах дистанційного навчання. Розвиток сучасних освітніх технологій дає змогу педагогові працювати на платформах, які надають можливість як педагогу, так і тому, хто навчається, перенести модель своїх взаємовідносин в іншу площину [201, с. 57]. За наявності чіткої організації діяльності та сучасних засобів навчання подібне перенесення можна розглядати не як вимушений захід та прийняті швидкі виходи зі складної ситуації, а як дію, що має великий потенціал.

Можна говорити про можливості збереження та модернізації

педагогічної взаємодії в умовах дистанційного навчання, про застосування нових ефективних форм та способів взаємодії. Для ефективного здійснення взаємодії в умовах дистанційного навчання необхідно створити певні умови, які сприятимуть активному включенню всіх учасників освітнього процесу в обговорення та виконання завдань, організації досліджень у співпраці, здійсненню постійного зворотного зв'язку та розвитку емпатії та рефлексії. Важливою вимогою є наявність технічних засобів навчання у всіх учасників освітнього процесу, а також досвід володіння офісними комп'ютерними програмами та сервісами мережі Інтернет.

Звичайно, йдеться про автоматизовану систему навчання, в яку інтернет входить як технічне забезпечення, в даний час автоматична система навчання спроектована таким чином, щоб участь викладача була мінімальною. Зазначені форми роботи, які в даний час пропонуються в умовах дистанційного навчання не дозволяють організувати комунікацію на належному рівні. Навчальні курси, розроблені педагогами з урахуванням особистого досвіду, застосування різноманітних новацій, залишаються поза увагою з боку студентів, а система штучного інтелекту самостійно керує навчальним процесом, а виховний процес в освіті залишається незатребуваним [236, с. 130].

Особа, що навчається відчуває дефіцит інформації про процес дистанційного навчання, часто не розуміє черговості дій, вимог до себе, відчуває втраченість і самотність, коли залишається віч-на-віч з питаннями з дисципліни, глибина знань не враховується, зв'язок теоретичних знань з практичними вміннями не відстежується. Організація дистанційного навчання ускладнюється присутністю автоматизованої системи навчання, до якої у педагогів двояке ставлення, багато хто розглядає таку комунікацію як перешкоду шляху взаємодії, інші бачать у ньому рівноправного учасника освітнього процесу [111; 181; 342].

Особистісна взаємодія у вигляді передачі педагогом досвіду, у якому він постає як володар педагогічної та професійної майстерності, не

реалізується. Освітня практика дистанційного навчання заснована на можливостях, що надаються інформаційними технологіями, особливо тими, що дозволяють реалізувати різні способи передачі знань та взаємодії суб'єктів освітнього процесу. Навчальну систему штучного інтелекту повноправно можна вважати як учасника педагогічного взаємодії, у межах традиційного та дистанційного навчання комунікація виступає невід'ємною частиною освітнього процесу. Організація дистанційного навчання вимагає професійної майстерності, значних витрат тимчасового ресурсу та відповідального ставлення до кожного заняття, що проводиться.

Зазначений процес буде ефективним, коли вся освітня діяльність здійснюється виходячи з стратегії, що розвиває вплив викладача на студентів, який має бути цілеспрямовано організованим. Щойно впровадження дистанційного навчання в освітній процес стало підтверджуватись офіційними документами, у закладів освіти з'явилася зацікавленість у реалізації даних напрямів підготовки. Це обумовлюється низкою переваг, які має дистанційне навчання, а саме, розширення контингенту осіб, що навчаються, а наростаюча конкуренція серед закладів освіти змушує розвиватися та впроваджувати нові технології в освітній процес з метою стати більш привабливими для потенційних абітурієнтів.

Для того, щоб освітня інституція відповідала своєму статусу і повною мірою отримувала підтримку від держави, важливо діяти на випередження. Використання дистанційного навчання сприяє також створенню додаткових робочих місць, його розвитку сьогодні сприяє низка змін, які є у суспільстві у зв'язку з зростанням технічних можливостей обміну інформацією, матеріально-технічної бази закладів освіти. Організація та впровадження дистанційного навчання в освітнє середовище складний та тривалий процес. Трудомісткість цього процесу полягає в консолідації безлічі ресурсів: тимчасові витрати, матеріально-технічне та кадрове забезпечення, що систематично оновлюється.

Реалізуючи дистанційне навчання існує низка проблем, а саме,

психологічна адаптація до дистанційного навчання за відсутності особистого контакту студента з викладачем, відсутність навичок самоорганізації в студентів, зниження комунікаційної культури у розвитку особистості та низький рівень технічного супроводу освітнього процесу. Якщо технічна організація даної форми навчання здійснена за рахунок використання спеціальної освітньої платформи, то коли йдеться про методичну складову, необхідно задіяти великі ресурси.

Йдеться про педагогічний колектив, перед яким стоїть завдання адаптувати дисципліни, які раніше викладалися очно, до нових умов, цей трудомісткий процес може бути технічно виконаний. Саме викладач несе відповідальність за якість навчання, і, відповідно, йому необхідно бути добре підготовленим до процесу викладання методично та змістовно, вміти працювати з програмним забезпеченням, сервісами мережі Інтернет, володіти дистанційними методиками та знаннями особливостей побудови навчального процесу у віртуальному середовищі.

Питання та проблеми, що виникають у всіх учасників у процесі реалізації дистанційного навчання, закономірні та очікувані, інформаційно-комунікаційні технології, що стрімко розвиваються, дозволяють студентам прослуховувати аудіо-лекції, відвідувати вебінари за допомогою сучасних гаджетів. Але виконувати обов'язкові тестові та практичні завдання можна лише з персонального комп'ютера або планшета, це є певною проблемою, тому що не всі студенти мають засоби для його придбання. До цієї категорії можна віднести проблему надання безперебійної роботи мережі Інтернет.

Що стосується педагога, то ця особливість реалізації дистанційного навчання безпосередньо відбиває залежність діяльності педагога від технічного оснащення. Це можливо реалізувати виключно за технічної підтримки відповідної служби, але не за бажанням педагога чи прохання студентів. Під час здійснення педагогічної діяльності важливим стає процес отримання зворотного зв'язку, в умовах дистанційного навчання можливість взаємодіяти безпосередньо відсутня, і, як правило, зводиться до листування

та викладу інформації щодо загального питання [289, с. 42-45].

Часто через відсутність безпосереднього контакту неможливо відстежити динаміку особистісного розвитку, з боку студентів спостерігаються випадки відсутності мотивації навчання. Причина може полягати у двоякому ставленні суспільства до самого дистанційного навчання, одні вважають дистанційне навчання повноцінною формою навчання, що сприяє формуванню професійних компетенцій майбутнього спеціаліста. Інші вважають дистанційне навчання неповноцінною формою навчання, нездатною дати необхідні навички для професійної реалізації майбутнього спеціаліста. Через взаємодію викладачі можуть забезпечити індивідуальний підхід до потреб кожного студента.

Проблема Інтернету полягає в тому, що він одночасно надає нам багато повідомлень і вмісту невизначеної цінності, споживач інформації відчуває перевантаження, це викликає у нього своєрідний психічний дискомфорт. Для веб-освітнього процесу надзвичайно важливо оволодіти навичками точного пошуку та суворого відбору необхідної інформації, критичного підходу до знайденого контенту та зосередженості на його обробці для вирішення проблеми. Ефективності в цій сфері можна досягти завдяки вихованню на основі постановки завдань, виконання яких залежить від методично правильного використання конкретних Інтернет-ресурсів.

Негативними аспектами у цьому контексті є доступ до мережевих ресурсів з наявністю всієї необхідної і водночас достовірної інформації, домінування розсіяної детальної інформації над структурованою інформацією, що ускладнює розуміння знань, низький рівень розуміння тексту, насиченого гіперпосиланнями та мультимедіа і схильність до маніпулювання поглядами внаслідок різноманітності інструментів маніпулювання. Для використання Інтернет-ресурсів у навчальному процесі, як і будь-яких традиційних дидактичних засобів та джерел інформації немає жодних перешкод.

Інша проблема зводиться до необхідності мотивувати студента для

отримання будь-яких позитивних ефектів, давно відомих педагогам. Мотивуючими аргументами для молодшої людини, безсумнівно, є інформація про корисність ефективного оволодіння наявними в Інтернеті інструментами, ресурсами та сервісами. Умовою успіху є постановка творчих завдань, що вимагають використання все більшої кількості різноманітних матеріалів і рішень, виконання подібних завдань водночас є основою навчання на основі самостійного навчання.

Навчання студентів використовувати різноманітні пошукові системи призводить до переконання, що ресурси Інтернету набагато багатші та різноманітніші, а адекватність результатів пошуку стосовно наших потреб залежить від уміння вибрати пошукову систему та використовувати її правильні стратегії пошуку. Завдання, які вимагають використання таких інструментів, як онлайн-каталоги служать не лише для вдосконалення навичок пошуку необхідних матеріалів та інформації, але й допомагають у боротьбі з «гуглізмом». Формується стале усвідомлення існування різноманітних мережевих ресурсів, а також створюють переконання, що в мережі ще не все доступно.

Важливо, щоб студенти, які виконують різноманітні проекти, повинні шукати та використовувати як традиційні, так і цифрові видання. Ресурси, створені спеціалізованими установами, організаціями, науковими інститутами, об'єднаннями спеціалістів характеризуються високою якістю та достовірністю наданих даних та інформації. Багато з розміщених там матеріалів містять вихідні дані, які можуть лягти в основу різноманітних аналізів. Виконання завдань, що дають змогу переконатися в загальнодоступності цінних інформаційних ресурсів та вимагають відбору вихідних даних із наявних ресурсів, їх обробки та узагальнення.

Завдання повинні бути структуровані таким чином, щоб студенти не створювали згустків детальних даних, а використовували висновки, отримані в результаті їх обробки. Групу ресурсів, які керуються вмістом, із мультимедійними та текстовими файлами складають веб-сайти, призначені

не лише для освітніх цілей, вони також надають різноманітні мультимедійні файли, зокрема, презентації, документальні та наукові фільми. Щоб уникнути проблем із надмірною зосередженістю на зображальних та мультимедійних формах спілкування в освітніх реаліях, слід паралельно використовувати веб-сайти, які містять лише тексти з різних наукових дисциплін, котрі можуть бути корисними для студентів.

З розвитком засобів масової інформації так звані нові медіа почали вказувати на принципові зміни в завданнях, які вони починають реалізовувати в суспільстві. Серед них наголос робиться на оцифровці та конвергенції всіх типів медіа, розвитку інтерактивності та зв'язку з Інтернетом, мобільності відправників і одержувачів, чергуванні їхніх ролей, поділу та розмивання медіаінституцій [299, с. 180]. Користувач Інтернету є одночасно і масовим одержувачем, і творцем, і тим, хто приймає рішення щодо змісту медіа-повідомлення.

Цей парадокс змушує його набути відповідних компетенцій, щоб вільно й ефективно пересуватися у кіберпросторі, Інтернет як новий засіб масової інформації має такі особливості, як інтерактивність та кооперація. Визначаючи Інтернет та аналізуючи його використання в освіті, слід враховувати його функції в інформаційному суспільстві, які нині виконує також мережа Інтернет. Інтернет – це простір, де відбувається процес викладання та навчання, інтерактивність дозволила розвивати індустрію розваг, а також міжособистісне спілкування за допомогою онлайн-дискусій, соціальних мереж.

Всеосяжним елементом Інтернету якого є надання інформації про події та умови суспільства і світу, також включає вказівку на розподіл влади або сприяння інноваціям, адаптації та прогресу. Комунікаційна функція Інтернету, що динамічно розвивається, уможливорює появу ініціатив користувачів Інтернету знизу вгору, які намагаються чинити тиск на законодавців, приклади чого можна побачити дуже часто. Іншою функцією є кореляція, що означає пояснення, інтерпретацію та коментування сенсу подій

та інформації, підтримку встановлених авторитетів і норм, соціалізацію, координацію індивідуальної діяльності, соціальний консенсус.

Все більше і більше динамічно розвиваються Інтернет-додатки, котрі дозволяють здійснювати різноманітні види діяльності. Маючи доступ до Інтернету, студент без необхідності використання будь-якого комп'ютерного програмного забезпечення, крім веб-браузера може вільно редагувати тексти, робити складні обчислення з використанням віддалених електронних форматів, створювати онлайн-презентації, архівувати та розповсюджувати створені документи. Сфери освітніх впроваджень Інтернету включають зазначені віддалені текстові процесори, електронні таблиці, програми для презентацій, а також засоби обміну мультимедійними засобами, месенджери та сайти соціальних мереж. Інтернет став інструментом, який всебічно підтримує людську діяльність у сфері отримання та створення інформації.

Університети ведуть свої веб-сайти, на яких публікують основну інформацію про структуру закладу, профіль освіти, способи зв'язку з ними, інформують про поточні події, багато онлайн-дискусій, особливо студентів університетів, служать для обміну інформацією, яка необхідна на даному етапі навчання. Ще одна галузь освітніх додатків, тобто навчання з Інтернету, охоплює освіту через Інтернет – електронне навчання [163], тут можна виділити такі елементи, як інтерактивне подання інформації у вигляді текстів, зображень, звуків, відео та доступ до великих інформаційних ресурсів. Із заснуванням наукового формату, що підтримує широкий доступ до наукових публікацій, все частіше говорять про відкриті освітні ресурси та відкритий доступ до них.

Серед цінних ресурсів, це, насамперед, віртуальні бібліотеки з цифровими виданнями та електронні книги, журнали, словники та енциклопедії, розширюється також зона відкритих освітніх ресурсів. Крім того, в Інтернеті можна знайти низку науково-дидактичних веб-сайтів, тематичних форумів, груп і дискусійних списків, відео, освітнє радіо і телебачення, освітні блоги та соціальні мережі. Освітні блоги обслуговують,

зокрема, студенти та викладачі університету, необхідно звернути увагу на намагання університетів системно інтегрувати сервіси в освітню культуру.

Свої блоги ведуть як викладачі, так і студенти, електронні книги є цифровим еквівалентом традиційної друкованої книги. Особливим видом документів, доступних на веб-сайтах, є електронні журнали, які за своїми характеристиками, а саме періодом, обсягом, характером, взаємовідносинами з організаціями, установами, призначені для конкретних цільових груп нагадують раніше розроблені форми традиційної періодичної преси.

Серед педагогічних концепцій, які зараз широко обговорюються, є дистанційне навчання, тобто така організація навчального процесу, при якій студент самостійно, у відповідному місці, часі та темпі дотримується встановленого навчального плану. Заклад освіти надає необхідні матеріали, потрібні для досягнення встановлених результатів навчання. Ідея дистанційного навчання значною мірою пов'язана з конструктивістською концепцією, яка підкреслює пізнавальну незалежність у досягненні поставлених цілей. Розробка веб-сайтів започаткувала онлайн-курси, а великі додатки дозволили створити повне, динамічне електронне навчання.

Сьогодні педагоги бачать значні відмінності між тим, що вони мали у своєму розпорядженні кілька років тому, і використанням інструментів сьогодні. Електронне навчання стає невід'ємною частиною класичного навчання у більшості університетів світу, Інтернет сьогодні не лише спосіб обміну інформацією, а й повноцінного спілкування та взаємодії студентів. Найпоширенішими способами використання Інтернету в цій сфері є електронні журнали, системи обслуговування студентів університетів та програми, що сприяють комунікації між викладачами та студентами.

Звичайно, надзвичайно важливо усвідомлювати небезпеку цього нового, інтерактивного та конвергентного середовища. Однак, не можна забувати про величезний потенціал, який має Інтернет, особливо щодо інформаційного навантаження та підтримки процесів навчання [348]. Інтернет є соціальним та освітнім простором, саме тут можна знайти низку

культурно значущих видань, як книги і статті видатних вчених. Були створені платформи та віртуальні світи для дистанційного навчання, що дозволило не лише односторонню передачу контенту, а й спілкування та співпрацю.

Сучасна пандемія стала величезним викликом для системи освіти, на піку початку COVID-19 школи, професійні та вищі навчальні заклади були закриті та понад 1,8 млрд дітей, підлітків та молодих людей були переведені на дистанційне навчання у найрізноманітніших формах. Масово відбувся перехід на заочну освіту, коли тим чи іншим способом передавалися учням завдання, а вони відправляли виконані роботи.

Для багатьох школярів стали знову працювати радіо- та телешколи, формат яких вперше з'явився у 60-ті роки минулого століття, щоправда, переважно для отримання додаткових знань. На сучасну дистанційну освіту перейшли як школярі, так і студенти в тих країнах, де досить виражений розвиток отримали інформаційно-комунікаційні технології та можна було використовувати різні платформи відеоконференцій, які дозволяли викладачам та учням активно спілкуватися у процесі занять.

Формати переходу виявили нерівність країн, окремих регіонів усередині держав у здобутті освіти, ця нерівність може призвести до довгострокових наслідків соціального, економічного, а можливо, і політичного характеру, суттєво позначившись на майбутньому підростаючого покоління. Відповідно, проблема ліквідації наслідків пандемії в освіті – насамперед у її якості, обсязі та різноманітності реалізованих програм. Не менш важливим стає завдання зниження збільшеної освітньої нерівності, у складі якої яскраво виявилось і «цифрова нерівність», пов'язана з доступністю для освітніх організацій та учнів.

Для вибору майбутніх напрямів розвитку необхідний аналіз факторів, що породжують вразливість, та прогноз їхньої дії у різних непередбачуваних ситуаціях. Іншими словами, потрібно оцінити ймовірність того, що в умовах непередбачених обставин спрацює той чи інший фактор, який робить

нестабільним становище системи освіти, або конкретних груп освітніх організацій. Крім того, необхідно визначити завдання та функції держави у забезпеченні стійкості освітніх систем до різкої зміни зовнішніх умов їх функціонування, насамперед стосовно тих рівнів освіти, здобуття яких гарантоване населенню та є обов'язковим.

Разом з тим і стосовно інших освітніх програм має бути вироблена політика ліквідації дефіцитів, що виникли в освоєнні освітніх програм, оскільки в довгостроковому плані це може також впливати на соціально-економічний розвиток як країни в цілому, так і окремих її регіонів, а всередині територій – на ті чи інші групи підростаючого покоління. Хвиля пандемії призвела до повного або часткового закриття навчальних закладів. Як тільки Всесвітня організація охорони здоров'я оголосила про початок пандемії, зумовлену новою, раніше невідомою інфекцією, дитячі садки, школи, професійні установи та вищі навчальні заклади стали закриватися, хоча ще не було відомо про швидкість поширення захворювання.

Для практико-орієнтованих організацій професійної освіти втрати у освоєнні матеріалу були ще більшими, цим організаціям довелося терміново розбудувувати свої навчальні плани, аби дистанційно освоювалися теоретичні дисципліни через недоступність практичних занять. У допандемічний час потреби в масовому використанні дистанційного формату не було, і він розвивався вкрай повільно, залишаючись додатковим інструментом, але не основним. Пандемія практично миттєво змінила ситуацію, більшість чи всі освітні організації на всіх рівнях освіти перейшли на дистанційне навчання. З перших днів оголошеної пандемії ЮНЕСКО стало відслідковувати ситуацію в освіті, вони давали відомості про закриття шкіл та переведення учнів на дистанційне навчання.

Відповідно зазначена організація розгорнула масштабну роботу з обміну досвідом між країнами, регіонами та школами для роботи в нових умовах. Було створено онлайн-майданчики з обміну досвідом керівників систем освіти різного рівня, директорів навчальних закладів та вчителів.

Натомість ефективність цієї діяльності не може оцінюватися як висока, оскільки, як і в медицині при боротьбі з пандемією, досвід дистанційного навчання напрацьовувався практикою, тому рекомендації постійно змінювалися та уточнювалися. Крім того, було досить складно відстежити, наскільки ці рекомендації доходили до вчителів або викладачів, які були змушені винаходити способи та методи дистанційного навчання, шукати та готувати навчальні матеріали, налагоджувати зворотний зв'язок із учнями.

У багатьох випадках вчителям доводилося вести уроки зі шкіл, оскільки так вдавалося забезпечити технічну підтримку. У розвинених країн ситуація була кращою, викладачі, як правило, могли працювати з дому, хоча і їм нерідко була потрібна допомога при освоєнні тих чи інших комп'ютерних програм. Слід зазначити, що, наприклад, Сінгапур, заклавши всі навчальні заклади, не став одразу організовувати дистанційне навчання, незважаючи на невеликі розміри системи освіти. Протягом місяця нова ситуація осмислювалася, шукалися оптимальні шляхи вирішення проблеми, і лише тоді, коли було оцінено наявні у системі освіти ресурси, підготовлено матеріали та методички, навчені, хоч і на швидкуруч, вчителі та викладачі, тобто, вироблена зрозуміла всім учасникам стратегія дій [292; 336].

Навпаки, Ізраїль, який фактично першим заклав усі навчальні заклади, дуже швидко перейшов на дистанційне навчання, забезпечивши всіх учнів необхідною технікою та програмним забезпеченням та організувавши заняття на всіх рівнях освіти за чітким розкладом. У менш розвинутих країнах ситуація з переходом на дистанційне навчання була очікувано важкою. Здебільшого або заняття просто припинялися, або вчителі розносили учням завдання, та збирали виконані роботи. У великих містах намагалися організувати дистант, але це виходило переважно у багатих районах; у бідних районах в учнів не було ніяких технічних засобів, крім телефонів.

Вищі навчальні заклади США, Канади, країн ЄС, Австралії та Нової Зеландії діяли синхронно: оголошення про початок пандемії у зазначених країнах практично збігалось з початком великодніх канікул. Відповідно,

студенти роз'їхалися додому для того, щоб після канікул не повертатися. Проте уряди багатьох країн виступили з вимогами, щоб іноземні студенти залишили країну, щоб уникнути непередбаченого розвитку пандемічної ситуації. Хоча іноземні студенти мали медичні страховки, спочатку пандемії було незрозуміло, чи покривають ці страховки витрати на лікування COVID-19 [292, с. 18-20].

Крім того, основною турботою влади в той період було не допустити колапсу національних систем охорони здоров'я, які критично не готові до лікування масової інфекції. У Великій Британії перехід на дистанційне навчання в період хвилі пандемії призвів до вираженого невдоволення студентів, які вважали дистант менш якісною освітою порівняно з очною формою. При цьому студенти не хотіли зважати на додаткові витрати університетів щодо забезпечення дистанційної форми навчання. Натомість для багатьох студентів великою проблемою стало повернення на місце проживання, якщо вони не могли з різних причин проживати з батьками.

Оренда житла та оплата доступу до Інтернету стали тими витратами, які вони не могли собі дозволити. У той же час, університети втрачали кошти, які вони отримували за проживання студентів, а також багато додаткових доходів (наприклад, доходи від проведення конференцій). При цьому такі університети, як Кембрідж та Оксфорд, виділили додаткові стипендії для власних та іноземних студентів з метою компенсації вартості проживання в осінньому семестрі 2020/2021 навчального року. Цей захід був доцільним, на їхню думку, щоб не втратити насамперед контингент іноземних студентів, частка яких у зазначених університетах склала у 2019 р. (тобто перед пандемією) 40% та 37% відповідно. Заклади освіти практично всіх розвинених країн у хвилю пандемії пішли або на скасування іспитів для студентів на весняну сесію, або на автоматичний залік на основі поточних оцінок або часткове перенесення на наступний навчальний рік.

До таких університетів належить, зокрема, Оксфорд, який розпочав масштабні роботи з розробки вакцини від «корона вірусу», відповідно, була

проведена експертна робота з оцінки потенційної тривалості пандемії. На оцінку цими університетами стали орієнтуватися і вищі навчальні заклади інших країн, у тому числі країн, що розвиваються, з тим, щоб максимально підготуватися до наступного навчального року і знизити свої витрати за умов шокового скорочення доходів. При цьому перехід на дистанційне навчання зажадав від університетів, як було зазначено, значних витрат під час падіння поточних доходів.

Передбачалося також, що при продовженні карантину та дистанційного навчання студенти, які не матимуть змоги скласти іспити дистанційно, зможуть скласти їх у першому триместрі наступного навчального року. Водночас, низка великих університетів, наприклад Кембриджський, досить швидко заявили, що лекційні заняття в них триватимуть у дистанційному режимі тривалий час, оскільки швидко погасити пандемію не вдасться. Таким чином, уже спочатку пандемії виділився пул університетів, які почали виробляти середньострокові стратегії своїх дій, а не реагувати на те, що відбувається ситуативно [301, с. 8-11].

Широкий спектр застосування дистанційних освітніх технологій масово поглинає систему освіти, заклади освіти виявляють все більшу зацікавленість у дистанційному навчанні, розширюючи контингент студентів. Виявлені особливості реалізації дистанційного навчання визначають коло проблем, вирішення яких потребує консолідації сил як з боку педагогічного колективу, так і тих, хто навчається.

Постійний педагогічний пошук нових форм та методів роботи накладається на повсякденну завантаженість педагога, а через війну це питання або вирішується зовсім, або використовувані форми роботи відповідають поставленим завданням курсу. Педагог повинен знати особливості педагогічної взаємодії в умовах дистанційного навчання, враховувати їх при організації навчального процесу, важливо наголосити на необхідності спеціальної підготовки як педагогічного колективу, так і численних студентів.

Незнання сутності дистанційного навчання, особливостей діяльності у нових умовах призводить до того, що педагог виявляється не готовий працювати за новими правилами. Сьогодні формуються групи людей, які бажають спільно творити реальність і культуру, послідовно і ретельно аналізувати суспільство, виступати з соціальними ініціативами. Навчання, що полягає у виконанні завдань із використанням зазначених ресурсів та онлайн-інструментів, розкриває студентам можливості, які були раніше невідомі. Це дає молодим людям усвідомлення освітньої корисності Інтернету та того, скільки навичок, пов'язаних з ефективним використанням Інтернету, вони ще мають отримати.

Освітній простір належать до однієї з найбільш консервативних областей життєдіяльності соціуму. Проте в умовах, що склалися, прискорене впровадження цифрових освітніх технологій у тому числі на основі айті та штучного інтелекту стає все більш затребуваним, з'являються нові онлайн-курси, збільшуються візуальні контролюючі програми, демонструються відеолекції, дистанційно приймаються заліки та іспити тощо. При цьому технологізація сучасного освітнього простору є інтегруючою рушійною силою у навчально-освітньому процесі.

Щоб оцінити проблеми та перспективи використання айтітехнологій в сучасному освітньому просторі в умовах коронакризи видається доцільним розглянути зміст та характеристики концепту новітніх освітніх технологій та його основні методи, продукти, а також зарубіжний досвід застосування цих технологій у навчально-педагогічних та виховних процесах освіти.

На сьогоднішній день стає очевидним той факт, що цифровий освітній простір є результатом тривалої еволюції навчально-педагогічних прийомів та методик які свого роду виступають освітніми посередниками між суб'єктами освіти, від навчально-методичної літератури до спеціально обладнаних приміщень.

Присутність технологій в освітньому просторі також має деяку історію, починаючи з конвергенції класичних освітніх ресурсів офлайн та

медіаформатів навчання, сучасний цифровий освітній контент постійно розвивається та ускладнюється залежно від супутньої кон'юнктури, в даному випадку світової проблеми та поділяється на два напрями, мікронавчання та макронавчання.

Для кращого розуміння можливостей та ризиків застосування новітніх технологій в освітньому просторі видається важливим простежити історію виникнення та зміст самого концепту штучного інтелекту. Ряд дослідників вважає, що ідея створення штучного інтелекту вийшла із механізму рішення задач на основі класифікації понять. У період створення перших електронно-обчислювальних машин дослідження штучного інтелекту отримали розвиток як окремий науково-дослідний напрям.

У сучасному науково-суспільному дискурсі циркулює безліч дефініцій штучного інтелекту, у тому числі це:

- властивість інтелектуальних систем, їхня здатність виконувати креативні функції людини;
- наука та технологія створення інтелектуальних машин та програм;
- система програмних продуктів та їх алгоритмів, здатних виконувати специфічні функції людського інтелекту;
- інтелектуальні системи, ключовим завданням яких є моделювання ментальних, когнітивних та освітніх процесів;
- моделювання процесів людського інтелекту комп'ютерними системами, що включає процеси навчання, отримання та обробка інформації, міркування, самокорекції, розпізнавання вербальних та невербальних знаків;
- в освітньому контексті доповнений інтелект, застосування якого дозволяє всім суб'єктам освіти отримувати та обробляти додаткову інформацію, необхідну для ухвалення більш інформованих рішень;
- інструмент удосконалення методів та способів навчання, що прискорює та спрощує навчально-виробничі та комунікаційні процеси;
- один із привабливих напрямів для інвестицій.

Штучний інтелект, на думку вітчизняних фахівців, претендує на виконання наступних функцій в освітньому просторі, здатність розрізняти та ідентифікувати візуально та акустично сприйняті образи предметів, навичка формулювати та вирішувати професійні завдання, уміння здійснювати пошук, обробку та відповідне використання всіх типів інформації та знань та здатність розуміти сенс окремих актів соціокультурної людської діяльності та мови.

Він являє собою складені системи, яка структурована за допомогою наступних елементів: інформаційна пошукова система, що дозволяє сформувати на основі різних ресурсів і джерел базу даних для освітніх процесів; автоматизована бібліотека електронних навчально-методичних матеріалів; цифрова система моніторингу рівня знань, успішності та активності студентів та учнів; автоматизована база даних контрольних завдань, що враховує результативність кожного суб'єкта освіти; автоматизована система розподілу навчально-педагогічного та виховного навантаження; комунікаційна система, яка обслуговує взаємодію всіх суб'єктів освіти.

Застосування новітніх технологій у сфері освіти відіграє важливу роль у навчанні та розвитку людини протягом усього життя, до них входять, інтернет для дистанційного навчання, адитивне виробництво 3D-принтери, 3D-моделювання, виготовлення робото-технічних деталей та пристроїв, машинне навчання з використанням в освітньому процесі аватарів і чат-ботів для консультивання, тестування та проектування індивідуальних освітніх маршрутів, великі дані, блокчейн та хмарні обчислення та формування захищених портфоліо студентів та педагогів, фіксація сформованості навчальних та професійних компетенцій, віртуальна і доповнена реальність що використовується у освітньому процесі в різних установок з елементами доповненої реальності.

Виходячи з перерахованих вище особливостей і характеристик штучного інтелекту, стає очевидною що його затребуваність у сучасному

освітньому просторі. Використання цих технологій дозволяє не лише подолати обмеження та наслідки «коронакризи», а й забезпечити ефективний розвиток освітньої системи, а також високу якість її результатів у вигляді інтелектуального капіталу у посткоронакризовий період.

До основних типів продуктів і систем штучного інтелекту, які з успіхом застосовуються або можуть бути інтродуковані в освітні процеси, фахівці відносять розумні помічники-агенти, здатні одночасно виконувати кілька інтелектуальних функцій від розпізнавання мови до аналізу та інтерпретації персональної інформації та роботизовані системи, алгоритми та технології, забезпечені спеціальними сенсорними деталями, що дозволяють в онлайнформаті спостерігати та аналізувати зміни різних параметрів навколишнього матеріального простору.

Також важливими є самонавчені новітні-системи високоінтелектуального профілю, здатні засвоювати і транслювати фактологічну інформацію різного рівня складності, ігрові самонавчальні штучні-системи, які можуть бути використані як інструменти гейміфікації в освітньому просторі та безпосередньо освітні інтелектні-системи.

Останні включають навчальні онлайн-курси та засоби дистанційної оцінки, контролю та валідації екзаменаційно-атестаційних заходів, за допомогою яких відстежується та прогнозується результативність освітніх процесів, а також інформаційних помічників у форматі адаптивних курсів, що імітують діяльність педагога, мультимедійні інтерактивні освітні курси, які можна застосовувати на всіх етапах навчання.

В ЄС було запущено програму «Цифрова можливість», в рамках якої було поставлено мету навчати суб'єктів освіти навичкам та компетенціям у таких сферах, як кібербезпека, аналітика даних, програмування штучного інтелекту. Передбачається, що цифрові школи не будуть обтяжені фізичними атрибутами такими як приміщеннями, та освітній процес реалізовуватиметься повністю дистанційно.

Дослідження різних елементів та технологій штучного інтелекту в

освітніх організаціях стали з'являтися наприкінці ХХ ст. Проте особливу актуальність цей напрямок отримало у ХХІ ст., що було зумовлено розробкою та розвитком новітніх ІТ-засобів, а також новими вимогами до компетенцій усіх суб'єктів освіти в ІТ-сфері. Враховуючи, що основою інформаційних систем є створення баз даних та знань, то спочатку навчання основ штучного інтелекту пов'язували з вивченням експертних систем та мови логічного програмування в рамках базових курсів інформатики.

Розвиток, впровадження та застосування штучного інтелекту в сучасному освітньому здобуває швидкий та динамічний розвиток. Процеси впровадження штучного інтелекту у освітній простір утруднені гострим дефіцитом кваліфікованих ІТ-кадрів. За даними компаній лише в ІТобласті повідомили про те, що таких фахівців їм не вистачає. Кадровий дефіцит у цьому напрямі ставить нові мети перед національною системою освіти з підготовки та перепідготовки компетентних кадрів, з перегляду та розробки більш гнучких навчальних програм, що відповідають тенденціям цифровізації всіх сфер життєдіяльності, а також підвищення конкурентоспроможності освітніх організацій у сфері штучного інтелекту.

До позитивних прикладів застосування та використання новітніх технологій в освітньому просторі можна віднести:

- електронний ресурс «Академія штучного інтелекту», в рамках якого реалізуються навчальні програми, проводяться змагання та олімпіади для школярів з метою стимулювання інтересу учнів «до цифрових технологій, у тому числі до освоєння технологій штучного інтелекту, машинного навчання, аналізу великих даних та програмування» ;

- проект з вивчення штучного інтелекту основна мета якого – надання відкритого доступу до практико-орієнтованих освітніх програм зі штучного інтелекту від кращих російських та світових університетів;

- Міжнародний науковий форум «Крок у майбутнє: штучний інтелект та цифрова економіка», який четвертий рік поспіль ініціюється для обміну досвідом з іноземними колегами в галузі штучного інтелекту;

– Центр компетенцій НТІ «Штучний інтелект», створений на базі МФТІ, в рамках якого реалізуються такі види заходів щодо вивчення та дослідження ІТ-технологій: основні освітні програми курси в рамках бакалаврату та магістратури, кваліфікаційні науково-дослідні роботи учнів тощо;

- програми додаткової освіти програми з перепідготовки та підвищення кваліфікації, корпоративна освіта;

Очевидно, що процеси розробки, впровадження та використання продуктів та програм штучного інтелекту як у зарубіжному, так і вітчизняному освітньому просторі суттєво прискорилися у зв'язки із ситуацією «коронакризи». Ефективна реалізація та розвиток значної частини освітніх процесів, яка була переведена через нього в дистанційний формат, неможливо без досягнень у ІТ-сфері.

У результаті використання інтернет-ресурсів помічене систематичне зростання інформаційних та медіакомпетентностей у студентів. Часто студенти, які базують своє навчання на ресурсах Інтернету, отримують гірші результати, ніж студенти, які переважно користуються книгами, це навряд чи відповідає дійсності. Тому виникає потреба досліджувати й оцінювати освітню ефективність різноманітних онлайн-ресурсів та інструментів не лише шляхом аналізу ситуації, а також через дослідження студентів, які активно та творчо використовують усе багатство мережі й підтримуються викладачами.

2.3. Організаційно-правові засади сучасного передового досвіду наукової та науково-дослідної діяльності студентів у системі вищої освіти

В даний час основною дійовою особою та активним учасником інноваційних та науково-дослідних процесів в освітньому процесі є європейські університети, саме вони мають відігравати провідну роль у

реалізації принципів і реформ у наукових дослідженнях, що розробляються як на загальноєвропейському рівні так і в масштабі окремих європейських країн. Сьогодні ця роль покладена на найбільш зацікавлені дійові особи: Європейський Союз, країни Європи та європейські університети. Розвиток університетської освіти в країнах Європи тісно пов'язаний з розвитком самого європейського суспільства та європейської культури, і зміни, що відбуваються в Європі, відображені й у науковому житті університетів.

Створення єдиного європейського освітнього простору призвело до вироблення єдиних критеріїв освітньої політики та перетворило науку на один із найважливіших чинників інфраструктури європейських держав. Нині наукові дослідження набувають великого значення як джерело нового знання, інновацій, забезпечення соціальної єдності та навчання протягом усього життя.

Науково-дослідний потенціал розвитку системи науково-дослідної діяльності студентів в Європі ще далеко не реалізований. Заклади вищої освіти не завжди реалізують науково-дослідні проекти, затребувані ринком праці, а управління вузами та їх фінансування не завжди адекватні викликам сучасності.

З метою інтеграції науки та освіти, підвищення компетентності європейських свавольників, важливим кроком привести європейські системи вищої освіти до єдиних стандартів було запропоновано Європейській комісії. Далі, вирішення глобальних проблем сучасності знайшли своє відображення і в Конференції міністрів вищої освіти «Формування загальноєвропейського простору вищої освіти».

Як пріоритет для кожної європейської країни зазначено необхідність тісної взаємодії між освітніми та науково-дослідними секторами, оскільки європейський простір наукових досліджень та європейський простір вищої освіти спільно формують фундамент Європи знань. Саме у Берлінському комюніке було зроблено акцент на розвиток науково-дослідної діяльності: розробка єдиних критеріїв оцінювання якості наукових досліджень, дати

більшу свободу внутрішньої організації та розширити повноваження університетів у прийнятті рішень, створення інтегрованих та міждисциплінарних науково-дослідних програм.

Однак розвиток університетської освіти та науково-дослідної діяльності студентів у країнах Європи тісно пов'язаний з розвитком самого європейського суспільства та європейської культури та зміни, що відбуваються в Європі, відображені й у науковому житті університетів. Так, до початку XXI століття за результатами статистичного дослідження Ради Європи університетська освіта задовольнятиме зростаючий масовий попит на академічну освіту, яка в даний момент переживає період демократизації.

Саме університети всебічно готують людей до майбутньої професійної діяльності у сферах економіки, політики, соціальних послуг, до проведення фундаментальної науково-дослідної діяльності у самому університеті та поза ним. Таким чином, вища освіта та науково-дослідна діяльність є однією з провідних умов, що визначають майбутню основу матеріального, інтелектуального та наукового існування суспільства.

Європейська комісія затвердила Європейську хартію дослідників та кодекс правил працевлаштування молодих спеціалістів з метою правового захисту молодих дослідників. В даний час саме на цих документах і базується політика Європейського союзу, спрямована на підвищення наукового рівня та фінансової підтримки молодих дослідників з метою розвитку наукової кар'єри вчених, сприяти розподілу знань та продуктивним взаєминам у науково-дослідній діяльності.

Основними принципами підготовки дослідників у Хартії є, постійне професійне та наукове зростання, професійна відповідальність, інтелектуальна свобода, залучення громадськості та дотримання загальноновизнаних етичних норм.

Проблема просування у формуванні європейського простору вищої освіти набула свого подальшого розвитку на конференції. У Лондонському комюніке особлива увага була сконцентрована на реформуванні освітніх та

науково-дослідних програм відповідно до ринків праці та продовження подальшої освіти, визнання кваліфікацій вищої освіти та раніше здобутої освіти, розвиток мобільності для особистісного зростання молодих дослідників, подальшого міжнародного співробітництва у сфері науково-дослідної діяльності, а також покращення якості наукових досліджень, розширення партнерства та співпраці із закордонними університетами шляхом удосконалення навчальних та науково-дослідних програм.

Таким чином, державне фінансування, що виділяється на потреби науково-дослідної діяльності, є одним з важливих елементів, що забезпечують єдність системи освіти та науково-технічного прогресу. Однак, з проголошенням європейського простору вищої освіти, низка важливих питань так і залишилася невирішеною. Пізніше, в Єревані відбулася дев'ята конференція міністрів, відповідальних за вищу освіту, згідно з якою для всіх 48 країн, які ратифікували Болонську угоду, необхідною умовою для успішної діяльності європейського простору є виконання всіх відповідних реформ.

У цих документах, як основні завдання розвитку науки та науково-дослідної діяльності, є різноманітність науково-дослідних програм, розширення науково-інформаційного простору, підвищення мобільності та підтримка міжнародного співробітництва в галузі освіти та наукових досліджень а також заохочення інноваційної та науково-дослідної діяльності.

Безперечно, кількість міжнародних науково-дослідних організацій, об'єктом дослідження яких є молоді дослідники, помітно збільшується. Як справедливо зазначено у Болонській декларації, головною метою сучасної вищої освіти є забезпечення широкої взаємопов'язаної та взаємозумовленої міждисциплінарної підготовки фахівців, висока якість освітніх стандартів у Європі, підтверджений сильними позиціями європейських вишів у міжнародних науково-дослідних рейтингах.

Також важливим є фінансова підтримка науково-дослідної діяльності в університетах Європи, міжнародне визнання дипломів, ступенів та наукових

звань, чудова матеріально-технічна база наукових шкіл, науково-дослідних лабораторій, популярність молодих вчених на ринках праці.

Згодом у Парижі відбулася 10-та конференція міністрів освіти країн-учасниць Болонського процесу. У конференції взяли участь керівники міністерств із 70 країн, включаючи 48 країн Болонської групи. У рамках пленарних засідань учасники конференції наголосили на необхідності розвитку наукової, академічної мобільності та доцільності застосування інструментів Болонського процесу, що забезпечують вільне науково-дослідне середовище.

Дуже важливим стало проведення чергової конференції міністрів освіти країн-учасниць Болонського процесу було підбито підсумки досягнення поставленої мети, у тому числі науково-дослідної діяльності, позначено орієнтири подальшого розвитку Європейського простору вищої освіти. У рамках Болонського процесу освітні реформи на рівнях бакалаврату та магістратури дозволили у досить короткий термін наблизити систему вищої освіти держави до європейських стандартів.

Через ці переваги Європа займає лідируючу позицію на світовому ринку освітніх країн. Однак сьогодні Болонський процес вийшов за межі Європи, залучаючи до своєї орбіти нові і нові країни. Великий прорив у наукових дослідженнях спостерігається у Бразилії, Китаї, Сінгапурі та Таїланді, що становитиме величезну конкуренцію для країн Західної Європи. Ми не повинні забувати, що Європа – це не лише євро, банки та економіка, а й Європа знань та університети продовжують відігравати переломну роль у наукових дослідженнях.

Інтеграція державної освіти в європейський освітній простір включає стратегію та завдання розвитку системи науково-дослідної діяльності в університетах підтверджується на державному рівні та знаходить відображення в національному проекті наука що у державних документах зазначені наступні задачі:

- реформування сфери науки шляхом удосконалення принципів

управління, фінансування та організації наукових досліджень;

- інтеграція науки та освіти, подальший розвиток системи науково-дослідної діяльності;

- створення умов для конкуренції та підприємництва у сфері науки та техніки, стимулювання та підтримка наукової та інноваційної діяльності;

- створення наукових центрів світового рівня, у тому числі науково-освітніх центрів світового рівня на основі інтеграції університетів та наукових організацій, їхньої кооперації з організаціями, що діють у реальному секторі економіки.

Таким чином, основною метою нормативно-правових документів є формування ефективної системи науково-дослідної діяльності, готової скласти конкуренцію на світовому рівні, підготовка студентів до наукової діяльності з орієнтацією на найкращий європейський досвід, розвиток механізмів стимулювання науково-дослідної діяльності, міжнародної мобільності молодих дослідників.

З подоланням національних обмежень можна розробити таку структуру освіти, яка б сприяла мобільності, тісній співпраці, зберігаючи при цьому національну різноманітність вищої освіти європейських країн. Актуалізація європейського досвіду науково-дослідної діяльності студентів у системі вищої освіти, що будучи найбільш високорозвиненими у світі, країни Європейського Союзу акумулюють багатий досвід у питаннях підготовки фахівців через організацію науково-дослідної діяльності.

Шляхи впровадження європейського досвіду науково-дослідної діяльності студентів у системі освіти можуть бути різні, сьогодні у закладах вищої освіти широко вивчаються прогресивні системи навчання, виховання та саморозвитку, актуалізація знань, зв'язок з практичною та науково-дослідницькою діяльністю. У нас її система науково-дослідної діяльності студентів у межах професійної підготовки складає основі науково-дослідних інститутів, центрів, проблемних і творчих лабораторій, студентських науково-дослідних об'єднань, асоціацій, гуртків.

Сьогодні країни Європи по своєму вносять свій внесок у становлення науково-дослідницької діяльності та європейської освіти в цілому. Університети відіграють величезну роль у розвитку суспільства, оскільки майбутнє будь-якої країни залежить від соціального, культурного та науково-технічного розвитку. Країни Європи, домагаючись поетапної інтеграції та запозичуючи позитивний досвід, виділяють величезні кошти на розробку науково-дослідних програм, розвиток наукових лабораторій та наукових шкіл, розробляють законодавчі директиви щодо перетворення науково-освітньої інтеграції європейських країн на міжнародно-правовий статус.

В даний час вимоги до рівня підготовки фахівця-дослідника університету з року в рік зростають. Сучасна європейська вища школа потребує конкурентоспроможних молодих спеціалістів, які володіють навичками науково-дослідної діяльності. І сьогодні, залучення студентів до науково-дослідної діяльності – є пріоритетним завданням вищої освіти Європи. Але чи здатні сьогодні європейські університети підготувати молодого фахівця як самостійного дослідника-експериментатора, діяльність якого спрямована на наукову основу вирішувати проблеми удосконалення педагогічного процесу.

У цьому контексті з метою розвитку науково-дослідної та інноваційної діяльності, відбору перспективних науково-дослідних проектів та талановитих вчених, велику допомогу надають Європейська дослідницька рада та Європейський інститут технологій та інновацій. При цьому студенти країн Європи мають можливість підвищити свою теоретичну та практичну науково-дослідну підготовку, покращити матеріальне становище, встановити контакти з науковими фірмами для майбутнього працевлаштування.

Крім того, створення ведучих наукових шкіл та університетів світового рівня, сучасне науково-технічне обладнання, що дозволяє познайомити майбутніх спеціалістів з методами пошуку наукової інформації, а також з можливостями використання комп'ютерних технологій, мультимедійних програм, мережі Інтернет, може запобігти «витіканню мозку» і залучити

фахівців з-за кордону. Застосування інформаційних технологій надає позитивний вплив на науково-дослідну діяльність студентів і, безумовно, підвищує рівень наукової діяльності.

Очевидно, у найближчому майбутньому відбудеться зближення університетів із науково-промисловими фірмами, що, безумовно, позначиться на змісті освітніх програм, проведенні наукових досліджень та експериментів на виробництвах. Таким чином, у Європі виникла потреба в актуалізації прогностичних планів розвитку науково-дослідної діяльності студентів та виробленні спільних положень щодо інтеграції систем вищої освіти європейських країн. Відкритість європейського простору вищої освіти має багато позитивних наслідків.

І так, долаючи національні обмеження, можна розпочати таку структуру науково-дослідної діяльності, яка б сприяла мобільності та тісній співпраці, з одного боку, і зберігала національну різноманітність, з іншого. Для реалізації цього положення потрібно використовувати зростаючу підтримку Європейського Союзу, проводити політику заохочення студентів та викладачів науково-дослідної діяльності або викладання за межами рідних країн по всій Європі. Сьогодні у вітчизняній сфері вищої освіти намітилися нові тенденції у науковій діяльності, підготовка висококваліфікованих спеціалістів відповідно до вимог наукомісткого ринку праці, посилення інноваційних процесів у сфері підготовки спеціалістів та ідея безперервного професійного розвитку у контексті науково-дослідної діяльності.

У системі вищої освіти закладів вищої освіти з'явилася тенденція до розвитку та вдосконалення позааудиторних колективних форм науково-дослідної діяльності студентів наукові школи, експериментальні творчі лабораторії, колективи молодих дослідників, студентські науково-дослідні об'єднання, студентські раціоналізаторські та конструкторські бюро, виробничо-економічні бюро, керівництво науковими гуртками студентів у системі професійної освіти тощо.

І, без сумніву, одним із перспективних напрямів, який підготує

студентів до проведення дослідно-експериментальних досліджень, є участь у роботі пошукових груп, які надають можливість студентам розвинути свій інтелект. та творчі здібності у процесі участі у науково-дослідній діяльності. Саме таку участь дає студентам творчий імпульс, у них виникає бажання розширити свої особисті інтелектуальні горизонти та радість пізнання.

У освітньому середовищі за останні роки відбулися кардинальні зміни у системі науково-дослідної діяльності, що позитивно позначилося на високому рівні підготовки студентів у вищих навчальних закладах. В умовах європейської інтеграції з метою підвищення конкурентоспроможності наукових досягнень на світовому освітньому рівні, у державі необхідна модернізація науково-дослідної діяльності. Зі збільшенням кількості національних закладів вищої освіти та визнання їх у світовому рейтингу вищої освіти підвищиться і якість наукових досліджень.

Проте, це можливо лише шляхом інтеграції до європейського досвіду та створення сприятливих умов для науково-дослідної діяльності майбутніх спеціалістів. Згідно зі світовим рейтингом університетів необхідно домогтися збільшення кількості вищих навчальних закладів що входять до 200 провідних світових університетів, враховуючи, що при визначенні місця в рейтингу встановлюється за індекс академічної репутації університету.

Таким чином, перед закладами вищої освіти стоять глобальні завдання такі як, безперервний розвиток науково-дослідної діяльності студентів у вищому навчальному закладі, спрямованих на створення Європейського простору вищої освіти, використання науково-дослідних методів дослідження та формування загальноєвропейської науково-дослідної парадигми та відображення у наукових дослідженнях різноманітних процесів у професійному освіті, науково-дослідних течій та традицій. Також встановлення впливу різних систем професійної освіти в різних країнах на формування областей та напрямів наукових досліджень.

Основні напрямки науковотехнологічного розвитку держави це принципи та пріоритети, цілі та завдання стратегії науковотехнологічного

розвитку держави. Провідними чинниками даної стратегії є: актуалізація розвитку науково-дослідної діяльності, високий темп освоєння нових знань, конкурентоспроможність економіки та ефективність національних стратегій безпеки. З метою підвищення якості наукових досліджень намічені такі цілі та завдання: актуалізація довгострокових науково-дослідних проектів, що дозволяють об'єднувати наукові колективи дослідників та підприємців, виявлення талановитої творчої молоді, здатної розвивати науковий потенціал країни, підтримка молодих фахівців та науковців у галузі науково-дослідної та інноваційної діяльності за результатами забезпечення соціально-економічного розвитку.

Участь вчених у міжнародних науково-дослідних проектах, які забезпечують доступ до нових наукових ресурсів, виходячи з національних інтересів держави, створення умов для проведення наукових досліджень та розробок, що відповідають сучасним принципам організації науково-дослідної та інноваційної діяльності та створення нових дослідницьких груп, конкурентного середовища з метою залучення молоді талановитої молоді, яка має високі наукові результати світового рівня. При розробці стратегічних напрямів розвитку вітчизняної науково-дослідної діяльності всі підстави актуалізувати європейський досвід як на етапі реформування, і на довгострокову перспективу.

Отже, у науковій сфері необхідно підтримувати талановитих молодих учених, розвивати конкуренцію, щоб вони створювали свої науково-дослідні центри та творчі лабораторії. Діяльність наукових центрів має бути тісно інтегрована із системою освіти, економікою, високотехнологічними компаніями. Також необхідно перетворити дослідні заділи на успішні комерційні продукти. Таким чином, лише інтеграція та гармонізація науково-дослідної діяльності зможуть підвищити в майбутньому якість та високий рейтинг вищої освіти, розширити межі для мобільності студентів та викладачів.

Міжнародні науково-дослідні проекти в галузі освіти та передовий

світовий досвід їх організації, накопичений за останні десятиліття, доводить, що країни – учасники наукових проектів мають достатній банк національних даних для зіставлення досвіду різних європейських країн. Шляхи впровадження європейського досвіду науково-дослідної діяльності студентів у державну систему освіти можуть бути різні. Сьогодні у закладах освіти широко вивчаються прогресивні системи навчання, виховання та саморозвитку, актуалізація знань, міждисциплінарність, зв'язок з практичною та науково-дослідною діяльністю.

Важливо підкреслити використання європейського досвіду в практиці вищої школи щодо багатого вибору форм матеріального заохочення особливо обдарованих студентів, щорічно з талановитими студентами укладаються заохочувальні договори ректоратів, навчання яких проходить за індивідуальним планом та закінчується захистом дисертації, студенти старших курсів, які працюють над темами дисертаційних досліджень можуть відвідувати групи дослідницького навчання, проведення показових занять науково-дослідної діяльності під час творчих декад.

Таким чином, як найбільш високорозвинені у світі, країни Європейського Союзу акумулюють багатий досвід у питаннях підготовки фахівців через організацію науково-дослідної діяльності, освіта через науку, що передбачає самостійний пошук знань та істини як викладачем, так і студентом. Взаємовигідний інтерес у пошуку конструктивних механізмів стимулювання інтеграційних процесів у сфері вищої освіти, обумовлений загальними тенденціями глобалізації та інтернаціоналізації соціальноосвітніх процесів як у Європі і у нашій державі.

Оскільки глобальне суспільство вимагає широти наукового та культурного кругозору, сучасних умовах людині доводиться самостійно приймати безліч відповідальних рішень, планувати свою науково-дослідну діяльність, аналізувати ситуацію та знаходити з неї правильний вихід, робити висновки, зіставляти, моделювати та прогнозувати. Особа, яка прагне виховати в собі такі якості, не боїться постійних змін, не потопає в океані

проблем, має достатньо потенціалу як для визначення свого гідного місця, так і для подальшого саморозвитку.

Зарубіжний досвід не є універсальним, тому в цій ситуації необхідне осмислене збагачення вітчизняної практики новим змістом та технологіями навчання. Зрозуміло, розраховувати лише на закордонний досвід у вирішенні внутрішніх проблем, а також використання міжнародного досвіду недостатньо, вирішальну роль слід відвести національній парадигмі реформування освіти та науково-дослідної діяльності, що всебічно враховує специфіку педагогічних традицій держави та неповторну своєрідність соціальних і культурних завдань, що стоять перед нашою країною. Система освіти завжди відрізнялася науковістю, активною участю у міжнародних процесах, у тому числі й сфері науково-дослідної діяльності.

Система вищої педагогічної освіти в Німеччині є достатньо цікавою. Сьогодні це одна з центральних європейських країн з багатовіковим досвідом та своїми традиціями у галузі науково-дослідної діяльності студентів. Усі вищі навчальні заклади Німеччини діляться на академічні зі статусом університету та спеціалізовані, які відрізняються між собою цілями, організацією науково-дослідної діяльності, вимогами підготовки та проведення іспитів. Навчальними планами вищих навчальних закладів Німеччини передбачено виконання студентами певної кількості науково-дослідних робіт за весь період навчання, згідно спеціально розробленим програмам.

Протягом останніх років важливою складовою структурної перебудови та ринкових реформ економіки держави виступає необхідність подальшого розвитку науково-дослідної діяльності студентів у закладах вищої освіти. Досягнення цієї мети пов'язане з вирішенням широкого комплексу соціально-економічних завдань, особливе місце серед яких займає підготовка студентів до науково-дослідницької діяльності, формуванням у молоді не тільки знань, умінь та навичок, а й необхідних, з погляду соціального замовлення, науково-дослідних якостей та компетенцій, активної життєвої позиції,

мотивів реалізації власного потенціалу, саморозвитку та самовдосконалення протягом життя. Підготовка молоді до науково-дослідної діяльності - стратегічне питання розвитку держави.

Кожна держава світу сьогодні має свій власний досвід побудови системи освіти, і аналітичне вивчення цього досвіду сприяє множенню вітчизняної системи освіти, допомагає у вирішенні багатьох проблем, які сьогодні стоять перед системою освіти в кожній країні.

Сьогодні Німеччина є однією з провідних держав європейської спільноти з якості освіти. Усі освітні структури беруть участь у здійсненні освітніх програм Європейського Союзу. Оскільки в Європі, і в Німеччині, зокрема, йде активний процес формування єдиного освітнього простору, його аналіз є важливим для нашої країни щодо виявлення необхідності позитивного досвіду інтеграції.

У навчальних планах вищих навчальних закладів Німеччини передбачено виконання студентами певної кількості науково-дослідних робіт за весь період навчання, які включені до планів роботи наукових колективів, наукових підрозділів цих вузів. Це зумовлено, передусім, тим, що сучасне суспільство вимагає випускника з високою дослідницькою культурою, науковою самостійністю, здатністю до систематичного аналізу наукового процесу, до продуктивного мислення, оперативної обробки інформації, високої культурою спілкування та поведінки.

Вузи Німеччини поділяються на кілька типів: університети загального профілю; технічні університети; вищі технічні школи; спеціальні; гуманітарні вузи, які діляться на коледжі мистецтв, педагогічні вузи, вузи з підготовки чиновників та священиків.

Усі вищі навчальні заклади Німеччини можна поділити на академічні зі статусом університету та спеціалізовані, які відрізняються між собою цілями, організацією науково-дослідницької роботи, вимогами підготовки та проведення іспитів, ступенями, що надаються після закінчення навчання. Науково-дослідна діяльність студентів у Німеччині має свої особливості –

вона складається з двох фаз:

1) передбачає навчання теоретичним знанням та професійну орієнтацію, при якій особлива увага приділяється спостереженням та обговоренню своїх наукових відкриттів;

2) практико-орієнтована, що активізує самостійність і сприяє професіоналізму.

Планування навчального процесу в університетах Німеччини зводиться до наступного, студенти навчаються 45 годин на тиждень аудиторні заняття, самостійна робота, науково-дослідна робота, зокрема, виконання наукових проектів, доповідей та робота у творчих групах. На роботу у наукових школах та експериментальних лабораторіях приділяється 45 тижнів.

Гейдельберзький університет є одним із трьох найстаріших університетів після віденського та празького університетів на території Священної Римської Імперії та найстарішим університетом Німеччини. Університет складається з 15 факультетів та пропонує науково-дослідні програми для студентів з педагогіки, історії, математики та фізики. Гейдельберзький університет має потужний науково-дослідний арсенал і став помітним за його екстраординарними науковими дослідженнями і відзначився такими іменами як Роберт Бунзен, Герман Гельмгольц, Густав Кірхгоф, Макс Вебер. Це єдиний університет у Німеччині, який готує вчених з комп'ютерної лінгвістики, молекулярної біотехнології та має міжвузівські зв'язки з науковими школами та науково-дослідними лабораторіями Франції, Великобританії, Польщі, Ізраїлю, Китаю, Угорщини, Бразилії, України.

Сьогодні університет є активним учасником програм ERASMUS, одним із засновників Ліги Європи науково-дослідних університетів (LERU) та Європейської асоціації університетів (EUA), виступає частиною німецько-японського консорціуму університетів, координує діяльність наукової школи німецького права в Університеті Кракова.

За межами Європи університет підтримує наукові зв'язки з 58 університетами – партнерами в Африці, Північній та Південній Америці,

Азії, Австралії та має кілька творчих експериментальних лабораторій, де студенти виконують наукові експерименти за напрямками: теологія, філософія, право, молекулярна біологія, фізика, фармакологія, біохімія, астрономія та акцентує свою увагу на науково-орієнтованих дослідженнях. З цією метою в університеті створено науково-дослідні групи для молодих дослідників, які інформують науковців про наукові результати та дають поради щодо фінансування наукових проектів.

На цей центр наукової думки перетворився Лейпцизький університет Середньої Німеччини, ставши своєрідною візитною карткою міста. Університет має нові наукові лабораторії та інститути. Більшість навчальних програм у Лейпцизькому університеті складаються з семінарів, лекцій, практикумів та наукових навчальних курсів, які згруповані у тематичні групи.

Університет займається фундаментальними науковими дослідженнями та співпрацює з неурядовими організаціями та університетами. Так, протягом останніх кількох років Лейпцизькому університету вдалося поліпшити свій науково-дослідний потенціал, забезпечивши спеціальну підтримку факультетським науковим проектам. Вчені університету тісно співпрацюють із неуніверситетськими науково-дослідними інститутами у національному та міжнародному масштабі, поєднуючи міжнародні конкурентоспроможні наукові дослідження.

Університет Людвіга-Максиміліана в Мюнхені (LMU) є одним із провідних науково-дослідних університетів Європи з більш ніж 500-річною історією. Як один із класичних німецьких науково-дослідних університетів, університет Людвіга-Максиміліана історично походить від Дюка Людвіга Багатого Баварії-Ландсхут, який заснував університет в Інгольштадті.

Як науково-дослідний університет, університет Людвіга-Максиміліана підкреслює тісний зв'язок між науково-дослідною та студентською діяльністю на всіх етапах академічної освіти та покликаний забезпечити ідеальні умови для наукових досліджень. Цей університет може похвалитися

світовим визнанням у галузі наукових досліджень, крім того, він і з року в рік займає передові місця з багатьох наукових напрямів серед вищих навчальних закладів Європи.

Студенти університету займаються науковими дослідженнями на 18 факультетах та періодично отримують різні нагороди від німецьких та міжнародних організацій за свій внесок у науку. Сьогодні Мюнхенський університет Людвіга Максиміліана має 13 Нобелівських лауреатів премії та посідає 48 місце у рейтингу найкращих 100 вузів світу, тим самим підтверджуючи позицію лідера серед німецьких вищих навчальних закладів.

Універсальність освіти, наукові знання, науково-дослідна діяльність та практичні навички, якими володіють випускники Аугсбурзького університету, носять не схоластичний, а прикладний характер, за рахунок Чого володарі дипломів університету високо цінуються керівниками науково-дослідних організацій, представниками рекрутингових агенцій.

Отже, навчальними планами вищих навчальних закладів Німеччини передбачено виконання студентами певної кількості науково-дослідних робіт за весь період навчання відповідно до спеціально розроблених програм. Аналіз програм педагогічних університетів дозволив позначити загальні характеристики змісту організації науково-дослідної діяльності студентів протягом усього періоду навчання у закладі вищої освіти:

- 1) визначено умови та зміст підготовки студентів до науково-дослідної діяльності;
- 2) кваліфікаційні характеристики замінюються інформаційними матеріалами, в яких містяться характеристика професії, зміст підготовки та сфера, в якій студент зможе застосувати свої наукові знання та вміння;
- 3) навчальні програми гнучкі, випускні іспити складаються з кількох видів атестаційних завдань, частина яких виконується письмово;
- 4) німецькі університети є активними учасниками програм ERASMUS, координують діяльність наукових шкіл, підтримують наукові зв'язки з 58 університетами - партнерами в Африці, Північній та Південній Америці, Азії,

Австралії та мають творчі експериментальні лабораторії, де студенти виконують наукові експерименти з різних напрямів та акцентують свою увагу на науково-орієнтованих дослідженнях;

5) у німецьких університетах створено науково-дослідні групи для молодих дослідників, які інформують вчених про наукові результати та дають поради щодо фінансування наукових проектів;

6) навчальні програми в університетах складаються з семінарів, лекцій, практикумів та навчальних курсів;

7) в університетах студенти займаються фундаментальними науковими дослідженнями;

8) класичні науково-дослідні університети пропонують широкий спектр досліджень у всіх сферах, починаючи від гуманітарних та культурних наук, права, економіки та соціальних досліджень, закінчуючи медициною та наукою;

9) вищі навчальні заклади займають передові місця з багатьох наукових напрямів серед вищих навчальних закладів Європи;

10) університети беруть активну участь у реалізації національних міжвузівських наукових програм у рамках системи ENB (Elite Netzwerk Bayern), розроблених Міністерством науки Баварії, орієнтовані на студентську наукову еліту, тобто на обдарованих, мотивованих слухачів магістерських та постдипломних програм, здатних зробити істотний внесок у розвиток світової наукової думки;

11) мають високу гарантію успішного працевлаштування в процвітаючих компаніях по всьому світу.

Таким чином, проведене дослідження дозволяє зробити висновок:

- у зарубіжних університетах раннє залучення студентів до науково-дослідної діяльності сприяє формуванню сталого інтересу до майбутньої професії, накопиченню тезаурусу професійних понять, а досвід у питаннях наукового співробітництва може допомогти їм у подальшому налагодженні контактів з відомими вченими як у своїй країні, так і за кордоном;

- все яскравіше проявляється тенденція до співробітництва в галузі освіти, науки і культури, формування єдиного освітнього простору, що має достатню однорідність, необхідну для вирішення проблеми мобільності та повсюдного підвищення якості вищої освіти;

- в умовах лавиноподібного наростання інформації та бурхливих змін у соціально-економічній сфері необхідне суттєве коригування пріоритетів у загальноосвітніх системах.

Підготовка фахівців у закладах вищої освіти найбільше відповідає підготовці фахівців в університетах Німеччини, зокрема відсутні вимоги до студентів та випускникам закладів вищої освіти, визначено умови та зміст підготовки студентів та кваліфікаційні характеристики замінюються інформаційними матеріалами, у яких містяться характеристика професії, зміст підготовки та сфера, в якій студент зможе застосувати свої знання та вміння.

Система науково-дослідної діяльності студентів у країнах Європи характеризується низкою національних особливостей. Відмінності виявляються у структурній організації, змісті, методах і формах цієї діяльності, і навіть лише на рівні органів управління, яких залежить становлення та розвитку системи освіти загалом. Навчальні заклади європейських країн мають право на складання власних науково-дослідних програм, вільні у виборі концепції навчання, змісту наукових курсів, визначення деталей програм, наукового матеріалу для студентів, розроблення критеріїв оцінки знань та умінь.

Для нашого дослідження було обрано Європу, оскільки її позитивний досвід, національні традиції та переваги у науково-дослідній діяльності можуть вважатися прогресивними і для російської системи вищої освіти. Як приклад ми розглянемо зміст, структуру та функції науково-дослідної діяльності студентів в університетах Англії.

Аналіз змісту підготовки студентів до науково-дослідної діяльності дає підстави виділити її основну тенденцію орієнтацію на гуманізацію та

гуманітаризацію вищої освіти. Сьогодні зміст науково-дослідної діяльності студентів значно розширюється, оскільки у навчальних планах з'явилося більше інтегрованих дисциплін. В англійських університетах акцент ставиться вивчення предметів науково-педагогічного циклу, змінюється структура окремих спеціальних курсів, посилюється міжпредметна спрямованість навчання і спостерігається збільшення кількості спеціальних дисциплін наукового характеру.

Таким чином, підготовка студентів до науково-дослідної діяльності у вищих навчальних закладах Англії включає засвоєння системи узагальнених та міжпредметних спеціальних, науково-педагогічних та науково-дослідних знань, спрямованих на вирішення дослідницьких завдань, у процесі яких формуються дослідницькі прийоми та способи дій, а в кінцевому рахунку та досвід творчої науково-практичної діяльності майбутніх спеціалістів.

У системному підході до підготовки молоді до науково-дослідної діяльності є такі основні компоненти:

- 1) мету науково-дослідної роботи (або навчальні цілі);
- 2) її зміст (зміст наукового процесу);
- 3) навчально-методичне забезпечення;
- 4) форми та методи організації процесу наукового пошуку.

Саме зазначені компоненти і складають структуру системи підготовки фахівців до науково-дослідної діяльності в університетах Англії та загалом можуть розглядатись як технологія в англійській освіті.

В Англії кожен навчальний заклад самостійно визначає зміст навчального плану науково-дослідної діяльності, всі плани мають узгоджуватися з рекомендаціями Міністерства освіти: приблизно 50 % навчального часу відводиться на спеціальні предмети «ядра», а решта – на самостійну та науково-дослідну діяльність. У загальній структурі змісту університетського педагогічної освіти Англії можна виділити основні предметні цикли, зокрема, загальнонауковий, спеціально-предметний, психолого-педагогічний, науково-дослідний.

Провідними чинниками підвищення ефективності педагогічного процесу в університетах Англії є диференціація та індивідуалізація змісту освіти. Це відбивається у модульній організації навчального процесу, застосуванні варіативних програм, вільному виборі основних дисциплін та предмета дослідження в рамках програми, об'єднанні індивідуальної та колективної форм роботи, орієнтації студентів на реалізацію їх здібностей та потреби у певному вигляді педагогічної діяльності.

Широке застосування в навчальному процесі знаходить інтеграція щодо вивчення питань, які не можуть бути висвітлені в рамках одного курсу і тому вимагають міжпредметних підходів, комплексних форм і методів навчання. Прикладом може бути «Курс виховання та освіти».

Отже, зміст підготовки вищих педагогічних навчальних закладів Англії до науково-дослідної діяльності характеризується такими основними рисами: гуманітаризація та гуманізація педагогічної освіти; забезпечення методологічної, спеціально-предметної та професійно-наукової компетентності майбутніх фахівців-педагогів; гнучкість та варіативність з урахуванням потреб сучасної освіти та конкретного студента; орієнтація на науково-дослідний пошук, проведення педагогічного експерименту.

Таким чином, система науково-дослідної підготовки студентів вищих педагогічних навчальних закладів Англії забезпечує інтегровану єдність навчальних цілей та змісту освіти, тісний взаємозв'язок викладачів та студентів, а також матеріальних факторів навчально-методичного забезпечення. Зважаючи на сказане, можна констатувати, що зміст підготовки до науково-дослідної діяльності є структурною складовою системи вищої освіти Англії.

Аналіз джерел показав, що основними тенденціями розвитку змістовної складової англійської вищої освіти, що суттєво вплинули на досліджувану систему, були гуманітаризація вищої освіти, безперервність науково-дослідної підготовки майбутніх педагогів та її ступінчастий характер.

Друге очевидне питання, яким займається держава у сфері науково -

дослідницької діяльності, - це розробка структури організації науково-дослідної підготовки студентів педагогічних вищих навчальних закладів організаціями.

На першому, початковому, етапі учні знайомляться з темами наукових досліджень, їх елементами, організацією навчального процесу у закладах вищої освіти, обирають напрямки наукового пошуку. У цей період вони вивчають за модульним принципом основи предметів загальнонаукового циклу (філософію, психологію, історію, англійську мову). Програма забезпечує отримання глибоких знань та розуміння специфіки навчання базовим предметів та дисциплін психолого-педагогічного циклу.

Другий етап є періодом науково-дослідної діяльності в лабораторії. Саме на цьому етапі студентам пропонуються виконання наукових проєктів, експериментів, творчих завдань із елементами дослідження; узагальнення перших вражень від наукової діяльності; остаточний вибір. Так, працюючи за різними напрямками в науково-дослідних лабораторіях, вони отримують перелік тим, з яких самі вибирають ті, які є для них найбільш цінними та перспективними.

Третій етап – час набуття початкового професійного досвіду. Наставники (professional mentors) спостерігають за організацією наукової діяльності студентів, складають план роботи, допомагають їм у пошуку необхідного матеріалу (35 % навчального часу).

Четвертий етап – поєднання навчання в університеті з науково-дослідною діяльністю. П'ятий етап - період розширення та збагачення науково-професійного досвіду.

Студенти здійснюють наукове дослідження (60 % навчального часу), а викладач-керівник визначає рівень підготовки та професійної майстерності молодих вчених, разом з ними визначає нові завдання, узагальнює результати діяльності, робить висновок про успіхи за такими критеріями: усвідомлення наукової діяльності, здатність творчо працювати, уміння створювати дружню атмосферу, знання та розуміння своєї теми, планування наукового

дослідження, сумлінне ставлення до оцінки своїх результатів наукового експерименту.

Таким чином, наукова діяльність студентів у науково-дослідній лабораторії чергується з навчанням в університеті, з акцентом на зв'язок теорії та практики. Саме така організація наукового процесу дозволяє здійснювати підтримку того, хто навчається, і оцінювати результати його успішності в науковій роботі.

Програма курсу підготовки майбутніх спеціалістів в університеті включає поєднання теоретичного та практичного компонентів. Більшість часу (69 %) вони проводять у науково-дослідних лабораторіях. У процесі наукової діяльності реалізується принцип зв'язку теорії та практики (з упором на практичний аспект підготовки наукових кадрів). Аналіз програм низки факультетів та інститутів педагогіки свідчить, що така структура типова для багатьох вишів Англії.

Третій, найважливіший напрямок аналізу наукових джерел з проблеми дослідження - системний розгляд функцій студентської науково-дослідної діяльності. Результати теоретичного аналізу та практики свідчать, що система науково-дослідної діяльності студентів педагогічних вищих навчальних закладів Англії спрямована на реалізацію основних функцій: мотиваційно-прогностичної, інформативної, управлінської, координуючої, комунікаційної, контролюючої, коригуючої, оцінювальної.

У ході будь-якої науково-дослідної діяльності формуються умови для досягнення її основної мети і виконуються кілька функцій: мотиваційна, регулююча та конструктивна. Всі ці функції можуть реалізуватися тільки в тому випадку, якщо є головна мета і студент конкретно представляє, для чого, як, в яких умовах йому потрібно вирішувати поставлені науково-дослідні завдання та яке значення матимуть результати його наукового дослідження. Мотиваційно-прогностична функція передбачає формування науково-пізнавального інтересу до науково-дослідної діяльності, стимулює академічну активність студентів, їх зацікавленість у вирішенні тієї чи іншої

проблеми.

Завдання, що виконують функцію структурування наукового процесу, дозволяють студентам зрозуміти, що слід досліджувати. Але, як свідчить досвід, студенти не завжди розуміють цілі та завдання наукового дослідження, не можуть систематизувати знання, оперувати відомими засобами та правильно організувати свою науково-дослідну діяльність. Зауважимо, що лише за добре спланованої організації наукового процесу у них розвиваються ініціатива, творчість, потреба у знаннях та активному науковому пошуку.

Інформативна функція у науково-дослідній діяльності англійської студентів відображається в їх пошуку, відборі та знайомстві з першоджерелами, навчальною та спеціальною літературою. Відомо, що організація наукового дослідження включає відбір прийомів та методів, які дозволяють засвоїти необхідний обсяг науково-дослідницький матеріал. А тому організація наукового дослідження, яка виконує функцію управління, що повинна вирішуватися за допомогою форм, методів та засобів.

Управлінська функція передбачає поетапне формування дослідницьких умінь і навичок, поступове ускладнення завдань, необхідних для успішного виконання учнями науково-дослідної діяльності. Організація наукового процесу має конкретну мету, дозволяє планувати наукове дослідження, перемикатися з одного виду діяльності на інший, регулювати час роботи та відпочинку. Саме планування наукової діяльності та відпочинку вчить студентів раціонально розподіляти свої сили. Таким чином, воно виконує координаційну функцію і допомагає вирішити питання, коли, в який час і як проходить процес наукового дослідження.

План наукового дослідження, який був сформований на початку або під час виконання дослідження, може змінюватись, доповнюватись, деталізуватись. Тому дуже важливо перед ним сформулювати такі види робіт, які могли б забезпечити їх належне застосування у подальшій науково-дослідній діяльності.

Мета комунікативної функції - це здійснення передачі та засвоєння необхідної інформації, різних форм спілкування. Перед студентами постає питання про те, що, де, коли і як потрібно робити, щоб досягти наміченої мети. Зауважимо, що ефективна науково-дослідна діяльність неможлива без надійного контролю, коригування та оцінки результатів роботи. Саме контрольна функція дозволяє учню зрозуміти правильність і послідовність своєї роботи, зробити висновки на основі фактичних результатів, які можуть бути позитивними або мати свої певні недоліки, тому контроль тісно пов'язаний із коригуванням наукового дослідження, що допомагає студентам правильно реагувати на свої помилки, не достатки та виявляти їх причини з метою покращення своєї роботи.

Слід зазначити, що наукова діяльність молоді – це її навчання дослідженню, аналізу його результатів та обґрунтуванню отриманих даних. Цілком природно, що зміст навчання навичкам дослідження відрізнятиметься залежно від завдань, які отримують студенти на різних курсах навчання, та глибини розкриття ними тем науково-дослідницьких робіт. Велике значення у науково-дослідній діяльності має кінцевий результат, тобто оцінка результатів та їх зіставлення з наміченими метою та завданнями.

Оціночна функція науково-дослідної діяльності дозволяє констатувати рівень засвоєння прийомів і дій, спрямованих на вирішення завдань, виявити кінцевий результат, планувати подальший цикл роботи, можливо, ще складніший, а також з'ясувати, де можна застосувати результати наукових експериментів.

Таким чином, науково-дослідна діяльність студентів у педагогічних вищих навчальних закладах Англії є єдиною системою зі змісту, основних структурних компонентів та функцій, які створюють науково - педагогічну технологію, і складається з мети, основних завдань, планування та організації виконання, здійснення комунікації, контролю, корекції та оцінки результатів діяльності в процесі наукового дослідження.

Можна стверджувати, що особливості науково-дослідної підготовки

студентів, тобто змістовних, структурних та функціональних компонентів системи дають підставу визначити основні елементи для концептуальної моделі педагогічної освіти та науково-дослідницької діяльності студентів в умовах розвитку університету.

Вивчення англійського досвіду показало, що зміст, структура та функції науково-дослідної діяльності вищих навчальних закладів Англії, що навчаються, становлять частину цілісного навчального процесу. Головним завданням англійських студентів у ході оволодіння ними основами методології та методики дослідження є аналіз явищ дійсності, що вимагають розгляду, обґрунтування механізмів та шляхів доказовості нового погляду на ці явища, досягнення результатів наукового пошуку, його розвитку чи трансформації. І саме у поясненні своїх результатів і виявляє себе студент як дослідник. Новизна будь-якого дослідження полягає саме в обґрунтованості та розробці наукової ідеї з позиції виконання всіх необхідних функцій.

Висновки до розділу 2

Система освіти сьогодні не вирішує багато соціально-гуманітарних проблем, поки немає достатнього наукового обґрунтування і готового до реалізації змісту навчання, не визначено необхідного рівня загальної та передпрофесійної компетентності, достатнього для отримання вищої освіти. Молодий фахівець XXI століття – це різнобічно освічений, нестандартно мислячий, що має широкий кругозір, як природничо-науковий, так і гуманітарний, професіонал, цивільно активний, духовно і морально підготовлений до роботи за обраною спеціальністю.

Випускник закладу вищої освіти повинен знати собі ціну на ринку праці, здатний, якщо вимагатимуть обставини, вільно міняти спеціалізацію в рамках певного напрямку. Він має бути психологічно та педагогічно підготовлений, вміти будувати міжособистісні стосунки, поважати думку інших, бути толерантним, здатним знаходити виходи зі складних виробничих

та побутових конфліктних ситуацій. Адже, основний капітал сучасної молоді уособлює високорозвинене почуття відповідальності перед суспільством, сім'єю, колективом і, звичайно, перед самим собою, бо об'єктивна самооцінка власних особистісних якостей – життєбудівна категорія.

Регулюючу роль в цьому процесі має суспільство, яке через попит на ринку праці доводить свої потреби до закладів вищої освіти та контролює якість підготовки випускників, тому у зв'язку з цим у закладах вищої освіти існують розвинені служби сприяння працевлаштуванню випускників. Інноваційні технології та поширення науково-технічних досягнень забезпечують підвищення продуктивності, причому більшість цих нововведень є результатом фундаментальних та прикладних досліджень, що проводяться в університетах. Освітні установи на даний момент не мають надто багато досвіду в галузі інноваційного менеджменту у освітніх закладах.

Водночас абсолютно ефективною, незмінною, раз і назавжди заданою системи освіти не існує. На зміну тим чи іншим усталеним підходам приходить орієнтація на розвиток, самооновлення і гнучкість. Система освіти забезпечує формування спеціаліста як професіонала, розвиває творчий потенціал особистості, дає почуття впевненості у собі. Система самооцінки набула найбільшого розвитку, оскільки основну і регулюючу функції виконують самі заклади вищої освіти та суспільство, а не держава. Перелік освітніх програм визначається виходячи з потреб економіки та у тісній співпраці з соціальними партнерами, оскільки кожен громадянин протягом усього життя має змогу здобути освіту.

Використання закладами вищої освіти нових технологій дозволяє сформувати гуманітарну політику, що характерна більш індивідуальними підходами, оскільки система, що ґрунтується, в тому числі, на обробці великих даних, дозволяє враховувати інтереси не лише студента, а й викладача. Інноваційний підхід до змісту та методів освіти вже приносить соціальні, гуманітарні та економічні вигоди всім учасникам навчального процесу, а також роботодавцям та громадянському суспільству загалом.

Мета державної освітньої політики розвинених країн передбачає надати оптимальну підтримку кожній людині та дати їй можливість отримати кваліфіковану підготовку, яка відповідає її інтересам. Основний метою навчання у закладах вищої освіти є оволодіння теоретичними знаннями та підвищення загальноосвітнього рівня здобувачів.

Актуальним трендом розвитку системи вищої освіти сьогодні стає індивідуалізація навчання, вона має на увазі самостійність студента у виборі власної, комфортної йому індивідуальної освітньої траєкторії, самостійне формування власного навчального плану, а також визначення подальшої професійної траєкторії. Індивідуалізація пов'язана з формування студентом своєї професійної траєкторії вже у процесі навчання, допомагає з вибором професійної траєкторії заклад вищої освіти, в якому навчається студент через залучення до викладання практиків, можливості створення стартапів, сприяння у працевлаштуванні та стажуванні.

РОЗДІЛ 3

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ТА СВІТОВИЙ ДОСВІД І СУЧАСНІ ПЕРСПЕКТИВИ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ГУМАНІТАРНОЇ ПОЛІТИКИ ЩОДО НАДАННЯ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ

3.1. Управлінський досвід в реалізації державної гуманітарної політики у сфері модернізації освітніх послуг країн Центральної та Східної Європи

Сучасна німецька державна гуманітарна політика обумовлена низкою причин, серед яких, на сьогодні, на перше місце виходять прискорені темпи економічних та технологічних змін у державі, соціальні та демографічні зміни в країні. Звідси недостатність молодих високопрофесійних фахівців у різних секторах економіки, кадровий голод і, висока конкурентність за висококваліфіковані кадри на ринку людських ресурсів Німеччини [297]. Натомість, значно змінилися вимоги сучасного покоління, створивши оновлену соціально-економічну формацію з молодих високопрофесійних фахівців, орієнтованих на самореалізацію, проектну роботу, і навіть нові сучасні кошти комунікації.

Процес інтеграції державної системи освіти до загальноєвропейського освітнього простору на прикладі співпраці міждержавних закладів освіти нашої держави та Німеччини аналізується їх роль у підтримці високого статусу вітчизняної освіти та науки, у підвищенні їх конкурентоспроможності та відповідності сучасним європейським стандартам [74]. Ці фактори спонукали владу скерувати освітню політику країни на пошук цілеспрямованих та інноваційних кадрових рішень та звернули увагу на створення ефективної державної гуманітарної політики, спрямованої на вирішення соціально-орієнтованих проблем у сфері освіти та орієнтацію свідомості соціуму на безперервне навчання та підвищення кваліфікації професійного рівня.

Німеччина надає кожному німецькому громадянину можливість

протягом усього життя безкоштовно здобути будь-яку освіту, а також підвищувати свою професійну кваліфікацію. Слід зазначити, що з моменту підписання Болонської декларації державами-членами ЄС вся європейська система вищої освіти зазнала серйозних змін. Детальні дослідження та результати реформ державної гуманітарної політики Німеччини відносять відповідність системи вищої освіти Німеччини сучасному світу, а також процес реформування системи освіти, зумовлених реалізацією Болонської декларації [214; 215].

В системі гуманітарної політики Німеччини на сьогоднішній день спостерігаються зміни в реалізації тенденцій формування академічної свободи як головного принципу вищої освіти Німеччини, спрямованої на реалізацію студентами самостійної наукової роботи та наукових досліджень. У зв'язку з цим, у дослідженнях йдеться про протиріччя між німецькими університетами та Болонським процесом у вигляді комерціалізації системи вищої освіти, де наукове дослідження відійшло на другий план та визначило перевагу фактичних, а не дослідницьких знань [258; 269].

Заклади освіти сьогодні потребують ефективного менеджменту, який має реалізувати керівництво закладу освіти за допомогою всіх підрозділів. Заклади освіти Польщі на сучасному етапі мають достатньо досвіду в сфері суспільно-владної взаємодії в контексті професіоналізації навчання педагогічних працівників щодо взаємодії зі стейкхолдерами. У контексті модернізації педагогічної освіти взаємодія з роботодавцем у практиці підготовки фахівців за останні роки стало актуальною проблемою в теоретичному та практичному аспектах. Вагомим є досвід суспільно-владної взаємодії закладу вищої освіти та роботодавців у процесі освіти майбутніх спеціальних педагогів у Польщі як необхідна умова підвищення якості професійної освіти [351].

Заклади освіти сьогодні потребують ефективного управління, який має реалізувати керівництво за допомогою всіх підрозділів навчального закладу. Нами розглянуто досвід формування нової сучасної моделі управління в

системі освіти, який проводився шляхом вивчення досвіду Італії, та з'ясовано, що набагато модернізованими у цьому контексті виглядають заклади освіти Італії, Франції та Західної Європи [Додаток 5]. Освітні інституції Італії на даний момент мають достатньо досвіду в галузі інновацій в реалізації державної гуманітарної політики [265, с. 99].

Однією з позитивних тенденцій у зв'язку з формацією вищої німецької освіти в умовах Болонського процесу можна визначити можливість додаткових урядових інвестицій, спрямованих на розвиток наукових досліджень та федеральних освітніх програм [Додаток 4]. Одними з найпопулярніших спеціальностей у Німеччині є електротехніка, інженерія, екологія, будівництво та машинобудування, а також аграрна освіта [297]. Державна гуманітарна політика Німеччини у системі вищої освіти успішно розвивається по наступним магістральним напрямкам: впровадження культури толерантності, прав людини та демократії у освітні програми; вплив досвіду німецького академічного співробітництва на модернізацію освітнього процесу, зміна моделей навчання та контролю якості освіти; практика взаємного визнання професійної кваліфікації та академічної мобільності в національних та європейських університетах [258, с. 205-206].

Згідно з твердженнями сучасних дослідників, реформаторський процес вищої німецької освіти представляється у вигляді обмеження національної системи освіти, в якій надавалося право вибору студентами дисциплін, що вивчаються, та можливість індивідуальної програми кожного навчального семестру, а також проходження практики або поїздки за кордон з обміну, що зберігало б індивідуалізацію навчання та академічну свободу, характерну для збереження національних традицій вищої німецької освіти.

Модернізація німецької освіти, як взаємопов'язаний процес реформування всіх ступенів безперервної освіти спрямована на те, щоб не допускати властивих колишній системі розривів, та негативного досвіду, особливо між загальною та професійною освітою. Одним із незначних недоліків німецької системи вищої освіти можна відзначити велике

навантаження на студентів, а також можливість проходження виробничої практики безпосередньо в компанії, з якою укладено договір про освіту, та неможливістю проходження стажування в іншій компанії чи іншій економічній галузі.

Система вищої освіти в Німеччині об'єднує в себе понад 400 вищих навчальних закладів, з них фінансовані з державного бюджету становлять понад 300, навчання в яких інтегрує основні напрямки міжнародної вищої освіти [297]. Крім цього, існує кілька закладів освіти, навчання в яких прирівняно до здобуття вищої освіти, такі як педагогічні інститути, медичні коледжі, філософсько-теологічні коледжі, коледжі спорту. У зв'язку з цим, у системі німецької вищої освіти відзначається зростаюча кількість міжнародних освітніх програм бакалаврату та магістратури з визнаних спеціальностей економіка, право та суспільні науки, що викладаються переважно англійською мовою та надаються переважно на безкоштовній основі.

Магістерські програми орієнтовані насамперед на науково-дослідну роботу студента, після закінчення якої, після складання державних іспитів та дипломного проекту, присвоюється ступінь магістра. Крім цього, у сучасній Німеччині активно розвиваються інтегровані форми вищого навчання, що поєднують час навчання в університеті зі спеціальною професійною підготовкою, що уособлюють освоєння навчальних курсів у галузі бізнесу, а також інженерних та комп'ютерних наук, які є доповненням професійної підготовки студента [343, с. 117-119].

Таким чином, високий рівень державної гуманітарної політики Німеччини визначається, на наш погляд, такими основними причинами: розробка та інтеграція до програм вищої освіти різних інноваційних навчальних технологій та систематичне партнерство у супроводі освіти та стажування фахівців. Відповідно чинного Закону про вищу освіту та сучасної реформи викладання та навчання у системі вищої освіти, у процесі освоєння навчальних програм та консультативної діяльності студентів, у навчальних

зкладах країни широко використовуються дистанційне навчання, а також інформаційні та комунікаційні технології та ресурси, які представляють інноваційні мультимедійні програми та навчальні курси з віртуальними модулями.

На початку міжнародний ринок освітніх послуг є однією з арен гострої конкурентної боротьби провідних промислово розвинених країн. Міждержавні потоки студентів стали сьогодні важливою особливістю сучасної схеми здобуття вищої освіти, особливо у період інтеграції європейської вищої школи у рамках Болонського процесу. Приплив іноземних студентів накладає на сторону особливу відповідальність за якість освітніх послуг, що надаються, сприяє розвитку економічних і культурних зв'язків між країнами. Концепція взаємопов'язана з основними напрямками соціально-економічної політики влади на довгострокову перспективу та визначає пріоритети та заходи реалізації генеральної, стратегічної лінії модернізації змісту вищої освіти.

Державна гуманітарна політика Німеччини відображаючи загальнонаціональні інтереси у сфері освіти та пред'являючи їх світовому співтовариству, враховує разом із тим загальні тенденції світового розвитку, що зумовлюють необхідність істотних змін у системі освіти. Важливим є прискорення темпів розвитку суспільства, розширення можливостей політичного та соціального вибору, що викликає необхідність підвищення рівня готовності громадян до такого вибору.

Динамічний розвиток економіки, зростання конкуренції, скорочення сфери некваліфікованої та малокваліфікованої праці, глибокі структурні зміни у сфері зайнятості визначають постійну потребу у підвищенні професійної кваліфікації та перепідготовки працівників, зростанні їх професійної мобільності. Система вищої освіти Німеччини є важливим чинником збереження місця держави у ряді провідних країн світу, її міжнародного престижу як країни, що має високий рівень культури, науки, освіти, інновацій та розвитку [258, с. 202].

Особливе значення має розвиток плідного співробітництва з європейськими країнами, оскільки майбутнє сучасної державної вищої освіти невідворотно пов'язане сьогодні саме із Болонським процесом та модернізацією освітнього процесу до загальноєвропейського. Зберігаючи найкращі традиції вітчизняної вищої школи, адаптуючись до європейських узгоджених дій у цій сфері, держава поступово стає більш відомою на ринку освітніх послуг країн Європи, зміцнюючи заслужений авторитет вищої школи та набуваючи додаткового досвіду.

Входження до Болонського процесу слід розглядати в контексті національних освітньо-стратегічних інтересів держави, розвитку зовнішньополітичного курсу країни та спрямованого на співпрацю та інтеграцію з Європою та її освітнім середовищем для збільшення залученості іноземних студентів та визнання державних дипломів на рівні із європейськими [3, с. 4]. Входження в Болонський процес передбачав довготривалу процедуру, до якої підійшли відповідально, що вимагала уважного вивчення всіх тонкощів і особливостей як державного, так і європейського досвіду.

Однією з основних цілей Болонського процесу є підвищення якості навчання та конкурентоспроможності європейської освіти на світовому ринку освітніх послуг, створення такої системи, що забезпечує сумісність національних освітніх програм. Болонський процес дозволяє державній вищій школі активніше інтегруватися в європейську систему вищої освіти, збільшити мобільність студентів та викладачів, надаючи можливість під час навчання змінювати країну та університет для поповнення своїх знань [178, с. 36-37]. В цій інтеграції держава прагнула вступити в Болонський процес саме для того, щоб розширити права студентів та викладачів дати їм можливість розвиватися а системі освіти набувати нових граней для удосконалення.

Процес модернізації вищої освіти спрямовано затвердженням нового місця нашої країни що глобалізується в світовому співтоваристві, пов'язаний

з підтримкою відкритості, автономії, демократичності та світського характеру закладів вищої освіти як основи змісту модернізації змісту освіти. Інтеграція освіти до європейського освітнього простору сприяє підтримці високого статусу державної освіти та науки, підвищенню їх конкурентоспроможності та відповідності сучасним європейським вимогам та стандартам.

У стратегії реформування національної системи освіти багато в чому враховано рекомендації ЮНЕСКО щодо загальної платформи реформування професійної освіти. Вони спрямовані на відповідність вимогам сучасності, якості та інтернаціоналізації освіти, пов'язані з переходом від існуючої моделі вибіркової та концентрованої освіти та навчання протягом обмеженого часу до системи безперервної освіти для всіх, досить диверсифікованої та гнучкої системи, що відповідає швидко мінливому попиту на ринку праці [136, с. 189].

Німецька наукова та педагогічна громадськість, викладачі та студенти зацікавлені у вирішенні назрілих у системі освіти проблем, готові до конструктивного діалогу, до реалізації цілей та завдань концепції на основі здорового глузду, з урахуванням історичного досвіду нашої системи та системи країн Європи. Модернізація освіти нерозривно пов'язана з вирішенням проблеми академічної мобільності студента як однієї з найважливіших умов реалізації прав особи на якісну освіту.

Не секрет, що існуюче покоління державних стандартів не повною мірою сприяє мобільності студентів необхідно докорінно змінити підходи до розробки державних вимог до якості випускника на всіх рівнях професійну підготовку, починаючи з формування навчальних планів, робочих програм. Необхідно створити умови для зміни колишньої моделі навчання та контролю якості випускника, які зводилися до репродуктивного відтворення інформації та накопичених знань.

Вимоги до якості підготовки випускника мають відображати сучасні та перспективні потреби особистості та суспільства. Зміст стандарту має

визначати мінімальні вимоги саме до випускника як результату навчального процесу, а не до самого навчального процесу. Проте ми акцентуємо увагу на проблему процесів цифровізації, впровадження цифрових та електронних ресурсів у навчальний процес у німецьких навчальних закладах, зумовлених сучасними епідеміологічними умовами, та часткового переходу на електронні освітні майданчики.

В результаті, всі університети Німеччини, на сьогоднішній день, після складного адаптаційного періоду, перейшли на повноцінне дистанційне навчання, що має на увазі проведення відео лекцій. Ректори німецьких закладів освіти навчальний рік позначають як основні напрями у розвитку цифровізації університетів модернізацію технічного обладнання та розширення застосування ліцензійного програмного забезпечення для проведення відео конференцій. Професорсько-викладацький склад університетів Німеччини, як основні проблеми цифровізації освіти в період пандемії, визначив також недостатність технічного оснащення, недостатню інформаційну та методичну підтримку у вигляді підвищення професійних компетенцій у сфері електронного навчання [292, с. 12].

Існуючі протиріччя між зниженням якості німецької університетської освіти через повний перехід на онлайн навчання у світлі сучасних умов і, разом з цим, необхідністю впровадження інноваційних освітніх програм, необхідних для національної та міжнародної професійної конкурентоспроможності, визначили проблему трансформації майбутньої вищої освіти Німеччини в сучасний інноваційний освітній університетський ландшафт, заснований на змішаних формах та рішеннях, які мають на увазі інтеграцію дистанційного та очного навчання.

Обумовлено наявність, вже на сьогоднішній день, на численних інтернет-порталах німецьких університетів відкритих освітніх онлайн-курсів та електронних освітніх ресурсів, націлених на навчання студентів по всьому світу, а також на можливість ознайомитися з університетськими курсами потенційним студентам. На практиці державних закладів освіти розширено

можливості варіативності навчальних планів професійної освіти. Одна з них збільшення годинника у блоці дисциплін національно-регіонального компонента, у блоці дисциплін на вибір студентів, що дозволяє студентам національних закладів вищої освіти самим вирішувати питання про можливість перезарахування дисциплін [269].

У низці провідних приватних закладів освіти Німеччини існує тенденція модернізації системи державної вищої школи, поставивши собі високу планку досягнення у закладі освіти європейського рівня. Послідовно реалізує модель інноваційного навчального закладу, розглядає інтеграцію освіти та науки як стратегічне завдання свого розвитку, це неодмінна умова підвищення якості освітніх послуг та всебічного розвитку особистості у державній гуманітарній політиці Німеччини.

Очевидно, що вплив чітко сформульованих кваліфікаційних вимог до посад педагогічних працівників для сфери освіти спрямовані на розробку освітніх програм підготовки бакалавра та магістра, їх орієнтацію на рівень та специфіку професійної діяльності у різних інституційних умовах. Підвищення якості професійної підготовки педагогів для системи освіти є одним із найважливіших завдань сучасного закладу освіти, позначеної в проекті модернізації педагогічної освіти, до значних умов її вирішення відноситься взаємодія з роботодавцем.

Співробітництво організацій загальної освіти з роботодавцем у формі суспільно-владної взаємодії стало однією з провідних ідей, що повинно реалізовуватися і сьогодні [Додаток 3]. У цьому контексті цікавим є вивчення зарубіжного досвіду такої співпраці в умовах близької до державної традицій підготовки педагогів, який представлений у польській системі вищої освіти. Сучасна система освіти в Польщі протягом останніх двох десятиліть зазнає суттєвих змін, що пов'язані з інтеграцією до європейського освітнього простору, ці зміни стосуються, проблем підготовки педагогічних кадрів для системи освіти [285; 351].

Основним завданням є надання студентам та випускникам допомоги у

вирішенні питання про працевлаштування, перша «служба кар'єр» була створена в Університеті Миколая Коперника в м. Торунь і стала першою такою моделлю у світовій практиці взаємодії закладу вищої освіти та працедавців. Академічне бюро кар'єр покликане надавати студентам та випускникам допомогу у визначенні шляху професійного розвитку, здійснювати професійне консультування, сприяти пошуку привабливої та цікавої роботи, накопичувати та передавати інформацію про роботодавців та актуальну ситуацію на ринку праці, розвивати у студентів бажання і прагнення докладати зусиль для реалізації поставлених кар'єрних цілей.

Крім цього, зазначене забезпечує налагодження та підтримку контактів з роботодавцями, поширення інформації про заклад освіти та його діяльність. Таким чином, служба може надавати послуги академічній спільноті та спільноті стейкхолдерів, виконуючи роль центру інформації, консультування, посередництва, обслуговування студентів та випускників, здійснюючи розвиток їх самостійності в активному та успішному пошуку зайнятості. Рішення про створення служби кар'єр приймає самостійно кожен заклад освіти, визначаючи її місце в організаційній структурі, кількість її співробітників, перелік основних завдань та їх назву [277, с. 171-172].

Така служба вже майже протягом 20 років здійснює діяльність у найстарішому в Польщі закладі вищої освіти, що веде підготовку спеціалістів Академії спеціальної педагогіки імені Марії Гжего Жевської у Варшаві (The Maria Grzegorzewska University). Основними завданнями служби є надання студентам та випускникам допомоги у пошуку роботи та прийняття рішень щодо професійного зростання та побудови кар'єри, розширення їх знань про стані ринку праці та стимулювання їх самостійності області пошуку робочих місць відповідно до кваліфікації та особистих прагнень.

Вирішення поставлених завдань передбачає надання інформації про ринок праці, допомога у визначенні професійного шляху, надання інформації про переваги та вимоги роботодавців, про мовні курси, пропозиції про вакансії на час канікул у Польщі та за кордоном, про стажування, практики,

можливості оволодіння програмами додаткової освіти. Важливими також є консультації в галузі підготовки документів для працевлаштування та проходження кваліфікаційної співбесіди, надання інформації про курси підвищення кваліфікації, ярмарки вакансій, презентації роботодавців, пошук та поширення матеріалів, пов'язаних з ринком праці.

Актуалізує зазначену проблематику надання можливості студентам використовувати накопичені в бюро матеріали та організація у закладі освіти презентацій діяльності різних організацій, під час проведення яких роботодавці мають можливість подати студентам сферу своєї діяльності та основні завдання, цінності та досягнення, пропозиції можливих стажувань, місць практики та вакансій, а також сформулювати вимоги, що висуваються майбутнім співробітникам, це характеризує роботу академічних бюро кар'єр більшості польських закладів освіти [251, с. 35-36].

Таким чином, служба кар'єр створюється для надання послуг студентам і випускникам, які бажають скористатися індивідуальними консультаціями, брати участь у майстер-класах, курсах, отримувати поради в галузі майбутньої професійної діяльності, інформацію про стажування та практики, інші форми працевлаштування та можливостях продовження освіти. Також заклади освіти які мають можливість представити роботодавцям свої можливості та результати у підготовці фахівців та проведенні наукової діяльності, використовувати накопичувані дані про організації та установи з метою внесення коригувань у власну освітню діяльність у напрямку розробки та вдосконалення реалізованих освітніх програм.

Реалізація в Польщі державної програми людського потенціалу як одного із значущих пріоритетів, мала на меті високу якість системи освіти, яку планувалося забезпечити шляхом приведення системи підготовки кадрів відповідність до потреб суспільства в сфері освіти, культури та соціальної підтримки громадян через розробку та впровадження польської системи кваліфікації з урахуванням європейських кваліфікаційних рамок [251, с. 14]. Головною метою суспільно-владної взаємодії посилення практико-

орієнтованості освітніх програм вищої професійної освіти та збільшення привабливості випускників конкретного закладу освіти на ринку праці.

Стимулюванню пошуку послужила реалізація різних проектів, результати реалізації яких піддавалися аналізу, узагальненню і впроваджувалися в діяльність закладів освіти. Результати показали, що найбільш широко застосовуються запрошення студентів на практику та організація стажувань, участь представників роботодавця у науково-практичних конференціях та семінарах, організованих закладом освіти, співпраця роботодавців з викладачами закладу освіти у рішенні значущих теоретичних та практичних проблем освіти в процесі реалізації спільних проектів, організація презентацій установ-роботодавців та проведення ярмарку вакансій.

Відзначаємо збільшення кількості форм суспільно-владної взаємодії, які безпосередньо пов'язані з реалізацією освітньої програми. Важливою умовою успішності взаємодії закладу освіти з роботодавцями є достатня обізнаність останніх про форми співробітництва, що мають, з одного боку, безпосереднє відношення до професійної підготовки студентів, а з іншого – практичне значення для самих і використання цих форм співробітництва роботодавцями. Такі зустрічі дають можливість студентам та співробітникам закладів освіти ознайомитися з реальними умовами організації діяльності різних установ, з вимогами, що пред'являються до співробітників, службі кар'єр – зібрати конкретну інформацію про актуальні пропозиції в плані вакансій, практик і стажувань.

Інституції, у свою чергу, отримують можливість прийняти на роботу кваліфікованих та зацікавлених у здійсненні професійної діяльності спеціалістів. Велике значення заклади освіти надають також проведенню ярмарків вакансій як форми, яка дозволяє роботодавцю та студенту, який здійснює пошук роботи чи місця проходження практики, стажування та взаємні очікування при безпосередній зустрічі. Як інноваційний та ефективного практико-орієнтованого способу підготовки фахівця позначився трансфер знань до установ, що передбачає виконання випускних

кваліфікаційних робіт у співпраці з установами, які визначають конкретну проблему роботи та створюють організаційні умови для її виконання [277].

Студент, який виконує такий проект, отримує можливість написати засновану на реальній практиці цікаву роботу, зміст якої збагачується реальними прикладами і може зробити внесок у розвиток практичної діяльності установи. Ефективним способом участі роботодавців у посиленні практичної складової освітньої програми є сумісне створення кейсу професійних завдань. Їх реалізація забезпечує оволодіння студентами певними знаннями та вміннями в процесі аналізу реальної ситуації, що виникає в установі у зв'язку з здійснюваною діяльністю, виконуючи такий проект, студент докладно описує причини виникнення ситуації, її наслідки та умови вирішення.

Робота стимулює розвиток у студентів креативного мислення, формує здатність багатосторонньо розглядати проблеми, розвиває прогностичні здібності, створені дані матеріали роботодавець має можливість використовувати для прийняття організаційних рішень. Добре організована взаємодія з роботодавцями передбачає також використання таких форм роботи зі студентами, як проведення зустрічей із ведучими працівниками установ та організацій. Практично у всіх матеріалах звертається увага на залежність успішності взаємодії закладів вищої освіти та роботодавців від його фінансування, у Польщі цьому приділяється багато уваги [64; 351].

Організуючи співпрацю з роботодавцями, служби кар'єр закладів освіти пропонують роботодавцям надання допомоги у проведенні різних форм роботи. Так, Бюро кар'єр Шльонського університету (Uniwersytet Śląski) у м. Катовіце для роботодавців надано рекомендації до змісту та організації презентації установи в університеті, в якому пропонується проведення презентації у формі стенду або безпосередньої зустрічі на обраному факультеті та розкриваються переваги кожної [285]. Так, презентація у вигляді стенду робить інформацію про заснування, або організацію доступною для більшої кількості студентів та безпосередньої

індивідуальної бесіди з тими, хто зацікавлений у отриманні роботи в ньому.

Питання взаємодії закладу освіти з роботодавцями в контексті спільного створення, або вдосконалення програм професійної освіти з урахуванням потреб роботодавців поки що практично не розкриваються. У Польщі за підтримки державних органів накопичено і представлений різноманітний досвід взаємодії закладу освіти та організацій-роботодавців при реалізації освітніх програм з різних напрямів підготовки [251, с. 16]. Нормативна визначеність у вимоги до рівня освіти та професійної підготовки педагога, який претендує на заміщення відповідної посади, конкретизує цільові орієнтири розробки освітніх програм і дозволяє чітко формулювати очікувані результати, а в процесі взаємодії з роботодавцями також їх досягати.

Фінансове забезпечення суспільно-владної взаємодії є однією з найважливіших умов ефективної роботи та забезпечення практико-орієнтованості для програм професійної підготовки. Висока ефективність взаємодії закладу освіти з роботодавцями досягається за рахунок використання різноманітних форм, які забезпечують облік інтересів всіх його учасників, а саме адміністрації та викладачів, студентів та роботодавців [64, с. 64-65]. Підвищення ефективності взаємодії закладу освіти із стейкхолдерами сприяє реалізації державних програм та проектів, спрямованих на стимулювання активності закладів освіти і роботодавців у суспільно-владної взаємодії, пошуку нових його форм, розробки методики його оцінки та підвищення якості вищої освіти.

Зародження системи освіти в Італії веде свою традицію з античних давньогрецьких та давньоримських філософських шкіл. Саме Італія, батьківщина гуманізму, стала однією з перших європейських країн, що створили університетську систему, таким чином, опис та аналіз структури італійської системи освіти має важливе значення для поняття витоків створення європейської системи освіти загалом, а також для вивчення позитивного досвіду та ініціатив. Історія створення сучасної системи освіти

Італії, основні етапи її реформації та модернізації є найважливішим главою аналізу італійської системи освіти в науковому, історичному та соціальному професійному контексті.

Періодом встановлення сучасної системи освіти Італії, що діє до цього дня, можна вважати реформу міністра освіти Сардинського королівства Габріо Козаті. В історичному контексті об'єднання Італійського королівства в освітні реформи в Італії отримали насамперед соціально-політичну систему, а саме об'єднати жителів різних регіонів Італії, які є до цього періоду окремими державами, розробити та встановити єдину державну мову, а саме італійську, оскільки прості жителі Апеннінського півострова використовували у спілкуванні виключно локальні діалекти.

Стаття 33 Конституції Італійської Республіки свідчить: «Республіка встановлює загальні правила, що стосуються освіти, і засновує державні школи всіх пологів та ступенів. Приватні організації та приватні особи мають право засновувати школи та загальноосвітні інститути, які утримуються не за рахунок держави. При визначенні прав та обов'язків недержавних шкіл, які вимагають рівняння з державними, закон має забезпечити їм повну свободу, які учням - шкільний режим, еквівалентний режиму державних шкіл». У статті 34 Конституції Італійської Республіки записано: «Освіта відкрита для всіх, початкова освіта протягом восьми років є обов'язковою та безкоштовною [265].

На освітні реформи післявоєнної Італії помітний вплив зробили педагогічні наукові напрями та політика Сполучених Штатів Америки. Це в багато в чому було зумовлено тим "перевихованням", якому під керівництвом американських учених зазнала Італія як один із союзників Німеччини. Таким чином, в Італії найбільше порівняно з нами проглядається вплив американської педагогічної думки на структуру системи освіти, обумовлюючи сильний крос-культурний контекст італійської системи. Однак, незважаючи на те, що освітня система Італії була відкрита для найпередовіших наукових напрямів педагогіки, навчання продовжувало

зберігати консерватизм [77, с. 44-46; 265].

Післявоєнна освітня реформа окреслила пірамідальну структуру італійської освітньої системи, лише забезпеченим або найдостойнішим учням надавалася можливість продовжити навчання в ліцеї, після якого дозволялося вступати до університету, інші ж, які не мають коштів або не виділяються талантами, могли продовжити освіту лише у професійних закладах освіти без права вступу до університету. На даний момент система освіти Італії регламентується нормами, встановленими реформою міністра освіти Луїджі Берлінгуера у законі про реорганізацію циклів освіти [265].

Безперечно, введення в італійських школах обов'язкового вивчення англійської мови з першого класу початкової школи є важливим стимулом розвитку в рамках крос-культурного контексту, проте необхідно зазначити, що саме в даній освітній інновації уряду Італії проглядається вплив Сполучених Штатів та американських педагогічних навчань на італійську освітню та політичну систему. Відповідно до вимог Болонського процесу система вищої освіти в Італії була переведена з чотирирічного навчання на двофазову п'ятирічну: трирічну вищу освіту для здобуття диплома зі ступенем бакалавра і наступну за ним дворічну вищу освіту для здобуття магістерського диплома [305, с. 17-18].

Пізніше на Берлінській зустрічі міністрів освіти європейських країн ряд інших держав приєдналися до норм Болонського процесу, встановивши в своїх закладах вищої освіти систему навчання, поділену на бакалаврат та магістратуру. В результаті реформ в Італії при університетах були створені школи професійної освіти, так звана Вища школа підготовки викладачів середніх та середніх спеціальних освітніх установ для підготовки висококваліфікованих викладачів для державних середніх шкіл, ліцеїв та коледжів. До створення Вищих шкіл підготовки викладачів в Італії існувала аналогічна система підготовки шкільних вчителів [313, с. 397].

Для шкільних викладачів було достатньо отримати диплом про вищу університетську освіту, із введенням у дію нової освітньої реформи для

бажаючих бути зарахованими на постійній основі викладачами до штату державних закладів освіти оголосили обов'язковим диплом Вищої школи підготовки викладачів середніх та середніх спеціальних освітніх установ. Зарахування проводилося на конкурсній основі, та після закінчення дворічного навчання та стажування майбутніх викладачів чекав фінальний іспит та присвоєння звання висококваліфікованого викладача.

Реєстр уособлював списки за різними категоріями висококваліфікованих викладачів, розділених як за дисциплінами, так і за рівнем їхньої кваліфікації, створюючи рейтинг з урахуванням досвіду і стажу роботи, наукових звань та додаткової кваліфікації. Реформи освітньої системи Італії не думали зупинятися. Італійська система освіти була «затягнута» в кругообіг парадоксів і постійних бюрократичних змін. Існували сподівання, що освітня установа потребуватиме їх послуг, хоча б на нетривалий період часу, наприклад на час хвороби або декретної відпустки постійного викладача.

В італійській лексиці навіть був створений новий спеціалізований термін для позначення даної категорії викладачів, які не мають постійної роботи і приходять до шкіл, ліцеїв і коледжів на нетривалий час. Крім того, не особливо роздумуючи, італійські бюрократи стабілізували навіть тих, хто був занесений до регіональних списків вчителів як той, хто отримав звання висококваліфікованого викладача у Вищій школі підготовки викладачів, але при цьому жодного дня не пропрацював учителем у школі і, можливо, забув уже предмет, який мав би викладати; найчастіше деякі з «потенційних» вчителів займалися приватною професійною діяльністю як архітектори чи інженери, але скористалися можливістю доповнити у кризовий період заробіток приватного підприємця зарплатою вчителя із держбюджету [265].

Компаративний аналіз проблем реформації системи освіти в Італії дозволяє позитивно оцінити стабільність роботи вчителя в державі. Однак сучасні умови безперервного розвитку технологій, міжнародної комунікації, а разом з нею крос-культурного контексту вимагають постійного та

безперервного підвищення кваліфікації викладацького складу. Тут необхідно наголосити на позитивному аспекті модернізації освіти в Італії, де від вчителів потрібна обов'язкова професійна підготовка, а в нас протягом десятиліть вважається достатнім мати університетський диплом вчителя. Тому, необхідно враховувати позитивний італійський досвід підготовки висококваліфікованих викладачів.

Однак, у результаті порівняльного аналізу необхідно відзначити неможливість повного копіювання європейських систем освіти, не проаналізувавши насамперед їх позитивних та негативних аспектів. Безперечно, сучасна школа вимагає для викладачів професійної підготовки і неперервного підвищення кваліфікації, але підготовка не повинна бути необґрунтовано дорогою і обходитися, як італійським колегам, у кілька тисяч євро, не даючи при цьому гарантій постійної роботи в школі, оскільки багатьом італійським вчителям все ще доводиться кожен навчальний рік проходити через процедуру зарахування та звільнення.

З позитивного досвіду системи освіти Італії можна відзначити обов'язкове вивчення двох іноземних мов у середній школі та обов'язкову професійну підготовку для професорсько-викладацького складу з наданням професійного звання висококваліфікованого викладача, доповнену безперервним підвищенням кваліфікації протягом усієї кар'єри, щоб відповідати крос-культур контексту сьогоdnішнього глобалізованого світу та постійно зростаючих вимог сучасної технічно та інформаційно високорозвиненої спільноти [345, с. 4-5].

Сьогодні процесу інтеграції та модернізації освіти сприяє системне проведення спільних науково-практичних конференцій, семінарів, навчання та стажування студентів, аспірантів, викладачів та слухачів у Німеччині. Особлива увага при формуванні єдиного загальноєвропейського освітнього простору приділяється створенню комфортних побутових та навчальних умов для студентів, викладачів та співробітників. У рамках академічної мобільності студенти з Німеччини можуть стажуватися, особливо інтенсивно

студентські академічні обміни відбуваються на освітніх напрямках економіки, бізнесу та фінансів.

Дистанційна вища освіта, що активно розвивається в даний час в Німеччині, націлена на задоволення освітніх потреб низки соціальних груп населення, таких як групи студентів з обмеженими можливостями здоров'я, іноземних студентів, які навчаються, мають сім'ї, і сприяє організації більш гнучкого доступу до вищої освіти в цілому. Розвиток міжнародних контактів із зарубіжними закладами вищої освіти на рівні обміну викладачами та студентами, науковою та навчально-методичною інформацією набуває сьогодні особливого значення у сучасному світлі реалізації положень Болонської конвенції.

3.2. Функціонування освітнього простору Сполучених Штатів Америки та країн Західної Європи: кращі практики та можливість імплементації

У сучасних умовах важливим складником для успішного функціонування будь-якого закладу освіти недостатньо грамотного педагогічного складу. Заклади освіти потребують сильного, грамотного менеджменту, який має здійснювати керівництво за допомогою всіх підрозділів навчального закладу. Безумовно, у кожному закладі освіти є певні традиції, які зберігаються протягом кількох років, проте ефективний менеджмент неможливий без інновацій, змін. Умови зовнішнього та внутрішнього середовища освітньої сфери вимагають пильної уваги при здійсненні управління навчальним закладом.

Основні напрямки, що дозволяють здійснити аналіз чинної системи управління, оскільки усвідомлення світових тенденцій у сфері освіти, удосконалення управлінських важелів має важливе теоретичне і практичне значення, що складає основу для прогнозування та розвитку національної освіти, системи управління освітою в контексті наближення до європейських

стандартів. При виробленні стратегії розвитку освіти особливо пізнавальним є досвід провідних держав з управління освітою, який зробив європейський вибір. Вища освіта безперечно і одночасно визначила, як основний напрямок своєї діяльності, інтеграція в єдину європейську освітню подорож усього її розвитку та вдосконалення.

Одна з головних проблем більшості закладів освіти нестача досвідчених управлінців. Набагато сильнішими у цьому плані виглядають заклади освіти Сполучених Штатів Америки та Західної Європи. Вітчизняна система освіти багато десятиліть вважалася однією з найкращих у світі, а зараз вітчизняна вища школа викликає глибоку повагу у наших партнерів та конкурентів. Інноваційні технології та поширення науково-технічних досягнень забезпечують підвищення продуктивності, причому більшість цих нововведень є результатом фундаментальних та прикладних досліджень, що проводяться в університетах, освітні установи на даний момент не мають надто багато досвіду в галузі інноваційного менеджменту в освітніх закладах.

Водночас абсолютно ефективною, незмінною, раз і назавжди заданою системи освіти не існує, на зміну тим чи іншим усталеним підходам приходить орієнтація на розвиток, самооновлення і гнучкість. Ефективний заклад освіти сьогодні неможливо уявити без функціонуючої системи оптимізації взаємодії всіх структурних підрозділів, що орієнтують їх діяльність на результат діяльності всього закладу освіти. Закладам освіти відводиться найважливіша роль реалізації стратегії економічного зростання на основі знань та формування демократичного, соціально взаємопов'язаного суспільства, а успішний та прогресивний розвиток гуманітарної сфери безпосередньо пов'язаний з рівнем розвитку освіти у державі.

Національні системи освіти часто відображають нерівність у певному суспільстві і не гарантують рівних умов для громадян різного походження. Поглиблення комунікації та культурного зближення у сфері освіти та науки має особливе значення в широко зрозумілому міжнародному співробітництві. Програми обміну дають змогу вченим проводити більш комплексні

дослідження, а студентам всебічно розвиватися у взаємодії з однолітками різних національностей. В останні роки в результаті тенденцій глобалізації все більше значення надається інтернаціоналізації освіти, яка несе з собою як можливості, так і загрози.

Фундаментальні основи американської системи освіти сягають колоніального періоду, а також мають багато особливостей її організаційної структури. Вплив соціальних, економічних, демографічних та політичних умов на розвиток і характер освітньої політики не є одностороннім. Освіта також має величезний вплив на соціальну, політичну та економічну сфери конкретної території. Для повного розуміння та вивчення освітньої політики даної країни необхідно проаналізувати її історичне, національне, політичне, культурне та соціальне походження функціонування даної освітньої системи. Цьому служить, серед іншого, діяльність, спрямована на підвищення якості освіти та адаптацію освітньої пропозиції до сучасних мінливих соціально-економічних потреб.

Сполучені Штати є федеративною державою, яка дуже сильно впливає на децентралізований характер її системи освіти, якою керують державні та місцеві органи влади та окремі школи і заклади вищої освіти, кожен штат має власну конституцію та положення про освіту, які також диктують ступінь втручання уряду штатів у цю сферу. Найпоширеніші компетенції уряду штатів включають фінансування навчальних закладів усіх рівнів, надання дозволів на роботу певних приватних шкіл, державних та приватних університетів, ліцензування викладачів та інших у сфері освіти, встановлення стандартів навчання та системи оцінювання, роль держави у контролі за сферою вищої освіти є незначною, тому цілком можна підтримати точку зору науковців щодо «державно-громадського» або «умовно державного» контролю із широкою сферою участі недержавних інституцій [103, с. 132].

Навчальна діяльність складається з багатьох процедур і процесів, спрямованих стосовно впливу на фізичний, розумовий і моральний розвиток молодих поколінь. Здобуття освіти має бути все менше одностороннім

зв'язком, перетворюючись на систематичний процес навчання та самоосвіти впродовж життя. Розглядаючи освіту та її значення у функціонуванні сучасного суспільства необхідно пояснити термін «освітня політика». Це поняття можна використовувати у двох контекстах: як розділ політики, що займається питаннями освіти та виховання, і як наукову дисципліну, що складає теоретичну основу політичної діяльності у сфері освіти та виховання молодих людей [49; 82; 242; 247].

Місія закладу вищої освіти визначається сукупністю взаємозалежних структурних підрозділів, які здійснюють підготовку кваліфікованих кадрів та проведення досліджень. В цих умовах неминучим стає створення оптимальних структур і форм навчальних центрів з урахуванням пошуку ефективних варіантів задля досягнення головної мети функціонування закладу вищої освіти. Зазначена надбудова має складатися з компетентного органу управління з мінімальною кількістю ефективних зв'язків, допоміжного та обслуговуючого персоналу й має бути спрямована на результативність провідного процесу. Особливості управлінських принципів в закладах вищої освіти у Сполучених Штатах Америки, Франції та Німеччини характерні елементами, що відрізняють підходи в освітній політиці країни [247; 300].

Державна освітня політика у США уособлює формування матеріально-економічних основ функціонування освітньої системи, визначення системи управління освітніми закладами, а також контроль за ходом виконання програми та оцінювання результатів у навчанні [64, с. 55]. Посилаючись на практичне розуміння поняття освітньої політики, потрібно вказати на окрему дисципліну освітньої політики, якою є підготовка кадрів для окремих професій і спеціалізацій. Коли йдеться про цілі освітньої політики, що розуміються як державна діяльність, то можна виділити, серед іншого, забезпечення громадян гідними умовами життя та розвитку, захист дітей і молоді від відчуження та маргіналізації, або підвищення культури життя.

У Сполучених штатах Америки уряд може надавати додаткові ресурси,

але в набагато меншому обсязі, а от органи місцевого самоврядування є третім джерелом субсидування цих рівнів освіти. До характерних варіантів закладів освіти належать заклади спеціалізованого профілю, однак, існує полеміка стосовно того, державні вони чи приватні, вони є частиною реформ, мають певну автономію та отримують фінансування від штатів і навіть уряду. Феномен вищої школи у США також тісно пов'язаний з розширеною мережею приватних суб'єктів, у значній кількості існують державні та приватні коледжі [64, с. 66].

Згідно з твердженнями сучасних дослідників у галузі публічного управління та адміністрування, важливим аспектом управлінського аналізу є зв'язки, вертикальні та горизонтальні, лінійні та функціональні, отож, питання, що вимагають подальших досліджень в цьому напрямку це реорганізація та систематизація систем управління закладами освіти, спрямованих на конкурентоспроможність [6; 15; 307]. Мета вищої освіти може бути досягнута зміною структури, програм підготовки майбутніх фахівців, що дозволяють підвищити клас освіти та рівня професійних компетенцій випускників у конкретних галузях соціально-економічного розвитку. Сьогодні повинні розширюватися повноваження опікунських рад, у яких беруть участь як кадрові працівники закладу освіти, так і запрошені незалежні експерти.

Аналіз наукової літератури свідчить, що у США освітня політика займається визначенням теоретичних засад практичної політичної діяльності у сфері освіти та виховання, а предметом є функціонування та ефективність освітньої системи, що розуміється як система суміжних організаційно-функціональних інститутів, котрі беруть участь у процесах освіти та виховання [79, с. 177]. Державна освітня політика охоплює усі проблеми, пов'язані зі шкільною системою в країні, проблеми навчання та виховання молоді, які тимчасово перебувають за кордоном, організації дидактико-виховного процесу, всю операційну сферу цього процесу, тобто цілі, форми, методи, принципи, засоби і зміст навчання, ідеал та цілі виховання.

За свідченнями дослідників, федеральний уряд і влада штатів не мають прямого впливу на структуру навчальних програм як державних, так і приватних університетів, ці програми створюються на окремих навчальних закладах [69]. Вища освіта в Сполучених Штатах охоплює чотири роки навчання, після чого студент отримує ступінь бакалавра, тоді є можливість почати навчання в магістратурі та докторантурі. Альтернативним способом для випускників середньої школи є навчання в дворічних громадських коледжах, також відомих як комунальні коледжі, з профілем лише для викладання, які надають ступінь молодшого спеціаліста.

Цікаво, що пройдений у більшості таких типів закладів матеріал може бути визнаний університетами, що дає змогу продовжувати навчання в університетах чи коледжах та отримати ступінь бакалавра чи магістра. Особливою рисою управління системою вищої освіти на даний час є те, що пов'язані з цим процесом проблеми розглядалися за останній період виключно в рамках освітньої системи, домінуючим в управлінні освітою всіх рівнів визначається системний підхід. Інші критерії оцінки ефективність, оптимальність та інше стосовно закладу вищої освіти розглядаються в нерозривному зв'язку із загальною успішністю прийнятої стратегії діяльності на державному та світовому ринку освітніх послуг.

Зазначене свідчить про необхідність реформування освіти та загострення конкуренції між закладами освіти за залучення бюджетних коштів, неузгодженість вимог ринку праці та ринку освітніх послуг, підвищення вимог до фахівців у роботодавців. Головне завдання будь-якого закладу освіти надавати якісні освітні послуги своїм студентам у процесі навчання, а також випускати професійні кадри, які зможуть проявляти себе грамотними спеціалістами. Серед авторів, які займаються даними питанням та докладно описують всю структуру системи освіти в Сполучених Штатах Америки та Європі є й такі, що приділили багато уваги реалізації управлінських принципів [342; 346].

Політичний, соціальний та економічний клімат у США дозволяє

університетам існувати та розвиватися в умовах конкуренції, контроль та управління за змістом та якістю навчальних програм у вузах не здійснюється на рівні держави [103, с. 133]. Процеси розвитку змісту та якості освіти підтримуються виключно самими закладами вищої освіти за допомогою системи акредитації, представники різних університетів, які входять до спеціальної комісії з акредитації, здійснюють контроль за виконанням цих вимог. Участь у подібних комісіях представників від закладів вищої освіти також є частиною управління, оскільки потребує грамотного відстоювання інтересів навчального закладу кожного представника.

Державний департамент США з вищою освітою забезпечує фінансову підтримку громадянам, які бажають здобути вищу освіту, існує поширена практика видачі грантів, субсидій, освітніх позик громадянам. Департамент навіть може бути гарантом при отриманні громадянами кредиту в комерційних банках на освітні цілі [64, с. 58]. У державному закладі освіти студент покриває понад половину витрат на своє навчання, це відбувається за рахунок плати, що стягується з нього, за навчання. Фінансові субсидії з бюджету штату для державних закладів освіти призначені лише для студентів, які мають прописку в цьому штаті, тобто є безпосередніми резидентами, жителями штату.

Таким чином, державні заклади освіти залучають молодих людей репутацією, історією, традиціями та престижем, а приватні – нижчою вартістю навчання у незалежності від місця проживання абітурієнта. Ще один найважливіший аспект менеджменту американських закладів освіти політика залучення та утримання абітурієнтів. Провідні заклади освіти США надають великого значення політиці відбору та залучення абітурієнтів з усього світу. Один із основних прийомів, що використовуються американськими інституціями для виходу на міжнародний ринок – створення у різних країнах світу спільних із національними інститутами навчальних центрів кіл, факультетів для навчання за своїми програмами.

Однак, недостатньо залучати студента до своїх навчальних закладів,

постачати їх необхідною теоретичною інформацією під час навчального процесу. Американські школи бізнесу ведуть справжню боротьбу за своїх студентів, доводячи йому не просто свою спроможність як освітнього закладу, а й ефективність, здатність забезпечити майбутнє цього студента з погляду перспектив його професійної кар'єри. Для організації сприятливих умов для студентів у більшості економічних закладах вищої освіти та школах бізнесу функціонують спеціальні центри кар'єри. Їхньою метою є не лише пошук місць практики чи працевлаштування студентів, а й об'єднання закладу вищої освіти та його бізнес оточення за допомогою студентів.

Важливо зауважити, що працевлаштування студента не порушує нормального ритму навчального процесу, оскільки його практична діяльність стає частиною навчання. Головне призначення центру кар'єри є оцінити здібності та потенціал кожного конкретного студента, підібрати йому відповідне місце роботи з банку даних, спланувати навчально-виробничий процес студента таким чином, щоб він встигав поєднувати навчання із практичною діяльністю. Для успішного функціонування подібних центрів кар'єри потрібно вести постійну плідну співпрацю з компаніями, де майбутні фахівці могли б набувати практичного досвіду.

Позиції світового лідера в бізнес-освіті зобов'язують американські бізнес-школи постійно розвиватися, працювати над собою, застосовувати інноваційні підходи до управлінських принципів. Заклади освіти концентрують максимум зусиль на збереженні своїх переваг, підтримці необхідної структури прибутку, ефективної фінансової політики. Розглянувши основні інструменти управління освітньою установою, що застосовуються США, можна зрозуміти, у чому саме програє менеджмент державних закладів вищої освіти. Проте, у Північній Америці існують ефективніші механізми управління вищими освітніми установами [250].

Розглянемо політику менеджменту в європейських закладах освіти та порівняємо її з політикою американських закладів освіти, виявивши спільні риси та відмінності. Реалізація з прикладу Німеччини є важливим принципом

у провідних німецьких закладах освіти є перехід до контрактного менеджменту та відмова держави від детальної регламентації управлінської діяльності закладів освіти. Інструментами таких змін є договори щодо узгодження цілей та вимірювання результатів основних видів діяльності університету на основі певних показників, одним із принципів нового громадського управління є розширення прав керівників середньої ланки. Крім удосконалення адміністративної структури вузів, у Німеччині, як і США, багато уваги приділяється фінансуванню [64; 103].

Водночас посилюється ринкова орієнтація університетів, що набуває нової функції, тобто підприємницької. Разом із впровадженням світових систем якості до університетів приходить епоха гострої конкурентної боротьби, рейтингів успішності університетів, конкурси високих досягнень та видатних ініціатив, орієнтації на кінцевий результат. Зазначимо, що принцип громадського управління, що набув поширення у навчальних закладах Західної Європи, актуальний і для державної вищої освіти, яка переживає процес реформування, пов'язаного з викликами нового часу [291].

Імплементуючи зазначений управлінський принцип в державній освітній політиці нашої вищої школи, слід усвідомлювати, що він, з одного боку, суттєво розширює адміністративну, фінансову та академічну автономію університетів, з іншого – все далі відводить університети від гуманістичного ідеалу, перетворюючи вищу освіту на свого роду послугу, ринковий продукт, має, передусім, комерційну цінність. На основі проведеного аналізу у закордонних закладах вищої освіти звернемося до нашої країни та спробуємо уявити, що із закордонного досвіду було б найактуальніше. Варто сказати, що фінансова та маркетингова політика наших закладів вищої освіти поступово змінюється на краще, стає більш послідовною та ефективною.

Якщо говорити про залучення абітурієнтів, то, звичайно, наші заклади вищої освіти не мають такої чітко збудованої системи, як американські бізнес-школи. Проте, не кожен заклад вищої освіти може дозволити собі вибирати кращих з кращих, тому що не всі мають для цього потрібну

репутацію і ступінь популярності та престижу. Актуальними можуть стати проекти з організації центрів залучення абітурієнтів в інших регіонах держави чи за кордоном. Потрібно, щоб молоді люди відчули впевненість у завтрашньому дні, знали, що навчаються не даремно та зможуть заробити собі на життя після закінчення закладу вищої освіти за обраним ними фахом.

Вирішення важливої для нашої освіти проблеми створення у закладах освіти міждисциплінарної системи, орієнтованої на вирішення практичних професійних завдань та вмінь. Заклади вищої освіти повинні тісніше співпрацювати з підприємствами, щоб студенти могли практикуватися під час навчання, можливо навіть стажуватися та заробляти гроші, причому це варто робити не лише у літню практику, а й під час навчального року. Можливо, обсяг деяких курсів потрібно скоротити, віддати студентам на самостійне вивчення, тому зазначені заходи допомогли б вирішити проблеми працевлаштування молодих спеціалістів після закінчення закладу освіти.

Багато хто з більшою ймовірністю пішов би працювати у вже знайомі місця, де встигли освоїтися і зарекомендувати себе, особливо гостро ця проблема стоїть перед закладами освіти економічного та гуманітарного профілю у великих провінційних містах. Якщо в технічних закладах вищої освіти студенти часто стажуються на промислових підприємствах, заводах, іноді йдуть працювати за цільовим призначенням, то в гуманітарних та економічних навчальних закладах такого часто не спостерігається. У кожному закладі вищої освіти діють центри зайнятості, головне призначення яких – допомога випускникам у пошуках роботи, але, в основному, їх існування є лише формальністю.

На успішне функціонування закладу освіти впливає безліч факторів та напрямків, але саме наявність у закладу контактів із великими підприємствами, що відкриває перед студентами можливість стажування під час навчання, найбільше впливає на якість освіти. Саме в цьому напрямі найбільше має удосконалюватись керівництво кожного національного закладу вищої освіти. Нашим закладам освіти, за прикладом німецьких, слід

переважно делегувати владні повноваження, надавати керівникам середньої ланки більше можливостей брати участь у прийнятті управлінських рішень, розробки програм стратегічного розвитку.

Загальним для всіх рівнів управління має бути оптимальність та ефективність використання управлінського ресурсу з метою реалізації завдань дії конкретного підрозділу та всієї організації в цілому, а структурні елементи існуючої піраміди управління закладу освіти орієнтовані на забезпечення освітньо-виховного процесу з підготовки тих, хто навчається у суворій відповідності до вимог відповідних освітніх стандартів. Говорячи про оптимізацію управління закладами освіти необхідно відштовхуватися від того, що тип управління має сприяти апробації та впровадженню інноваційних технологій, високої ефективності інтелектуальних, інформаційних та матеріальних ресурсів, забезпечувати орієнтацію на максимально високий рівень якості підготовки студентів.

Відомо, що будь-яка оптимізація залежить від вміло поставленої мети, прийнятих критеріїв та обмежень, успіх формування та розвитку закладу освіти повністю залежить від постановки об'єктивної мети, що має базуватися в його призначенні. Однак, яку б стратегію не вибрав заклад освіти, диференціація освітніх послуг, орієнтація на вузьку ринкову нішу, важливим є чітке подання мети діяльності, розуміння того, як через реалізовані освітні програми ми будемо створювати споживчу цінність. Сьогодні повинен мати місце та процес організації колегіального прийняття рішень, здійснення узгоджених рішень, в основі яких відносять до творчого підходу виконавців.

Під час здійснення оптимізації слід брати до уваги об'єктивну необхідність активізації науково дослідної роботи та високоякісної профільної підготовки студентів для потреб конкретних галузей економіки та підприємств, а також реально існуючих умов. В умовах, що склалися, заклад освіти не можна розглядати з точки зору механістичного підходу, необхідний динамічний підхід, тобто подання закладу освіти як мінливого, гнучкого,

активного суб'єкта, що взаємодіє із зовнішнім середовищем, що здійснює інноваційні перетворення в руслі обраних орієнтирів стратегічного розвитку регіону і країни в загалом.

Заклад освіти може впливати на попит зростанням якості підготовки своїх випускників зі швидкою адаптацією їх на виробництві, компліментарно вирішуючи завдання формування конкурентних переваг. Для автономних освітніх закладів існує можливість змінювати навчальні програми з окремих дисциплін у певних рамках, адаптуючи їх до потреб виробництва, або домагатися профільного міністерства їхнього обґрунтованого коригування. У разі може виникнути необхідність включення до навчального процесу нових дисциплін з метою підготовки необхідних фахівців [211, с. 93-94].

Проблемним аспектом у контексті оптимізації для низки закладів вищої освіти є побудова оптимальної організаційної структури. Найбільш поширена в даний час в закладах освіти лінійно-функціональна схема управління не може повною мірою забезпечити ефективне керівництво університетом, оскільки вона типова для вертикально-інтегрованих організацій, тоді як університет є горизонтально-інтегрованою організацією. Державна освітня політика уособлює діяльність, спрямовану на визначення загальних припущень, цілей, ідей, функцій, принципів та організаційних структур системи освіти і виховання, планування її розвитку, а також встановлення конкретної стратегії поведінки, що задовольняють поточні та майбутні освітні потреби суспільства [7, с. 12].

Зазначений аспект концепції освітньої політики можна назвати «практичною діяльністю», яка включає державну програму та її виконання і досягнуті ефекти у сфері освіти та виховання. Державна освітня політика повинна встановлювати цілі навчання і виховання, планувати обсяг і методи педагогічної роботи або встановлювати правила організації навчально-виховного процесу. Серед основних суб'єктів своєї діяльності Міністерство освіти Сполучених Штатів перелічує встановлення політики, пов'язаної з федеральним фінансуванням освіти, а також розподіл і моніторинг

використання коштів федерації, збір статистичних даних і нагляд досліджень, пов'язаних з освітою, визначення освітніх проблем та їх розгляд у загальнодержавному вимірі, а також пильність стосовно дискримінації при реалізації програм федерального фінансування.

Федеральний департамент освіти США не бере участі в розробці навчальних програм, в американській системі освіти ключову роль відіграє як державна, так і приватна освіта, яка включає розвинену мережу закладів по всій країні, кожен уряд штату несе відповідальність за фінансування системи освіти. В останні десятиліття в результаті поглиблення локальних і глобальних криз та прогресування прогнозних робіт було помічено, що ці проблеми значною мірою викликані занедбаністю у сфері освіти та недостатньою якістю освіти та культури. Інститути, що складають освітні системи, мають безпосереднє відношення до соціальних, ідеологічних, політичних та культурних систем.

На них впливають, зокрема, політична система держави, панівні ідеології правлячих груп або зростаючі очікування суспільства. Функціонування системи освіти зумовлене економічними змінами, що відбуваються в тій чи іншій країні, а соціально-економічний розвиток передбачає збільшення ВВП, а отже, і можливості фінансування освіти [307]. У Сполучених Штатах є багато типів закладів освіти, де можна отримати вищу освіту, окрім розмежування між державними і приватними, існує також відмінність між неприбутковими та комерційними.

Основною метою перших є соціальна, а не економічна діяльність, і вони можуть бути як державними, так і приватними, державні некомерційні коледжі включають відомі університети, такі як Мічиган, Вісконсін та Берклі, Каліфорнія, вони не підпорядковуються уряду штатів і часто мають власний фінансовий фонд, хоча також отримують кошти від жертводавців. Прикладом такого типу чотирирічних закладів є університети, які займають перше місце у світових рейтингах, наприклад, Гарвард, Стенфорд, Принстон. Збільшення національного доходу не завжди означає, що на освіту

автоматично виділяється більше коштів, у процесі здобуття освіти люди розвивають свої розумові здібності, а також технічні навички, збільшуючи таким чином свій продуктивний потенціал як робочої сили на ринку праці.

Основна роль системи освіти в соціально-економічному розвитку полягає в підготовці відповідної кількості кваліфікованих кадрів для забезпечення потреб національної економіки. В економіці освіта сприймається як один із основних факторів, що визначають соціально-економічний розвиток, люди з вищою освітою можуть мати проблеми з пошуком роботи, яка відповідає їхнім навичкам. Сьогодні існує великий відсоток освічених людей, з одночасними труднощами на ринку праці, це породжує витрати, викликані високим рівнем безробіття серед освічених людей, знеціненням людського капіталу, або його втратою внаслідок тимчасової та постійної міграцій [306, с. 22-23].

Приватні комерційні заклади освіти, як правило, перебувають у приватній власності, фінансуються інвесторами та корпоративним управлінням, дослідницькою діяльністю вони зазвичай не займаються. Пріоритетом є можливість присуджувати дипломи та ступені, особливо у сферах, визначених потребами ринку, та отримувати акредитацію від уповноваженого підрозділу. У Сполучених Штатах існує переконання, що вища освіта має фінансуватися як на індивідуальному, так і на громадському рівні. Таким чином, як державні, так і приватні коледжі беруть зі студентів значну частину свого фінансування. З іншого боку, частина витрат покривається державними податками, які сплачує суспільство, це пов'язано з переконанням, що це і індивідуальний, і суспільний інтерес, що приносить різні переваги на цих двох рівнях.

На освітню систему також істотно впливають демографічні умови, особливо коли йдеться про процес поширення освіти, запровадження змін та реформ чи постановку кількісних завдань для освіти. Особливо важливо проводити регулярний аналіз демографічної ситуації в тій чи іншій країні, що дає змогу прогнозувати періоди настання та тривалість демографічного

спаду. Період демографічного спаду створює сприятливіші умови для здійснення реформ у сфері освіти, що сприяє запровадженню змін з метою підвищення рівня освіти та кращого реагування на соціальні потреби, тому аналіз демографічної ситуації важливий для освітньої політики також з економічних причин.

Система вищої освіти в Сполучених Штатах зазнала великих змін, оскільки вища освіта відіграє особливу роль в американській системі освіти, яка, нині є одним із найважливіших елементів економіки США і навіть двигуном економічного розвитку країни, це також рушій для просування рівності та соціальної справедливості. В останні десятиліття організація університетів у корпоративному стилі стала популярною, особливо в англосаксонських країнах. Характерною рисою освіти в США є її міцний зв'язок з ринком, в цій країні розпочався процес «маркетизації» та «комерціалізації» вищої освіти [291]. Ця тенденція набула глобального характеру, в основному завдяки тісним зв'язкам Сполучених Штатів з таким глобальним агентом як Світовий банк.

Суспільство працездатного віку, що збагачує національний дохід, бере участь у підтримці невиробничої частини людей, а аналіз пропорцій між ними є важливим елементом дослідження розвитку освіти. Іншим суттєвим елементом є спостереження та прогнози розвитку змін у контексті щільності населення в окремих регіонах, просторового розвитку та співвідношення чисельності населення у містах та селі, слід також враховувати феномен соціальної мобільності в аспекті міграційних рухів у суспільстві. У складних географічних умовах спостерігається низька щільність населення, утворення невеликих і розрізнених груп населення, що ускладнює організацію освіти.

В XXI столітті проринкова тенденція вищих шкіл при одночасному незначному залученні держави та децентралізації системи освіти тягне за собою низку наслідків, які підвищили інноваційність навчання. Існує значна різноманітність університетів, що мобілізує їх конкурентоспроможність на ринку, а також сприяє впровадженню змін. З іншого боку, у Сполучених

Штатах також існує антиринкове ставлення до освіти, отож між двома «таборами» точиться дискусія. Перший включає вільну коаліцію неолібералів, неоконсерваторів, нових менеджерів середнього класу, а другий табір це ще більш вільна коаліція керівництва освіти, прогресивних учених і прихильників ліберальних настроїв, які відстоюють демократичні цінності народної освіти [268; 318, с. 38; 325, с. 108-109].

Внаслідок урбанізації та індустріалізації великі міста мають величезне населення, міцно усталені традиції впливають на зміст, організацію та методи навчання і виховання, освітня система кожної країни формувалася в конкретних соціально-історичних умовах. Різні країни світу застосовують різні концепції щодо груп етнічних меншин, це проявляється у значних диспропорціях доступу до освіти, ступеня участі та навчальних досягнень людей різних етнічних груп. Мова як категорія, пов'язана з расовою та етнічною групою, також призводить до нерівності в соціальному та освітньому житті, з одного боку, можна спостерігати такі явища, як дискримінація, асиміляція чи мовна маргіналізація [148, с. 19]. Приватизація університетів, яку зазвичай розглядають як вирішення проблем освіти, насправді є причиною цих проблем.

Можна подивитися на це з точки зору того, що підтримка освіти все більше надходить із зовнішніх систем, таких як освітні технології чи системи медичного страхування студентів. Водночас посилюються зв'язки між університетами та приватною фінансовою підтримкою. Приватизація, у вузькому й широкому розумінні, стала одним із найважливіших елементів освітньої політики США у XXI столітті, провідна ринкова ідеологія відкриває переважно економічні цілі освіти. З одного боку, конкуренція рухає економікою, а з іншого веде до виникнення соціальної нерівності, що суперечить уявленням, які пропагують американці про демократичні цінності освіти, пов'язані з державною вищою освітою.

Зазначені види діяльності здебільшого відбуваються в різних формах двомовної освіти, яка відбувається як у багатомовних, так і в одномовних

суспільствах. Але, найчастіше рівень володіння мовою панівної групи особами з груп меншин в кінцевому підсумку визначає їх соціальне становище. У деяких суспільствах і культурах жінки і чоловіки мають різні можливості отримати доступ до освіти та отримати освіту, гендерна нерівність має місце не тільки в освіті, а й в інших сферах життя суспільства. Незважаючи на покращення становища жінок в освіті та на ринку праці у високорозвинених регіонах, у багатьох країнах все ще можна помітити диспропорції в становищі жінок і чоловіків у деяких сферах соціального середовища, наприклад на ринку праці [100].

Державна освітня політика не лише впливає на суспільні зміни, а й активно бере участь у процесі збереження історико-культурної наступності, тому це дуже важливий інструмент формування суспільної свідомості, поглядів і переконань. Одним із найважливіших факторів, які сильно і безпосередньо впливають на функціонування освітніх систем, а також на форму та зміст освітньої політики, є внутрішньополітичні умови, саме державні установи більшою мірою стандартизують питання, пов'язані з навчанням і вихованням. При цьому вони проводять специфічну політику, що відповідає інтересам класів і соціальних груп, що здійснюють політичну владу в тій чи іншій країні, політична система держави є вирішальним чинником у напрямі та масштабах освітньої політики.

Структура системи вищої освіти США характеризується її неоднорідністю, пов'язаною з децентралізацією та великим впливом окремих суб'єктів на процеси прийняття рішень. Для нього характерний плюралізм програм, змісту та типів шкіл на різних рівнях освіти. Крім того, система освіти країни відносно гнучка, оскільки пропонує перехід між університетами [29, с. 124-125]. Вища освіта трактується як загальне благо, а тому викликає інтерес громади, що є результатом тенденції американців налагоджувати соціальні зв'язки з метою зміцнення демократії.

В американській системі вищої освіти є елементи як ліберальної, так і консервативної ідеології, однією з ознак ліберального підходу до освіти є

свобода особистості та суспільства. Як відомо, однією з теорій, якими користується неолібералізм, є теорія людського капіталу, він стверджує, що освіту та інтелектуальні навички слід розглядати як вид капіталу, а освіту як інвестицію. Відповідно до цієї теорії, людський капітал дорівнює важливості економічного капіталу, оскільки освіта дуже впливає на економічний розвиток країни. Від цього виграють як ті, хто вдосконалює свої навички для забезпечення економічної стабільності, тобто самоінвестування, так і суспільство в цілому, яке отримує вигоду від розвитку інновацій.

Людський капітал розуміється неолібералізмом як загальне благо, усі їхні інтелектуальні, фізичні, моральні, соціальні та естетичні здібності, які вони повинні виставити на продаж на ринку праці. Досвід провідних держав показує, що спільними зусиллями закладів вищої освіти також можна вплинути на поліпшення ситуації в освітній політиці. Аналіз позитивного досвіду управління у закладах освіти у зарубіжних країнах дає підходи щодо імплементації управлінських принципів у національних закладах освіти з урахуванням специфіки та соціально-економічної ситуації. Отже, можливість імплементації системи освіти має чітку орієнтацію на інтеграцію її в європейський освітній простір, а трансформація навчального процесу забезпечує підготовку здобувачів закладів освіти до швидкого орієнтування у змінному інформаційному суспільстві та активної участі у відкритих багатокультурних спільнотах всього світу.

Після майбутнього вступу України до ЄС, заклади освіти повинні стати складовою єдиного європейського освітнього простору, що обумовлює кращу політичну, соціальну, некомічну співпрацю між різними типами закладів вищої освіти та мобільність студентів і науково-педагогічних працівників. Соціальна нерівність, створена маркетизацією та приватизацією шкіл, не може дати свободу всім громадянам на однаковому рівні, ще одним елементом, що доводить ліберальні основи американської освіти та виховання, є плюралізм доктрин, у тому числі педагогічних і релігійних, культурних та ідеологічних установок.

Що стосується елементів, характерних для консервативного підходу до освіти, то можна виділити повагу до приватної власності, ринкової економіки та відмову від державного контролю. Вільна конкуренція сприяє досягненню максимально можливого рівня освіти, яка неформально поділяється на елітну та популярну, підтримує найталановитіших студентів. Престиж університету визначається шляхом набору найкращих студентів, це підтверджують результати американських університетів у світових рейтингах.

Вища освіта Сполучених Штатів в XXI столітті тісно пов'язана з ринком, конкурентоспроможна та інноваційна, тенденції, що розвиваються в Америці, задають напрямок освітніх трансформацій у глобальному масштабі, а тому можна говорити про своєрідну американізацію глобальної освітньої політики. Освіта в цій країні досі залишається довіреною справою суспільства, з високим рівнем приватного втручання через вплив корпорацій та приватних інвесторів, а місцева громада активно залучена до функціонування шкіл через переконання, що питання освіти є відповідальністю суспільства.

3.3. Зарубіжний досвід з алгоритму запобігання та усунення соціальних ризиків у системі середньої та вищої освіти європейських країн

Нові умови у суспільному розвитку та стрімкий технологічний прогрес зумовили виникнення різних ризиків, зокрема освіти, і зажадали термінового вжиття заходів у всіх країнах задля їх усунення. На підставі порівняльного аналізу державних документів у галузі освіти можна виділити загальні ризики в освіті невідповідність якості освіти новим умовам та вимогам життя, відсутність рівного доступу для всіх до якісної освіти. Недостатнє застосування інформаційно-комунікаційних технологій в навчанні, невідповідність підготовки вчителів новим настановам та вимогам.

Заходи, що вживаються на державному рівні, носять як загальний характер, так і мають національну специфіку. У країнах з високою якістю

освіти наголос робиться на створення гнучкого освітнього простору та індивідуальних траєкторій навчання, зближення формальної та неформальної освіти, відбір мотивованих педагогів, у країнах, що тільки прагнуть високих результатів, - на зміну навчальних програм, змісту освіти, методів навчання їх покращити Чехія, Хорватія, Словенія, Сербія, Словаччина.

Початок XXI століття характеризується низкою загальносвітових тенденцій, що істотно впливають на всі сторони життя такі як демографічні зміни, глобалізація та геополітичні процеси, зростання конкуренції над ринком праці, міграція населення, цифровізація, фундаментальні технологічні зміни в економіці та суспільстві в цілому.

Технології докорінно змінюють усі аспекти сучасного життя, світ знаходиться на переломному етапі, коли ефект цифрових технологій буде повністю реалізований за рахунок автоматизації та створення продукції, що не має аналогів. Ці глибокі зміни також часто називають четвертою промисловою революцією. Для неї характерна поява кіберфізичних систем, які розвивають нові можливості людей і машин.

Ця зміна включає, наприклад, можливість редагувати геном, поширення штучного інтелекту, 3D-друку або нанотехнологічних матеріалів, нові підходи до менеджменту та логістики на основі блокчейну або квантових обчислювальних потужностей. Технології трансформують усі сектори економіки, створюючи нові категорії зайнятості, що змінюють або повністю замінюють традиційні. Набори навичок також змінюються вони потрібні як для традиційних, так нових професій. Весь ринок праці також зазнає істотної трансформації. Кордон між робочими завданнями, що виконуються людьми, та завданнями, що виконуються машинами, швидко зміщується.

Учні та студенти які сьогодні здобувають освіту в закладах освіти, також значно відрізняються від попередніх поколінь. Загальною рисою соціалізації цього покоління є насамперед те, що з раннього віку вони використовують цифрові технології, такі як інтернет та мобільні телефони.

Вони звикли до постійного отримання даних та інформації, які постійно спілкуються в мережі, швидко вивчають цікаві для них області.

Покоління є більш адаптованим, відкритим для змін і нових поглядів. У той самий час воно внутрішньо неоднорідне. Їхні освітні потреби дуже різноманітні, що ставить педагогів у непросте становище. З одного боку, їхнє завдання - допомогти кожному студентові досягти мінімального рівня. З іншого боку, компетенції, необхідні для особистого, професійного та суспільного життя, повинні індивідуально розглядатися для кожного учня та необхідно виробляти шляхи досягнення цих цілей.

Враховуючи всі ці глибокі соціальні та технологічні зміни, освіта має змінюватися докорінно, нові чинники багато в чому визначають загальні ризики, що виникають в освіті, які виділяються в державних документах різних країн, невідповідність якості освіти новим умовам і вимогам життя, відсутність рівного доступу для всіх до якісної освіти, недостатнє застосування інформаційно-комунікаційних технологій у навчанні.

Також важливими є невідповідність підготовки педагогів новим настановам та вимогам, недооцінка неформальної освіти, відсутність сприятливого шкільного середовища.

Розуміючи та приймаючи сучасну дійсність, уряди багатьох зарубіжних країн розробляють національні стратегії та плани розвитку освіти Європейського Союзу, створюють власні моделі в освіті «Модель гарної школи» Литви, «Модель підготовки вчителя XXI століття» Сінгапуру, програми та плани розвитку окремих напрямів освіти Фінляндія, Словенія, де пропонуються відповідні заходи щодо подальшого розвитку власних систем освіти таким чином, щоб мінімізувати ризики, що виникають, і дати можливість молодому поколінню адаптуватися до нових умов.

Сучасна освіта має надавати молодим людям можливості індивідуального розвитку відповідно до їх здібностей та потреб, формувати у молодих людей навички критичного мислення та метапізнання, функціональну грамотність, ІКТ-навички, уміння працювати в команді,

взаємодіяти в мультикультурному середовищі, формувати лідерські якості, навички етичного поведінки та з тим, щоб вони могли адаптуватися до реальності, що постійно змінюється.

У різних країнах пропонуються спільні заходи щодо мінімізації зазначеного ризику, але можна виділити й особливості, що визначаються вже досягнутим рівнем якості освіти в конкретній країні та поглядами на те, які завдання потрібно вирішити. пропонується, зокрема, зміна навчальних програм. Специфіка проявляється в пропонованих країнами конкретних заходах.

Наприклад, у Чехії у навчальних програмах пропонується знизити обсяг очікуваних результатів, заявлених у чинних програмах, і скоротити навчальний матеріал мінімум наполовину, щоб дати вчителю час повторювати та відпрацьовувати навчальний матеріал, індивідуалізувати навчання.

У Сербії-переглянути навчальні програми з позиції посилення їх актуальності, функціональності, життєвої та соціальної значущості. Планується включити до навчальних програм зміст освіти, що відображає базові системи знань, методів і конкретних моделей мислення в кожній значній галузі людського знання, запровадити міждисциплінарність, насамперед через проектне навчання.

Особливо підкреслюється ідея введення у програми галузі культури та мистецтва, яка має носити міждисциплінарний характер і створювати. Іншою загальною мірою виступає формування в учнів та студентів компетенцій, які сприятимуть їхньому успішному життю та діяльності в сучасних умовах. Специфіка виявляється у тому, які компетенції у різних країнах виходять передній план і які заходи пропонуються з формування.

Наприклад, у Чехії основна увага буде спрямована на формування ключових компетенцій, необхідних для активного суспільного, професійного та особистого життя, шляхом реалізації наступних заходів таких як зміни структури компетенцій та підвищення рівня ключових компетенцій та

грамотності школярів, посилення уваги формування їх індивідуальних компетенцій, погодження вимог до змісту освіти засобом перевірки його засвоєння, значного покращення оцінювання набутих компетенцій та грамотності, перетворення методів та структури освітньої пропозиції для максимального розвитку компетенцій та грамотності.

У Литві формування загальних та предметних компетенцій, необхідних для сучасного життя, пов'язаних із життєвим досвідом та спрямованих на вирішення проблем реального світу, передбачається здійснювати за допомогою навчання за різними видами навчальних програм, у тому числі проектних, міждисциплінарних, використання активних методів навчання, що ґрунтуються на експериментах, дослідженнях, творчості, застосування в навчанні інтерактивності взаємодії та партнерства, що часто виходять за рамки навчальних граней.

У Словенії особлива увага спрямована на розвиток такої компетенції, як читацька грамотність, яка визначається як здатність людини розуміти, критично оцінювати і використовувати письмову інформацію, що постійно розвивається, і включає розвинені навички читання, критичне розуміння прочитаного і культуру читання, розуміння читання як цінностей і мотивації до читання.

Така грамотність є основою всієї іншої грамотності та має вирішальне значення для розвитку здібностей людини та її успішної участі в житті суспільства. Серед запропонованих заходів щодо розвитку цієї компетенції виступає поширення розуміння важливості читацької грамотності для набуття нових знань для успішного життя та діяльності в сучасному суспільстві, розробка базових стандартів читацької грамотності та розвиток культури читання.

Не менш важливим є навчання критичного мислення через читання та письмо, підтримка розвитку читацької грамотності та культури читання в сім'ї та грамотності, що формується у дошкільнят, забезпечення раннього визначення рівня читацької грамотності мовою навчання, підготовка

диференційованих програм навчання мови з урахуванням різних навичок читання, формування базових та порівнянних з міжнародними стандартами навичок читання у перші роки навчання у школі, формування та підтримка позитивного ставлення до читання, подальший розвиток читацької грамотності у старших класах початкової та середньої школи для успішної подальшої освіти та професійної підготовки.

У Сербії ставиться завдання формування у молодих людей навичок критичного та інноваційного мислення, креативності та ініціативності. Для цього пропонується актуалізувати зміст навчальних програм, використовувати творчий підхід та проектне навчання, самостійну та експериментальну роботи. шкільні бібліотеки та медіабібліотеки інтенсивно використовувати у звичайних класах як простір для навчання, для виконання учнями різних індивідуальних завдань.

Індивідуалізація в процесі навчання також пропонується багатьма країнами як обов'язковий захід підвищення якості освіти. Вирішувати це завдання можна різними шляхами, у Чехії це планується здійснювати через розвиваючі результати, закладені у навчальні програми поряд із основними. Вони і стануть основою для індивідуалізації навчання, а у Литві як заходи щодо розширення індивідуалізації та різноманітності в навчанні стануть облік відмінностей у потребах, можливостях, стилях навчання студентів, пропозиція різноманітних можливостей для темпу, методів, технік навчання, групування учнів, оптимальне використання часу та шкільних просторів та інших ресурсів.

У Естонії інший підхід тут на передній план висувуються завдання зробити освітні можливості вибірковими та доступними, коли система освіти дозволяє молоді плавно переміщатися між рівнями та типами освіти. Гнучкі шляхи індивідуалізації в безшовному середовищі навчання - ключовий напрямок розвитку освіти в Естонії в даний час.

До 2035 року в Естонії планується створити відкритий освітній простір, що дозволяє індивідуалізувати навчання, засноване на потребах і здібностях

молодого покоління, підтримувати самореалізацію кожного учня та студента його здатність справлятися з різними ролями, і навіть формувати відповідального та ініціативного члена демократичного суспільства. Навчання, орієнтоване на студента, є успішним, коли вони самостійно орієнтуються в курсах навчання і можуть вибрати відповідний, ґрунтуючись на своїх інтересах та здібностях, чому не перешкоджають бар'єри в освітньому ландшафті.

Особливий погляд на вирішення завдання забезпечення відповідності якості освіти новим умовам життя проявляється у національній стратегії Хорватії де акцент поставлений на тісний зв'язок освіти, науки та технологій, що має привести якість освіти у відповідність до сучасних вимог наукового та технологічного розвитку. В основу цієї стратегії покладено концепцію безперервного навчання людей усіх вікових груп та можливостей з постійним доступом до освіти у різних формах навчання.

У стратегії визначено так званий трикутник знань, що складається з безперервного навчання, науки та інновацій, ефективного функціонування якого забезпечується підтримкою держави. Головна ідея стратегії полягає в тому, що освіта на всіх рівнях зможе виконати свою роль у трикутнику знань ефективно, якщо наукові дослідження та результати інновацій впливатимуть на освітній процес. При цьому важлива роль відводиться середовищу навчання, яке має бути творчим та інноваційним.

У сучасному світі, де між країнами існує жорстка економічна конкуренція, ризик недостатнього доступу всіх верств населення до якісної освіти безпосередньо впливає конкурентоспроможність країни. Країни пропонують власні заходи щодо мінімізації цього ризику залежно від конкретної ситуації в освіті.

Спільним заходом для всіх країн є розширення умов рівного доступу до всіх видів якісної освіти всіх громадян, у тому числі дітей із неблагополучних сімей, дітей мігрантів, осіб з обмеженими можливостями, національних меншин тощо. Особлива увага приділяється створенню умов

розвитку талановитої молоді. При цьому в країнах пропонуються специфічні заходи, спрямовані на вирішення конкретних завдань.

Так проблему рівного доступу до якісної освіти дітей із соціально-або економічно неблагополучних сімей та розвитку талановитої молоді, незалежно від статусу батьків та місця проживання, пропонують вирішувати у низці країн наступним чином.

У Чехії, що входить до країн організації економічного співробітництва та розвитку з найбільшою нерівністю в освіті, що виражається у значній залежності результатів освіти від соціального статусу батьків, суттєвих відмінностей між результатами різних навчальних закладів та різних регіонів, висуваються такі заходи як скорочення числа учнів та студентів, що кидають школу, і створення умов для передчасного закінчення школи, скорочення кількості учнів чи студентів з низьким рівнем грамотності, скорочення пропуску занять молоддю, збільшення шансів на успіх в освіті незалежно від соціально-економічного та сімейного походження чи особливостей здоров'я учня чи студента. Також враховують посилення індивідуалізації навчання та широке застосування дидактичних методів, що дозволяють навчати різноманітні групи, обмеження зовнішньої диференціації, посилення підтримки розвитку талантів у початкових школах, збільшення охоплення дітей із соціально неблагополучних сімей дошкільною освітою.

У Фінляндії програма «Право на навчання – рівний початок навчання на 2020–2022 рр.» покликана забезпечити всім рівні шанси початку навчання і тим самим рівний доступ до якісної освіти. Програма охоплює дошкільну та початкову освіту і включає проекти, у тому числі з фінансування, що забезпечують рівність на початковому етапі освіти. Програма спрямована на зменшення відмінностей у результатах навчання дошкільнят та молодших школярів, пов'язаних із соціально-економічним становищем дітей, статтю чи іммігрантським походженням.

Пропонується посилити економічну підтримку постачальників

дошкільної та початкової освіти, скоротити чисельність дошкільних груп та початкових класів, підтримувати фінансово соціально неблагополучних батьків, щоб їхні діти не опинилися поза системою дошкільної освіти, покращити умови навчання та інтеграції дітей-мігрантів.

Пропонується поєднати рік дошкільної освіти та перший клас початкової школи у єдиний дворічний курс, щоб краще забезпечити формування ранніх базових навичок. Як важливий захід відзначено зміцнення грамотності та навчання читання в дошкільній та початковій освіті, необхідність формування мотивації до читання в дітей віком, необхідність формування вже на початкових етапах навчання нових навичок грамотності, медіаграмотності, навичок використання ІКТ та цифрового самовираження.

У Словаччині основною метою забезпечення кожному рівного доступу до освіти висувається зниження рівня горизонтальної та вертикальної сегрегації системи освіти. Горизонтальна-сегрегація, наприклад, талановитих дітей, коли діти із соціально та економічно благополучних сімей вступають до кращих шкіл, а з неблагополучних соціальних верств - до спеціальних шкіл.

Вертикальна сегрегація проявляється у поділі на окремі рівні освіти, погано пов'язані між собою. Пропонується спиратися в освітню стратегію на базові аксіоми фінської системи освіти: «Найкраща школа - найближча школа» та «У кожної дитини є талант» і, відповідно, провести такі зміни в системі освіти, щоб кожна дитина мала доступ до якісної освіти у звичайній школі за місцем проживання і міг у ній розвивати свої таланти.

Для підтримки талантів пропонується збільшити гнучкість процесу навчання та пропускну спроможність між рівнями освіти, зниження ризику вертикальної сегрегації, розширити доступ до вищого рівня освіти та покращити в навчальних закладах умови навчання учнів з особливими освітніми потребами, проблемами зі здоров'ям та соціально незахищених дітей із неблагополучного середовища щоб дозволило створити інтегровану

мультидисциплінарну систему профілактики та підтримки.

У Литві передбачається оптимізувати шкільну та професійну мережу, щоб охопити усі малодоступні райони, збільшити доступність різних рівнів формальної та неформальної освіти для людей з особливими освітніми потребами та обмеженими можливостями, психологічними, фінансовими та іншими труднощами, щоб гарантувати право кожного мати можливість отримувати якісне освіта, Важливо також усунути дискримінацію, сегрегацію, дію виняткових факторів у доступі до освіти та створити безпечне середовище та скоротити прояв агресії.

В Естонії проблема доступу всіх до якісної освіти планують вирішувати комплексно за допомогою гнучкого освітнього простору, де кожен зможе знайти індивідуальний шлях розвитку та можливість переміщатися між рівнями та типами освіти. Передбачається створити гнучке середовище навчання, стираючи межі між формальною та неформальною, загальною та професійною освітою, широко впроваджувати гнучкі варіанти безперервної освіти та форми навчання на робочому місці.

В окремих країнах особливо виділяються деякі категорії молоді що навчається, яким необхідно забезпечити рівний з усіма доступ до якісної освіти. До таких країн належить Литва, де пропонується адаптувати систему освіти до мобільності учасників навчального процесу та посилити готовність системи освіти прийняти дітей тав молодь, яка прибула до Литви, - створити умови для їхньої належної інтеграції до системи дошкільної, шкільної та вищої освіти, участі у неформальній освіті з метою заохочення дітей діаспори до повернення на Батьківщину у Литву створити сприятливі умови для вступу цих осіб до навчальних закладів Литви та організувати навчання литовських емігрантів у різних навчальних закладах.

Важливим ризиком сучасної освіти є невідповідність підготовки педагогів до нових установок та вимог. Тому педагогічній освіті у всіх країнах сьогодні приділяється особлива увага. Насамперед змінилися цілі педагогічної освіти. В Естонії вона звучить таким чином, забезпечити

Естонію професійно компетентними педагогами, які дотримуються універсальних етичних принципів та поважають людську гідність студента, орієнтовані на освітні потреби суспільства і здатні діяти в освітній ситуації, що змінюється.

Також враховують індивідуальний розвиток особистості та використовують підтримуючі методи навчання, вміють реалізовувати методичні розробки, цифрові програми та навчальні програми свого навчального закладу, беруть участь у пропаганді цінностей освіти як у навчальному закладі, так і за його межами та постійно доповнюють професійну та спеціальну компетенції.

Ці моменти можна назвати типовою для багатьох країн. Особливе місце займає Сінгапур, де традиційно велика увага приділяється підготовці вчителя, яка базується на трьох цінностях: учень - центр навчання, вчитель повинен мати максимальні відомості про розвиток та особливості кожного учня та ґрунтуватися на тому, що всі учні здатні вчитися, дбати один про одного, прагнути освіченості.

Звертають особливу увагу на компетенції з психології та педагогіці, щоб створювати комфортне та ефективне освітнє середовище. Вчитель своєчасно реагує на виклики освіти, постійно оновлюючи свої знання та вміння, працює в рамках оновлених стандартів викладання. Служіння професії та спільноті в допомозі початківцям вчителям у формі наставництва та передання набутого досвіду.

Загальними пропонованими заходами щодо усунення вищезгаданого ризику в багатьох країнах виступає відбір абітурієнтів, зміна стандартів навчання педагогів, оновлення змісту, широке поширення нових типів навчальних програм, запровадження нових загальних та професійних компетенцій, встановлення умов доступу до викладання тощо. Увага до підготовки педагогів починається сьогодні з процедури відбору на педагогічні програми.

Крім існуючої в усіх країнах загальної вимоги наявності диплома про

середню освіту, запроваджуються конкурсні іспити, співбесіди та мотиваційні тести, в ході яких, крім особистих досягнень у навчанні, повинні оцінюватися мотивація до професії педагога, комунікативні здібності абітурієнтів, уміння взаємодіяти з людьми, які мають індивідуальні особливості характеру, поведінки, здоров'я та особисті риси, моральні цінності, розуміння різноманітності людей, культура мовного висловлювання.

Наприклад, у Литві під час вступу на педагогічні програми кожен абітурієнт проходить мотиваційний тест у вигляді письмової анкети та співбесіди, за результатами оцінюються мотивація до професії педагога, схильність до вирішення проблем, уміння успішно взаємодіяти з людьми з різними особливостями, відповідальність, особисті цінності, демонстрація адекватного спілкування.

Важливим загальним трендом у подоланні відставання підготовки педагогів для більшості країн є зміна ролі педагога, до якої його готують під час навчання, що фіксується у державних документах щодо освіти (Естонії, Фінляндії, Сінгапуру, Чехії та ін.). Вчитель уникає домінування у процесі навчання та стає партнером учня у його розвитку.

Наприклад, в «Основних напрямках розвитку освіти в Чеській Республіці до 2030 року» особливо підкреслено, що вчитель переходить від позиції домінуючого постачальника інформації до ролі наставника учнів, що висуває більш високі вимоги до вчителів, які крім свого досвіду та навичок використання традиційних методів навчання повинні вміти критично мислити та мати цифрову грамотність.

У «Професійному стандарті вчителя» Естонії прописано основну роль вчителя, яка полягає у партнерських відносинах з учнями з метою допомоги у розвитку, проведенні осмисленого навчання та розробки індивідуальних шляхів навчання, які розкривають потенціал учня з урахуванням цілей, поставлених у навчальних програмах.

Загальним заходом щодо усунення цього ризику є представлення в

оновлених стандартах та рамкових кваліфікаційних вимогах підготовки педагогів різних країн набору сучасних компетенцій, які мають бути сформовані у майбутніх вчителів у процесі їхньої підготовки. Серед сучасних компетенцій вчителі у Естонії, Литві, Фінляндії, Словаччині, Чехії, Сінгапурі та зокрема, виділяються особливі вміння створити для учнів комфортну атмосферу співробітництва, засновану на спільних цінностях на основі домовленостей, індивідуальних потреб учнів, цілей та принципів навчання, вміння виявляти та запобігати конфліктам та вміння бути добрим партнером, готовим до співпраці у ситуаціях спільного навчання і застосовувати свої знання та досвід для розширення прав та можливостей учнів.

Вчитель повинен володіти знаннями та методами, специфічними для математики, науки та техніки для вирішення проблем, вміти інтерпретувати математичні результати у повсякденному житті, знаходити технологічні рішення та працювати як у природному, так і в технологічному середовищі. Важливою компетенцією сучасного вчителя має бути володіння як мінімум однією іноземною мовою. Відповідно до професійної етики вчитель має вміти активно працювати у міждисциплінарній групі чи колективі, координувати проектну діяльність.

Крім перелічених компетенцій у «Професійному стандарті вчителя» Естонії містяться компетенції по роботі з учнями з особливими освітніми потребами, обізнаність з принципами реалізації інклюзивного навчання, адаптація навчання, консультування, компетенції в галузі цифрової педагогіки та навчання цифрових навичок та консультування із створення цифрового навчального середовища та розвитку діяльності навчального закладу у галузі цифрового навчання.

У Чехії педагоги повинні мати серед іншого лідерські компетенції, бути здатними керувати своїм робочим навантаженням, застосовувати сучасні форми і методи навчання, реагувати на мінливі потреби неоднорідного шкільного контингенту.

У Литві до «Положення про підготовку вчителів» до загальних

компетенцій віднесено лідерство, креативність, вирішення проблем та критичне мислення та соціальна справедливість та суспільний дух. Також педагог повинен вміти підняти самооцінку, безперервно розвиватися, управліти організаціями та змінами а також навчатися цифровим навичкам та медіаграмотність. До спеціальних відносять розуміння учня та його оточення, створення, управління та використання освітнього контенту, забезпечення успішності учня, критичний аналіз своєї професійної діяльності та професійне співробітництво.

У Сінгапурі виділяються такі компетенції майбутніх вчителів: рефлексивні та схильність до мислення; педагогічні; управління людьми та самоврядування; комунікативні та полегшують процес навчання учнів; технологічні; підприємництва; соціальний та емоційний інтелект.

Нові компетенції педагогів повинні формуватись у процесі навчання за різними типами навчальних програм, у тому числі проблемно-орієнтованими на розвиток певних типів мислення та формування конкретних навичок, проектно-орієнтованим що спрямовані на розвиток критичного мислення у процесі спільної роботи над проектами для освоєння змісту навчального курсу, інтегрованим та міждисциплінарним котрі спрямовані на формування міждисциплінарного мислення та навичок, особливу поширеність отримують STEM-програми науки, технології, інженерія та математика. Формуванню нових компетенцій педагогів також сприятимуть активні та методи експериментальної та дослідницької роботи т.

Особливістю програм навчання вчителів що ґрунтуються на вищеописаних цінностях, є поєднання традицій чудової освіти, інновацій та творчості, які сприяють комфортному включенню випускників у майбутнє. Програми, засновані на цінностях, допоможуть майбутнім педагогам зміцнювати свою віру в учня, пишатися своєю професією та залишатися прихильними до професії вчителя. Згідно з цією моделлю у майбутніх педагогіві академічні навички розвиваються поряд з формуванням характеру та лідерськими якостями з упором на сучасні цінності.

Загальною мірою підвищення якості підготовки педагогів у низці країн є наявність чи створення умов запровадження професію після завершення початкової педагогічної підготовки. У деяких європейських країнах таких як Естонія, Литва, Фінляндія, Швеція, Норвегія, Нідерланди створюються такі умови вже запроваджено кандидати в педагоги, які отримали диплом про педагогічну освіту, повинні пройти ще один-три роки стажування у школі перед початком самостійної роботи.

Стажування організується повністю за державний рахунок, включаючи стипендію вчителям-стажистам. Ряд інших європейських країн таких як Чехія, Словаччина, Хорватія, Словенія також планують запровадити стажування вчителів-випускників для здобуття ними права викладання. Наприклад, у новому стандарті підготовки вчителів у Чехії будуть розроблені умови введення у професію після завершення очаткової педагогічної підготовки стажування, наставництво тощо.

Характерна риса сучасного стану загальної освіти в різних країнах - це пошук шляхів і вжиття заходів щодо усунення ризиків, що з'явилися в останні десятиліття різних перепон та зміна навчальних програм і оновлення набору компетенцій учнів та студентів, індивідуалізація навчання, розширення умов рівного доступу до всіх видам якісної освіти всіх громадян, розвиток талановитих дітей, зміна ролі вчителя, нові підходи до підготовки та розвитку педагогів.

Заходи, що вживаються на державному рівні, носять як загальний характер, так і мають національну специфіку. У країнах з високою якістю освіти наголос робиться на створення гнучкого освітнього простору та індивідуальних траєкторій навчання, зближення формальної та неформальної освіти, відбір мотивованих педагогів, у країнах, що тільки прагнуть високих результатів, - на зміну навчальних програм, змісту освіти, методів навчання. Зазначимо, що в останні десятиліття на освітню політику різних країн істотно впливають результати міжнародних досліджень якості освіти, орієнтуючись на які країни виробляють напрями розвитку, тотожні тим, що існують у

країнах із вищою якістю освіти.

Створення у навчальних закладах сприятливого середовища для дітей, які мають соціальні, національні та культурні відмінності, є пріоритетним завданням у сучасній освіті, оскільки для студентів усіх соціальних статусів, рас та етнічних приналежностей – різноманіття корисне. Так, студенти наражаються на ризик розвитку стереотипів, якщо живуть і здобувають освіту в національному та соціальному ізолюванні.

Проте, полікультурні та мультисоціальні навчальні заклади можуть допомогти запобігти розвитку подібних стереотипів. Коли в навчальному закладі навчаються підлітки з різних етнічних груп, їм легше вжитися з людьми інших національностей, що призводить до значного зниження дискримінаційних настроїв та упереджень.

Окрім того, випускники мультикультурних навчальних закладів краще звикають до проживання у мультикультурних районах. До того ж, коли молодь з низьким доходом здобувають освіту в економічно змішаних навчальних закладах, вони отримують доступ до цінних ресурсів, які полегшують пошук роботи в майбутньому. Саме тому інтеграція в навчальні заклади є вкрай важливою для виховання терпимих особистостей, добропорядних громадян та успішних молодих людей. Теоретичний аналіз наукової літератури показав, що багато педагогів світу давно замислюються над цією проблемою.

Деякі вчені описують мультикультурну освіту як навчання та вивчення, підкріплене демократичними віруваннями та цінностями, які зміцнюють культурний та соціальний плюралізм у різноманітному суспільстві. За словами багатьох інших авторів можна сказати, що мультикультурна освіта – це не предмет обговорення, а практичний процес, який дає всім учням рівні можливості для максимального вираження свого потенціалу та досягнення освітніх результатів. Крім цього також визначають мультикультурне освіту як освітню стратегію, у якій культури студентів використовуються для розробки ефективних інструкцій у навчальних аудиторіях та сприятливого

навколишнього середовища в навчальних закладах.

Професор Д.Бенкс пропонує найбільш ємне, на наш погляд, поняття мультикультурної освіти, визначаючи його як ідею, освітній реформаторський рух і процес, головна мета яких полягає в тому, щоб змінити структуру навчальних закладів так, щоб у особливих студентів, які навчаються, які є членами різноманітних, расових, етнічних та культурних груп, були рівні шанси досягти академічних успіхів у закладі освіти. Він також вказує на поверхневе визначення мультикультурної освіти, яка іноді зводиться до проведення вечорів національної кухні та місяців меншин.

З іншого боку мультикультурну освіту розглядають як досягнення соціальної справедливості, саме полікультурна освіта тісно пов'язана з соціальним аспектом, оскільки жертвами расової та соціальної дискримінації в навчальних закладах стають в основному діти небілих американців із малозабезпечених сімей.

Полікультурну освіту ще розглядають як один із головних напрямів розвитку світової педагогічної думки і визначає його як освіта, що визнає рівність всіх культур і мов, так само як і унікальність кожного з них, і забезпечує однакові освітні можливості незалежно від соціокультурної та мовної належності.

Щоб гарантувати ефективне освітнє середовище для різних у плані національного походження, рівня освіти та економічного благополуччя студентів у мультисоціальних школах, необхідно застосувати безліч підходів для соціальної інтеграції. Головні пріоритети – це обдуманна педагогіка та стилі навчання, лінгвістична інтеграція, культурна інтеграція, фінансова та державна підтримка.

Невід'ємною частиною полікультурної освіти та дуже актуальною для вирішення лінгвокультурних проблем є адаптивна педагогіка, яка дозволяє викладачам розвивати знання, навички та схильність до навчання молоді з різних расових, етнічних, мовних та соціальних верств. У цьому випадку педагог повинен розуміти досвід та перспективи студентів, враховувати

культуру різних груп при розробці навчальних планів, навчальних заходів, підборі навчальних матеріалів та виборі методів навчання та виховання, а також процедури оцінки освітніх результатів навчання.

Моделі навчання для багатонаціональних шкіл у Норвегії обговорюють проблему стилів навчання. Вони віддають перевагу особистісно-орієнтованому підходу, в якому викладач виступає у ролі помічника, дозволяє студентам стати активними генераторами власного процесу навчання. Також застосовується модель під назвою «VAKR», за допомогою якої можна виміряти подану інформацію в рамках чотирьох перцепційних каналів, візуального, слухового, читання та кінестетичний канал.

Державні школи та старша школа має високих технологій приділяють особливу увагу у моделі наука, технологія, інженерія та математика та пропонують проектне, прикладне навчання для розвитку професійно-технічної освіти. Деякі школи сувору модель навчального плану, описану як поєднання навчальних ресурсів та навчальних методів, запозичених у видатних шкіл для надання учням суворої, але при цьому цікавої програми. Ця школа використовує модель «Просунута навчальна програма підготовки до вступу до університету для всіх», яка вимагає, щоб учні закінчили одинадцять курсів просунутої програми для вступу до закладів вищої освіти.

З початку навчання застосовують особистісно-орієнтований підхід до навчання, оскільки тільки на першому етапі навчання викладач є центром процесу навчання, а потім вже викладач тільки направляє студентів, мотивуючи активну участь та взаємодію студентів у навчальному процесі. Щоб отримати академічну, соціальну та пізнавальну користь від різноманітності, навчальні заклади повинні гарантувати всім студентам рівні можливості здобуття освіти та повагу до всіх культур чи походжень.

Щоб забезпечити інтеграцію на рівні групи, програма повинна включати групування студентів за здібностям з використанням диференційованих завдань під час одних занять і та змішаних завдань під час інших занять. Особливу увагу слід приділяти створенню етнічної, расової,

гендерної, соціальної та культурної різноманітності всередині групи, яка неминуче підкріплюватиметься цілями багатокультурної освіти.

З іншого боку, групова однорідність може бути вирішена шляхом надання навчальних завдань, що вимагають кількох здібностей. Таким чином, студенти можуть доповнювати сильні сторони один одного та компенсувати слабкі сторони один одного. З іншого боку, склад групи повинен постійно змінюватися, щоб студенти відчували різні зміни здібностей. Групова робота у групі підвищить згуртованість та знизить конкурентоспроможність, особливо на заняттях з природничих наук.

Розглядаючи тему лінгвістичної та культурної інтеграції, необхідно відзначити тісний взаємозв'язок між мовою та культурою. Справді, мова визначається як засіб вербального, невербального, усного або письмового спілкування, яке формує культурну та особистісну орієнтацію та соціалізує людину в культурній групі. Також мова є важливим інструментом в особистісному, інтелектуальному та психологічному розвитку. Безперечно мова є культурним інструментом, що використовується для розкриття та передачі думок, ідей, цінностей та почуттів через слова, сигнали або письмову мову, а також для збереження та підтримки культурної спадщини та історії.

Культура універсальна, багатогранна та складна, вона може вміщати такі аспекти, як цінності, фундаментальні ідеї, норми, відносини, стилі поведінки, мова, невербальне спілкування, перспективи тощо, за допомогою яких можна тлумачити навколишній світ, спрямовувати поведінку людей та вирішувати ті чи інші проблеми. Через поділ культурних традицій та звичаїв групи людей ефективно адаптуються до навчального процесу.

Існує безліч аргументів на користь двомовної освіти для покращення різноманітного освітнього середовища у навчальних закладах, що соціальний та когнітивний розвиток молодих людей найкраще просувається, якщо вони можуть використовувати весь свій лінгвістичний та концептуальний запас, включаючи першу мову та знання, отримані з його допомогою. Крім того

навчання більш ніж однією мовою підвищує метамовну поінформованість та комунікативну чутливість, але також збільшує соціально-економічні вигоди, культурну поінформованість та ідентичність, і навіть соціальні взаємодії.

Це сприятиме розвитку молоді особистості у соціально-економічному та культурному плані, а також у плані міжкультурної комунікації. Але освіті рідною мовою та двомовне предметне навчання має бути лише з перехідними цілями доти, доки студенти не набудуть достатнього рівня мовної компетентності.

Розглядаючи проблему культурної інтеграції процес навчання як міжособистісну та міжкультурну взаємодію. Якщо розвивати в молоді особистості мультикультурність, вони зможуть легко розуміти і дотримуватися культурних норм і звичаїв, як меншості, так і більшості. Культуру пов'язують головним чином, з релігією та культурними традиціями, яким у навчальних закладах надавали особливого значення, як у формальному навчанні, так і на практичних заняттях.

Нормативно-правовій базі державної освіти зарубіжних країн у дусі мультикультурності притаманні важливі риси такі як спрямованість на вирішення проблеми рівності освітніх можливостей, підтримка представників різних етнічних груп та збереження їх культур, боротьба з різними формами вияву расизму та дискримінації.

Державна політика передбачає підвищення соціального рівня представників різних етнічних груп, як спосіб досягнення рівності освітніх можливостей. Створено зведення законодавчих актів, що передбачають дотримання політики мультикультурної освіти у будь-яких навчальних закладах.

Зміни у законодавстві Норвегії призвели до перехідної двомовної освіти, спрямованому на одномовність та асиміляцію. Згідно із Законом Про освіту, учні початкових та середніх класів, які мають рідну мову, відмінну від норвезької, мають право на адаптовану освіту норвезькою мовою доти, доки вони не будуть достатньо добре володіти норвезькою мовою, щоб

отримати нормальне навчання в школі а потім і у закладах вищої освіти.

Отже, зі збільшенням культурного, етнічного, мовного та релігійного різноманіття світу загострюється проблема навчання громадян ефективно функціонувати у плюралістичному демократичному суспільстві. Педагоги у всьому світі стикаються з проблемами та можливостями глобальної міграції та збільшення різноманітності. Щоб створити позитивне освітнє середовище для різних учнів та студентів у культурному, мовному, освітньому та економічному планах, необхідно застосувати ряд підходів для створення ефективної моделі мультисоціального навчання, включаючи: обдумані педагогічні методи та стилі навчання – експедиційне навчання, проектне та прикладне навчання, культурна інтеграція – вивчення та дотримання культурних норм і звичаїв меншин та більшості.

Головна мета соціально різноманітної освіти полягає в тому, щоб допомогти молоді розвинути знання, відносини та навички, які дозволили б їм ужитися та брати активну участь у культурному оточенні у громадянській культурі етнічної держави та у глобальному співтоваристві. Щоб допомогти учням досягти цих цілей, необхідно суттєво перетворити шкільні навчальні плани та соціальну структуру, при цьому педагоги мають отримати нові знання, обов'язки та навички

Висновки до розділу 3

Ситуація на ринку освітніх послуг диктує закладам освіти нові закони виживання та перемоги у конкурентній боротьбі, такий рівень освітніх технологій, аналогічні властивості послуг, єдині ринки збуту забезпечують приблизно рівні умови для конкуруючих закладів і виграш у цій боротьбі сьогодні забезпечується здатністю організації гнучко дотримуватися змін освітнього ринку. Для того, щоб стратегія діяльності закладу освіти стала значущою та адекватною його потенційним можливостям, потрібно знати та безперервно вивчати навчальний заклад та його середовище, вчитися та

професійно спілкуватися, неупереджено вивчати свій та чужий досвід.

Основним є сприяння добробуту шляхом боротьби із соціальним відчуженням та дискримінацією, сприяння соціальній справедливості та захисту, солідарності між поколіннями та захисту прав дитини, а також сприяння економічній, соціальній та територіальній єдності та солідарності між державами. Європейські інституції можуть діяти для зближення національних систем, заохочуючи держави-члени самостійно трансформувати свої системи освіти відповідно до рекомендацій.

Зазначеній діяльності може сприяти законодавча база, яка захищає права особи на недискримінацію та вільне пересування працівників та послуг. Це можливо завдяки європейським освітнім програмам, стимулам до підвищення якості навчання і підвищення кваліфікації та підвищення індивідуальних можливостей працевлаштування.

Державна гуманітарна політика на теренах Європи полягає в тому, щоб через навчання громадян впродовж життя внести свій внесок у розвиток ЄС як суспільства, заснованого на знаннях, зі сталим економічним розвитком, більшою кількістю та кращими робочими місцями та більшою соціальною згуртованістю, забезпечуючи при цьому належний захист навколишнього середовища для майбутніх поколінь. Зокрема, програми мають на меті сприяти обміну, співпраці та мобільності між системами освіти та навчання в ЄС, щоб вони стали світовим еталоном якості. Дотримання гуманітарних прав людини має стати відкритим для культури, знань і соціального прогресу, поглибити демократію, характер і прозорість суспільного життя, прагнути до миру, справедливості та солідарності.

В результаті використання інтернет-ресурсів помічене систематичне зростання інформаційних та медіакомпетентностей у студентів. Часто студенти, які базують своє навчання на ресурсах Інтернету, отримують гірші результати, ніж студенти, які переважно користуються книгами, це навряд чи відповідає дійсності. Тому виникає потреба досліджувати й оцінювати освітню ефективність різноманітних онлайн-ресурсів та інструментів не

лише шляхом аналізу ситуації, а також через студентів, які активно та творчо використовують усе багатство мережі й підтримуються викладачами.

Зазначена стратегія має політичний характер і не мають юридичної сили, але вони визначають напрямки економічних і соціальних реформ. Зростання конкурентоспроможності найрозвиненіших економік світу, а також дедалі помітніші структурні бар'єри в Європейському Союзі, що перешкоджають швидкому та гармонійному економічному зростанню та зниженню безробіття, викликали дискусію про необхідність реформувати соціальну та економічну систему Союзу. Стратегія, яка має забезпечити реалізацію такої мети, включає широкі реформи, зосереджені на питаннях інновацій, лібералізації ринку, підприємництва та соціальної згуртованості.

Трансформаційні процеси пов'язані з переходом від постіндустріального суспільства до глобального інформаційного суспільства, тому здобуття освіти має бути зосереджене на підготовці громадян до життя в мінливому світі. Органи державної влади повинні у своїй практичній діяльності більше приділяти увагу здобуття освіти з точки зору дотримання прав людини. Реалізація освітньої функції у державній гуманітарній політиці в значній мірі залежить від громадянського суспільства, так як неурядові організації можуть створити базис для діяльності органів державної влади.

РОЗДІЛ 4

МЕХАНІЗМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ГУМАНІТАРНОЇ ПОЛІТИКИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ ІНТЕГРАЦІЇ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ

4.1. Стратегії інновацій у науково-педагогічній діяльності закладів освіти в системі фінансування та дотацій щодо економічної ефективності

Освітня політика Європейського Союзу вважає своїми завданнями у сфері освіти підтримати діяльність держав-членів з метою розвитку європейського виміру освіти, сприяння обміну студентами та викладачами шляхом заохочення академічного визнання дипломів та часу навчання, сприяння співпраці між навчальними закладами, сприяння обміну інформацією та досвідом, сприяння розвитку дистанційної освіти [122, с. 275]. Однак, дії на рівні ЄС не передбачають гармонізації правових положень держав-членів, передбачається співпраця в галузі освіти з третіми країнами та міжнародними організаціями, зокрема з Радою Європи.

Хоча процес уніфікації всіх норм Європейського Союзу ще не завершено, вже можна вважати малоімовірним, що Союзу, незважаючи на попередні обговорення та пропозиції деяких кіл, у таких сферах, як освіта чи культура, буде надано більше повноважень, ніж надані йому чинними нормативними актами. Зазначені директиви беруть за основний принцип взаємне визнання дипломів і професійних кваліфікацій, що застосовуються до громадян держав-членів Співтовариства, а також дипломів, виданих у державах-членах [65, с. 44-46]. Однак, директиви стосуються визнання професійних кваліфікацій, яке в Європейському Союзі розглядається як окреме питання від академічного визнання, котре є компетенцією вищих навчальних закладів держав-членів.

Передбачається певне зближення навчальних програм систем освіти з регульованими професіями, а також можливість компенсації у разі

відсутності такої конвергенції, що в поєднанні з невеликою кількістю професій, охоплених директивою, має відносно невеликий вплив на всю європейську освіту. Варто зазначити, що академічна освіта за регульованими професіями традиційно відхиляється від загально застосовних моделей, можна вважати, що органи громади мають дуже обмежені повноваження у сфері освіти.

У питаннях, пов'язаних з професійною підготовкою, повноваження Співтовариства є більшими, оскільки це безпосередньо пов'язане із вільним пересуванням працівників та принципом недискримінації. Однак, вони не є більш вірогідними через ті самі культурні, фінансові та політичні причини, щодо яких інституції Спільноти дуже обережно втручаються в освіту. Європейський Союз намагається, зокрема, протягом останніх років, сформулювати спільні для держав-членів цілі в галузі освіти. Рекомендації та повідомлення містять аналіз поточної ситуації та загроз, а також пропонують рішення, часто у вигляді планів дій, які мають призвести до виконання конкретних завдань у передбачувані періоди [242; 281-283].

Зазначена стратегія має політичний характер і не мають юридичної сили, але вони визначають напрямки економічних і соціальних реформ. Зростання конкурентоспроможності найрозвиненіших економік світу, а також дедалі помітніші структурні бар'єри в Європейському Союзі, що перешкоджають швидкому та гармонійному економічному зростанню та зниженню безробіття, викликали дискусію про необхідність реформувати соціальну та економічну систему Союзу. Стратегія, яка має забезпечити реалізацію такої мети, включає широкі реформи, зосереджені на питаннях інновацій, лібералізації ринку, підприємництва та соціальної згуртованості.

Реформа фінансування освіти була і залишається актуальною політичною темою у багатьох європейських країнах, ключовою проблемою для багатьох урядів була розробка та впровадження правил фінансування системи освіти, щоб підвищити доступність, покращити якість освіти, продуктивність та позицію університетів у міжнародних рейтингах.

Більшість авторів визнають, що здійснення реформ у фінансуванні освіти є наслідком кількох явищ, які спостерігаються в Європі з 1980-х років, в тому числі підвищення значення знань [30; 37; 64; 150].

В очах дослідників з публічного управління заклади освіти стали важливими суб'єктами для інновацій [93; 108; 129; 200]. Іншим фактором були реформи, що відбувалися в державному секторі, що підкреслює актуальність економічної ефективності та конкуренції в управлінні державними установами так само, як і в приватному секторі, сприяло трансформації через передачу стратегічних рішень та більшої уваги до економічних переваг освіти. Підзвітність університетів – один із ключових принципів, пов'язаний з контролем державних витрат, прозорістю, раціональністю та ефективністю діяльності закладів освіти, набуває значення.

Підзвітність була пов'язана зі створенням об'єктивних критеріїв виконання державних завдань, що дозволяють оцінити результативність діяльності закладів освіти і, як наслідок, веде до посилення базування фінансової політики на кількісних та якісних показниках, що відображає виконання завдань університетами. Аналіз реформ у вищій освіті також можна провести за допомогою залучення багатьох суб'єктів до процесів прийняття рішень, пов'язаних з закладами освіти, реформи стосуються, також, однакових ідей у багатьох країнах, а процеси впровадження реформ демонструють значні відмінності в Європі [2; 28; 40; 114; 189].

У Європі Болонський процес та ініціативи Європейської комісії відігравали ключову роль у формуванні національних реформ фінансування освіти. Ці процеси супроводжувалися скороченням бюджету, що спонукало уряди багатьох країн змінити політику фінансування у сфері освіти, болонський процес відіграв важливу роль у прискоренні національних реформ у системах освіти та змін у структурі управління [65; 178; 337]. Водночас, Європейська комісія представила чітке бачення менеджменту європейських університетів, яке включало серед інших, диверсифікацію

джерел фінансування, інтенсивніший зв'язок між університетами та виробництвом, а також попит на кваліфікацію на ринку праці.

В Європі перші заклади освіти базувалися на фундаментальних принципах та гарантували автономність науково-педагогічної роботи, мобільність студентів і викладачів. Академічна освіта зазнала еволюції, яка посилила її локальні особливості, водночас обмежуючи ті, що мають універсальний характер. Університети значною мірою зберегли закріплені традицією принципи та організаційні моделі, вони неодноразово доводили свою здатність пристосовуватися до мінливих обставин свого функціонування. Діяльність ЄС в галузі освіти спрямована на створення «суспільства знань», здатного протистояти гуманітарним проблемам та досягати соціально-економічних цілей, поставлених перед ЄС [275, с. 64-65].

Незважаючи на визнання актуальності питань освіти, Європейський Союз залишає освітню політику в компетенції держав-членів з обмеженою діяльністю в цій сфері. Актуальні економічні умови та соціальні очікування сьогодні змусять проводити далекосяжні зміни в організації та навчальних програмах. Глобалізація, ІТ-революція, а також поглиблення та розширення економічної та правової інтеграції в Європі створюють нові можливості, але й нові виклики для закладів освіти. Реформи систем освіти, які проходять в багатьох країнах повинні виправдати покладені на них надії, містити елементи, які організовують та уніфікують різноманітні організаційні рішення, котрі використовуються в державах, адаптуючи заклади освіти до роботи в Європейському Союзі.

Незважаючи на наявність тенденцій у фінансовій політиці освіти в Європі, кожна національна система освіти є специфічною з точки зору соціальної, політичної та історичної. Європейські країни суттєво відрізняються за глибиною та швидкістю реформ, що запроваджуються у освіті, у тому числі й за фінансуванням. Вирішальним чинником у напрямку реформ фінансування є процес, який розпочався з Болонської декларації 1999 року, підписаної європейськими міністрами, з метою уніфікації систем освіти

та створення Європейського освітнього простору [197].

Зазначені ініціативи часто розглядаються як базис європейської інтеграції у системі освіти, що сприяють створенню транснаціональної платформи для формування спільної освітньої політики на європейському рівні та досягнення більш глибокої інтеграції й співпраці зі створенням спільного Європейського освітнього простору. Однак, слід зазначити, що в ЄС немає повноважень для реалізації освітньої політики в країнах-членах, і її вплив є непрямим, процес реформ є прикладом політичної та інституційної конвергенції в європейській політиці і показує, як Європейська комісія вносить зміни в політику фінансування проектів, що залежить від виконання певних умов.

Згідно з твердженнями сучасних дослідників, сьогодні важливим залишається визначити в європейських нормативно-правових актах основні навички, яким слід навчати в обов'язковій освіті та оновлювати їх шляхом навчання протягом усього життя [31; 37]. Сьогодні актуальним є визначення заходів для підвищення мобільності студентів та викладачів, зокрема шляхом використання програм Співтовариства та заходів для досягнення більшої прозорості у визнанні кваліфікацій. Інвестування в людський капітал підвищує економічну продуктивність, рівень освіти також безпосередньо впливає на зайнятість, якість роботи та соціальну згуртованість, причому критичною точкою є середня освіта.

Побудова економіки, заснованої на знаннях, потребує, серед інших заходів, також реформування систем освіти в державах-членах, які б підвищили рівень освіти та адаптували б її до соціальних потреб. Третина європейців сьогодні працює в наукомістких галузях економіки, і саме тут створюється найбільше нових робочих місць. Однак для того, щоб академічна освіта відіграла стимулюючу роль, необхідно виконати низку умов і подолати слабкі сторони та обмеження європейських систем освіти. З моменту формулювання Лісабонської стратегії для багатьох пріоритетних напрямків, викладених у ній, були розроблені детальні плани дій та

індикатори їх реалізації, вони визначають пріоритетні сфери, спільні для держав-членів, поважаючи при цьому незалежність і різноманітність національних систем.

Згідно з твердженнями сучасних дослідників, інвестиції в людський капітал збільшують граничну продуктивність і, таким чином, заробітну плату, витрати на освіту також приносять негрошові вигоди, пов'язані з тривалістю життя, більшою участю в суспільному житті, меншою кількістю злочинності та більшою адаптивністю передових технологій [189; 277; 291]. Висока соціальна рентабельність освіти виправдовує державні інвестиції в освіту, таким чином, прискореного зростання можна досягти завдяки відповідній соціально-економічній політиці, головною метою якої є підвищення рівня знань і досвіду, тобто накопичення людського капіталу.

Органи державної влади на міністерському рівні повинні субсидувати не лише дослідження і розробки, а й вищу освіту, щоб прискорити технологічні зміни в економіці, зважаючи на наведені висновки, можна припустити, що державне фінансування освіти є частиною системи публічного управління, яка визначає досягнення цілей, які стоять перед освітою, а саме, доступність освіти, якість освіти та наукових досліджень. Фінансові інструменти створюють стимули для певної поведінки, що сприяє досягненню конкретних цілей, інвестування у вищу освіту є сигналом для майбутньої продуктивності кандидата на роботу на основі диплому. Сьогодні варто звернути увагу й на інші пріоритети, такі як передача знань, інтернаціоналізація університетів, комерціалізація досліджень, системний професійно-орієнтований підхід.

Важливим є підвищення якості та ефективності систем освіти та професійної підготовки в Європейському Союзі, включаючи покращення якості освіти вчителів, розвиток навичок, необхідних у суспільстві знань, забезпечення загального доступу до інформаційно-комунікаційних технологій в науці, збільшення набору працівників у галузях природничих наук та оптимізації використання ресурсів. Актуальним залишається

полегшення доступу до систем освіти та навчання шляхом створення відкритого освітнього середовища, підвищення привабливості освітнього процесу, підтримки активної громадянської позиції і забезпечення рівних можливостей та соціальної згуртованості.

Європейська Рада поставила перед Союзом цілі в галузі освіти, зокрема перетворення шкіл на сучасні багатофункціональні місцеві навчальні центри, забезпечення збільшення інвестицій в людські ресурси, доступ до Інтернету для всіх шкіл. Засідання Європейської ради заактуалізувало новий підхід до освіти, який розглядається як один із ключових елементів, що забезпечують стійке економічне зростання, конкурентоспроможність, протидію соціальній маргіналізації та вирівнювання регіональних відмінностей. Його цілі реалізуються через відкритий метод координації, що передбачає широку соціальну активізацію та залучення всіх ключових кіл до діяльності щодо реформ [302]. На щорічних весняних засіданнях Європейської Ради з соціальних та економічних питань розглядаються раніше цільові структурні показники прогресу де це можливо та кількісно визначаються нові цілі й оцінюється ступінь виконання програм оперативного співробітництва [297].

Європейська рада вирішила розпочати роботу над детальною програмою забезпечення високої якості, ефективності, доступності та відкритості освітніх систем для світу. Особливо важливими є також розвиток навчання впродовж життя, подолання дефіциту освітніх кадрів та ширше залучення соціальних партнерів до освітньої діяльності. Рада закликала до подальших дій для посилення мобільності дослідницьких та освітніх спільнот та усунення перешкод на шляху визнання дипломів та кваліфікацій. Рішення про фінансування досліджень, прийняте під час засідання Європейської ради також має певний зв'язок з академічною освітою, в усіх компонентах Стратегії цей взаємозв'язок є чітким і освіта матиме вирішальний вплив на побудову суспільства знань.

Рівень освіти все частіше впливає на рівень зайнятості, розподіл доходів, а отже, дедалі більше визначає багатство суспільства. Дослідження

взаємозв'язку між освітою та економічним розвитком, освітою чи професійною підготовкою та ринком праці вже давно включені в основний напрям діяльності ЄС. Болонський процес зобов'язується розвивати європейський простір в у сфері освіти та для підтримки економічної, фінансової та комерційної інтеграції, що відбувається в об'єднаній Європі. Болонський процес ґрунтується на базисі, що низька мобільність трудових ресурсів, низька конкурентоспроможність випускників закладів освіти на ринку праці, зростання безробіття пов'язані насамперед із недостатньою прозорістю та різноманітністю кваліфікацій, які пропонують європейські університети [178, с. 45-46].

Хоча негативні сторони системи освіти були чітко представлені, Болонський процес вважався низькою оцінкою ефективності вищої освіти, суперечності стосувалися положень, що стосуються загальних рамок і принципів циклів навчання, ступенів та навчальних планів. Ключові завдання, які стоять перед освітою, включають визнання європейського виміру вищої освіти, особливо з точки зору професійного розвитку, мобільності, співпраці, навчальних програм, підготовки та досліджень і сприяння співпраці у сфері забезпечення якості освіти, в тому числі шляхом розробки механізмів взаємного визнання оцінок, акредитації та сертифікації.

Усі ці елементи, зберігаючи індивідуальні особливості національних систем, повинні становити європейський простір освіти, Болонська декларація посилається на принципи, які поважають різноманітність та незалежність історично сформованих національних моделей вищої освіти. Болонський процес має змішаний характер, а це означає, що кожен з учасників, переслідуючи цілі Європейського простору вищої освіти, вносить свій власний потенціал і представляє власну точку зору та інтереси свого оточення. Європейська комісія може досягати своїх цілей побудови єдиних систем освіти та розвитку академічної мобільності.

Потребує уваги відкриття системи освіти та навчання для світу шляхом зміцнення зв'язків з ринком праці, науковими дослідженнями та

суспільством загалом, розвитку підприємництва, покращення вивчення мов, розвитку мобільності та обмінів, а також зміцнення європейського співробітництва. Необхідно розглянути освітні системи в цілому, це має призвести до розробки спільної європейської освітньої політики для всіх рівнів і секторів освіти. Передбачається, що оскільки найбільші виклики в цій сфері є міжнародними, континентальними і навіть глобальними, реформи, що впроваджуються в окремих країнах, мають враховувати, крім національних пріоритетів, і європейський вимір.

Реалізація спільних цілей і конвергентних реформ має інтегративне значення, підвищує сумісність систем, підвищує ефективність реформ. Реорганізація навчальних планів, контроль якості освіти та заходи щодо визнання дипломів та кваліфікацій мають принципове значення для підвищення конкурентоспроможності та мобільності Європи, також повинні мати європейський вимір. Досягнення максимально можливої конвергенції та прозорості застосовуваних рішень особливо важливо в контексті єдиного європейського ринку праці, а також у контексті процесів глобалізації. Проблеми визначення та формування традиційних і нових базових навичок, модернізації навчального процесу з точки зору навчальних програм, підвищення якості, загального рівня та актуальності освіти європейців.

Університетам доведеться взяти на себе відповідальність, зокрема, за освіту значно більшої кількості людей у сфері вищої освіти, особливо в галузі науки, розширення міжнародного співробітництва та мобільності, а також вирішення проблем, пов'язаних із визнанням наукових ступенів, акредитацією та спільними європейськими навчальними програмами. У конкретних питаннях, пов'язаних із гармонізацією систем освіти, вчених ступенів та дипломів, політичні документи Союзу посиляються на роботу, що проводиться в рамках ЄС [122, с. 280]. Рада з питань освіти та Європейська комісія можуть підтримати дії цих країн лише шляхом проведення порівняльних досліджень та пілотних проектів, що забезпечують обмін досвідом та надають кошти з програм співробітництва ЄС.

Європейська комісія також контролює виконання програми та координує діяльність робочих груп, незважаючи на це, окремого плану та графіка дій для них не було сформовано. Натомість, Союз підтримав роботу зі створення європейського простору вищої освіти в рамках Болонського процесу. Зростання попиту на вищу освіту є результатом політики збільшення кількості студентів та потреби навчання протягом усього життя, навіть несприятливі демографічні тенденції в Європі не призведуть до зменшення кількості студентів [43, с. 8]. Проблемою в цьому контексті є нестача академічних кадрів та їх очікуване зростання дефіциту, а також дефіцит фінансових ресурсів.

Відбувається інтернаціоналізація освіти та досліджень, що прискорюється поширенням нових технологій і призводить до посилення конкуренції, особливо зі Сполучених Штатів [3; 125]. За оцінками, Європа пропонує менш привабливі умови не лише для студентів та співробітників університетів, а й для інших учасників ринку праці. Можна помітити одночасне виникнення двох протилежних тенденцій, все вищої спеціалізації та диференціації, а також міждисциплінарних досліджень [86]. Однак, університети найчастіше зберігають організованість у складі кафедр, пов'язаних із традиційними дисциплінами знань, а освіта на академічному рівні та оцінка професійної кар'єри співробітників університету дуже мало відображає зміни.

На додаток до основної освітньої місії, перед університетами стоять нові завдання та пріоритети, а саме зростаюча потреба в освіті в галузі природничих і точних наук, виховання горизонтальних навичок, навчання протягом усього життя і, як наслідок, потреба в розширенні можливостей доступу до досліджень, більшої програмної та методологічної різноманітності відповідно до потреб учасників. Університети також мають більш повно брати участь в житті спільнот, у яких вони функціонують, що також пов'язано з необхідністю залучення до управління університетами представників не академічних кіл.

Вирішувати нові виклики та досягти світового лідерства можна буде, якщо європейська освіта буде відповідати умовам, таким як отримання та ефективне використання фінансових ресурсів, збереження і навіть підвищення рівня науково-дослідної освіти, а також підвищення міжнародної привабливості та відкритості. Основним для досягнення цілей академічної освіти є підвищення рівня та зміна способу її фінансування, встановлення європейських завдань у цій сфері також має гармонізаційне значення, оскільки дає можливість зменшити нерівність між окремими країнами.

Водночас, країни ЄС мають зробити акцент на усуненні несприятливих явищ і неефективних напрямів академічної освіти, таких як дуже високий відсоток людей, які покидають навчання, відносно високий рівень безробіття серед випускників спричинений невідповідністю кваліфікації потребам ринку праці, недостатня гнучкість програм та проникність окремих елементів освітніх систем, низька якість освітніх послуг, а також труднощі, пов'язані з отриманням визнання часу навчання. Рекомендації щодо фінансування освіти, у тому числі академічної, буде досить важко виконати не лише в частині державних, а й приватних коштів.

Соціально-економічні труднощі більшості європейських країн також впливають на фінансове становище закладів освіти, бюджети яких формуються переважно з державних коштів. Певні можливості створюють фінансові ресурси, доступні через структурні фонди Європейського Союзу та оперативні фонди співпраці Союзу в сфері освіти [305, с. 19]. Побудова Європейських знань, ймовірно, більшою мірою, ніж очікувалося, залежатиме від навчальних програм та організаційних реформ, спрямованих на досягнення зближення європейських систем вищої освіти на основі передового досвіду. Країни Європейського Союзу характеризуються не лише вільним пересуванням людей, загальним ринком товарів і послуг і спільною валютою, а й спільним освітнім простором.

Відповідний рівень освіти допомагає вирішити виклики сьогодення та зміцнює конкурентоспроможність як на локальному, так і на глобальному

рівні. Важливими елементами сучасної системи освіти має бути, окрім якості, вироблення звички безперервного навчання та здійснення ефективного перенесення знань у практику. У Європейському Союзі освіта включає не лише передачу знань і навичок, а також широко зрозумілих культурних цінностей, а й надихає на творче ставлення, самостійне мислення та здатність до самоосвіти. Концепція освіти також стосується інтеграції індивідів із культурним, соціальним та економічним життям конкретної спільноти, і таким чином готує людські резерви для її збагачення [304].

Підставою реформ у багатьох країнах були пов'язані з тиском міжнародних та наднаціональних організацій у різних програмах розвитку. Серед факторів, які можуть впливати на різні траєкторії фінансування університету, можуть бути політичні аспекти диференціація відносин між громадськими та політичними структурами. Подання річних фінансових витрат на вищу освіту у відношенні до ВВП із державних коштів показує диверсифікацію фінансових зусиль окремих країн та ступінь, до якої інвестиції в освіту є пріоритетом країни з точки зору загального розподілу державних ресурсів [30, с. 189-190].

Заклади освіти намагаються виконувати вимоги Європейської Комісії, навіть за відсутності сумісних національних правових систем, таким чином випереджаючи політичні рішення на національному рівні. Таким чином, Комісія створює стимули для національних учасників, у даному випадку закладів освіти, залучати університети до формування політики та лобіювання законодавства, яке дозволяє їм відповідати вимогам Європейського союзу [230, с. 45]. Державні витрати також пов'язані з фінансуванням суб'єктів публічного управління системою освіти, проведенням освітніх досліджень, розробкою навчальних програм та аналізом освітньої політики.

Пріоритети у сфері освіти з часом не змінилися, державні витрати на освіту зростають швидше, ніж загальні державні витрати, отже інвестиції в освіту є пріоритетом над іншими державними видатками або менше

постраждали від скорочення бюджету порівняно з іншими сферами державних витрат. Приватні витрати студентів та їхніх сімей включають як оплату студентів навчальним закладам у вигляді плати за навчання, адміністративних зборів та інших послуг, що надаються університетами, так і витрати, пов'язані з послугами за межами закладів освіти. У свою чергу, підприємства та фонди можуть підтримувати систему освіти, пропонуючи дослідницькі гранти або фінансуючи наукові стипендії.

Центральні органи влади багатьох європейських країн все більше зацікавлені у концентруванні коштів, вкладених в освіту, та загальних наслідків діяльності цієї галузі [309, с. 10]. Необхідно розглянути зміни, запроваджені в механізмах фінансування в Європі, говорячи про принципи державного фінансування університетів, вказується на подвійну природу фінансування, розрізняючи два основних потоки/канали фінансування. Інституційне фінансування, отримане університетом на власну викладацьку та науково-дослідну діяльність від міністерства освіти або агентства з фінансування вищої освіти у вигляді блок-гранту надається університету в цілому.

Кошти, які заклади освіти отримують для покриття операційних витрат, як прямих, так і непрямих, визначаються на основі переговорів, алгоритму або контракту. Сума, яка надається, може бути заснована на переговорах між закладами освіти та фінансовою агенцією щодо суми фінансування, наданої в певному році порівняно з попереднім роком. У багатьох країнах укладається договір між закладом освіти та міністерством, відповідальним за освіту, в якому вказується рівень коштів на виконання завдань. У договорах, що укладаються з державними установами на центральному або місцевому рівні визначаються обсяги та строки фінансування завдань у навчальному закладі на роки [320; 327, с. 34-35].

Інше – це зовнішнє фінансування, отримане часто на конкурсній основі від агенцій фінансування освіти, воно включає дослідницькі проекти, цільове фінансування та програми передового досвіду. Гранти на дослідницькі

проекти виділяються безпосередньо дослідницькій групі або особі фінансовою агенцією, цільове фінансування може здійснюватися як шляхом прямого виділення коштів закладам освіти, прикладом є замовлені курси навчання в окремих університетах, програми, пов'язані з модернізацією системи вищої освіти [331, с. 78-79]. Даний підхід заснований на вибраних показниках, що дозволяє розрахувати розмір державних субсидій навчальним закладам на викладання та повсякденну діяльність, а в деяких випадках і окремо на наукові дослідження.

Основними факторами, що сприяли впровадженню алгоритмів, була необхідність обмеження зростаючих витрат на вищу освіту. Правильно побудована формула також дозволила зменшити необхідність моніторингу діяльності закладів освіти зі сторони уряду і таким чином зменшити витрати, а також покращити систему управління. Алгоритми фінансування розглядаються як рішення для підвищення прозорості державного фінансування шляхом об'єктивного розподілу доступного фінансування для закладів освіти та уникнення політичного тиску.

У деяких країнах кількість студентів у кожному закладі, що має право на державне фінансування, визначається за погодженням з національними органами влади, або за кількістю доступних місць для навчання чи студентів, які навчаються в закладі відповідно до кількості випускників, зазначеної в контракті між університетом та державними органами [341]. Останнім часом зростає значення показників ефективності, мета фінансування, орієнтованого на результати, — створити фінансові стимули стосовно закладів вищої освіти для досягнення конкретних результатів у вибраних сферах.

У системах, що поєднують дослідження та освіту, переважають показники, пов'язані з вхідними ресурсами, аналіз систем фінансування показує, що більшість європейських країн виділяють певні кошти на основі досягнутих результатів. Частка показників, орієнтованих на результати, сильно варіюється в різних країнах, але в більшості систем вона становить невелику частину загального доходу закладів освіти. Також помітна

тенденція стосовно включення до формул фінансування показників, які є одними з пріоритетів у сфері освіти та наукових досліджень [349; 351].

Серед них, зокрема, показники фінансування закладів освіти з міжнародних джерел, кількість іноземних студентів та працівників, важливість окремих компонентів, як на основі входу, так і на виході, значною мірою залежить від зважування, призначеного алгоритму. В даний час методом досягнення політичних цілей у сфері освіти та впливу на поведінку закладів, який набуває все більшого значення, є імплементаційні угоди, які називаються контрактами розвитку. В них конкретні цілі узгоджуються між державними органами відповідальними за вищу освіту та університетами.

У Європі існують різні типи угод, які можуть бути пов'язані різною мірою з фінансуванням закладів освіти. У більшості систем контракти розглядалися як захід управління, а не як інструмент фінансування. В контракт на відміну від алгоритму, який ґрунтується на оцінці поточної або подальшої діяльності університету включають показники, що стосуються досягнення майбутніх цілей. Цілі, визначені в угодах про виконання, стосуються загальних цілей політики в системі освіти, визначених державними органами, імплементаційна угода може бути безпосередньо пов'язаною з фінансуванням [64, с. 65].

У міру зростання конкуренції між економіками створення дослідницьких університетів світового класу є освіта частиною національних програм розвитку багатьох розвинених країн і країн, що розвиваються. Як наслідок, створення флагманських дослідницьких університетів стає політичним пріоритетом, який, у свою чергу, має дати можливість країнам отримати економічну конкурентоспроможну позицію. Ці заходи можуть підтримуватися цільовими програмами та ініціативами передового дослідження, котрі сприяють концентрації ресурсів у вибраних установах, що пов'язано зі створенням нових закладів освіти, або зміною структур університетського ринку, незалежно від первісних політичних цілей.

Програми досконалості орієнтовані на вибрані установи, на відміну від

проектів, заснованих на конкурсному фінансуванні, які можуть бути спрямовані на окремих вчених, дослідницькі групи чи мережі вчених чи установ, ця система запроваджує відбір на інституційному рівні, що є зміною парадигми рівності, котра панує та вдосконалюється в багатьох системах освіти в Європі [50, с. 85-86]. Він передбачає привілейування позиції кількох установ, враховуючи престиж, досягнення та перспективи на майбутнє. Протягом останнього десятиліття уряди багатьох європейських країн все більше фінансували та пропагували передовий досвід у сфері освіти та досліджень. Часто ініціативи базуються на фінансових механізмах, які є вибірковими – кошти використовуються закладами освіти, на відміну від базових методів фінансування.

Зазначені механізми також відрізняються від звичайного конкурсного фінансування, оскільки вони запроваджуються у вигляді додаткового резерву бюджетних ресурсів та обмежені в часі, з можливістю продовження ініціативи. Програми досконалості служать, серед іншого, появі флагманських університетів, тобто співфінансування та підтримка державою закладів освіти, які мають потенціал для конкуренції в міжнародному масштабі. Значні ресурси зосереджені в невеликій кількості університетів, у рамках прийнятих рішень також використовується гібридна формула, яка полягає в об'єднанні існуючих університетів у новий заклад освіти [62; 72].

Беручи до уваги, що більшість ініціатив досконалості відбулися за останні роки, наслідки вжитих дій можна спостерігати лише в довгостроковій перспективі. Ця модель може бути заснована лише на підтримці об'єднання університетів і науково-дослідних інститутів, тоді акцент робиться на підтримці спеціалізації, що дозволяє конкурувати на міжнародній арені. Важливим фактором, що впливає на поведінку закладів освіти та досягнення поставлених цілей, є частка показників, пов'язаних із ефектами діяльності університету у механізмах фінансування та обсягу свободи щодо стратегій та вибору методів і засобів досягнення цілей [228, с. 167].

У випадку державних коштів в розпорядженні закладів освіти Європи,

є значні відмінності в рівні автономії, ступінь впливу ініціатив залежить від багатьох факторів, у тому числі наскільки сильна конкуренція між закладами освіти за кошти. Ресурси є необхідною умовою для досягнення кращих результатів у системі освіт, але їх недостатньо, важливим фактором з точки зору ефективного використання ресурсів, як вказують багато авторів, є також система управління. Важливим є також управління закладом освіти та його організаційна структура, багато досліджень показують міцний зв'язок між автономією в цих сферах і результатами освітніх систем.

Автономія закладів освіти розглядається як визначальний фактор підвищення конкурентоспроможності, це свобода встановлювати завдання та цілі у сфері досліджень та освіти, а також визначати довгострокову стратегію та вибір методів і засобів для досягнення цілей. Йдеться не лише про управління фінансовими ресурсами, а й про процедури управління закладом освіти, методика створення освітніх програм, а також моделі розвитку професорсько-викладацького складу. Фінансова автономія означає можливість генерувати зовнішнє фінансування за рахунок підприємств та плати за навчання студентів, автономні заклади вищої освіти можуть генерувати ресурси, зосереджуючись на конкретних дослідженнях або змінюючи завдання, наприклад, освіту та дослідження.

Фінансова автономія відображає ступінь залежності університетів від державного фінансування та альтернативних джерел доходу, а також виражає ступінь, до якого заклади освіти можуть залучати кошти та зберігати отримані доходи, придбавати будівлі та обладнання, змінювати рівень оплати за навчання та здійснювати фінансові інвестиції [307]. З іншого боку, академічна автономія відображає свободу закладів освіти у визначенні свого академічного профілю, запровадженні нових освітніх програм, визначенні змісту навчальних програм, вибір внутрішніх систем забезпечення якості освіти та здійсненні контролю за ліміт прийому.

Низький рівень витрат, який спостерігається в багатьох країнах Центральної та Східної Європи, супроводжується низькою часткою осіб з

вищою освітою, у свою чергу країни також враховують публікації, часто супроводжуючі науково-дослідницьку роботу, популяризуючи досягнення [298, с. 197]. Внутрішня ефективність відноситься безпосередньо до системи освіти, а зовнішня до соціально-економічних показників або гуманітарних ефектів. Блокові гранти залишаються основною формою фінансування закладів освіти, переважна більшість країн використовує фінансування на основі алгоритмів, а в системах на основі алгоритмів домінують компоненти, засновані на вхідних даних, за останнє десятиліття зросла важливість показників результатів.

Сьогодні практично всі освітні інституції більшою чи меншою мірою стають учасниками ринкової взаємодії, що передбачає пошук нових підходів до управління педагогічним персоналом та формування пропозиції у вигляді освітніх програм. Основні механізми організації ринку не можуть не захопити галузь освіти, тому закономірно ставити питання про трансфер інноваційних ринкових механізмів. Це актуалізує застосування маркетингового підходу як провідного підходу до формування ринкової пропозиції як основних та додаткових освітніх послуг [105; 319].

За такого підходу під освітніми послугами розуміють комплекс таких послуг, що використовуються з метою задоволення багатоліких потреб людини, суспільства та держави. Окрім таких характеристик послуг, як і виявлених у зв'язку з ними особливостей послуг у сфері освіти, а також відомого аспекту сезонності освітніх послуг, останні характеризуються ще низкою істотних відмінностей. Це висока собівартість освітніх послуг відносна тривалість їх виконання, необхідність супроводу послуг. Особлива роль в управлінні сучасною освітньою організацією належить готовності та здібності педагогічного колективу у використанні новітніх маркетингових технологій [105, с. 13-14].

Багато в чому це впливає на те, наскільки ефективно здійснюватиметься управління політикою просування та наскільки кожен співробітник загальноосвітньої організації залучений до процесу

маркетингових комунікацій. Тенденції світового та галузевого розвитку ринку такі, як глобалізація та інформатизація формують новий тип споживача, готового до діалогу і безлічі інформації, який приймає рішення з урахуванням аналізу наявних даних, і досвіду. Управління освітньою інституцією передбачає її готовність до реалізації активної комунікаційної політики, що відповідає їх стратегії, місії та завданням і є доступною споживачам освітніх послуг.

Відповідно в маркетингу комунікативний процес прийнято розглядати як інтерактивний діалог між компаніями та їх споживачами, що здійснюється на стадіях підготовки до продажу, самого продажу, купівлі товару та подальшого розпорядження. Класична модель маркетингової комунікації передбачає необхідність виявити якісні характеристики своєї цільової аудиторії та визначити їх кількісно, визначити вимоги та побажання до режимів та форми пред'явлення інформації, зібрати та проаналізувати інформацію, що надходить каналами зворотного зв'язку [105, с. 7].

Надання освітніх послуг є процесом, за допомогою якого заклад освіти робить свої програми та послуги доступними для своїх цільових ринків. При цьому важливими є зв'язки з громадськістю як інструмент комунікаційної політики, що використовує різні форми комунікацій, спрямованих на виявлення спільних уявлень чи інтересів, підтримання доброзичливих відносин між організацією та громадськістю, досягнення взаєморозуміння, що базується на правді, знаннях та повній поінформованості. PR-діяльність проводиться організацією з метою встановлення та підтримання добрих взаємин з цільовими та референтними групами, збільшення позитивної популярності компанії.

Говорячи про критерії ефективності маркетингової технології просування слід зазначити, що вони обумовлюються особливостями наданого організацією продукту. Однак, для освітньої організації результат найчастіше виявляється у задоволеності та прихильності споживача, однією з сучасних тенденцій є динамічність наростання обсягів інформації і,

відповідно, відставання здатності людини адаптуватися до змін в навколишньому світі та темпів цих змін. Використання в навчанні електронного контенту мобілізує освітній процес, надаючи інформаційну підтримку, що може стати ключовою конкурентною перевагою додаткових освітніх програм у зовнішньому середовищі [21, с. 113].

У системі дистанційного навчання широко використовуються різноманітні засоби: електронні видання, комп'ютерні навчальні системи у звичайних та мультимедійних варіантах виконання, комп'ютерні мережі. В дистанційному навчанні використовуються комп'ютерні мережі у режимі віддалених баз даних, зокрема Інтернет, електронні конференції та електронна пошта. Можливості електронної пошти можуть бути використані як засіб масового розсилання повідомлень, або ж надсилання відразу декількох повідомлень одному адресату. Простота та зручність використання електронної пошти, висока надійність доставки повідомлень є незаперечними перевагами її використання.

Крім обміну текстовими повідомленнями, сучасна електронна пошта також надає можливість надсилання та отримання графічних матеріалів, звукових та відео файлів, текстових документів. Використання новітніх технологій просування освітніх послуг дає освітній організації можливість для широкого охоплення цільової аудиторії з метою формування лояльності та прихильності споживачів у тому числі й педагогічного персоналу як внутрішнього споживача, і стимулювання надання запропонованої освітньої послуги. Створюючи глобальну освітню політику, уряди ЄС визнали цілеспрямованість зміцнення своїх позицій в країні шляхом отримання міжнародної підтримки перетворень, котрі здійснюються.

Важливим аспектом діяльності закладів освіти є спільні проекти та навчальні програми, які здійснюють декілька університетів з різних країн. Беручи участь у проектах, заклади освіти отримують цінний досвід у рамках міжнародної співпраці та стають привабливішими для студентів та співробітників. Кількість програм, у яких беруть участь країни, незалежно

від дій щодо підвищення якості та модернізації академічної освіти, міжнародні зобов'язання країн щодо визнання дипломів та кваліфікацій також потребують упорядкування.

Соціально-економічні зміни, що відбуваються в державах, спрямовані на створення добре освіченого суспільства, яке зможе задіяти впроваджені реформи та сприяти зростанню добробуту. Освіта все частіше розглядається як неодмінний елемент добре функціонуючої держави, що означає постійне підвищення рівня кваліфікації та їх швидку адаптацію шляхом постійного оновлення та розширення знань до мінливих потреб ринку праці та економіки. Однак, умовою розвитку вищої освіти на рівні ЄС є переконання урядів та наукової громадськості в необхідності змін та прийнятті відповідних політичних рішень, а існуюча мовна та культурна ідентичність вищої освіти в окремих країнах не загрожує змінам, оскільки це автономія закладів освіти і свобода проведення досліджень [29; 200; 242].

Сьогодні у європейському освітньому просторі зростає використання угод між міністерствами та окремими закладами освіти, хоча з фінансової сторони бюджет незначною мірою пов'язаний з виконанням контракту. Також існує постійний процес впровадження рішень, що сприяють конкуренції між закладами освіти, особливо в галузі досліджень, на додаток до показників, орієнтованих на результати, вбудованих в алгоритм фінансування досліджень і навчання, у вигляді цільових механізмів фінансування. Країни Європейського союзу суттєво відрізняються за глибиною та швидкістю реформ, що запроваджуються в освіті, у тому числі й за фінансуванням [247, с. 505-506].

Окремі національні системи освіти все ще вкорінені в специфічних для країни системах регулювання та координації, які значною мірою є результатом історичних та інституційних подій. За останнє десятиліття багато європейських країн запровадили або посилили елемент конкуренції фінансової політики, що ґрунтується на результатах. Система інституційних субсидій, де кошти розподіляються на основі історичного бюджету, або

витрат, була замінена змішаною моделлю, заснованою на результатах. Країни з високим рівнем державних витрат на одного студента витрачають більше на допомогу студентам, а результати в галузі освіти та наукових досліджень тісно пов'язані з рівнем економічного розвитку європейських країн.

4.2. Сучасні практики державної політики якості освіти з трансформації педагогічних технологій та підвищення професіоналізації кадрів

Якість освіти уособлює сукупність властивостей, які зумовлюють пристосованість до реалізації гуманітарних цілей з формування та розвитку молоді особистості в аспектах її навченості, вихованості, виразності соціальних, психічних та фізичних властивостей. Державна гуманітарна політика передбачає системний координований вплив на педагогічну систему, а також на комплекс пов'язаних з ним основних управлінських та допоміжних процесів з метою досягнення найбільшої відповідності параметрів функціонування освітньої системи, її соціальних та педагогічних результатів і ставить за мету досягнення високого життєвого, духовного та інтелектуального рівня особистості, як у її власних інтересах, так і в інтересах держави в цілому [203, с. 15].

Регулюючу роль в цьому процесі має суспільство, яке через попит на ринку праці доводить свої потреби до закладів освіти та контролює якість підготовки випускників, тому у зв'язку з цим у закладах освіти існують розвинені служби сприяння працевлаштуванню випускників. Зокрема, європейське законодавство про освіту надає право кожному громадянину вільно розвивати свою особистість та обирати місце навчання, професію за своїми здібностями та уподобаннями.

Система освіти забезпечує формування спеціаліста як професіонала, розвиває творчий потенціал особистості, дає почуття впевненості у собі. Система самооцінки набула найбільшого розвитку, оскільки основну і

регулюючу функції виконують самі заклади освіти та суспільство, а не держава. Перелік освітніх програм визначається виходячи з потреб економіки та у тісній співпраці з соціальними партнерами, оскільки кожен громадянин протягом усього життя має змогу здобути освіту.

Мета державної гуманітарної політики розвинених країн передбачає надати оптимальну підтримку кожній людині та дати їй можливість отримати кваліфіковану підготовку, яка відповідає її інтересам. Основний метою навчання у закладах освіти є оволодіння теоретичними знаннями та підвищення загальноосвітнього рівня здобувачів [143, с. 2526]. При здобутті професійної освіти відвідування такої профшколи є обов'язковим, це закріплено відповідними територіальними законами.

Сьогодні необхідність додаткової освіти педагога обумовлена збільшенням попиту на освітні послуги, трансформацією правових норм, що закріплюють основи організації національної системи освіти та професійні вимоги до педагогічних працівників, активним розвитком приватного сектору у сфері освіти. Безперервний професійний розвиток педагогічних працівників завжди був основним завданням додаткової професійної освіти незалежно від місця, технологій та форм його отримання [145]. При цьому пріоритетні напрямки, а в окремих випадках, технології підвищення кваліфікації та професійної перепідготовки педагогів визначалися провідними трендами державної гуманітарної політики кожному етапі розвитку освіти.

Традиційно якість освіти вважається логічним елементом вищого рівня викладання і наукових досліджень та невід'ємною частиною професійного зростання здобувачів. В основі оцінки якості освіти лежить контроль зовнішнього аудитора, що є архетипом оцінки якості з точки зору підзвітності [139, с. 45]. Сьогодні існує низка інноваційних процедур у сфері контролю якості освіти в результаті чого університети перейшли до концепції саморегуляції. Концепція системної оцінки якості освіти в основному реалізується в європейських країнах, а модель суспільно-владних

відносин надання освітніх послуг в системі вищої освіти трансформувалася на більш ринково регульовану.

У сучасній науковій літературі значна увага приділяється аналізу різних підходів до оцінки якості освіти, можна виділити показники оцінки якості освіти за кордоном, показники якості в рамках системи освіти, показники якості освіти суб'єктивного характеру з урахуванням думки споживачів, даних соціально-педагогічного моніторингу, показники рівності в доступі до освіти для різних соціальних верств населення і студентів [14; 103; 139;]. Підвищення якості освіти буде мати головну роль, було наголошено на важливості міжнародного співробітництва з точки зору підвищення якості організації навчального процесу у закладах освіти. Сьогодні актуалізуються мобільність студентів і викладачів, транснаціональний характер розвитку навчально-виховного процесу, формування дистанційної освіти.

Міжнародний досвід підвищення якості освіти має велике значення для державної системи освіти, вирішення проблем освіти повинні ставити завдання для підвищення якості освіти та передбачати, що державна гуманітарна політика в галузі освіти повинна гарантувати та слідкувати за необхідними умовами для повноцінної якісної освіти, враховувати інтереси та здібності особистості, забезпечувати досягнення конкурентоспроможного рівня для всіх рівнів освіти [86; 256; 265; 275]. Тільки всебічний, системний і цілісний характер таких реформ з урахуванням накопиченого міжнародного досвіду може привести до відчутних досягнень в підвищенні якості освіти і досягненні конкурентоспроможних стандартів якості, як в нашому, так і в світовому освітньому просторі на сучасному етапі.

Концепція трансформації оцінювання якості освіти окреслює основні цілі, а саме доступність, ефективність, підвищення якості освіти необхідно для підготовки кваліфікованого робітника відповідного рівня і профілю, компетентного, відповідального, що вільно володіє професією і орієнтованого в суміжних сферах діяльності, здатного до ефективної роботи

за фахом на рівні світових стандартів, готового до професійного постійного зростання. Тому, в різних країнах існує значна кількість підходів до розуміння та впровадження механізмів забезпечення якості освіти.

Практично всі країни зустрічаються з ідентичними проблемами при розробці систем і принципів забезпечення якості освіти. Відзначимо основні виклики, що стоять перед національними системами забезпечення якості такі як розробка стратегії забезпечення якості, спрямованої як на підзвітність, так і на поліпшення, необхідність побудови діалогу та довіри між зацікавленими сторонами, зацікавленими у якості освіти, необхідність підвищення економічної ефективності системи забезпечення якості освіти, необхідність усунення наслідків зростаючої інтернаціоналізації забезпечення якості, максимізація впливу процесів забезпечення якості освіти.

Зокрема, система закладів освіти в Німеччині є класичною триступеневою структурою, що складається з початкової, середньої та вищої школи [269]. На всіх рівнях цієї структури представлені як державні, так і приватні освітні установи, хоча кількість останніх незначна. У Німеччині встановлено загальні стандартні правила вступу до вищих навчальних закладів. Свого роду допуском до навчання в університеті є диплом *Abitur*, який видається за результатами навчання у гімназії або у загальній школі за програмою гімназії. Для отримання цього диплому випускникам шкіл необхідно скласти іспити з чотирьох основних предметів, відповідність освітньому стандарту, зафіксованому дипломом *Abitur*, зазвичай дозволяє вступити до університету без іспитів.

Кілька років тому деякі престижні університети зробили виняток із цього правила: при вступі на низку факультетів особливо на медичний абітурієнту все ж таки необхідно скласти вступні іспити та взяти участь у конкурсі. Головним принципом державної політики в системі вищої освіти в Німеччині є «академічна свобода» – система, що дозволяє будь-якому студенту самостійно визначати перелік дисциплін, що вивчаються, які увійдуть до його диплома. Система вищої освіти також має на увазі

поєднання навчального процесу з науковими дослідженнями, ці особливості визначають графік навчального процесу в університетах [269, с. 15-17].

Державний диплом, що видається університетами та прирівняними до них вищими навчальними закладами Німеччини, дає право працювати за професіями, які потребують вищої освіти. Цей ступінь можуть отримати лише ті студенти, які мали викладацьку практику та склали попередні кваліфікаційні іспити. Німеччина є високорозвиненою індустріальною державою і не може обійтися без висококваліфікованих спеціалістів. Уряд Німеччини зацікавлений у якісній підготовці професійних кадрів широкого профілю в різних наукових галузях і щорічно виділяє великі суми на розвиток системи німецької освіти.

Як протилежність державної політики у німецькій системі можна розглянути французьку систему управління, вона є високо централізованою, незважаючи на те, що було підписано низку адміністративних договорів терміном на чотири роки, згідно з якими держава передала вузам частину автономії у вирішенні фінансових питань [72, с. 134-135]. Ще одним учасником системи є так звані міжвиробничі навчальні центри. Їхня функція така сама, що у підприємств, навчання практичним навичкам. Найчастіше такі центри приймають себе навчання у тому разі, якщо підприємство має дуже вузько спрямовану спеціалізацію і може забезпечити учня відповідним робочим місцем, а окремі етапи навчання можуть проходити і на інших підприємствах.

У Франції дотепер існує досить жорстка централізована система управління освітою взагалі та професійною освітою, зокрема, що визначає пріоритетний інтерес до Франції для дослідження проблем організації та управління професійною освітою. За останні два століття, на думку фахівців, у Франції склалася одна з найпередовіших освітніх систем, в якій професійна освіта та навчання традиційно вважаються засобом соціального просування громадян і тому розглядаються як важливий чинник особистісного розвитку [72, с. 133]. В даний час у Франції професійне навчання є одним з факторів

зростання продуктивності праці та економічного розвитку.

У зв'язку з цим інвестиції у цю сферу мають пріоритетний характер та підтримуються з боку держави. У Франції всі питання освітньої політики, за винятком оцінки якості освіти, знаходяться у віданні Міністерства народної освіти, наукових досліджень і технологій. Позитивним моментом у системі державного контролю за якістю освіти Франції є широка гласність результатів перевірки та оцінки діяльності університетів, що дає можливість не тільки державі, а й суспільству в цілому судити про академічний рівень закладів освіти.

Зміст стандартів у Великій Британії за всіма професіями дуже відрізняється один від одного, але в той же час у них містяться деякі інваріантні складові, які входять до всіх стандартів і формують основні комунікативні, навчальні та професійні навички. У Великобританії запроваджено повномасштабні модульні курси для здобуття сертифікатів професійної освіти, у Великій Британії поряд з державною сертифікацією професійної освіти є і приватна система [40, с. 15-16].

Сертифікати, видані приватними освітніми організаціями незалежно від їхнього авторитету, не становлять особливої цінності державного сектору через відсутність державних методів контролю рідко перебувають у прямому зв'язку із зайнятістю у державному секторі. За такою системою, як правило, готуються кадри для певного підприємства чи окремих секторів економіки. Вища академічна освіта представлена університетами, її надають так звані вищі інститути, що реалізують освітні програми університетського рівня в області з архітектури, музики, економіки, соціології, інженерії.

Здобути продовжену освіту в Данії можна в університетських центрах, що реалізують одно-, дворічні курси базової підготовки та педвузівської орієнтації аналогічно підготовчим курсам та підготовчим відділенням. Відкрита освіта є освітою для дорослих, працюючих людей, які потребують зміни чи підвищення кваліфікації, вона є лише платною [284]. Зазначене полягає у вивченні окремих спеціалізованих дисциплін, для забезпечення

цивілізованого рівня прогресу та встановлення економічної та політичної незалежності в кожній країні необхідно мати налагоджену освітню державну політику у системі вищого професійного освіти.

У державній політиці у системі вищої освіти Іспанії робиться особливий акцент на професійній спрямованості навчання, предмети, що мають безпосереднє відношення до майбутньої спеціальності, вивчаються вже з 1 курсу. Тому навчальна програма в іспанських закладах освіти вважається однією з найбільш якісних та багатогранних у цілій Європі, кожен заклад вищої освіти в Іспанії є автономним та має можливість змінювати програми навчання. Заклади вищої освіти розробляють свої власні навчальні плани, де крім профільюючих дисциплін містяться обов'язкові та необов'язкові предмети та предмети на вибір студента [267].

Традиційно іспанські університети визнаються сильними у викладанні класичних дисциплін: історії, філософії, географії, латині, фізики та, звичайно ж, іспанської філології. Останнім часом сильними та популярними серед абітурієнтів вважаються такі напрямки, як інформаційні технології, бізнес та адміністрування, реклама, біомеханіка. Поза конкуренцією до сьогодні є вивчення мистецтва, архітектури, дизайну та графіки, університети Іспанії є одними із найстаріших та найвідоміших закладів вищої освіти світу.

Австрія, Бельгія, Данія, Фінляндія видають Європейський додаток до диплому, що є фактом зближення європейських систем вищої професійної освіти. У Норвегії Болонська система запроваджується з вересня 2003 року та діє до сьогодні. У європейських вузах активізувалося застосування технологій само обстеження діяльності, проте воно донедавна не мало такого системного характеру, як у вузах Австралії та США [72; 114; 265; 269; 293]. Після підписання Берлінського комюніке Європейська організація забезпечення якості розробила стандарти та керівні принципи для перевірки якості у європейському вищу освіту, які в тому числі належать і до внутрішньо вузівських систем забезпечення якості.

У Китаї існує 4 шаблі управління системою вищої професійної освіти,

центр, провінція автономний район, місто центрального підпорядкування, місто або район та повіт. Головними органами влади у сфері державної політики у системі вищої освіти є Державна Рада, Міністерство освіти Китайської народної республіки. У Китаї відмовилися від жорсткої централізації, що виявляється у залишенні Держрадами під своїм прямим управлінням лише частини ключових вишів [293]. Функції з управління іншими закладами вищої освіти передані на рівень провінцій, автономних районів та муніципальних утворень.

Система централізованої організації навчального процесу в закладах вищої освіти замінюється підприємницькою системою управління ним з такими характеристиками як розширення участі зовнішніх районів, на центральному рівні прийняття інституційних рішень, більший акцент на розробці та впровадженні інституційних стратегій, більший інтерес до методів управління. розвивається в корпоративному світі. У деяких європейських країнах, наприклад, у Фінляндії, був сформований тільки один національний орган з вузькими функціями контролю якості в системі вищої освіти, сформувалися установи з різними наглядовими обов'язками в сфері освіти, що свідчило про значну диференціацію методів і засобів забезпечення якості освітнього процесу [103, с. 139-140].

Сьогодні проблема підвищення якості освіти в усьому світі залишається головним інституційним та політичним питанням. Тому виникає необхідність вивчення різних підходів до визначення даної категорії, процес, за допомогою якого держава оцінює та контролює якість закладу освіти в цілому, або конкретної освітньої програми. Показники можливих змінних, необхідних для оцінки якості навчального закладу, так звані показники ефективності. Ці показники можуть бути якісними або кількісними і включати наступний набір даних, працевлаштування випускників, дослідницькі гранти і контракти, кількість статей або досліджень, опублікованих співробітниками студентами, співвідношення інституційних доходів і витрат, а сучасна система забезпечення якості освіти у світі має

різні наслідки та характеристики.

Національні агентства, крім проведення перевірок якості, зобов'язані надавати допомогу установам у виконанні їх функцій. При цьому існують неписані «правила» для більшої прозорості якості послуг, що надаються, які знижують потребу в інтенсивному зовнішньому контролі [78, с. 165]. Перемогти цей негатив можливо завдяки тенденції до правильного визнання акредитації серед різних країн, які прагнуть більшої прозорості таких процедур, які набирають обертів у міжнародній теорії та практиці для підвищення якості організації навчального процесу.

Сьогодні конкуренція у сфері додаткової професійної освіти є досить масштабною у зв'язку з тим, що насичене інформаційно-освітнє середовище та нові технології підготовки слухачів стають доступними для педагогів, і в них є реальний вибір якісної та необхідної їм освітньої послуги. Як наслідок, набирає обертів система неформальної освіти, яка має свої особливі переваги по відношенню до формальної освіти, запропонованому відповідними освітніми організаціями. Порівняльний аналіз як метод дослідження дозволить виділити блок найбільш поширених та ефективних методів та способів додаткової освіти педагогів у контексті міжнародного досвіду.

Як країни для порівняння були обрані Фінляндія, США та Японія як одні з лідерів з якості системи освіти у світі. Фінляндія є лідером за якістю та рівню шкільної освіти у світі за оцінками Організації економічного співробітництва та розвитку та Міжнародної програми контролю за освітою [282]. Система підготовки, відбору та подальшого розвитку вчителів є ключовою причиною такої ефективності, перш ніж стати шкільним учителем кожен кандидат має відповідати високим вимогам вступних іспитів до педагогічного вузу, скласти випускний іспит та успішно пройти випробувальний термін, за результатами якого адміністрація школи може відмовити стажисту у працевлаштуванні.

Представлений досвід роботи, який є своєрідним стартовим майданчиком для подальшого введення інновацій, дозволяє оперативно

реагувати на нові виклики системі загальної та додаткової професійної освіти. Сучасний контекст розуміння сутності безперервної освіти дозволяє виділити наступні його основні функції, а саме: професійну, соціальну, особистісну. Професійна функція забезпечує розвиток у дорослої людини необхідних професійних компетенцій та кваліфікацій, а також формування дорослою людиною нових професійних можливостей, збільшення його трудової динаміки.

Соціальна функція допомагає доповнити та збагатити процес взаємодії громадянина з суспільством, економічною сферою, державою загалом внаслідок ознайомлення з мовою, культурою, новими видами діяльності, загальнолюдськими цінностями, сучасними технологіями соціальної взаємодії, у тому числі інформаційними, формуючи грамотність дорослої людини у різних сферах. Особистісна функція забезпечує задоволення індивідуальних пізнавальних потреб дорослої людини, інтересів, захоплень як правило, супроводжує повсякденне життя.

У Фінляндії реалізується доктрина безперервної освіти, законодавчо встановлено обов'язок участі вчителя у додаткових освітніх заходах сукупною тривалістю не менше трьох днів на рік. Безперервне професійне розвиток заснований на активній участі профспілок у організації освітніх заходів для учителів. Педагогічні університети орієнтовані на взаємодію зі школами та реалізують різноманітні формати заходів додаткової освіти вчителів. Така тісна інтеграція сприяє поступового та органічного переходу від одного освітнього ступеня до іншого. Рівень оплати праці вчителів у Фінляндії дуже високий, що дає їм можливість брати участь у платних програмах професійного розвитку [278].

Просування кар'єрними сходами залежить від додаткової освітньої активності педагога, для цього потрібна дія цілої сукупності факторів: самоосвіта, успіхи учнів, досвід роботи, новаторство у розробці та впровадженні педагогічних технологій. Додаткова освіта фінських вчителів не формалізована, що частково пояснюється відсутністю на державному рівні

жорстких освітніх стандартів та єдиного національного тестування. Кожен учитель і школа відповідно до власних потреб і напрацювань вибирає методичні матеріали та формує програму навчання, відмінною особливістю педагогічної діяльності у Фінляндії є її дослідницький характер [103, с. 131].

Часто педагоги співпрацюють з педагогічними університетами та ведуть довгостроковий моніторинг ефективності реалізованої ними освітньої програми на основі контролю успішності. Багато університетів мають спеціальні навчальні центри підвищення кваліфікації вчителів без відриву від роботи, активно використовуючи і дистанційні форми освіти, у тому числі з урахуванням можливостей Інтернет вебінари, телеконференції. Центри в більшою мірою орієнтовані на допомогу в організації дослідницької роботи педагога, тоді як короткострокові курси при школах та муніципалітетах дають тільки теоретико-методичні та нормативні знання, необхідні для системного професійного розвитку [103].

Таким чином, система додаткової освіти педагога у Фінляндії заснована на жорсткому конкурентному відборі кадрів на престижному та соціально значній професії шкільного педагога, який проходять лише справжні професіонали з високою потребою у саморозвитку та самоосвіті та творчим підходом до роботи в умовах відносно м'яких вимог національних стандартів до формалізації навчання.

Традиційна організація додаткової освіти вчителів у США передбачала комплекс університетських тренінгів або освітніх програм спеціальних агентств професійного розвитку. Сьогодні спостерігається тенденція наближення додаткової освіти до практики педагогічної діяльності, у зв'язку з чим популярними стали програми обміну досвідом між педагогічними колективами шкіл [103, с. 137-138]. Найбільш активними в організації системи додаткової освіти шкільних педагогів з використанням можливостей мережі шкіл є штати Колорадо, Міссурі, Нью-Джерсі та Вермонт.

У них розвинена система стандартів професійного розвитку, яка передбачає додаткові вимоги до самоосвіти та участі педагогів у додатковому

навчанні. Так, у Колорадо педагоги для отримання ліцензії мають підтвердити участь у програмах та заходах професійного розвитку. Для підтримки самоосвіти вчителів шляхом участі в комерційних тренінгах та курсах організована система грантів, що видаються спільно штатом та муніципалітетом на конкурсній основі. Оскільки для вчителів державних шкіл ліцензування є обов'язковим, школи штатів організують міжшкільні освітні курси, а також освітні проекти з проблемних напрямків шкільної педагогіки інклюзивна освіта.

Важливу роль у системі неформальної додаткової освіти відіграє наставництво, кожен молодий учитель на початку кар'єри працює під спостереженням досвідченіших колег-методистів. Вимоги до додаткової освіти педагогів у США визначаються вимогами до постійного підтвердження кваліфікації при одержанні ліцензії на викладання у школі. Багато штатів приділяють активну увагу розвитку можливостей професійного розвитку для вчителів, розвиваючи на мережевій основі навчальні центри, реалізуючи програми грантової підтримки [4, с. 126].

Випускники педагогічних коледжів та вузів Японії протягом року проходять стажування у навчальних центрах префектури, що супроводжується семінарами, лекціями, спостереженням за проведенням уроків у школі. Додаткова освіта надалі заснована на моделі циклічного породження знань, створеної японськими вченими. Її сутність полягає у поступовому переході особистості від прихованих неформалізованих до формалізованим професійним знанням, поступовому акумулюванню знань вчителя в капіталі знань освітньої інституції. Стимулювання додаткової освіти засновано на природному прагненні педагога до самоосвіти, що підтримується ззовні з використанням різних форм матеріального стимулювання педагогічної праці [238, с. 87-88].

Необхідність додаткової освіти диктується і вимогами національної системи сертифікації педагогів, яка зумовлює необхідність регулярного підвищення професійної компетенції. Ключове значення в організації

системи додаткової освіти вчителів грає школа, яка на основі потреб вчителів визначає напрями та форми організації програм професійного розвитку. Таким чином, професійний розвиток педагогів у Японії стимулюється як необхідністю отримання сертифіката та підвищення його рівня, а також матеріальними методами із використанням додаткового преміювання.

У зв'язку з цим, сучасною місією додаткової професійної освіти має стати створення умов, що забезпечують розвиток у педагогів мотивів професійного зростання в умовах сучасного інформаційно-освітнього середовища, необхідності швидкого та ефективного освоєння інноваційних технологій життєдіяльності, у тому числі професійної, та надання їм такої можливості. Якщо програми підвищення кваліфікації повинні стати, з одного боку, багатоаспектними, з іншого боку, – адресними, то актуалізується необхідність вибудовування реальної мережевої взаємодії організацій, що реалізують додаткові професійні програми.

На основі аналізу зарубіжного досвіду додаткової освіти вчителів можна зробити висновок про існування різних підходів у світовій практиці до розвитку їхньої професійної компетенції. Це проявляється не лише у джерелах ініціативи з організації професійного розвитку педагогів шкіл обов'язкові вимоги держави, стандарти освітньої установи, власна ініціатива педагога. Підвищення кваліфікації вчителів здійснюється на базі різних інститутів – спеціальних регіональних та муніципальних центрів, комерційних центрів розвитку, університетів тощо, при цьому максимально поширеною формою підвищення кваліфікації педагогів залишається їх професійний розвиток на базі шкіл.

Переваги такого підходу очевидні і полягають в акценті на об'єктивні потреби педагогів при організації учнів курсів, практичній орієнтації професійного розвитку, можливість обговорити проблемні аспекти з колегами та очевидні зручності організації, в тому числі щодо низьку вартість та можливість поєднання навчання та професійної діяльності. Так, у США на регулярній основі організована робота методичних об'єднань, що

проводяться семінари вчителів, де здійснюється знайомство з новими нормативними вимогами, освітніми програмами, педагогічними методиками та посібниками, у тому числі й із залученням зовнішніх спеціалістів [103].

Професійний розвиток сприяє проведенню відкритих уроків, їх обговорення та аналіз, педагогічні тренінги та семінари. У США до організації додаткової освіти педагогів можуть залучатися громадські організації. Варіативні форми професійного розвитку розвиваються в Японії, в якій школи самостійно визначають потреби в підвищенні кваліфікації педагогів та запрошують фахівців для організації навчальних курсів. У Фінляндії розвинена система грантів для талановитих вчителів для продовження навчання у найбільших вишах країни та інших країн Європи, участі у міжнародних програмах підготовки освітян.

Серед тенденцій розвитку додаткової освіти педагогів слід відзначити посилення ролі громадських та професійних спільнот, варіативність форм організації додаткової освіти, наявність індивідуальних освітніх маршрутів та багатоканальне фінансування професійного розвитку. Разом з тим можна виділити суттєві відмінності. Так у Фінляндії вчителі поєднують педагогічну діяльність з додатковою освітньою підготовкою. Існує різниця і у формалізації на національному рівні вимог до періодичності освітньої підготовки та мінімального обсягу годин, необхідних професійний розвиток. Відповідальність за проходження вчителем курсів з підвищення кваліфікації у різних країнах визначається виходячи із пріоритетів системи освіти.

Актуальність розвитку професійної майстерності педагога визначається впливом різних факторів глобалізації, модернізації економіки та освіти, зміни парадигми виховання. Особлива увага у цьому процесі приділяється розвитку компетентності педагога в викладання відповідно до вимог державних освітніх стандартів загальної та спеціальної освіти.

Водночас ми вважаємо за необхідне приділяти увагу розвитку професійної майстерності педагога. Результатами міжнародних досліджень що включали в себе результати міжнародного опитування ОЕСР з

викладання та навчання від учителів сьогодні все частіше чекають виконання додаткових завдань, таких як сприяння розвитку соціальних та емоційних навичок студентів, реагування на індивідуальні відмінності студентів, та спільна робота з іншими викладачами та студентами для забезпечення цілісного розвитку .

В цілях безперервного професійного розвитку педагогів у нашій країні склалася система підвищення кваліфікація, що характеризується як формальну освіту. Разом з тим, поряд з цією системою розвивається неформальне освіта, яка, з появ сучасних інформаційних засобів комунікації отримало новий імпульс і надає нові можливості розвитку педагогів.

Проблема визначення сутнісних характеристик формального та неформального освіти є предметом дослідження багатьох вчених які зазначають, що відмінність двох форм освіти проявляється за трьома основними показниками, зміст, способи організації процесу навчання та форми контролю, оцінки результату, на основі яких автором були сформульовано відповідні поняття.

Запропонований підхід до аналізу дозволив нам виділити такі три особливості формального та неформальної освіти. Зміст, при формальній освіті стандартизовано, орієнтовано на вимоги професійних об'єднань чи державних структур, що забезпечує освоєння студентам системи знань, компетенцій, гарантовано відповідають сучасним кваліфікаційним вимогам. При неформальній освіті зміст є індивідуалізований, орієнтований на потреби особистості, запити соціальних, професійних, демографічних груп населення, забезпечує освоєння студентами дефіцитних чи затребуваних ним самим компетенцій.

Способи організації процесу навчання при формальній освіті відбувається «Зверху вниз», форми та методи систематизовані та впорядковані, заняття ведуться професійними викладачами. При неформальній освіті організація процесу відбувається навпаки «Знизу вгору», форми та методи визначаються суб'єктом або можуть бути узгоджені з

студентами, заняття можуть вести не лише професійні педагоги.

Форми контролю, оцінки результатів навчання при формальній освіті відбувається в таких межах як зовнішній проміжний та підсумковий контроль із видачею документа державного встановленого зразка. При неформальній освіті форми контролю самоатестаційні, самооцінка студента з можливістю отримання документа про освіту, у тому числі встановленого зразка.

Дослідження діяльності установ додаткової професійного освіти демонструє, що вони, як і раніше, орієнтовані виключно на формальне освіту, проте, у своїй попит на неформальну освіту для дорослих зростає у зв'язку з об'єктивними факторами такими як технологічний прогрес та необхідність постійного оновлення компетенцій персоналу, та суб'єктивними факторами.

Враховуючи цю тенденцію, інститути розвитку освіти та підвищення кваліфікації розробляють та впроваджують різні моделі інтеграції формального та неформального освіти. Розуміючи значимість використання потенціалу даних форм освіти у розвитку професійної майстерності педагога, була здійснена дослідно-експериментальна робота з оволодіння педагогами методами кінопедагогіки в умовах формального та неформальної освіти.

Варто зазначити, що фестиваль освітнього кіно формувався як особливе культурно-освітнє простір на перетині всіх сфер формального, неформального та інформального освіти дітей та молоді, батьківської громадськості та педагогічної спільноти. Актуальність даного проекту будується на тому, що в реаліях сучасного життя людини кіно давно вже набуло статусу універсального і унікального засобу комунікації, і багато дослідження з вивчення виховного потенціалу кіно доводять його особливий інтегративний характер впливу світогляд та ціннісні орієнтації людини.

Особливої ролі набуває освоєння педагогами знань та умінь грамотно використовувати форми та методи кінопедагогіки в вихованні дітей та молоді, встановлення особливого формату проблемно-ціннісного спілкування між учнями та всіма, хто зацікавлений у тому освіті. Це буде

сприяти розвитку професійного майстерності педагога.

Дослідники, які вивчають вплив формальної та неформальної освіти на розвиток професійної майстерності педагога, як правило, відзначають необхідність поєднання даних форм, але при цьому, висловлюють різні точки зору на пріоритетність тих чи інших форм освіти.

Ми вважаємо, що потрібно цю проблему розглядати не лише в аспекті ефективності форм формальної чи неформальної освіти, а також в аспекті впливу внутрішніх чи зовнішніх факторів на професійний розвиток педагога. На професійний розвиток педагога та на розвиток його особистісно-професійної позиції впливають особисті зусилля, та лише у другу чергу зовнішні фактори, такі як зусилля адміністрації, педагогічного колективу освітньої організації.

У цьому контексті заходи що відбуваються з метою удосконалення професійних навичок реалізує практику організації комунікативних майданчиків для індивідуального та колективного роздуму учасників різної глядацької аудиторії на основі обговорення ціннісно-сміслового змісту.

У своєму дослідженні ми спиралися на концепти поняття кінопедагогіка, яка розглядається як галузь науки про закономірностях, формах та методах виховання людини екранними мистецтвами. Аналіз досліджень показав, що кінопедагогіка розглядається у наступних аспекти її спрямованості:

- розвиток у студентів та педагогів критичного мислення з урахуванням аналізу кіно;
- творчий характер у процесі організації інтерактивної спільної діяльності студентів та педагогів зі створення кіно або зануренню в атмосферу технології кіновиробництва;
- реалізацію соціокультурного потенціалу взаємодії людини та екранної творчості.

У процесі експериментальної роботи розвиток професійної майстерності педагогів у галузі кінопедагогіки здійснювалося нами з

урахуванням наступних підстав, поєднання форм формальної та неформальної освіти, багатоаспектність та комплексність у побудові змісту програм підвищення кваліфікації та самоосвіти, цілеспрямована робота на розвиток мотивів професійного зростання та прояви активної суб'єктної позиції педагога.

Єдність теорії та практики з акцентуванням на освоєння професійних умінь та навичок організації проблемно ціннісного спілкування з учасниками освітніх відносин. Системність та етапність освіти в паритеті колективних та індивідуальних форм взаємодії. Базовими напрямками розробки змісту програми розвитку компетенцій педагогів в умовах формального та неформальної освіти стали: вдосконалення знань, умінь у галузі основ теорії та практики кінознавства, знайомство із психологічними основами сприйняття людини та зокрема юного глядача кіномистецтва та розвиток дослідницьких умінь з метою вивчення кінопереваг та смаків студентів, рівня розвитку культури кіноперегляду та обговорення, та їх медіаосвіти.

Також важливими є освоєння практики застосування форм та методів кінопедагогіки при організації проблемно-ціннісного спілкування з студентами різних вікових категорій та іншими учасниками освітніх відносин, набуття досвіду експертної діяльності та організації суспільно-професійної експертизи за участю студенства, батьківської та професійної громадськості в галузі відбору та аналізу дитячого, молодіжного та сімейного кіновиробництва. Розширення уявлень педагогів про сучасному кіно та специфіці його використання в урочній та позаурочній діяльності та позашкільної освіти.

Основу формальної освіти склали модульні курси підвищення кваліфікації у створенні простору для позитивного діалогу молоді, сім'ї та професійних співтовариств та виховний потенціал в організації проблемно ціннісного спілкування студентів, педагогів та батьків, що реалізуються в традиційних формах, як інтерактивні лекції, семінари, практикуми та майстер-класи.

Основним завданням було не лише освоїти основні аспекти змісту програми курсів, але й створити спільнота, що має високий рівень суб'єктної позиції, спрямованої на професійного саморозвитку та реалізацію. Кожному учаснику, включеному до цієї систему роботи з оволодіння педагогами методами кінопедагогіки в умовах формальної та неформальної освіти, були запропоновані різні ролі та їх зони відповідальності, які треба було вибрати.

Так як успіх проекту, залежав від розвитку всієї команди – спільноти організаторів та партнерів було збудовано систему форм неформальної освіти, яка значно розширювала практику взаємодії та освоєння сучасних знань та умінь. Дослідження охопило значну кількість педагогів, які мали різний віковий склад та стаж роботи в області освіти.

Воно було спрямоване на дієвість напрямків та форм формальної та неформальної освіти на розвиток професійної майстерності педагогів. Одне з опитувань учасників дослідження показало, що актуальність змісту та технологій реалізації кінопедагогічного проекту надало вплив на розвиток їх особистісно-професійної позиції педагога.

Оскільки в основі включеності були не зовнішні мотиви, а особисті мотиви професійного зростання, то варіативність та поєднання форм формального та неформальної освіти забезпечували їх вплив на розвиток професіоналізму як педагога вихователя.

Результати дослідження довели результативність та ефективність таких форматів неформальної освіти, як, зустрічі у форматі колективного та індивідуального переглядів фільмів та матеріалів освітньо-виховного характеру. Кожен педагог виступав як експерт, здійснюючи експертну оцінку матеріалів з критеріям що містили в собі якість, інформаційність, проблемно ціннісний зміст. Групи педагогів із розробки алгоритмів модерації проведення зустріч з різними глядацькими аудиторіями в яких акцент був зроблений на студентах педагогічних вищих навчальних закладі, батьківської громадськості, професійним педагогічною спільнотою фахівцями, що займаються вихованням та соціалізацією дітей та молоді. Зустрічі-презентації

команд модераторів для демонстрації методів педагогіки на основі перегляду та обговорення відеоматеріалу у малих групах різної глядацькою аудиторією.

Проведена експериментальна робота з розвитку професійної майстерності педагогів засобами відеопедагогіки підтвердило припущення про важливість взаємодії формальної та неформальної освіти. Цінність поєднання формальної та неформальної освіти педагогів що полягала в побудові відкритого варіативного простору індивідуального розвитку педагогів у підтримуваній насиченій творчому та мотиваційному середовищі з залученням фахівців із різних сфер діяльності: психологів, організаторів онлайн курсів, журналістів та зацікавлених осіб.

Ефективність підходів до додаткової освіти педагогів у розглянутих країнах можна визначити на основі даних дослідження з питань викладання та навчання педагогів, одним з напрямків дослідження є вивчення специфіки підготовки та професійного розвитку педагогів в різних країнах [50, с. 87]. Для досліджуваних країн можна виділити такі загальні риси в організації додаткової освіти педагогів: спільні зусилля держави та професійної спільноти; високі вимоги до професійних навичок та професійного розвитку; переважання гнучких форм підготовки; збереження ролі професійних закладів освіти поруч із системою підвищення кваліфікації.

Незважаючи на різноманітність та специфіку повноважень освітніх інституцій, комплекс реалізованих ними цілей та завдань традиційно системно включає забезпечення, або покращення якості освітньої діяльності в економічному, соціальному та культурному контексті, надання підтримки закладам освіти з покращення якості викладання та навчання, поширення наявного досвіду та обмін інформацією з проблем якості освіти. У той час як багато національних систем намагаються створити адекватні процедури забезпечення якості освіти, інші навчальні заклади просто набувають фіктивну акредитацію, що обумовлює комерціалізацію забезпечення якості та акредитації закладів освіти.

Державна гуманітарна політика кожної окремо взятої країни є

унікальною, оскільки будується на основі національних традицій та особливостей, але це не виключає можливості інтеграційних процесів у сфері освіти. На основі багатовікової традиції, історії, культурі престижних зарубіжних і вітчизняних закладів освіти з урахуванням недоліків і переваг кожної моделі, сьогодні проектується сучасні інноваційні та наукоємні технології в освітній системі університетів. Водночас, позасистемні внутрішньо університетські реформи та інновації малоефективні, а часто і просто шкідливі з точки зору загальної ефективності системи освіти.

4.3. Механізми реалізації гуманітарної політики безперервного навчання у контексті інтеграції України до європейського освітнього простору

Гуманітарні проекти, які підтримують розвиток систем освіти та навчання в державах-членах ЄС на всіх етапах освіти та навчання, відповідно до ідеї в Європейському Союзі пропагують безперервне навчання. Зазначена позиція впливає з розуміння необхідності безперервного навчання у мінливому світі, а Рада ЄС визнала, що освіта та навчання мають першочергове значення для економічних і соціальних змін [267; 275; 345]. Створення більшої кількості кращих робочих місць залежить від того, щоб усі громадяни набули ключових компетенцій та підвищили свої навички. Навчання протягом усього життя підтримує творчість та інновації і дає можливість повноцінної участі в економічному та суспільному житті.

Політика Європейського Союзу щодо пропаганди навчання протягом усього життя узгоджується з необхідністю збереження мультикультурності ЄС, які є важливим елементом спільної ідентичності. Повноваження Європейського Союзу визначають цілі, рамки та напрями освітньої політики, формують свою національну політику в галузі освіти та вживають відповідних заходів. Європейський Союз сприяє розвитку якісної освіти заохочуючи співробітництво та у разі необхідності, підтримуючи та

доповнюючи діяльність стосовно організації систем освіти, а також їх культурного та мовного розмаїття.

Європейський Союз сприяє створенню систем освіти та навчання протягом усього життя, які краще реагують на зміни та більш відкриті для зовнішнього світу. Необхідні адаптаційні заходи включають розробку системи кваліфікацій на основі результатів навчання, пов'язаних з Європейською системою кваліфікацій, створення більш гнучких освітніх шляхів для ефективнішого переходу до інших секторів освіти. Різні системи освіти, підготовки та навчання, створюють більшу відкритість для неформального навчання та підвищують прозорість і визнання результатів здобуття освіти [249, с. 4].

Сьогодні необхідні зусилля для сприяння навчанню дорослих, покращити якість систем орієнтування та зробити навчання більш привабливим, в тому числі шляхом розробки нових форм навчання та використання нових методів викладання та навчання. Європейський Союз прагне забезпечити, щоб усі громадяни, незалежно від їхнього особистого чи соціально-економічного походження, мали можливість набути, оновлювати та розвивати протягом усього життя професійні навички та ключові компетенції, які підвищують їх придатність до працевлаштування [249, с. 5].

Період пізньої зрілості є часом багатьох змін, які вимагають адаптації людей похилого віку до нових умов життя, для багатьох пенсіонерів цей період сприймається як час втрати наявних можливостей. Проте, слід пам'ятати, що похилий вік уособлює період подальшого розвитку та продовження попередніх етапів життя, і перш за все час завдань для державної гуманітарної політики щодо системи неперервної освіти. У цей період життя активність, незалежно від її форми, є одним із факторів, що сприяють адаптації людей похилого віку до нових умов.

Університети третього віку – це заклади, які, активізуючи людей похилого віку, допомагають їм адаптуватися до змін, що відбуваються в сучасному світі, вони розвивають різні форми своєї діяльності донині [334].

Передбачається, що університети третього віку стануть можливістю для самореалізації людей старшого віку, а також послаблять революційні настрої молоді, знайомлячи старше покоління з навчальними інституціями. Університети третього віку є також геронтологічними установами, їхня мета покращити умови життя літніх людей, а й допомогти їм у розвитку [63, с. 68].

Участь у заняттях університету третього віку відіграє важливу роль у житті слухачів, вона активізує їх не лише інтелектуально, а й фізично та в соціальному аспекті. Нині серед літніх людей зростає інтерес до освіти протягом усього життя та увага до того, щоб залишатися активними в пізньому зрілому віці. Така ситуація є викликом для таких інституцій, як університет третього віку, особливо в епоху швидкого розвитку сучасного суспільства. Іншим важливим фактором функціонування університету третього віку є той факт, що серед літніх людей доступ до сучасних засобів комунікації з кожним роком стає все більш поширеним.

Безсумнівно, незабаром стане неминучим, що сучасні технології, такі як електронне навчання чи онлайн-журнали, отримають широке використання у навчанні старших осіб. Цей тип освіти може виявитися особливо привабливим для окремих людей, які з різних причин не можуть брати участь у заняттях у вказану дату. Використання нових технологій у навчанні людей похилого віку дасть їм можливість брати активну участь в отриманні нової інформації в різних галузях знань. Це дозволяє людям похилого віку зберігати бажання до життя, незважаючи на виникаючі проблеми та обмеження, пов'язані з віком.

Університети третього віку сприяють підтримці активності літніх людей, а також позитивно впливають на якість життя людей, які беруть участь у заняттях. Ці інституції, як у минулому, так і сьогодні, є однією з найпопулярніших форм активізації старших людей, проте з часом і університет третього віку, через доступність нових технологій, доведеться адаптувати свої навчальні плани і форми навчання до нових можливостей [63, с. 72]. Використання сучасних технологій дозволяє налагоджувати

співпрацю між різними університетами третього віку, що діють у різних країнах.

У зв'язку зі зростанням доступності нових технологій онлайн-формату занять університету третього віку є цікавим напрямком розвитку діяльності цих закладів у майбутньому. Ефективна комунікація може стати формою урізноманітнення освітніх програм, шансом для слухачів вивчити іноземну мову, а також можливістю зав'язати цікаві знайомства та познайомитися з іншими культурами. Університети третього віку належать до системи постійної освіти, вони мають зміцнювати здоров'я, стимулювати розумову та фізичну активність та творче самовираження.

Система освіти в Європейському Союзі відображає багатство мов, культур і систем, які невіддільні від ідентичності її країн і регіонів, а освітні системи розвивалися протягом багатьох років у специфічних соціальних і культурних умовах відповідних країн. Важливою є мобільність людей у процесі навчання протягом усього життя, включаючи відвідування, стажування, працевлаштування та обмін для учасників формальної та неформальної освіти дорослих, включаючи навчання та розвиток кар'єри персоналу, багатосторонні проекти, що покращують системи освіти дорослих через розвиток та передачу інновацій і передового досвіду з освіти дорослих.

Діяльність ЄС в освітній сфері спрямована на розвиток європейського виміру освіти, заохочення мобільності студентів та викладачів шляхом академічного визнання дипломів і часу навчання та сприяння розвитку обміну молоддю і підтримку розвитку дистанційної освіти. Гуманітарні програми включають стратегічне співробітництво та інновації у сфері навчання протягом усього життя, сприяння вивченню мови, розробка інноваційного контенту, послуг, методологій і практик навчання на основі ІТ для навчання протягом усього життя та розповсюдження і використання результатів заходів, що підтримуються в рамках програми та попередніх пов'язаних програм, а також обмін передовою практикою [246, с. 11-12].

Старіння населення зацікавило багатьох дослідників цією важливою

проблемою, оскільки гідна старість є важливою для якості життя. Тому важлива роль у підготовці людей до старості відводиться університетам третього віку, основною метою яких є стимулювання людей похилого віку до активної діяльності. На даний час дуже стрімкий прогрес цивілізації викликає необхідність виховувати особистість протягом усього життя. Місією університетів третього віку є проведення досліджень старості та старіння з метою оптимізації життя людей похилого віку, а також сприяти їх всебічному розвитку, зазначені заклади підтримують інтелектуальну, фізичну та творчу мобілізацію старших осіб.

Громдяни, які беруть участь у цьому процесі, легше пристосовуються до змін, навіть у літньому віці, вони більш м'яко проходять процес становлення старшого, завдяки освіті пенсіонери набувають та оновлюють знання протягом життя. Потреба та бажання продовжувати освіту дорослих безпосередньо залежить від рівня освіти, це стосується і людей похилого віку. Багаторічна діяльність університетів третього віку змінила імідж літньої людини, показала їм можливість навчання, інтелектуальної діяльності, художньої та фізичної діяльності, слухачі університету третього віку виявилися здоровішими за своїх однолітків, активнішими та позитивнішими щодо свого життя та майбутнього [63, с. 70].

Виявляється, літні люди готові змінити свої погляди, поповнити свої знання, шукати нові інтереси, слухачі університету третього віку цінують особистий контакт, пропагування ідеї навчання протягом усього життя супроводжується допомогою, виділеною на ці цілі з бюджету ЄС. У країнах ЄС існують різні заклади освіти, правила прийому відрізняються, навчання починається і закінчується в різний час, а кваліфікації, звання та оцінки, що присвоюються, відображають різноманітність навчальних програм, систем освіти та підготовки. Іншим важливим аспектом освітньої політики ЄС є сприяння мобільності студентів, викладачів та інструкторів, яку слід поступово розширювати [280].

Мобільність визначається як важливий елемент навчання протягом

усього життя та важливий засіб підвищення шансів громадян на ринку праці та їхньої адаптації. На додаток до таких програм, як Програма «Навчання протягом усього життя» та Програма «Молодь у дії», які пропонують переважно підтримку мобільності та співробітництва між людьми з різних країн, Європейська Комісія також пропонує підтримку в рамках програми «Культура», яка фінансує в тому числі переклади літературних творів з однієї європейської мови на інші європейські мови [272, с. 196-197]. Довгострокова мета гуманітарної політики Європейського Союзу в освітній сфері повинна полягати у підвищенні ефективності управління освітніми та навчальними закладами та мультикультурності у гуманітарній політиці.

Навчання літніх людей передбачає неформальну освіту як частину життя, включаючи соціальні зустрічі, які дають знання та формують спосіб мислення про світ шляхом обміну інформацією. Зокрема, Е. Трафіалек широко досліджує моделі університету третього віку, дослідник генезису університету третього віку пов'язує відповідні зміни з діяльністю Міжнародного геронтологічного товариства, Європейського об'єднання із соціальних питань, Міжнародного центру соціальної геронтології. Формалізовані моделі освіти відходять у минуле, з'являється самоосвіта, що охоплює всю структуровану навчальну діяльність, яка не відповідає визначенню традиційної освіти [328, с. 23-25].

Отже, іншу типологію моделі університету третього віку представляє канадський професор Дж. Дескот, вона заснована на фінансуванні університетів, а у Франції, Чехії та Китаї їх фінансує Міністерство освіти. У цій типології немає університетів третього віку, які фінансуються за рахунок особистих внесків. Це той випадок, коли університети третього віку є факультетами закладу, а слухачі платять за відвідування певних занять, дані кафедри працюють добре і часто є одними з найкращих університетів, як це було в університеті Ліона і Сорбонні [334, с. 168-171].

Європейський Союз вважає важливим завданням підвищення якості, ефективності освіти і навчання, найважливішими завданнями є забезпечення

універсального набуття ключових компетенцій на всіх рівнях освіти та підготовки, які дозволять Європі зберегти міцні позиції у світі. При цьому необхідно забезпечити високу якість викладання, відповідну освіту вчителів та безперервний професійний розвиток викладачів, а також підвищення привабливості професії педагога [347, с. 299]. Освітня політика також має підтримувати продовження навчання та розвиток активної громадянської позиції та міжкультурного діалогу.

Системи освіти і навчання повинні гарантувати, що особи з особливими потребами та мігранти, можуть повноцінно брати участь у процесі навчання. Важливо через систему освіти заохочувати міжкультурні компетенції, демократичні цінності та повагу до основних прав і навколишнього середовища, а також боротися з усіма формами дискримінації. Європейський Союз визнає, що творчість не лише сприяє самореалізації, а й є основним джерелом інновацій, які вважаються однією з головних рушійних сил соціально-економічного розвитку. Креативність та інновації є ключовими для розвитку підприємств і конкурентоспроможності Європи на світових ринках [303, с. 264].

Першим завданням є сприяти набуттю всіма громадянами пересічних ключових компетенцій, таких як цифрові компетенції, навчання, ініціатива, підприємливість і культурна обізнаність. Партнерство між діловим світом та різними секторами освіти, навчання та дослідження на різних рівнях може допомогти краще зосередитися на навичках і компетенціях, необхідних на ринку праці, а також сприяти інноваціям і підприємництву в усіх формах навчання. Слід заохочувати ширші навчальні спільноти із залученням представників громадянського суспільства та інших зацікавлених сторін, щоб створити атмосферу, сприятливу для творчості, кращого узгодження професійних і соціальних потреб та особистого задоволення.

Більшість країн Європейського Союзу досягли прогресу у визначенні єдиних стратегій, проте багатьом країнам досі не вистачає інноваційного партнерства в навчанні та стабільного фінансування високоякісної,

ефективної освіти і навчання. Тому, важливо прискорити реформи, сприяти передовому досвіду в освіті та партнерських відносинах між університетами та бізнес-спільнотою, а також забезпечити, щоб усі сектори освіти та навчання відігравали свою повну роль у просуванні творчості та інновацій. Окремі ключові компетенції вважаються однаково важливими, а їх обсяги перекриваються та певною мірою пов'язані, а основні аспекти в одній сфері підтримують компетентність в іншій.

Навчальна мобільність, або транснаціональна мобільність для набуття нових навичок, є одним із основних способів підвищення рівня працевлаштування в майбутньому та сприяння особистому розвитку. Освітня мобільність підвищує цінність людського капіталу, оскільки студенти не лише отримують знання, а й вивчають мови та розвивають міжкультурні компетенції. Мобільність навчання відіграла важливу роль у поступовому відкритті систем та установ освіти та навчання, роблячи їх більш європейськими та міжнародними, а також підвищуючи їх доступність та ефективність [246; 286]. Вона також може підвищити конкурентоспроможність Європи, допомагаючи будувати суспільство, що ґрунтується на знаннях.

Певна уніфікація систем освіти в ЄС відбувається постійно, без неї неможливо було б реалізувати мобільність учнів, студентів чи докторантів. Мобільність може бути реалізована лише в тому випадку, якщо одна держава ЄС вважає освіту своїх громадян в іншій країні еквівалентною освіті її громадян [293, с. 768]. Це стосується як формального, так і неформального навчання, болонський процес сприяє покращенню визнання освіти на рівні вищої освіти. Головною метою створення Європейського простору вищої освіти є сприяння європейському співробітництву в підвищенні рівня якості вищої освіти, а також виміру вищої освіти у сферах інтегрованих навчальних програм, підготовки та досліджень.

Необхідно зробити трудову мобільність більш привабливою, особливо в європейському вимірі шляхом покращення визнання результатів навчання

як частину мобільності, підвищення прозорості кваліфікацій, соціальних партнерів та інших зацікавлених сторін [Додаток 13]. Важливо сприяти мобільності громадян між країнами та сприяти їхньому навчанню протягом усього життя. Важливим аспектом освітньої політики Європейського Союзу є сприяння вивченню мов, Європейська комісія приділяє велику увагу просуванню ідеї багатомовності на території Європейського Союзу [148, с. 49]. Реалізація програми «Навчання протягом усього життя» на рівні ЄС здійснюється Виконавчим агентством з питань освіти, аудіовізуальних засобів та культури.

У реалізації освітніх програм агентство також співпрацює з Генеральним директором з питань інформаційного суспільства та медіа. Національним агенціям доручено частину компетенції, пов'язаної з впровадженням Програми навчання протягом усього життя, вони відповідають за виконання заходів на національному рівні. Науково-технічна діяльність сприяє реалізації спільної політики у сфері професійного навчання, зокрема підтримує обмін інформацією та досвідом між державами-членами та партнерами, які беруть участь у розвитку систем професійної освіти та навчання.

Основними завданнями є оцінка прогресу в реалізації реформ у сфері професійно-технічної освіти та їх зв'язку із соціально-економічним розвитком, надання суттєвої підтримки у запровадженні реформ системи професійної освіти та навчання [161]. Важливим також є розвиток міжнародних мереж, національних та місцевих закладів для сприяння діалогу щодо модернізації систем професійної освіти і навчання. Для держав-членів ЄС, які створюють свою національну освітню політику відповідно до напрямів, визначених Європейським Союзом, порівняльні дані про країни-члени та країни-кандидати також можуть бути важливими.

Реалізація освітніх програм має сприяти розвитку суспільства, заснованого на знаннях, що характеризується сталим економічним розвитком, більшою кількістю та кращими робочими місцями та більшою

соціальною згуртованістю [141]. Програма «Навчання протягом усього життя» пропонує фінансову підтримку для реалізації партнерською групою, що складається із закладів освіти різних країн, участь викладачів у курсах підвищення кваліфікації, мобільність студентів та підготовка майбутніх викладачів до роботи.

Окрім цього, програма задовольняє потреби викладання та навчання осіб, які отримують професійну підготовку та освіту на університетському рівні, незалежно від тривалості курсу чи їхньої кваліфікації, а також потреб установ та організацій, що надають освіту і навчання в цій сфері [349]. Зазначене сприяє мобільності всередині та за межами ЄС, неформальній освіті та міжкультурному діалогу, а також інтеграції всіх молодих людей, незалежно від їхньої освіти, соціального та культурного середовища. Фінансування за програмою можна отримати, зокрема, для здійснення закордонного стажування, ведення мережі співпраці молодих людей з різних країн, або участі у волонтерській роботі в іншій країні.

Підтримується діяльність, спрямована на збільшення та покращення інвестицій у людський капітал та зміцнення інституційної спроможності та ефективності державного управління та державних послуг на національному, регіональному та місцевому рівнях, а також, за необхідності, соціальних партнерів та неурядових організацій. Джерелом фінансування для підтримки розвитку освіти в міжнародному вимірі є програми транскордонного співробітництва, що впроваджуються в рамках Європейського територіального співробітництва, а метою транскордонного співробітництва є розвиток спільних місцевих та регіональних ініціатив [333].

Перший університет третього віку був заснований у Франції, в Тулузі в 1973 році, його створив професор міжнародного права та соціології П'єр Веллас. П'єр Веллас спілкувався з людьми похилого віку, під час перебування в Марокко та Алжирі він також спостерігав і розмовляв з людьми похилого віку, а також вирізнявся трьома поглядами: прагненням до інновацій, вірністю і наполегливістю. У нього було бажання створювати нові

установи, проводити нові дослідження та реалізовувати нові проекти, Веллас помітив необхідність створення закладу, який давав би можливість активізації та безперервній освіті людей у пізньому зрілому віці.

Значення мав і той факт, що обов'язок надавати освіту протягом усього життя був покладений на університети французьким Законом про вищу освіту 1968 р. [72]. П'єр Веллас, після вивчення геронтології та права, заснував першу експериментальну літню школу для пенсіонерів у Тулузі в 1972 році. Оскільки ця школа була дуже популярна серед літніх жителів міста, у 1973 році він створив перший університет третього віку. Даний заклад був доступний кожній людині пенсійного віку, вступних іспитів і кваліфікації не було, все, що вам потрібно було зробити, це заповнити анкету та сплатити мінімальний вступний внесок. Велика популярність університету третього віку в Тулузі надихнула на створення цього типу закладу в інших регіонах Франції, дана модель прижилася в більш ніж 60 французьких закладах.

До 1979 року в класах університету третього віку брали участь понад 2000 слухачів. Усі французькі університети третього віку на початку та наприкінці 1970-х належали до університетів, використовували їхню інфраструктуру та роботу викладачів. Навчальна програма була адаптована до потреб людей похилого віку та охоплювала питання соціально-медичних проблем старших людей. Перший університет третього віку був розроблений для активізації та навчання людей, які не змогли отримати знання в молодості, проте головною метою університету третього віку було покращення якості життя людей похилого віку [5]. Не менш важливою метою була можливість розширення знань про процеси старіння, а також проведення досліджень у галузі геронтології.

У 1975 році була створена Міжнародна асоціація університетів третього віку (AIUTA), через рік асоціація розпочала свою роботу. Основним завданням асоціації, як на початку її існування, так і зараз, є міжнародна співпраця та обмін інформацією між університетами третього віку по всьому

світу. У 1975 р. вже існували університети третього віку в Бельгії, Швейцарії, Польщі та Італії, інші заклади такого типу були створені й в інших країнах, а не тільки в Європі [300, с. 123-125]. Зараз університети третього віку працюють на всіх континентах, їхня діяльність набула світового успіху, зокрема перший університет третього віку в Китаї був заснований в 1983 році у провінції Шандун, статистика свідчить, що в Китаї на кінець 1999 р. було вже 16 676 таких закладів [293].

В Австралії перший університет третього віку був створений в 1984 році в Мельбурні, навчальна система цього університету третього віку була заснована на британській моделі. Протягом наступних 10 років після створення першого університету третього віку в Мельбурні кількість цих закладів в Австралії зросла до 108 незалежних груп [293]. Створення та розвиток університету третього віку, безсумнівно, сприяло поширенню знань про проблеми старості у світі, що в свою чергу призвело до створення багатьох інших організацій, метою яких є покращення якості життя людей похилого віку. Нині у світі має перевагу французька модель, пов'язана з академічним центром, та британська, що діє в рамках взаємодопомоги.

Французька модель була прийнята в таких країнах, як: Бельгія, Швейцарія, Польща, Італія та Іспанія. Університет третього віку, що працює на основі цієї моделі, базується на тісній співпраці з традиційним університетом, вони ведуть як викладацьку, так і науково-дослідницьку діяльність, а викладачами є переважно академічні викладачі. Діяльність більшості закладів фінансується за рахунок особистих внесків, субсидій місцевої влади, пожертвувань приватних спонсорів, а також коштів, отриманих від державних університетів, значною мірою учасниками занять є люди пенсійного віку, але зазвичай вік 60 років не потрібен.

Британська модель університету третього віку, яка також називається Cambridge, була створена в 1981 році, її представив Пітер Ласлетт, якого часто називають батьком британської моделі [126]. Вона передбачає, що старість – це не демографічна, а соціальна категорія, британська модель

спирається на самодопомогу слухачів і зазвичай не пов'язана з традиційними навчальними закладами [Додаток 6]. Ця модель базується на припущенні, що «ті, хто навчається, повинні також вчити, а ті, хто навчає, також повинні вчитися». Тому, у британській моделі немає відмінності між викладачем і слухачем, а члени університету третього віку вільні у виборі предметів і методів навчання.

Автономність у даному аспекті має великий вплив на планування навчальних програм, які адаптовані до очікувань людей похилого віку, тому особи, які є економічно неактивними і вже не мають сімейних обов'язків, мають можливість навчатися в університетах третього віку. Британський тренд університету третього віку поширився в основному на Великобританію, Австралію, Ірландію та Нову Зеландію [260, с. 39, 42]. Через різноманітність систем освіти та умов розвитку суспільств в окремих країнах змінювалася модель та сфера діяльності університетів третього віку.

Північноамериканська модель зони французької мови є поєднанням англосаксонської та французької моделей, університетську формулу занять доповнює значна участь студентів при виборі тем викладання. Південноамериканська модель характеризується зв'язками з університетом, однак студенти університету – це не лише люди старшого віку, а й також соціально відсторонені люди. Китайська модель робить акцент на традиційному мистецтві, ремеслах і формуванні фізичної гармонії літніх людей, в її основі лежить вчення, згідно з яким правильна освіта має бути не тільки корисною для окремої людини, але й іти на користь суспільства в цілому, під якістю життя уособлюється детермінанта задоволеності, перспектива успішної старості у сприйнятті людей похилого віку [293].

Якість життя в психологічних визначеннях, часто визначається задоволеністю індивіда оптимальною якістю власного життя. Задоволеність може бути загальною оцінкою рефлексії життя, здоров'я чи стосунків з іншими людьми, а якість життя відображає емоційне та когнітивне ставлення до конкретних сфер життя [275, с. 95]. Безумовно, геронтологічні кола

вплинули на розвиток університету третього віку, але крім класичної моделі, завжди існують різні проміжні типи. Тому, на додаток до класичної моделі, установа, що працює в університеті, котра займається дослідженнями, навчанням та ініціюванням творчої діяльності, стали з'являтися проміжні моделі, в яких домінувала одна галузь.

Певною мірою це виражалось такими назвами: університет вільного часу, університет часу в розпорядженні, університет кожного віку, академія старших, академія ветеранів, університет між поколіннями, а нещодавно університет четвертого віку, однак класична французька модель є актуальною і вважається базовою. В університетах третього віку викладають іноземні мови, мову жестів, комп'ютерні навички, а також каліграфію, живопис, танці, вирізання з паперу, гру на інструментах та основи природної медицини. Зокрема онлайн-університет працює в Австралії як університет третього віку для Австралії, але також відкритий для учасників з усього світу, інтернет дозволив Австралії запуснути курси рідної мови [293, с. 771].

Деякі університети третього віку спонсоруються різними закладами, у тому числі коледжами, безкоштовно надаючи приміщення. У багатьох університетах третього віку викладачі та організатори проводять заняття, послуги секретаря та все роблять безкоштовно. Волонтери прибирають кімнати, надсилають повідомлення, платити потрібно лише за телефони, світло та опалення. Деякі університети третього віку часто є асоціаціями, і участь у заняттях вимагає сплати членського внеску, китайські університети третього віку безкоштовні в сільській місцевості.

Учасники також сплачують членський внесок для федерації університетів третього віку у своїй країні та AIUTA – для Міжнародної асоціації університетів третього віку. У Квебеку, Канада, проходить семінар у вигляді розповіді про життя, знання старших в суспільстві, історія життя, це автобіографічний семінар, який спонукає вчитися на своєму житті, типовому для біографічної дидактики. Протягом багатьох років університет третього віку в Лодзі викладає есперанто та японську мову, поєднуючи зі

вступом до японської культури. Мовний курс не лише полегшує використання мови, але також має на меті зламати стереотипи [264, с. 28-29].

Оцінювання процесу навчання літніх людей, як правило, не відбувається в університетах третього віку, дані університети є відкритими навчальними закладами, крім плати, вони не вимагають жодних інших форм утримання. Свобода використання повна, виконувати ці добровільні зобов'язання не потрібно. Однак, є установи, які накладають на учасників конкретні зобов'язання, старші люди, якщо вони вирішать брати в них участь, повинні їм підкоритися. Одним з них є Відкритий університет в Англії. С. Кленнелл вивчав участь літніх людей у цьому університеті, хоча більшість 60-річних і 70-річних отримали низькі та середні оцінки, 12,4% закінчили цей складний і вимогливий університет з оцінкою [126].

Міжнародні дослідження організовуються в рамках проектів Grundwig, у ньому беруть участь університети третього віку з Німеччини, Іспанії, Польщі та Італії. Дослідження через Інтернет стало важливою тенденцією в роботі університету третього віку, у 1998 році в Німеччині був представлений цілий перелік тем дослідження, що здійснюються через Інтернет. Цей дослідницький потік проходить під патронатом Ульмського дослідницького центру, який співпрацює з міланським Eu-106 Articles - Seniors in the science community ropean network learning in Later Life, заснований у 1995 році [269, с.8-9].

Подібні заклади з'явилися на інших континентах на додаток до World університет третього віку в Австралії, у 1997 році був створений університет без кордонів у Бразилії, а подібний університет працює в Чилі. Навіть традиційна Італія розробила програму «Від пера до комп'ютера». За програмами Grundwig і Socrates організовується польський університет третього віку «Відкриті двері Європи», в якій беруть участь студенти центрів з Польщі, а також з Німеччини, Іспанії та Італії.

Одна з цілей реформ системи освіти є підвищення конкурентоспроможності вітчизняних закладів вищої освіти на світовому

ринку освітніх послуг. Досягнення цієї мети забезпечується внаслідок впровадження передових технологій, підвищення кваліфікації професорсько-викладацького складу та покращення інфраструктури закладів вищої освіти. Важливим є аналіз впливу механізмів державної політики у сфері освіти на підвищення конкурентоспроможності національних закладів у світовому освітньому просторі.

Державні програми у сфері освіти є потужним механізмом у реформуванні системи освіти в цілому, підвищенні рівня освіти громадян та конкурентоспроможності національних закладів вищої освіти у світовому освітньому просторі. У рамках реалізації державних програм у сфері освіти сформовано мережу провідних закладів вищої освіти, також зросла їх кількість, що визнані в рейтингах світових університетів [184]. Сьогодні першочерговим завданнями є розвиток науково-дослідного потенціалу, приведення рівня вищої освіти до світових стандартів, вдосконалення системи неформальної освіти та перепідготовки кадрів, розширення міжнародної діяльності. Акцентується увага на важливості збалансованої політики у сфері освіти для соціально-економічного розвитку держави.

Процес реформування освіти розвинених країн в останні роки йде активними темпами, тому серед інших цілей реформ вищої освіти уряд проголосив підвищення конкурентоспроможності вітчизняних закладів вищої освіти на національному та світовому освітніх ринках [227, с. 22]. Очевидно, що досягнення даної мети передбачає вирішення низки найважливіших завдань, серед яких впровадження кращих зарубіжних технологій адаптованих до національної специфіки, систематичне підвищення кваліфікації професорсько-викладацького складу, удосконалення інфраструктури закладів вищої освіти. Цих цілей неможливо досягти без правильно сформованої системи державної підтримки, яка є ключовим фактором становлення та затребуваності національних закладів у глобальному освітньому просторі.

Державна політика у сфері освіти є комплексом заходів у галузі

функціонування та розвитку системи освіти, Закон «Про вищу освіту» є основним документом у цій сфері, що відображає державну освітню політику, де під освітою розуміється єдиний цілеспрямований процес виховання та навчання, що є суспільно значимим благом і здійснюється в інтересах людини, сім'ї, суспільства та держави [156]. Освіта у цьому законі названа сукупністю знань, умінь, навичок, ціннісних установок, досвіду діяльності та компетенції певного обсягу та складності з метою інтелектуального, морального, творчого, фізичного та професійного розвитку молодшої людини, задоволення її освітніх потреб та інтересів.

Державна політика у сфері освіти ґрунтується на ключових принципах гуманістичної спрямованості, демократії та вільного розвитку особистості, виховання громадянськості, єдності культурного та освітнього простору, доступність освіти всім верствам населення. Професійна освіта формується з переліку затребуваних професій ринку праці шляхом приведення системи підготовки кадрів у відповідність до актуальних та перспективних потреб ринку [18, с. 77]. Створення умов для інтегрованого навчання осіб з обмеженими можливостями відбувається шляхом реалізації комплексу заходів, спрямованих на підвищення ефективності соціальної адаптації та інтеграції у суспільство осіб з обмеженими можливостями.

Кадрова політика стимулювання розвитку інноваційного потенціалу педагогічних працівників включає збільшення соціального статусу, вдосконалення механізмів оплати праці освітян. Витрати на вищу освіту є досить низькими в порівнянні з розвиненими та іншими країнами, що розвиваються, отож величина витрат на освіту повинна бути значною [109, с. 26]. При зростанні глобалізації та в сучасних соціальних, економічних, політичних, культурних умовах, що впливають на всі сфери життя суспільства збільшується значення конкурентоспроможності національної системи освіти на світовому глобальному ринку освіти. Ці обставини актуалізують необхідність трансформації системи освіти у всіх напрямках, а саме структурному, змістовному та функціональному.

На сучасний стан сфери освіти впливають різні економічні, соціальні, політичні, культурні та інші процеси, серед основних можна виділити перехід до економіки знань, демократизацію суспільства, інформатизацію всіх процесів, у тому числі освіти, соціальних та природних проблем, що стосуються всього світового співтовариства [108, с. 93]. Все це активізує гостру необхідність переформатування попередніх критеріїв освіти та створення нових, інноваційних освітніх систем, де важливими стануть безперервне навчання, формування відповідальності за майбутнє, гуманне ставлення один до одного.

Для того, щоб національній системі освіти в Україні залишитися конкурентоспроможною в світовому освітньому просторі очевидно необхідна ефективна політика в галузі освіти, що проводиться державою, політика, яка враховує загальні тенденції світового розвитку. Важлива збалансована, адекватна цілям і завданням політика держави у сфері освіти, яка враховує особливості та виклики в той чи інший період соціально-економічного розвитку.

Державна політика у галузі освіти уособлює діяльність держави щодо забезпечення функціонування та розвитку системи освіти, що переслідує мету розвитку. Державна політика у галузі освіти формується на основі стратегічних цілей розвитку держави як громадської цивілізації у XXI столітті. До стратегічних завдань, що визначають межам державної політики у галузі освіти належить завдання забезпечення освітнього потенціалу країни з урахуванням вимог її сталого розвитку у XXI столітті, забезпечення інтеграції національної системи освіти до загальноєвропейської [142, с. 88].

Відповіді на сучасні виклики пов'язані з постійним підйомом обов'язкового освітнього цензу населення та підвищенням якості вищої освіти, його доступності, масовості, безкоштовності. Аналіз цих тенденцій зміни ролі науки і освіти в соціально-економічному розвитку дозволив зробити висновок, що функція соціального інституту освіти в матеріальному та духовному відтворенні умов життя суспільства і людини є

основоположною. Освіта в цілому, як основний механізм відтворення науки, є основною умовою економічної конкурентоспроможності держави та її прогресивного соціального розвитку у XXI столітті.

Таким чином, державна освітня політика саме завдяки цьому висновку стає найважливішою основою соціально-гуманітарної політики держави. Одночасно з підвищенням престижу викладацької професії необхідно зберегти як платну, так і безкоштовну систему освіти, яка надає альтернативу підростаючому поколінню при виборі професії. Сьогодні система освіти повинна зазнати докорінних змін, які стосуються не лише структури її організації, методики та технології побудови освітніх процесів на всіх рівнях цієї системи, але повинна переосмислити цілі освіти, її стратегічні орієнтири, що дозволяють адекватно реагувати на виклики XXI століття. Освіта повинна мати смислове ядро духовно-етичного домінування, бути креативною та інноваційною, будуватися на науковій основі, бути адекватною культурному різноманіттю людства та своєї країни, задовольняти комплексні потреби етнокультурних, соціально-професійних та конфесійних груп.

Основою зовнішньої співпраці ЄС є підтримка розвитку європейської системи вищої освіти на основі співпраці з третіми країнами та розвиток вищої освіти в третіх країнах. Важливим є сприяння європейській вищій освіті шляхом підвищення привабливості Європи як місця навчання та центру передового досвіду на світовому рівні. У своїх програмах зовнішнього співробітництва Європейська комісія сприяє як двосторонньому співробітництву між університетами Європейського Союзу та інших промислово розвинених країн.

Університети третього віку стали закладами, які застосовують нові компетенції, технології навчання та крокування в ногу з сучасністю, безперервна освіта – це не тільки привілей, вона стала обов'язком, необхідністю. Організатори університету третього віку бачать в аудиторії силу, яка не може бути пасивною масою, було проаналізовано ставлення літніх людей до інформації, поданої у пресі, радіо та телебаченні. У структурі

університету третього віку повинні бути створені дискусійні клуби, кожен університет має мати речника, осіб, які ініціюють дискусії та контакти із ЗМІ.

Європейський Союз, хоча формально не проводить уніфіковану освітню політику та залишає велику свободу для держав-членів у цій сфері, визначає рамки та цілі, яких мають досягти та фінансово підтримує освітню діяльність у досягненні цих цілей. Усі документи, що видаються органами Європейського Союзу, і всі програми допомоги, які він запускає, є результатом консультацій з державами-членами, в яких ці країни висловлюються щодо своїх потреб і можливості досягнення передбачуваних цілей, а більш глибоке втручання органів Європейського Союзу в політику держав-членів не є необхідним.

Соціальна партнерська функція університету третього віку дуже важлива, хоча у слухачів часто не вистачає терпіння, вони поспішають, займають зручніші місця, водночас думають про друзів, передають їм привітання. Слухачі університетів формують органи самоврядування, старші люди включають студентство у свої життєві проекти, вони мріють про оволодіння іноземною мовою, що практикується під час прямого та непрямого контакту на заняттях. Університети третього віку повинні співпрацювати у створенні знання, у його розвитку, завдяки їм має розвиватися геронтологія, що стосується старості та процесів старіння.

Висновки до розділу 4

Сучасна розвинена соціальна держава займає лідируючі позиції у світовому рейтингу країн за всіма індикаторам, якщо вони характеризують якість розвитку людського потенціалу та якість життя громадян, вкладень у розвиток людського потенціалу країни, інвестиційні у сфери освіти, науки та охорони здоров'я. До структури новітньої державної гуманітарної політики входить багатофункціональна система індикаторів оцінки якості та ефективності публічного управління гуманітарною політикою, підвищення рівня соціокультурної стабільності країни, що має складний методологічний характер. Нами сформульовано базові засади державної гуманітарної політики, які мають дискусійний характер щодо трансформації соціокультурного розвитку країни.

Подальше їх удосконалення вимагатиме більш поглибленого науково-теоретичного обґрунтування креативних та скоординованих зусиль органів публічної влади в контексті реалізації державної гуманітарної політики з формування новітнього сучасного соціокультурного простору в Україні. Сьогодні необхідно створювати і підтримувати міжнародні мережі, які можуть служити платформою для обміну інформацією і методами ефективної роботи, поширення знань, підвищення усвідомлення міжнародних подій та проблем, а також підвищення професійної майстерності працівників органів академічної мобільності.

Дістало подальшого розвитку науково-прикладні положення поняття “безперервного навчання громадян”, що вирізняється системним характером, який виникає на основі інтегративного підходу органів публічної влади та закладів освіти державної та приватної форми власності для забезпечення реалізації державної соціально-гуманітарної політики щодо можливості надання освітніх послуг громадянам впродовж усього їхнього життя, що полягає у дотриманні ціннісних принципів освіченості в громадянському суспільстві на сучасному етапі.

Важливо зміцнювати співпрацю з органами забезпечення якості освіти з метою спрощення процесу визначення відповідності тій чи іншій кваліфікації базовим стандартам якості, а також здійснювати транскордонне співробітництво. Потрібно надавати студентській громадськості доступну інформацію щодо оцінки кваліфікацій, що присуджуються після закінчення транскордонної форми вищої освіти. З урахуванням зростання обсягу міжнародних ринків праці та підвищення рівня мобільності фахівців у різних професійних галузях перед майбутніми фахівцями, а також роботодавцями та професійними освітніми асоціаціями виникає безліч завдань.

На сучасному етапі існує необхідність розширення освітніх ініціатив транскордонної діяльності з метою спрощення процесів академічної мобільності шляхом підвищення можливості імплементації, прозорості та порівнянності систем. Освіта в цілому, як основний механізм відтворення науки, є основною умовою економічної конкурентоспроможності держави та її прогресивного соціального розвитку у XXI столітті. Таким чином, державна освітня політика саме завдяки цьому висновку стає найважливішою основою соціально-гуманітарної політики держави. Одночасно з підвищенням престижу викладацької професії необхідно зберегти як платну, так і безкоштовну систему освіти, яка надає альтернативу підростаючому поколінню при виборі професії.

Сьогодні система освіти повинна зазнати докорінних змін, які стосуються не лише структури її організації, методики та технології побудови освітніх процесів на всіх рівнях цієї системи, але повинна переосмислити цілі освіти, її стратегічні орієнтири, що дозволяють адекватно реагувати на виклики XXI століття. Освіта повинна мати смислове ядро духовно-етичного домінування, бути креативною та інноваційною, будуватися на науковій основі, бути адекватною культурному різноманіттю людства та своєї країни, задовольняти комплексні потреби етнокультурних, соціально-професійних та конфесійних груп.

РОЗДІЛ 5

УДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ГУМАНІТАРНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ У КОНТЕКСТІ СИСТЕМНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ В ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ОСВІТНІЙ ПРОСТІР

5.1. Ефективність реалізації державної гуманітарної політики з надання освітніх послуг в сучасному контексті дотримання прав людини

Поняття освітньої політики неминуче передбачає доступ до безкоштовних освітніх послуг, що передбачено європейськими нормативними актами боротьби з дискримінацією у сфері освіти. Доступ до освіти може включати введення системи *numerus clausus* для підтримки контролю над кількістю учнів та студентів, можливість придбання підручників, покриття витрат для технічного обслуговування. Як наслідок, школи, університети та інші навчальні заклади планують покриття витрат на реалізацію освітніх програм, витрат на відрядження, пов'язаних із навчанням за кордоном, або витрат на проживання.

У юриспруденції ЄС вже широко обговорювалося тлумачення поняття освіти та доступу до неї, а принцип рівного ставлення щодо умов доступу до професійної підготовки застосовується до усього, що перешкоджає реалізації цього права. Становище громадянина ЄС, який проживає на законних підставах в іншій державі-члені підпадає під сферу застосування законодавства ЄС, включаючи, зокрема, заборону дискримінації за ознакою громадянства [90; 288]. Право доступу до освіти охоплює, серед іншого, горизонтальне фінансування навчання, тобто надається всім особам відповідно до критеріїв, пов'язаних із доходом чи професійним становищем студентів чи їхніх батьків.

Міжнародна стандартна класифікація визнає освітою процеси, за допомогою яких суспільства свідомо передають інформацію, знання, які вони збирають, розуміння, ставлення, цінності, навички, компетенції та поведінку

між поколіннями, включаючи спілкування, спрямоване на навчання. Зазвичай, навчання відбувається в школі чи у вищому навчальному закладі, хоча в контексті освіти в першу чергу береться до уваги молодь, а тому, слід підкреслити, що освіта стосується всіх вікових груп. Право на освіту означає, що кожен має право на безкоштовну освіту, принаймні на базовому рівні.

Концепція прав людини базується на позиціях, що кожна влада обмежена, а кожен громадянин повинен мати сферу автономії та може вимагати від держави захисту його прав. Права людини є певними свободами, засобами захисту та переваги, дотримання яких є правами, відповідно до прийнятих сьогодні свобод, що всі люди повинні бути здатні вимагати дотримання їх від суспільства, в якому вони живуть [272, с. 190]. У цьому аспекті основний акцент зроблений на моральному праві вимагати від держави відповідного освітнього рівня.

Освіта є синонімом здобуття знань, це одне з прав, яке, безсумнівно, є невід'ємним правом на сучасному етапі розвитку європейських суспільств. І так само, як і з гідністю, ніхто не надає і не наділяє права людини, і ніхто не може бути позбавлений цих прав. Добровільна відмова від базової освіти не змінить того факту, що відсутність базової освіти є неприйнятними і є порушенням прав громадян. Безкоштовне навчання повинно бути принаймні на базовому рівні: початкова освіта є обов'язковою, професійно-технічна освіта широко доступна, а вища освіта має бути доступна всім на рівних засадах.

Здобуття освіти нині є однією з ключових гуманітарних проблем, які перебувають у центрі уваги міжнародних організацій та багатьох держав. Підставою для цього є процес трансформації сучасного індустріального суспільства на глобальне, що засноване на інформації триває вже багато років. Трансформаційний процес був започаткований технологічною революцією, яка призвела до нової якості життя та змінила ментальність людей. Зазначене стало стимулом впровадження міжнародними організаціями гасел «навчання без кордонів» і «навчання протягом усього

життя», а освіта в аспекті дотримання прав людини визнана міжнародною спільнотою як одне з ключових завдань сьогодення.

Європейський досвід щодо освіти у громадян не є самоціллю, це незамінний елемент у підготовці сучасних суспільств до спільного глобального співіснування, а нові виклики зробили здобуття освіти предметом подвійного імперативу. Освіта має масово та ефективно передавати дедалі більше знань та навичок, які розвиваються, а також адекватні пізнавальній цивілізації, оскільки вони є основою компетенцій завтрашнього дня. Концепція здобуття освіти полягає в тому, щоб озброїти громадянина знаннями та навичками, які дозволяють йому функціонувати у новій соціальній та гуманітарній сфері, з повагою до гідності людини та гідності інших [324, с. 2397].

Державна гуманітарна політика з освіченості громадян в аспекті дотримання прав людини є усвідомленням реалізації гуманітарного права безпечно функціонувати як у локальному, так і в глобальному суспільстві, на основі спільної поваги до різноманітності, підтримки в потребах та взаємної відповідальності один за одного. Підвищення обізнаності, розуміння та прийняття прав людини веде до розробки принципів, котрі містять дедалі ефективніші гарантії захисту прав людини на міжнародному, регіональному та національному рівнях. Свобода пересування людей, які шукають роботу, є одним із основних принципів функціонування внутрішнього ринку Європейського Союзу.

Можливість подавати заявки на вакансії, які пропонуються в усіх країнах ЄС, одночасно скасовуючи будь-яку дискримінацію за національністю між трудовими мігрантами та державою-членом щодо працевлаштування, винагороди та інші умови праці, мають на меті заохотити професійну мобільність. Однак, потенційною перешкодою для працевлаштування в іншій державі-члені може бути неможливість дітей відвідувати школу в іншій країні [338, с. 243]. Сьогодні необхідно забезпечити право на доступ до освіти дітям трудових мігрантів, цей доступ

має бути забезпечений на тих самих умовах, що й дітям громадян члена ЄС, за умови, що вони перебувають на території даної країни.

Зазначене веде до розвитку універсальної культури прав людини, в якій кожен громадянин усвідомлює свої права та обов'язки і сприяє розвитку особистості як відповідального члена плюралістичного та інтегрованого суспільства, в якому ефективна реалізація всіх прав людини здійснюється шляхом заохочення толерантності та рівності у повсякденному житті. В практичних цілях освіта у сфері прав людини була визначена майже всіма міжнародними організаціями. Освіта громадян в контексті дотримання прав людини є завданням для органів державної влади, спрямованих на забезпечення суспільства знаннями, які необхідні для виховання почуття відповідальності.

Здобуття освіти є системним і всебічним процесом, який охоплює всі аспекти особистого, професійного, культурного, соціального, політичного та громадянського життя. Освіченість щодо дотримання прав людини означає різноманітні форми навчання, поширення інформації, практики та заходи, котрі спрямовані на озброєння студентів знаннями, навичками, розумінням і формуванням їхнього ставлення та поведінки. Освітні програми та заходи в цьому контексті мають бути спрямовані на сприяння рівності в людській гідності в поєднанні з іншими програмами, такими як сприяння навчанню, участі та розширенню прав і можливостей громадян.

Органи державної влади на національному рівні, а також міжнародне співтовариство несуть відповідальність за те, щоб право на освіту реалізовувалося всіма без винятку. Хоча тлумачення права на освіту передбачає, що воно поширюється лише на початкову освіту, існує загальний консенсус, що із збільшенням доступу до початкової освіти має зростати можливість відвідування середніх шкіл. Можна зазначити, що кожен має право на освіту та доступ до професійно-технічної та неперервної освіти, право на професійну підготовку включено до назви про право на освіту. Обов'язок держави забезпечити ефективність реалізації права на освіту

виявляється у обов'язку особи отримати освіту.

Захист прав людини передбачає захист основних благ людської особистості, слід підкреслити, що права людини – це універсальні моральні закони базового характеру, застосовні до кожної особистості в її контактах з державою. Права людини підпадають під категорію моральних прав, однак вони в деяких аспектах відрізняються від інших подібних законів [57]. З іншого боку, права людини є універсальними, належать усім людям, у будь-яких ситуаціях і незалежно від соціального становища. Можливість вступу до всіх навчальних закладів і всіх видів освітньої діяльності за однакових умов відповідає доступу до в тому числі безкоштовних освітніх послуг.

Сьогодні здобуття освіти стає переважаючим чинником суспільного розвитку, котрий формується у світовому порядку і системі державного управління. У свою чергу, неурядові організації підкреслюють роль освіти в трансформації та соціальних змінах, вони більш критично ставляться до порушень прав людини та наголошують на ролі освіти, яка полягає в тому, щоб сприяти усуненню порушень прав людини. У цьому контексті освіта зосереджується на передачі знань про права людини та підтримці інтеграції цих цінностей у громадянське суспільство [208]. Зазначене стосується реалізації прав людини, зосередженого на дії, знань, через набуті навички, до дій для захисту цих прав. Сьогодні акцентується на ролі персонального досвіду особистості стосовно порушення її прав, що полегшує мобілізацію людей на щоденну активність.

Тому, здобуття освіти в контексті дотримання прав людини є невід'ємним елементом трансформації суспільства на кожному етапі людського життя вписаного в ідею глобального інформаційного соціуму. Державна гуманітарна політика з дотримання прав людини сприяє соціально-гуманітарним змінам, зміцнюючи позицію особистості в суспільстві, покращуючи її якість життя та підвищуючи її здатність брати участь у процесах прийняття рішень, що веде до покращення ефективності державної політики. Вона має бути зосереджені на проблемах, пов'язаних з проявами

насильства, расизму, ксенофобії, агресивного націоналізму та порушення прав людини через релігійну нетерпимість, розвиток тероризму та зростаючу глобальну соціально-економічну кризу.

Аналіз наукової літератури [197; 104, с. 94-95] свідчить, що у міжнародних документах, таких як Загальна декларація прав людини, Європейська конвенція про захист прав людини та Хартія основоположних прав Європейського Союзу, використовуються такі терміни, як: право на освіту англійською мовою, *droit à l'éducation* французькою або *Recht auf Bildung* німецькою мовою. Безперечно, зміст права на освіту, з одного боку, пов'язаний із широко зрозумілим правом на інформацію, з цього приводу може бути суперечливим об'єм зазначеного права, зокрема період, протягом якого особа може ним користуватися.

Відповідно до Цілей розвитку Тисячоліття, які Генеральна Асамблея ООН ухвалила як частину Проекту Тисячоліття у 2000 році (а згодом схвалила нові Цілі розвитку у вересні 2015 року), уряди, місцеві органи влади, неурядові організації та установи ООН зосереджені на тому, щоб усі незалежно від статі, етнічної чи релігійної приналежності, відвідували принаймні початкову школу та отримували якісну освіту. Права і свободи осіб, яким загрожують інші особи та установи за межами держави, охороняються суб'єктом права, до першого типу належать принципи, що впливають із сутності й духу права [70].

Зазначені принципи були взяті з ідеї про те, що правопорядок Європейського Союзу ґрунтується на верховенстві права, до цієї категорії належать принципи рівності та правової визначеності, у договорах такі правила зазвичай не згадуються і не визначаються чітко. Таким чином, можна зробити висновок, що принципи передують закону, екстраполюються Трибуналом з конституційних положень ЄС і використовуються ним для доповнення та уточнення положень, що містяться в договорах. Право на освіту, доступ до професійної підготовки, а також захист від дискримінації за ознакою расового чи етнічного походження є основними правами, які чітко

визнаються ЄС.

Сучасними дослідниками стверджується, що загальне визначення поняття «освіта з точки зору прав людини», поняття, яке використовується в більш широкому контексті, включає громадянське виховання та взаємоповагу й взаєморозуміння [71; 84; 90]. Тому здобуття освіти в контексті дотримання прав людини усвідомлюється як різні види навчання та інформації, спрямовані на формування спільної культури прав людини. Систематичне здобуття освіти не лише дає знання про ці права та механізми їх захисту, а й озброює громадян навичками, необхідними для цього в повсякденному житті.

Здобуття освіти у демократичному суспільстві зосереджується на практичних навичках і діяльності, щоб допомогти молоді та дорослим брати активну участь у демократичному житті, здійснювати права людини та виконувати свої обов'язки. Виховання взаємоповаги і розуміння підкреслює гідність і повагу до інших і сприяє покращенню відносин між людьми різних культурних традицій. У цьому контексті освіта має стати ефективним державним механізмом, який охоплює не лише процес навчання, а й професійну діяльність. Довгострокова освіта у сфері дотримання прав людини трансформується, що сприяє загальній повазі до прав та рівності, а також закріплює знання, вчить вмінню відстоювати свої та чужі права.

Європейська правова система створена, зокрема, Європейською конвенцією з прав людини, Конвенцією про права дитини, Міжнародним пактом про економічні, соціальні та культурні права зобов'язує держави визнати право кожного на освіту, вважається, що держави-члени визнають право кожного на освіту. Також проголошено, що навчання має бути спрямоване на повний розвиток особистості та почуття людської гідності, посилення поваги до прав людини та основних свобод [54, с. 186]. Це сприяє порозумінню, терпимості та дружбі між народами, расовими чи релігійними групами, підтримує миротворчу діяльність Організації Об'єднаних Націй.

Сьогодні існує реальний зв'язок між фінансуванням та освітою, для

забезпечення розвитку демократичних і толерантних суспільств всім особам, незалежно від їх расового або етнічного походження, конкретні дії у сфері дискримінації за расою або етнічним походженням повинні виходити за рамки оплачуваної та неприбуткової діяльності. Витрати, пов'язані з участю в дослідницькому проекті чи освітній програмі, слід розглядати як складову доступу до освіти, а отже, це підпадає під поняття освіти, оскільки наявність фінансових ресурсів, від яких залежить така участь може бути умовою для доступу до відповідного проекту або програми.

З цієї причини також слід вважати, що фінансові пільги у вигляді стипендій підпадають під поняття освіти у розумінні ст. 3 Директиви ЄС, оскільки існує прямий зв'язок між цими фінансовими вигодами та участю в дослідницькому проекті або конкретній освітній програмі, що охоплюється цим поняттям [290]. Це стосується, зокрема, тих випадків, коли фінансові вигоди пов'язані з участю потенційних кандидатів у дослідницькому проекті чи навчальній програмі мають на меті усунути деякі або всі потенційні фінансові перешкоди для такої участі та є відповідними для цієї мети.

Фінансування є важливим аспектом доступу до освіти, неможливість фінансування певної соціальної групи означає особливо для дуже дорогих освітніх програм виключення цієї соціальної групи з освіти. Високоякісна освіта є передумовою успішної інтеграції в суспільство, тому слід приділяти увагу рівному доступу до освіти. Вирішуючи, як тлумачити розвиток освіти, слід пам'ятати, що це питання знаходиться на перетині права на освіту та заборони будь-якої дискримінації. Якщо фінансування призначається обмеженій кількості студентів на основі критеріїв, пов'язаних з їхніми академічними досягненнями, слід визнати, що це фінансування входить в концепцію освіти.

З наведених міркувань випливає, що поняття освіти, слід тлумачити широко і охоплювати аспекти, пов'язані з доступом до освіти та фінансування через присудження стипендій. Соціальні права, або права на пільги характерні вимогою особи, яка стосується не самого механізму

реалізації прав, а конкретного матеріального змісту певних прав, така природа права на освіту. Соціальні права принципово відрізняються від інших прав, це пояснюється тим, що вони дають право громадянину вимагати від держави певні товари та послуги, які інші громадяни набувають самостійно власною роботою або шляхом ринкового обміну.

Проте суспільство не має правосуб'єктності й тому погашає свій «борг» перед особистістю через державу, тоді держава зобов'язана діяти через акти перерозподілу створеного національного доходу, що дозволило б реалізувати соціальні права. Таким чином, такі права є «правами держави», проте важливо, що претензії щодо таких пільг також спрямовані до держави. Варто пам'ятати, що тут найчастіше держава розуміється в дуже широкому сенсі, цей сенс охоплює всі органи державної влади, органи місцевого самоврядування, а також установи та осіб, які виконують роботи на замовлення. Різноманітні обмеження публічних повноважень щодо прав і свобод особи поширюються на керівництво та працівників недержавних шкіл, якщо вони виконують освітні зобов'язання, доручені державою.

Права громадян слід розглядати як суб'єктивні права, що впливають із природного права і якими користується кожен, разом із можливістю знати та захищати їх. Можливість витребування прав була посилена згідно з міжнародним правом завдяки прийняттю 3-го Факультативного протоколу до Конвенції про права громадян у 2011 році. Цей протокол посилює гарантію захисту прав громадян від порушень з боку держави, розширює до повноважень Комітету ООН з прав громадян включати механізм прийняття та розгляду індивідуальних та міждержавних повідомлень про порушення прав людини.

Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, тобто міжнародна угода, якою держави-учасниці зобов'язувалися поважати перераховані в ній основні права, також дозволяє подавати скаргу до Європейського суду з прав людини в Страсбурзі. Суд з прав людини є міжнародною установою, створеною для розгляду скарг осіб, які

звинувачують державу-учасницю в порушенні прав, що містяться в Європейській конвенції з прав людини або додаткових протоколах до неї. Додатковий протокол № 1 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод у ст. 2, присвяченій праву на освіту, зазначено, що ніхто не може бути позбавлений права на освіту.

У редагуванні статті було сформульовано право на освіту, покладаючи обов'язок визнавати це право на основі рівних можливостей. Середня освіта в її різних формах, включаючи технічну та професійно-технічну освіту, має бути загальнодоступною для всіх за допомогою всіх відповідних заходів, зокрема поступового запровадження безкоштовної освіти [Додаток 8]. Що стосується вищої освіти, то вона буде однаково доступною для всіх за критерієм здібності в результаті застосування відповідних заходів, зокрема поступового запровадження безкоштовної освіти [259, с. 63-69].

На даний момент неможливо не помітити, що поширення вищої освіти принаймні в деяких країнах Центральної Європи відбулося внаслідок іншого процесу, а саме розвитку платної освіти, насамперед у недержавних вищих навчальних закладах. Сьогодні відслідковується тенденція до скасування або обмеження соціальних прав, набутих вчителями, і обтяження їх набагато більшими викладацькими та організаційними обов'язками за нижчу винагороду [145]. Хартія основоположних прав Європейського Союзу та її ключ до предмета аналізу ст. 14, забезпечує право на освіту, ця стаття ґрунтується як на загальних конституційних традиціях держав-членів, так і на ст. 2 Додаткового протоколу до Європейської конвенції про захист прав людини.

Було визнано доцільним поширити цю статтю на доступ до професійно-технічної та безперервної освіти (пункт 15 Хартії Співтовариства про основні соціальні права працівників) та принцип безкоштовної обов'язкової освіти. Це не означає, що всі навчальні заклади, зокрема приватні, які надають освіту чи професійно-технічне та підвищення кваліфікації, мають бути безкоштовними. Стаття також не забороняє

оплачувати певні конкретні форми навчання, якщо держава вживає заходів щодо надання фінансової компенсації.

Права громадянина не є суто моральними вимогами, або лише цінностями чи ідеалами, які мають реалізовуватися в суспільному житті, це також не лише постулати, які члени суспільства можуть висловити державній владі, які державна влада не зобов'язана брати до уваги. Слід також наголосити, що країни-члени ЄС не є бенефіціарами основних прав, але зобов'язані це робити, держави зобов'язані поважати та захищати ці права не у своїх власних інтересах, а в інтересах юридичних осіб. Державна влада має повноваження забороняти поведінку, яка, на її думку, порушує стандарти, які вважаються суттєвими у світлі суспільної моралі або основних принципів функціонування, тобто діяльність, яка порушує те, що зазвичай називають громадським порядком.

Сучасне життя, яке пов'язане зі споживчою культурою благ цивілізації, вимагає від людини нових способів організації праці та професіоналізму, потребою в самореалізації. Воно пов'язане з новою концепцією життя, яке наповнене новими підходами до освітнього рівня, високими матеріальними та споживчими устремліннями. Суспільно-історичний та соціально-економічний розвиток повинен бути спрямований на зміну інтелектуальних, розумових та духовних можливостей особистості через систему організаційних заходів, що визначають та регламентують сучасні особливості дотримання прав людини.

Глобальний аспект стосується надання навчальними закладами освітніх послуг студентам, молоді, ЗМІ, роботодавцям та профспілкам, громадським рухам, політичним партіям, парламентарям, державним службовцям, національним та міжнародним неурядовим організаціям. Виключно знання прав, набуті шляхом навчання протягом усього життя, дає особам, чії права можуть бути порушені, а також посадовцям, службовцям та іншим потенційним порушникам, реальний шанс підвищити обізнаність. У національному вимірі кожна держава має прагнути до підвищення

ефективності освіти щодо розвитку громадянського ставлення, орієнтованого на взаєморозуміння та співпрацю між особами, групами та націями.

Реалізація заходів у межах державної гуманітарної політики, повинна зосередитися на освіті з дотримання прав людини у навчальних закладах та впровадженні елементів освіти у сфері прав людини до програм підготовки державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування всіх рівнів. Право на здобуття освіти стосовно дотримання прав людини та практики їх застосування потребує мобілізації всіх членів суспільства, місцевої влади, приватного сектору, а не лише діяльності органів державної влади. Сьогодні необхідна реалізація заходів для розширення та поглиблення сфери освіти у сфері дотримання прав людини на основі принципів універсальності, неподільності, взаємозалежності, неупередженості та об'єктивності, конструктивний діалог і співробітництво.

Обов'язок органів державної влади незалежно від політичної, економічної та культурної системи полягає у заохоченні прав людини та основних свобод, а також важливості національних і регіональних відмінностей. Повага до прав і основних свобод є одним із десяти керівних принципів, якими повинні керуватися держави у своїх взаємних відносинах [25, с. 54-55]. Здобуття освіти громадянами в контексті дотримання прав людини є основоположним гуманітарним завданням і тому важливо, щоб громадяни були освіченими щодо основних свобод і зобов'язань поважати права закріплені в національному законодавстві європейських держав.

Ефективні освітні послуги щодо дотримання прав людини сприяють боротьбі з нетерпимістю, упередженнями та ненавистю на основі релігії, раси, етнічної приналежності. З цією метою сьогодні держави підтримають свої компетентні органи, відповідальні за освітні програми, у розробці ефективних курсів з прав людини для студентів усіх рівнів, особливо студентів юридичних, адміністративних та соціальних наук, а також військових, поліцейських та державних службовців і посадових осіб місцевого самоврядування. Системні заходи, вжиті для сприяння галузі прав

людини в більш широкому сенсі, враховують досвід, програми та форми співпраці в рамках існуючих міжнародних, урядових та неурядових органів.

Зазначене чітко підкреслює важливість освіти з точки зору прав людини для побудови громадянського суспільства, що створює демократичну правову державу в забезпеченні повної поваги до прав людини та основних свобод, дотримання верховенства права, просування демократичних принципів та надання допомоги у розбудові, зміцненні та захисті демократичних інститутів, а також ініціювання дій за толерантність у суспільстві. Сьогодні переважна більшість розвинутих держав віддані цінностям плюралістичної та парламентської демократії, неподільності та універсальності прав людини, верховенства права та культурній спадщині, збагаченої різноманітністю [41, с. 183].

Актуальною є концепція, при якій ні в якому разі не можна руйнувати територіальні амбіції, відродження «здорового» націоналізму, консолідація сфер впливу, нетерпимість до тоталітарні ідеології. Діяльність у цій сфері має бути зосереджена насамперед на дослідженні пошуку рішень, зокрема за допомогою семінарів та підтримки дослідницьких програм. Здобуття освіти з дотримання прав людини та поваги до культурного різноманіття повинно відбуватися шляхом посилення анти упереджених програм стосовно запобігання нелюдському, що принижує, гідність поводженню. Важливою є роль інститутів демократії у підтримці суспільної стабільності, особливо в практиці дотримання соціально-правових стандартів, а тому освіта в цій галузі видається все ще необхідною.

Сприяння розвитку демократичної культури, ідеї громадянства, побудова суспільства, заснованого на знаннях і технологіях, вимагає збільшення зусиль в галузі освіти, метою якої має бути забезпечення доступу до освіти для всіх молодих людей, підвищення її якості та сприяння всебічному розумінню прав людини. Також, сьогодні акцентується на необхідності підвищення обізнаності громадськості про європейські норми та цінності, особливо через освітні проекти, що реалізуються в рамках

«Європейського року громадянської освіти» [246; 249]. Варто наголосити, що для посилення освітніх проектів Рада Європи активно сприяє співпраці у сфері освіти та обміну студентами на всіх рівнях, це розширює можливості доступу до підготовки педагогів у сфері громадянського виховання, прав людини, історії та міжкультурної освіти.

Зазначене сприяє відповідним навчальним програмам та міжкультурним обмінам на рівні закладів вищої освіти з метою поширення цінностей до нових поколінь. Наразі в системі освіти робиться акцент не на самій освіті, заснованій на теоретичному аналізі припущень правової демократичної держави та прав людини, а на формуванні індивідуальної та громадянської свідомості через активну участь у суспільному житті своєї держави. Не безпосередні знання, а повсякденна участь створюють громадянське суспільство, здатне відстоювати свою найважливішу цінність, а саме права людини.

Сьогодні важлива сумісність із процесом соціальної, економічної та політичної інтеграції, але на основі окремих систем освіти та переходу до глобального інформаційного суспільства. Хоча на даний час не створено глобальної освітньої системи, натомість розроблено загальний канон цінностей та спільних соціальних, економічних та політичних цілей, які визначають напрямки навчання та виховання молоді. Основним є сприяння миру, його цінностям і добробуту шляхом боротьби із соціальним відчуженням та дискримінацією, сприяння соціальній справедливості та захисту, солідарності між поколіннями та захисту прав дитини, а також сприяння економічній, соціальній та територіальній єдності та солідарності між державами [346, с. 327].

Сьогодні необхідне сприяння органів державної влади шляхом створення спільного ринку та поступової уніфікації державної гуманітарної політики, безперервного та неухильного розширення, посилення стабілізації, швидше покращення рівня життя та тісніші відносини між державами. Основою зазначених цінностей і цілей була культурна, релігійна та

гуманістична спадщина, з якої випливають загальнолюдські цінності, що становлять непорушні та невід'ємні права людини, а також свобода, демократія, рівність і верховенство держави. Дотримання гуманітарних прав людини має стати відкритим для культури, знань і соціального прогресу, поглибити демократію, характер і прозорість суспільного життя, прагнути до миру, справедливості та солідарності.

Здобуття освіти має базуватися на співпраці та підтримці посадових осіб самоврядування місцевою громадою, державою і, нарешті органами державної влади відповідно до принципу субсидіарності. Натомість, держава, незважаючи на свої зобов'язання, часто не вживає жодних дій у цьому напрямку або, коли через обмежені можливості та ресурси, поставлені цілі реалізуються з більшою ефективністю на наднаціональному рівні. Сьогодні існує багато програм, що підтримують заходи щодо посилення відкритості систем освіти та навчання за допомогою збільшення мобільності та поширення навчання впродовж життя, важливою метою є підвищення обізнаності громадськості про основні права та сприяння активній участі громадян у демократичних інституціях.

Роль соціального виміру в еволюції вільного пересування працівників повинна досягти відповідного рівня, беручи до уваги необхідність розширення прав робочої сили мігрантів – не лише в суто соціальному плані, а й в освітньому плані, причому не тільки для працівників, а й для членів їхніх сімей. З роками все більше людей почали відходити від мінімуму, необхідного для вільного руху факторів виробництва, щоб створити більш повну систему, засновану як на економічній ефективності, так і навіть на ідеї соціальної справедливості. Це можна розглядати як прояв природного процесу європейської інтеграції, що спричиняє європеїзацію сфер, пов'язаних із її початково передбачуваним масштабом [325, с. 91-92].

Проте права, що випливають із вільного пересування людей, не є обов'язковими правами, обмеження допускаються через громадський порядок, громадську безпеку та здоров'я населення. Договір про

функціонування Європейського Союзу дозволив обмежити право на вільне пересування та проживання на цих підставах. Заходи, що вживаються з міркувань громадського порядку або громадської безпеки, повинні дотримуватись принципу пропорційності та виправдовуватися лише поведінкою відповідної особи [34, с. 22]. Право на освіту є індивідуальним правом дитини, це його фундаментальне право і одне з прав, яке безперечно є невід'ємним правом на сучасному етапі розвитку європейських суспільств.

Діти громадян ЄС, які працюють або працювали на території іншої держави-члена, мають доступ до системи загальної освіти на тих самих умовах, що й громадяни цієї держави, якщо ці діти проживають на її території. Крім того, держави-члени повинні підтримувати ініціативи, які дозволяють цим дітям брати участь у таких заходах у найкращих умовах. Індивідуальні контракти через їх множинність не зможуть ефективно гарантувати соціальне забезпечення, особливо для працівників, які працювали більше ніж у двох країнах. Більше того, двосторонні угоди мали б різні положення, а отже, координація між кількома країнами була б важкою або навіть неможливою.

Найважливішим, однак, є гарантування безпеки соціальних виплат, набутих прав або під час їх набуття. Важливо також забезпечити відчуття соціальної безпеки для всіх трудових мігрантів у Європейському Союзі, щоб трудові мігранти мали впевненість, що приймаючи рішення про міграцію, вони отримають належні їм пільги в майбутньому [22, с. 155]. Дитина працівника з іншої держави-члена зберігає статус члена сім'ї, якщо його сім'я повертається до країни походження, а сам він залишається в країні перебування. Це може статися навіть після певного періоду відсутності, щоб продовжити навчання, яке він не міг продовжити у своїй країні походження.

Ресурси, які надаються членам сім'ї трудового мігранта, повинні бути еквівалентними відповідним ресурсам, це має сприяти інтеграції сімей трудових мігрантів у суспільство країни перебування і таким чином досягти мети вільного пересування працівників. Забезпечення інтеграції дає дитині

можливість здобувати освіту в країні перебування до повного задоволення потреб у цьому відношенні. Якщо після повернення дитини трудового мігранта в країну походження дитина не може продовжити навчання через невизнання її дипломів і може повернутися до країни, де вона навчалася в школі, лише для продовження навчання, вони зберігає відповідні права.

Варто також акцентувати, що надається право на освіту дітям трудових мігрантів на тих самих умовах, що й їхнім громадянам, надзвичайно широко визначаючи право на доступ до освіти. Це також дає право на доступ до загальних заходів для полегшення участі в освіті. Отже, стипендію, яка призначається на утримання та навчання дитини, необхідно розглядати як соціальну пільгу. Статус дитини трудового мігранта означає, що дитина повинна мати право на державне фінансування для фінансування навчання, щоб дати їй можливість інтегруватися в приймаюче суспільство. Ця вимога застосовується до будь-якого учня, який в'їжджає в країну перебування ще до досягнення шкільного віку.

Однак, навіть якщо для дитини немає перешкод для продовження навчання в країні походження, дитина може продовжити навчання в країні перебування. Завадити йому продовжити освіту в країні, в якій він робив це, було б несумісним із зобов'язанням держав-членів забезпечити участь дітей у освіті за найкращих можливих умов. Метою даного законодавства є забезпечення того, щоб діти трудових мігрантів могли нарівні з дітьми місцевих працівників користуватися всіма доступними зручностями. Така пільга також є правом на отримання стипендії дітьми трудових мігрантів, вона реалізується за об'єктивних умов свободи та гідності та для усунення всіх перешкод для мобільності працівників, зокрема щодо права працівника на возз'єднання сім'ї та умов інтеграції сім'ї в оточення країни перебування.

Така інтеграція вимагає, щоб дитина трудового мігранта під час шкільного навчання мала право на стипендію на тих самих умовах, що й громадяни країни перебування, які перебувають у подібній ситуації. Це є еманациєю заборони дискримінації за національною ознакою, а отже, однією

з основ системи Європейського Союзу. Отже, ця норма стосується не лише питання доступу до освіти, а й інших заходів, спрямованих на полегшення навчання дітей. Таким чином, поширені права, які надані дітям трудових мігрантів, на навчання в державі перебування та за кордоном.

Даний факт має місце не тільки в тому випадку, якщо освіта чи навчання відбувається в країні перебування, але й якщо вони відбуваються в країні, громадянами якої є діти. Аналогічно, діти громадянина Європейського Союзу, який оселився в країні міграції, мають право залишатися там, щоб відвідувати заняття в рамках загальноосвітньої системи. Право на доступ до освіти дитини, будучи її основним правом, пов'язане з іншими правами людини. Отже, право на продовження освіти за найкращих умов у приймаючій державі-члені до дитини трудового мігранта обов'язково пов'язане з правом мігранта бути супроводжуючою особою, яка фактично доглядає за дитиною.

Таким чином, особа повинна мати можливість проживати з дитиною у відповідній державі-члені, поки дитина навчається, відмова у наданні посвідки на проживання тому з батьків, хто фактично доглядає за дитиною, яка користується правом на освіту, може призвести до позбавлення дітей цього права. Це рішення означає, перш за все, що діти мають індивідуальне право на освіту в країні перебування і пов'язане з цим право на проживання. Отже, це є відступлення від обмеження, згідно з яким діти колишніх працівників можуть здобувати освіту в країні перебування, якщо вони не можуть продовжити навчання у своїй рідній країні або в іншій країні, куди працівник переїхав.

Таке обмеження, окрім того, що воно не виправдано, створило б проблеми в його практичному застосуванні національними органами влади через труднощі в об'єктивній оцінці всіх відповідних обставин, пов'язаних з ним. Щоб користуватись правом на освіту, дитиною повинен піклуватися дорослий, будь то батько чи інша особа. Зокрема, коли інший член сім'ї має право на опіку над такою дитиною, наприклад, внаслідок смерті батьків

дитини, немає підстав для відмови йому у праві на проживання лише на тій підставі, що він не є батьком дитини.

Відокремлення дитини від когось з батьків, безумовно, не означає забезпечення її права на освіту в найкращих умовах, це також суперечить праву на повагу до сімейного життя, що гарантується ст. 7 Хартії ЄС. Якщо дитина громадянина Європейського Союзу навчається в державі-члені, де цей громадянин працює або працював як трудовий мігрант, той із батьків, який фактично піклується про дитину, має повне право на проживання. Це надійне сімейне середовище, тобто проживання з батьками або з тим із батьків, хто насправді піклується про дитину. Визнання права на проживання того з батьків, хто здійснює опіку, також є однією з умов інтеграції дітей трудових мігрантів у соціальне життя приймаючої держави-члена.

Постійна та особиста присутність батьків має сприяти навчанню дитини в найкращих можливих умовах, але це має місце лише в тому випадку і в тій мірі, в якій особиста турбота батьків про дитину необхідна для ефективного забезпечення права дитини на освіту. Не варто вводити жорстке вікове обмеження, яке збігається з повноліттям дитини, оскільки навіть пізніше дитині може знадобитися деякий час пожити з батьками або з одним із батьків. Практика вказує на прямий зв'язок між правом дитини на освіту та правами людини, воно демонструє незалежність права на доступ до освіти від прав трудових мігрантів через його непередаваність і фундаментальний характер.

У той же час, права трудових мігрантів розширюються, коли йдеться про забезпечення ефективного доступу дітей до освіти, щоб освіта відбувалася в найкращих умовах. Слід підкреслити, що доступ до освіти з раннього віку, її тривалість, запобігання дискримінації та вирівнювання освітніх можливостей сприяють підвищенню інтелектуального рівня європейських суспільств. Освіта лежить в основі низки виборів, а неписьменність і недостатня освіта призводять до пасивності, включаючи відсутність участі в суспільному та політичному житті, при цьому дітей

потрібно готувати до життя у вільному та відповідальному суспільстві.

У ЄС зобов'язувалися зробити початкову освіту обов'язковою і безкоштовною для всіх, а також заохочувати розвиток різноманітних форм середньої освіти, як загальної, так і професійної, роблячи її доступною. Вони також пообіцяли вжити відповідних кроків у цьому напрямку шляхом запровадження безкоштовної освіти та надання фінансової допомоги у разі потреби [263]. Це зобов'язало країни всіма можливими засобами зробити освіту доступною для всіх на основі можливостей. Зрештою, сторони Конвенції були зобов'язані заохочувати та розвивати міжнародне співробітництво в галузі освіти, щоб сприяти ліквідації невігластва та неписьменності у світі та полегшити доступ до науково-технічних знань із сучасних методів навчання.

Навчання має бути повною мірою зосереджено на розвитку її особистості, розумових і фізичних здібностей та поваги до прав людини, основних свобод і принципів, закріплених у Статуті Організації Об'єднаних Націй. У країнах, де проживають етнічні, релігійні чи мовні меншини або проживають люди корінного походження, громадянам, які належать до цих груп, не може бути відмовлено у праві мати власну культуру. Держави зобов'язані забезпечити ефективний доступ до освіти, навчання таким чином, щоб це спричинило якнайбільшу інтеграцію громадянина у суспільство та розвиток особистості, включаючи її культурний та духовний розвиток. Тому право на освіту повинно бути ефективним, стає обов'язком держави, яка має дати можливість кожному громадянину реалізувати це право.

На сучасному етапі важливо дати можливість кожному вчитися протягом усього життя, без дискримінації, вирівнюючи умови для найбільш уразливих категорій соціуму. Навчання громадян не може бути привілеєм, а загальнодоступним правом, отже людська освіта не може бути для них окрасою, а компетенцією та підготовкою до широкої соціальної участі. Тому не дивно, що однією з ключових тем щодо здобуття освіти є заборона невиправданої дискримінації та необхідність реалізації прав громадян.

Трансформаційні процеси пов'язані з переходом від постіндустріального суспільства до глобального інформаційного суспільства, тому здобуття освіти має бути зосереджене на підготовці громадян до життя в мінливому світі. Органи державної влади повинні у своїй практичній діяльності більше приділяти увагу здобуття освіти з точки зору дотримання прав людини. Реалізація освітньої функції у державній гуманітарній політиці в значній мірі залежить від громадянського суспільства, так як неурядові організації можуть створити базис для діяльності органів державної влади.

Натомість, державні інституції все більше пропагують позицію, що загальна освіта не тільки призведе до підвищення обізнаності громадян про їхні права і свободи та механізми відшкодування, але й сприятиме побудові громадянського суспільства на основі цінностей демократії, верховенства права та поваги до прав людини. Такий підхід вже давно сповідується неурядовими організаціями, для яких освітня функція залишається однією з найважливіших у сфері дотримання прав людини.

5.2. Реформування національної системи надання освітніх послуг в умовах євроінтеграції на етапі загроз гуманітарній безпеці України

Процеси функціонування гуманітарної сфери повинні полягати насамперед, у становленні демократичних форм публічного врядування, утвердження пріоритету прав і свобод громадян. Для досягнення ефективності у державній гуманітарній політиці повинна бути сформована нова система надання освітніх послуг у гуманітарній сфері, що має базуватися на демократичних принципах, державницькій ідеології, конституційних засадах, а також на сучасному етапі активної участі соціуму в становленні громадянського суспільства.

Науково-прикладні положення гуманітарної безпеки вирізняються синергетичним характером, який виникає на основі інтегративного підходу

органів публічної влади та суспільних інституцій для забезпечення ефективною реалізації освітньої політики, що полягає у мобілізації духовних та організаційних ресурсів держави. Зазначені фактори при цьому розширюють комплексний вплив громадянського суспільства на систему надання освітніх послуг, що сприяє ефективності формування та реалізації державної гуманітарної політики.

Проблематика публічного управління у сфері гуманітарної безпеки полягає в першу чергу у відсутності комплексно сформованого гуманітарного сектору національної безпеки, який уособлював би єдиний цілісний вектор. Формування сутності публічного управління у сучасному забезпеченні гуманітарної безпеки відбувається через поєднання сукупності таких сучасних підходів, як інтереси громадських об'єднань зокрема та громадянського суспільства в цілому щодо збереження і розвитку національних інтересів внаслідок застосування сучасних форм суспільно-владної взаємодії та соціального діалогу в реалізації державної гуманітарної політики України.

Питання щодо сутності державної гуманітарної політики та про шляхи вироблення спільних цінностей і смислів, що орієнтують на становлення громадянського суспільства визначає функціональне поле гуманітарної безпеки. Сучасні управлінські підходи до формування державної гуманітарної політики в контексті національної безпеки шляхом утвердження ролі громадянського суспільства повинні сприяти досягненню суспільної стабільності, підвищенню рівня соціальної солідарності, взаємоузгодженню державних та суспільних пріоритетів, досягненню згоди щодо основних проблем гуманітарного розвитку в забезпеченні національних інтересів.

Серед освітніх інституцій у переважній більшості існують і такі, діяльність яких безпосередньо спрямована на вирішення проблем забезпечення гуманітарної безпеки. На сучасному етапі в Україні актуалізується національна консолідація в цілому та відзначається вплив на відповідні процеси освітньої сфери. Для цього необхідне комплексне

узагальнення сутності гуманітарної безпеки в контексті розгляду її з позицій та умов захищеності життєво важливих інтересів особи, громадянського суспільства і держави.

Публічний вплив із протидії загрозам національній безпеці має включати системну діяльність аналітичного, прогностичного та організаційного характеру з орієнтацією на визначення стратегій управління освітньою політикою та ризиком для гуманітарних систем різного рівня при зовнішніх впливах. Державна гуманітарна політика має бути невіддільною від процесів взаємного узгодження повноважень і суспільної відповідальності у відносинах між органами публічної влади та громадянським суспільством щодо надання освітніх послуг. Необхідність державної політики ідентифікації національного культурно-освітнього простору обумовлена тими трансформаціями, які переживає сучасне суспільство, процесами глобалізації, що посилюються, визначення основних завдань в гуманітарній сфері.

Осмислення викликів, які стоять перед соціумом, зажадало аналізу культурно-освітнього простору з метою визначення напрямів його перспективного розвитку. Сьогодні необхідністю є створення функціональної моделі національного культурно-освітнього простору, опис його сутнісних характеристик та властивостей, розкриття його потенціалу та визначення умов для формування та становлення соціально відповідальної особистості. Ідентифікацію національного культурно-освітнього простору треба проводити на основі аналізу окремих фактів та явищ, соціологічної інтерпретації найбільш значущих подій, що мають історичний та актуальний вимір, розкриття педагогічних умов для формування ідентичності громадянина своєї країни, умов для розвитку людського потенціалу.

Одним із напрямів актуалізації соціокультурного потенціалу в даний час є формування єдиного культурно-освітнього простору, що інтегрує різні соціальні середовища та системи, котрі існують у сучасному культурно-освітньому просторі розрізнено. Під час розвитку культурно-освітнього

потенціалу відкриваються перспективи пошуку форм, здатних акумулювати людський потенціал, підтримувати та стимулювати інноваційну спрямованість розвитку нації, формувати продуктивне соціокультурне середовище, спільно використовувати потенціал систем освіти та культури. Проблема полягає в тому, що зараз не сформовано загальне уявлення про культурно-освітній простір як систему, не розроблено механізмів публічного управління його функціонування, не проаналізовано інституційні аспекти його реалізації.

Сьогодні наукова рефлексія спрямована на осмислення того, наскільки ціннісне ядро культури і освіти зумовлює стан та динаміку розвитку культурно-освітнього простору [28, с. 144]. Даний підхід продиктований виявленням властивостей національного культурно-освітнього простору, що характеризують його як цілісне утворення. Ключовими питаннями, на яких акцентовано увагу є уявлення національного культурно-освітнього простору як системи, виявлення можливостей для взаємодії сфер культури та освіти, як умови актуалізації людського потенціалу через формування державної гуманітарної політики, визначення основних напрямів її реалізації.

Сьогодні важливим є виявлення загроз, проектування системи та пошук шляхів забезпечення підтримки гуманітарної безпеки. Освіта є одним з основних способів формування гуманітарної безпеки держави, вона впливає на установки, цінності, знання та навички, необхідні для запобігання, боротьби з загрозами та усунення їх наслідків. Також, не випадково сучасні проблеми гуманітарної безпеки тісно пов'язані з функціонуванням людини в суспільстві враховуючи гуманітарну безпеку як важливу освітню цінність. Освіта нерозривно пов'язана із системою гуманітарної безпеки, а найважливішою функцією будь-якої демократичної держави є забезпечення гуманітарної безпеки як інституту.

Під культурно-освітнім простором життєдіяльності нації потрібно розуміти складно організовану цілісність, у якій ключовими компонентами виступають сфери культури та освіти, що актуалізують та транслюють

сенси, створені в процесі людської діяльності, котрі визначають національну ідентичність громадян в контексті формування та реалізації державної гуманітарної політики [101]. Враховуючи глобалізацію сучасного життя сфери освіти та культури, підпорядковані різним органам публічної влади, виступають як відокремлені, тоді як для розвитку та реалізації суспільного потенціалу важливим стає пошук шляхів суспільно-владної взаємодії.

Саме в культурно-освітньому просторі відбувається інституалізація спеціалізованих форм соціокультури через формування системи публічного адміністрування, функціонування публічних інституцій, котрі створюють, зберігають та транслюють освітні та культурні цінності. Вивчення практичного досвіду і теоретично-методичний аналіз літературних джерел засвідчило, що науку про національну безпеку спочатку можна визначити як дослідницьку дисципліну, що займається вивченням умов виживання та розвитку суспільства і на цій основі здійснювати проектування систем безпеки з точки зору забезпечення визначеності цих умов. Центральною проблемою в гуманітарній безпеці є сучасні системи безпеки, їх функціонування на різних організаційних рівнях, а саме глобальному, державному, місцевому, в яких беруть участь різноманітні служби та установи публічного управління.

Гуманітарна безпека актуалізує важливість турботи органів державної влади про тривалість та покращення життя, відповідальність за його продовження. Сфера гуманітарної безпеки стосується загальнолюдських, гуманістичних цінностей, до яких належать свобода, відповідальність, гідність, суб'єктивність, гуманізм, плюралізм, розвиток, чесність, справедливість. Важливими у вихованні та навчанні є також толерантність, повага до різних поглядів, протидія егоїзму та споживацьких настроїв стосовно суспільного життя.

Сучасний стан і динаміка національного культурно-освітнього простору як інтегративного феномену моделі життєдіяльності суспільства

узагальнені у відповідній літературі, в якій розкриваються різні аспекти простору безперервної освіти, враховується специфіка субкультурних процесів, що відбуваються в громадянському суспільстві, роль освітніх установ у епоху глобалізації, динаміка інтеграційних процесів у соціокультурній сфері [15; 36; 99; 249]. Насамперед, це аналіз системи освіти та сфери культури з погляду змістовної та організаційної складових публічних інститутів, виявлення соціокультурних переваг, побудованих на основі сформованих ціннісних орієнтацій суспільства.

У дослідженнях гуманітарної безпеки виділення цих параметрів є складною процедурою, це не можна робити стосовно явищ, які відбуваються в реальних умовах у сфері гуманітарної безпеки. Серед багатьох методів отримання інформації про загрози гуманітарній безпеці особливе місце займає аналіз документів, зазначене може бути основним або додатковим методом отримання інформації. Дуже важливою процедурою тут є вибір документів, які можуть бути використані як джерело первинної інформації, і чим більше документів, що підлягають перевірці, тим більший ступінь достовірності отриманої інформації щодо рівня гуманітарної безпеки.

Визнаючи важливість загального контексту методологічних трансформацій гуманітарної безпеки, варто спочатку повідомити про загальні тенденції змін, а потім вказати на деякі методологічні проблеми ідентичності гуманітарної безпеки, її теоретичні припущення та зв'язки з практикою. Методологія гуманітарної безпеки базується на сукупності різноманітних наукових теорій, а саме теорія політики та міжнародних відносин, теорія організації публічного управління, загальна теорія ефективної державної політики та теорія держави і права [127].

Гуманітарні аспекти національної безпеки визначають раніше невідомі масштаби освітньої діяльності, адже оборонне виховання молоді завжди визнавалося однією з пріоритетних цілей держави. Даний напрям має дуже широкий зміст, оскільки пов'язується з патріотичним, громадянським вихованням. Гуманітарна безпека як просвітницька цінність загалом полягає

в тому, щоб спрямовувати й консолідувати ті освітні зусилля, які сприяють формуванню патріотизму. Гуманітарна безпека пов'язана з системою освіти публічною владою та всією системою її здійснення, тому зазначені питання важливі як для всього суспільства, так і для окремих індивідів.

Гуманітарна безпека уособлює освітні процеси і сучасне виховання, що спрямовані на підготовку до дій у ситуаціях, що загрожують існуванню людей, нації та функціонуванню держави. Гуманітарна безпека в освітній сфері є специфічною системою дидактично-виховної діяльності засобів масової інформації, молодіжних організацій та асоціацій, державних та місцевих органів влади, зосередження на формуванні системи цінностей, поширення інформації та формування навичок, важливих для забезпечення гуманітарної безпеки. Освіта для гуманітарної безпеки є частиною національної безпеки, в її детальному обсязі можна виділити громадянську, економічну, правову, оборонну, психосоціальну освіту.

Під освітою для гуманітарної безпеки необхідно розуміти загальну освітню взаємодію, спрямовану на формування культури суспільства та ставлення до політичних загроз. Вихованням військової безпеки треба називати сукупність заходів, які включають виховання та оборонне виховання суспільства, спрямовані на збереження незалежності нації і держави, захист життя і людей в умовах війни та загрози війни. Важливою є освітня та виховна взаємодія, що спрямована на формування свідомості суспільства, а також поведінку в ситуаціях, що загрожують національній безпеці. Основи гуманітарної безпеки полягають у психолого-педагогічних та соціологічних концепціях, уособлюють безпеку як особливу цінність.

Гуманітарна безпека передбачає поширення необхідних знань та навичок у сфері протидії загрозам, усвідомлення в людей масштабу та типу потреб у складних ситуаціях, вироблення звички оптимального залучення до реалізації різноманітних проектів, ефективного усунення загроз. Потреби у сфері гуманітарної безпеки передбачають зусилля для підготовки держави на всіх рівнях і в усіх сферах її організацій до постійного ефективного захисту

та оборони національних інтересів та цінностей протистояти військовим і невійськовим загрозам в умовах самоствердження нації та створення сприятливих умов для нинішнього та майбутніх поколінь.

Держава, як і будь-яка складна соціальна структура, керується конкретними цілями, що визначають сутність її існування як певної спільноти людей, що займають певну територію і визнають сукупність цінностей, санкціонованих законом і соціальними нормами. У демократичній державі, де громадянське суспільство може виражати індивідуальні та групові інтереси, у тому числі цілей гуманітарної безпеки, відбувається за прямої та опосередкованої участі соціуму [128, с. 34-36]. Кожен із суб'єктів суспільних відносин має свою сферу інтересів, що в свою чергу зумовлює явище розбіжності та/або спільності зазначених інтересів.

Сьогодні це не зовсім доцільно, як через прогрес у сфері глобалізації, так і через існування багатьох груп інтересів у внутрішньому вимірі. Зазвичай національні інтереси ставлять в ієрархічну перевагу над внутрішніми цілями, оскільки держава намагається реалізувати в першу чергу сукупність загальних і постійних цілей, для досягнення яких діє нація. Національний інтерес включає установки, форми вираження та всі дії на міжнародній і внутрішній арені, що розглядаються на даний момент як важливі для розвитку та функціонування держави, а отже спрямовані на реалізацію національних потреб і цілей.

Дослідники, які займаються проблемою гуманітарної безпеки з позицій науки про безпеку, ставлять людей, їхні потреби та цінності в центр уваги, вони акцентують на системному вивченні соціокультурних проблем життя людей і діяльності суспільних інституцій [34; 232]. При цьому слід сказати, що, перш за все, держава має захищати національні інтереси, тому що ніякі інші країни чи структури не забезпечать їй гуманітарну безпеку. До основних сфер гуманітарної безпеки належать комунікація, комунікаційний простір, інструменти, ідеї, ідеології, догми, доктрини, засоби здійснення комунікації та спілкування, почуття, переконання, відчуття. Вони мають особливості в

контексті створення безпеки суб'єкта, його трансформації та проектування як майбутніх бажаних станів, і таким чином визначають природу безпеки.

Внутрішня політика держави сьогодні стає настільки ж важливою, як і зовнішня як через складність політичної системи в державі, так і через появу багатьох зовнішніх гравців на гуманітарній медійній та політичній арені. У гуманітарній безпеці суспільства та держави важливу роль відіграє пізнання громадської думки, це дозволяє отримати первинну інформацію, яку можна з великою користю використовувати для підвищення ефективності управління безпекою. Однак, найчастіше в дослідженнях з кількісної та якісної оцінки національної безпеки використовуються експертні висновки, а найбільш проблемним є процес оцінки їх компетенцій.

Ціннісні орієнтації, що зумовлюють ідентичність суспільства можна розглядати як забезпечення наступності зміни поколінь, громадянської відповідальності за долю своєї держави. Сьогодні мова має йти про досягнення культурних, ідеологічних і політичних контекстів і смислів, що настільки різноманітно представлені в сучасному світі. У сучасній науці публічного управління у соціально-гуманітарній сфері особливе місце займають роботи, пов'язані з осмисленням специфічного характеру культури, її суперечливої єдності. Різноманітність форм, видів та типів культур і освіт обумовлена географічними, соціокультурними, історичними, етнічними, релігійними, соціально-економічними, політичними факторами.

Глобалізація, як процес не просто вплинула на простір культури та освіти, а й створила нову, порівняно з минулим, концепцію. Можна міркувати про єдність глобального і локального в сучасному світі, розглядати процес глобалізації, коли замість очікуваного нівелювання локальних відмінностей відбувається їх відновлення та посилення, як ключову тенденцію світового розвитку. Окремим вектором національного соціокультурного розвитку можна назвати культурно-освітній простір, до аналізу якого останнім часом все активніше звертаються науковці.

Звернувшись до національної культури і освіти, ми знову зустрічаємося

з єдністю різноманіття, пов'язаного з соціокультурними відмінностями, що виникають на різних історичних щаблях розвитку. В рамках одного політичного та соціально-економічного цілого існують у суперечливій єдності різні соціокультурні світи, з особливими етнічними історіями, конфесійною приналежністю. Понад те, говорячи про світ національної культури і освіти, ми постійно зустрічаємося з диференціацією лише на рівні індивідів, обумовленої соціальним досвідом, а також системами виховання, способами самореалізації.

Створення моделей функціонування національної культури вступає у суперечність із практикою конкретного буття, обумовленої наявністю складних зв'язків між окремими соціальними чи етнічними групами, їх тяжінням, спільністю та відмінністю історичних доль, різновекторністю ціннісних орієнтацій. Характер соціальних взаємодій, реалізація смислів та устремлінь, види та способи самоактуалізації громадянина може розглядатися як динамічний процес творення культурно-освітнього процесу. Час та місце культурно-освітнього процесу стають не просто константами життя, вони дозволяють виявити унікальність та відтворюваність результатів діяльності як різноспрямованих взаємодій людини з навколишнім світом.

У культурно-освітньому просторі державної гуманітарної політики суб'єктами виступають окремі індивіди, які здійснюють свою діяльність у спеціалізованих сферах освіти та культури. Попри відмінності у прояві соціальної активності ми можемо сюди віднести не лише професійно орієнтованих людей, а й тих, на кого їхня професійна діяльність поширюється, професійні спільноти, конфесійні та етнокультурні групи. Професійна діяльність у сфері освіти та культури спрямована не так на передачу інформації, як на перетворення соціально-культурного середовища, що включає активний вплив на тих, хто навчається в освітніх установах усіх рівнів, на читачів, слухачів, глядачів через створення та поширення цінностей та зразків культури.

Суб'єктами культурно-освітнього простору державної гуманітарної

політики також виступають різні професійні спільноти, які мають на меті самоактуалізацію особистості у творчій діяльності, членами професійних співтовариств виступають, як правило, ті, чия професійна діяльність пов'язана з системами освіти та культури. Вони включають не всіх працюючих у цій сфері, а людей, що відрізняються прагненням до обміну досвідом, пошуком ефективних підходів до вирішення професійних завдань, зацікавлених у громадському обговоренні проблем, котрі виникають у професійній діяльності.

Сьогодні досить значущими суб'єктами культурно-освітнього простору державної гуманітарної політики стають представники різних релігійних конфесій та етнічних утворень, для релігійних конфесій культурно-освітній простір регіону не є чимось стороннім [13]. У ситуації відновлення релігії, як системи віросповідання та соціального інституту представники різних конфесій включаються до соціально-культурного життя регіону. Національний культурно-освітній простір може бути пов'язаний з індивідами, професійними, конфесійними, етнокультурними спільнотами, а також із загальнонаціональним громадянським суспільством.

Говорити про інновації в культурно-освітній сфері досить складно, оскільки немає достатньої визначеності у самому понятті, часто під інноваціями розуміють впровадження досягнень інформаційної культури і освіти, використання нових технологій у поданні будь-яких досягнень чи «переформатування» соціальних груп та суспільств у віртуальні. Важливою складовою інноваційних процесів вважають цілеспрямовану діяльність щодо створення та впровадження організаційних та управлінських нововведень. Вимогою сьогодення є перехід до інноваційної державної гуманітарної політики, яка забезпечить майбутній соціокультурний розвиток суспільства.

Проте, можна зазначити що суперечність між організацією інноваційного управління, його новими завданнями та багато в чому збереженими старими методами, рутинними технологіями, формами і методами управлінської діяльності, а також провоковані інноваціями зміни в

системі суспільних зв'язків, науково-освітніх структурах, управлінні в умовах організаційно-культурних змін не дозволяють швидко пройти цей шлях. З іншого боку, вимога інновацій у соціально-культурній сфері – це імператив, який означає необхідність відповідності внутрішніх потреб того чи іншого соціального інституту потребам суспільства.

Актуальним є окреслення можливих сценаріїв розвитку, виявлення потенціалу перспективних технологій, що вже використовуються у державній гуманітарній політиці, ніж визначення напрямів сьогоденного інноваційного розвитку в соціально-культурній сфері. Серед інноваційних напрямів у розвитку національного культурно-освітнього простору особливе місце посідає розвиток інформаційних технологій, відома «віртуалізація» сучасного життя. Насамперед мова повинна йти про єдиний портал, який би акумулював відомості про культуру регіону в її історичному та актуальному існуванні. Ці відомості є як текстові ресурси про дослідження в галузі історії культури і освіти, про персоналії сучасних діячів культури, освіти та науки, базу пам'яток історико-культурної спадщини, так і розгорнутий аудіовізуальний контент.

Ймовірно, може бути використана технологія, що дозволяє користувачам мережі через web-інтерфейс включитись у процес додавання контенту та його можливого редагування. Описаний ресурс має бути створений під егідою органів публічної влади та не бути вузько відомчим. Об'єднані ресурси таких сфер, як уявлення про освітні програми, що існують в державі, установи, що їх реалізують, проекти у сфері освіти, перспективні напрямки наукових досліджень, можливості для молодих вчених, профорієнтаційні проекти, культурно-освітні проекти, представлені окремими релігійними організаціями створюють можливість формування громадянських ініціатив.

Однак, у ситуації роз'єднаності та внутрішньої конкуренції між установами та окремими інституціями створення такого порталу може бути у недалекому завтра. Кроками на шляху реалізації цього масштабного проекту

можуть стати ініціативи створення проектів для різних категорій соціально активного населення, які організують установи культури та освіти. Для системи освіти участь у формуванні майбутнього є одним із важливих завдань, оскільки саме система освіти через загальність охоплення може виступати як транслятор культурних смислів, у тому числі й сформованих у національній культурі. Для цього існують можливості в організації навчальних програм, створення проектів, що реалізуються у позаурочний час у школах та закладах вищої освіти.

Ще одним напрямом для системи освіти стає включення національної гуманітарної проблематики до створюваних програм для дистанційного навчання. Є необхідним створення дистанційних курсів (web-семінарів) за напрямками національного гуманітарного розвитку, розширення освітнього простору призводить до активізації взаємодій установ культури та освіти. Ефективність взаємодії має бути у здобутті закладами культури освітнього «статусу» не лише на рівні отримання ліцензій на освітню діяльність у сфері додаткової освіти, а й перетворення музеїв або театрів на освітні майданчики.

Сьогодні активно обговорюються питання професійної орієнтації, ведеться пошук нових напрямів, які дають змогу познайомити молоде покоління з можливостями майбутньої професійної діяльності, в цьому потенціал установ культури мало використовується. У ситуації переходу від індустріального типу виробництва до постіндустріального та пошуку стратегій для соціально-культурного розвитку такий ресурс як знайомство з історією та сьогоdnішнім днем промислового кластера, технологічними досягненнями майже не затребуваний. З іншого боку, очевидно, що звернення до минулого не дозволить сформувати його позитивний образ у теперішньому, відповідно є потреба показати, яким чином на окремих етапах історичного розвитку нації актуалізувалися творчі її сили.

Ймовірно, вектором розвитку може бути не сфера культури, а сфера освіти, яка актуалізує вимоги бізнесу, а саме, організація дослідних виробництв, розвиток сервісних послуг, пов'язаних з використанням

інженерно-технологічного потенціалу, створення гуртків і клубів, пов'язаних з технічною творчістю, безпекою життєдіяльності. Сфера культури в її галузевому сенсі виступає в цій ситуації як забезпечення культурно-дозвільної діяльності, існування якої є вторинною по відношенню до задоволення особистісних потреб, але зберігає свою значущість як сферу можливого «докладання сил».

У перспективі змінюється і роль бібліотек, які за фактом перетворюються на інформаційні центри. Сьогодні аналіз діяльності центральних бібліотек дозволяє сказати, що традиційне бібліотечне обслуговування відходить у минуле, бібліотека перетворюється на багатoproфільний заклад, який надає послуги від доступу до інформаційних ресурсів світових бібліотек через інтернет-центри до проведення художніх виставок та організації клубів спілкування. Особливим напрямком стає організація освітньої діяльності через проведення навчальних семінарів, як самих співробітників, так відвідувачів. Звідси поява якісно нового сервісу, робота бібліотек розрахованих на багато користувачів онлайн-курсів, освоєння яких допоможе адаптуватися на ринку праці.

Очевидно, цей потенціал може бути використаний засобами масової інформації набагато ширше, створюючи більш «об'ємне» бачення у формуванні бажаного образу майбутнього та визначення шляхів його досягнення, з одного боку, готовності та здатності реалізувати поставлені цілі та досягти зазначених орієнтирів співтовариством, з іншим. На даний час багато з ініціатив щодо розширення та розвитку національного культурно-освітнього простору так чи інакше реалізуються, проте не усвідомлюються їх організаторами та учасниками як складові компоненти єдиної програми.

Вирішення завдання формування національної ідентичності передбачає вільний доступ до національних культурно-освітніх ресурсів, розвиток високотехнологічних секторів економіки та визнання досягнень науки як цінності культури, перетворення життєвого середовища на сферу культурної дії. Сформульоване завдання потребує якісно іншої професійної освіти –

соціально-культурно орієнтованої, по-новому артикулюються і вимоги до педагогічної освіти, вона має готувати фахівців, які забезпечують розробку та супровід індивідуальних освітніх програм учнів та студентів у контексті їх потреб та до освіти у сфері культури, що має орієнтуватися на підготовку технологів та менеджерів соціально-культурної сфери.

Говорячи про гуманітарну сферу, ми усвідомлюємо наявність пов'язаних собою умов, які можуть впливати на освіту людини, а зазначений вплив по суті задає гуманітарну спрямованість освітнього середовища через включення значущих для людини знань та використання комфортних технологій навчання. З орієнтацією на сутність процесу гуманітаризації освіти доцільно використовувати поняття освітнього середовища як таке, що дозволяє розкрити повніше педагогічний процес. Освітнє середовище має розглядатися як система елементів, дослідження яких передбачає виявлення зв'язків, виділення різних їх структур, які принципово не піддаються строгому логічному опису, але є реально присутніми у сфері, що представляє гуманітарну культуру людини.

Концепція гуманітаризації освіти полягає в тому, що освіта насамперед має вирішувати завдання розкриття сенсу буття людини у світі через розуміння характеру та способів її взаємодії з цим світом. Головна мета освіти в сучасній гуманітарній парадигмі полягає в осмисленні людиною свого місця у сучасному соціумі, у оволодінні способами взаємодії з ним. Йдеться про сприйняття освіти як особистісно-значущої цінності, при цьому в процесі оволодіння різними способами взаємодії зі світом відбувається збагачення, розвиток особистості. Гуманітарна ідея в освіті має певну специфіку, яка полягає в тому, що ця ідея отримує тут додаткове міжособистісне забарвлення.

Ідеї, що зумовлюють гуманітарний характер освіти у сучасному її розумінні, реалізуються через набір характеристичних ознак освітнього середовища. На рівні логіки побудови освітнього процесу в навчальному закладі передбачається, що вона повинна включати орієнтаційний етап, етап

формування науково-обґрунтованої системи знань, етап інтеграції та узагальнення і отримання нового цілісного знання. Найважливішою характеристикою освітнього середовища, яке, насамперед, належить до змісту освіти, що концентрується в ній є інтегративність. Саме ця властивість, об'єктивно властива явищам світу людини, має стати визначальною у побудові освітнього процесу, а отже, характеризувати освітнє середовище.

Своєрідною властивістю гуманітарного середовища, яке є продовженням властивості цілісності, є його багатоаспектність. Істотною властивістю гуманітарного середовища є універсальність одержуваної освіти, вона завжди пов'язувалася з його фундаментальним характером, особливо у період загроз національній безпеці. Найважливішою якістю гуманітарного середовища є його насиченість, яка необхідна для особистісного вибору студентам змісту та способу здобуття освіти відповідно до своїх потреб та цілей. Вона створює можливості реалізації варіативного освітнього процесу як у змісту, і за використанням освітніх технологій, що, безсумнівно, надає йому яскраво виражений гуманітарний характер.

Нарешті, в освіті є ще одна важлива властивість, пов'язана з особливою роллю мови, вона може розглядатися як об'єднувальне поле всього освітнього середовища. Невипадково сьогодні у змісті освіти в навчальному закладі особливий акцент робиться на мові як такій, закономірностях її будови, змінах, способах вираження думки, окрім того особлива увага приділяється мові як основі національної самоідентифікації. У цьому виявляється яскраво виражений гуманітарний характер університетської освіти, який має бути реалізований при побудові освітнього середовища закладу освіти.

Сьогодні, у час загроз національній безпеці існує потреба перерахувати принципи, які природним чином повинні бути покладені в основу моделі, для того, щоб сконструйоване на її основі реальне освітнє середовище конкретного навчального закладу мало перераховані вище ознаки. Основний

принцип служить для вибору загального підходу до формування освітнього середовища закладу освіти як цілісного явища, підпорядкованого завданням створення умов для цілісного усвідомлення студентами гуманітарної складової національної безпеки, взаємодія слугує цілям особистісного становлення та оволодіння загальними та приватними способами його вивчення і перетворення.

Громадянське суспільство стимулює та мотивує запит органам публічної влади щодо розвитку національного культурно-освітнього простору через освітні програми, різноманітні культурно-освітні та культурно-дозвільні акції і заходи, в основі яких лежить презентація образів та смислів національної культури. Незважаючи на різноманітність суб'єктів національного культурно-освітнього простору, можна констатувати, що їх об'єднання чи диференціація великою мірою залежать від сформульованих цілей сучасної державної гуманітарної політики. Сьогодні національний соціально-культурний простір все частіше також носить характер інформативно-комунікативного, що включає сукупність відомостей та технології, що забезпечують соціальну комунікацію.

Багатоаспектність національної безпеки передбачає, що кожен компонент містить досить широкий спектр інформації, який повинен створити у того, хто навчається, як повне уявлення про можливі підходи до розгляду як освітнього процесу в цілому, так і змісту освітніх галузей, що досліджуються. Державна гуманітарна політика на сучасному етапі повинна передбачати формування освітнього середовища у досить широкій сфері, що охоплює не тільки власне освітні інтереси, безпосередньо пов'язані з процесом навчання, а й ширші інтереси, що виходять за межі безпосередньо навчальної діяльності, а уособлюють гуманітарні аспекти національної безпеки України.

Основними цілями гуманітарної безпеки є встановлення залежностей щодо безпечного розвитку світу, розуміння й упорядкування, а також класифікація та систематизація складних подій, процесів і явищ у сфері

гуманітарної безпеки, а також розробка проектів, що дозволяють передбачати, локалізувати та усувати існуючі або можливі загрози. Гуманітарна безпека має включати систему знань про загрози та організації, структури, стратегії та методи протидії цим загрозам у національному та глобальному масштабі.

5.3. Концепція реалізації державної гуманітарної політики у контексті формування новітнього освітньо-культурного простору в Україні

Базові засади соціокультурного розвитку є вагомим внеском у формування новітньої державної гуманітарної політики. В теорії та практиці публічного управління головною метою соціокультурного розвитку вважається формування гармонійно розвиненої особистості, а цілями державної гуманітарної політики є зміцнення громадянської ідентичності, створення умов виховання громадян, збереження історичної та культурної спадщини та її використання для виховання та громадянської освіти.

Соціокультурний простір країни, основні ідеї якого сформульовані та є лише однією з багатьох гуманітарних напрямків, що входять до складу багатовимірної та одночасно, інтегральної державної гуманітарної політики. Тому, формування цих засад означає, що у системі державного управління гуманітарним розвитком країни з'явилася об'єктивно необхідна інтегральна, комплексна державна стратегія гуманітарного розвитку як стратегія розвитку людського потенціалу, сучасна гуманітарна трансформація держави.

Україна перманентно знаходилася у просторі гуманітарної нестабільності, що є інтегральною, інтегративною оцінкою сучасного рівня соціокультурного розвитку країни, її соціально-гуманітарної життєздатності. Потрібно визнати, що існує сучасна вимога повністю переламати негативні гуманітарні тенденції та актуалізувати розвиток соціокультурного потенціалу суспільства. Сьогодні в країні існує криза системи виховання громадян,

морального контролю, криза масової культури, сучасної моделі громадянської освіти та громадського здоров'я.

Незважаючи на низку зрушень щодо позитивних факторів у гуманітарній політиці кризові тренди соціокультурних процесів зберігають основні негативні інтегративні характеристики. Одним із безлічі індикаторів характеристик гуманітарної кризи є той факт, що держава за всіма основними показниками характеризує негативні тенденції соціокультурного розвитку, займає вкрай низькі рейтингові позиції серед країн Європейського Союзу.

Ще одним свідченням та формою гуманітарної кризи в державі є той факт, що багато кількісних та якісних параметрів соціокультурного розвитку, насамперед, що характеризують духовно-моральний, ментальний, соціально-психологічний стан соціуму, а також індикатори девіантної поведінки перевищують науково-обґрунтовані гранично-критичні, порогові значення [16, с. 187-188]. Сьогодні необхідним є створення умов для реалізації кожною людиною його творчого потенціалу, забезпечення доступу громадян до знань, інформації, культурних цінностей та благ.

Інтеграція сучасної освіти до європейської системи освіти одна із принципів державної гуманітарної політики. Приєднавшись до Болонського процесу державна освіта взяла на себе зобов'язання відповідати цілям Болонського процесу, спрямованим на інтеграцію державної вищої освіти до європейського освітнього простору. Сьогодні процеси перетворення системи професійної освіти характерні як Європі, так і сучасній освіті нашої держави. Європейська освіта діє в нових умовах, що характеризуються глобальною, новими комунікаційними технологіями, зростаючою конкуренцією та комерціалізацією.

Інтеграція державної вищої освіти до європейської системи вищої освіти є одним із принципів державної політики, зафіксованим законодавчо. Протягом останнього десятиліття минулого сторіччя дискусії з проблем освіти у більшості країн світу та у світовому співтоваристві загалом були сконцентровані на проблемі якою має бути освіта в 21 столітті. Вони ще

сильніше загострилися у зв'язку з глобалізацією світової економіки та посиленням конкуренції не лише між окремими країнами, а й між основними геополітичними регіонами.

Заклади освіти країни поступово почали виходити на глобальний ринок викладачів, студентів, знання та інформації. Число студентів, які бажають навчатися за межами держави, зростає. Чинники, що визначають вибір, різні, вартість здобуття вищої освіти, якість підготовки, використання інноваційних технологій у навчальному процесі, що розвивають інтелектуальні та практичні вміння, рівень професорсько-викладацького складу, затребуваність та конкурентоспроможність випускників на ринку праці та інші [4; 125].

Світова фінансова криза та загострення ситуації на сході спричинила все більший від'їзд громадян, значною частиною яких є молодь та студенти. Причина проста – якщо раніше майбутні фахівці намагалися розпочати роботу та кар'єрне сходження, будучи ще студентами, то тепер вони вважають за краще виїхати з країни та повернутися володарями престижних дипломів. Як відомо, інтеграційні процеси у сфері вищої освіти спочатку охопили західні країни та були закріплені у Болонській декларації.

Актуальність трансформації базових засад державної гуманітарної політики обумовлена об'єктивною необхідністю практичної реалізації стратегічної мети створення умов для соціокультурного розвитку громадян. Головною метою державної гуманітарної політики є формування гармонійно розвиненої особистості, зазначені стратегічні цілі є системними, комплексними, складними, й навіть ефективна реалізація новітніх соціокультурних засад не забезпечить повноцінне її досягнення. Необхідне формування новітньої державної гуманітарної політики, що забезпечить інтегрування та координацію управлінських дій щодо всіх видів соціокультурного розвитку громадян.

Входження України у європейський економічний та політичний простір викликало необхідність включення процесів модернізації освіти

нашій країні систему європейського освітнього простору. Прагнення державних та приватних університетів до збільшення кількості випускників при скороченні витрат, швидше за все, лише посилить спад у чисельності штатного викладацького складу, що намітився [9]. Все частіше академічна спільнота розуміє, що повинна змінитися система підготовки студентів та новітні інноваційні технології в освітньому процесі. Сьогодні ключова проблема полягає в тому, яким чином, проводячи модернізацію освіти, зберегти свої національні та культурні традиції у цьому процесі.

Відповідно до наукової позиції сучасних дослідників, в управлінському контексті державна гуманітарна політики – це цілеспрямована, планомірна, безперервна та скоординована система спільної діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування, інституцій громадянського суспільства з інтегрованої та синхронної реалізації комплексу заходів, в їх взаємозв'язку та взаємодоповнюваності з метою створення умов для соціокультурного розвитку громадян, формування гармонійно розвиненої особистості, розвитку людського потенціалу, створення умов досягнення ціннісною системою цільових параметрів успішності гуманітарного розвитку будь-якої країни [102; 113; 128; 203].

Сьогодні стимулюючим фактором ефективної реалізації державної гуманітарної політики є необхідність трансформації та формування гуманістичної, соціокультурної моделі розвитку, формування та підвищення якості людського потенціалу, становлення держави. Основні базові науково-теоретичні засади державної гуманітарної політики щодо формування новітнього соціокультурного простору на нашу думку, повинні базуватися на сучасних гуманістичних підходах. Методологічною основою державної гуманітарної політики є розуміння сутності громадянина країни, як надскладної, багаторівневої, багатовимірної функціонуючої соціокультурної вищої цінності громадянського суспільства.

Згідно з численними твердженнями сучасних дослідників освіта, інтегруючись у європейський освітній простір, перейшла на ступеневу

систему підготовки, сьогодні підвищується активізація уваги до інноваційних освітніх технологій та інтерактивного навчання, робляться спроби скерувати студентів до бази джерел та навичок роботи з нею [39; 91; 233]. В останні десятиліття одним із ключових факторів трансформації освіти стала його інтернаціоналізація, цей процес у різних країнах може набувати різних форм, наростає в умовах розвитку міжнародної економічної, соціальної та культурної інтеграції, а його значення продовжує посилюватись.

Сьогодні важливо проаналізувати еволюцію співробітництва в освітній політиці в Європейському Союзі та її взаємозв'язок із процесами інтеграції освіти, а також, визначити, наскільки трансформувалася мета, напрями та зміст освітньої політики в нашій країні за минулі роки. Важливо приєднатись до процесу формування загальноєвропейського простору найвищого рівня освіти на етапі, коли у Європі було накопичено практичний багаторічний досвід співробітництва у сфері освіти. У зв'язку з цим актуальність і значимість представляє аналіз основних механізмів та етапів, принципів та підходів до здійснення співробітництва, факторів успіху та основних закономірностей розвитку освітнього процесу.

Державна гуманітарна політика покликана забезпечити пріоритетний культурний та гуманітарний розвиток як основу соціально-економічного росту, державного суверенітету. У цьому контексті гуманітарний вимір держави у тому, що важливо перейти від економічної моделі суспільства, що породжує відчужені форми відносин між людьми, безпорадність людини перед соціальними структурами, інформаційним маніпулюванням до мети багатогранного суспільного розвитку.

Державна гуманітарна політика заснована на принципі одночасного вирішення широкого спектру проблем людського розвитку, які мають тісний зв'язок між собою. У практичному аспекті це передбачає, що вирішення певних завдань у межах окремих напрямів гуманітарної політики одночасно сприятиме реалізації завдань інших напрямів та отримання більш вагомих результатів. Тому, найважливішою умовою реалізації державної гуманітарної

політики, досягнення її цілей та вимогою до органів публічної влади є те, що всі напрямки та весь комплекс заходів має здійснюватися в їхній системності, синхронізації дій та взаємозв'язку.

Державна гуманітарна політика повинна мати статус інтегративної політики, оскільки при її формуванні враховується багатомірність, багатогранність взаємообумовлених та взаємопов'язаних цілей та завдань людського розвитку, об'єктивна необхідність інтеграції, синтезування складного комплексу завдань для реалізації її цілей. Стратегічними цілями державної гуманітарної політики в цілому є забезпечення розширеного відтворення умов для самореалізації та самоактуалізації, вільного, гармонійного розвитку фізичних і духовних сил людини, збереження та нарощування духовно-моральних, інтелектуальних та фізичних можливостей особистості, сталого людського розвитку [92].

Формування та реалізацію цілей державної гуманітарної політики має забезпечити комплекс людино орієнтованих, гуманітарних заходів, які мають науково-обґрунтовані, нормативно оформлені, концепції чи доктрини, програмно-цільовий комплекс, бюджетне фінансування, державно-громадську модель управління, в тому числі й координацію всіх багатосуб'єктних інститутів, які беруть участь у формуванні державної гуманітарної політики, а також технологій на основі інтеграції гуманітарних і наукових галузей знань.

Духовну та моральну трансформацію соціуму забезпечує ефективна реалізація освітньої, культурної політики, духовно-морального виховання населення, насамперед молоді, забезпечення духовної безпеки, коли людина перебуває в рівновазі, злагоді з самою собою, іншими людьми, як цільовий вектор розвитку країни. У комплекс державної гуманітарної політики, що забезпечує системну трансформацію входить політика соціокультурної інтеграції, політика у сфері зміцнення громадського здоров'я, гендерна політика, політика у сфері соціального обслуговування, соціальної підтримки та допомоги різним категоріям населення, політика в сфері створення умов

для високопродуктивної праці, політика в рекреаційно-туристичній сфері, житлова політика та низка інших [46, с. 82].

Трансформацію суспільно-владних відносин забезпечує політика у сфері розвитку суспільних відносин, зв'язків із громадськістю, політика формування культури суспільного життя, громадянської освіти, гуманітарно орієнтована інформаційна політика, політика підтримки інститутів громадянського суспільства, громадянської участі, політика соціального партнерства, політика у сфері забезпечення прав і свобод громадян, політика у сфері міжконфесійних відносин, етнополітика, політика соціальної справедливості, політика формування громадянської ідентичності.

Зазначимо, що багато з перелічених напрямів державної гуманітарної політики поки не реалізуються системно в практиці публічного управління, не мають статусу комплексних науково-обґрунтованих та цільових програм розвитку. Реалізація запропонованого комплексу соціокультурного розвитку до структури державної гуманітарної політики пояснюється багатовимірністю, багатоякісністю цілей та завдань держави. Найважливішою умовою ефективної реалізації державної гуманітарної політики є створення інституційної інтегрально-міжгалузевої системи управління процесами гуманітарного розвитку, розвитку людського потенціалу на державному та місцевому рівнях.

Гуманістичні, консолідаційні, консенсусні, духовно-психологічні ресурси державної гуманітарної політики дозволяють здійснювати наступні функції: гуманізації, інтеграції, консолідації та солідаризації суспільства, забезпечення гуманітарної та психологічної безпеки, а також культурно-виховну, соціально-аксіологічну та соціально-орієнтовну [16, с. 189-190]. Враховуючи, що державна гуманітарна політика є основним механізмом формування людино-орієнтованої держави, найважливішим науково-теоретичним компонентом є соціокультурний розвиток.

Оскільки, у гуманітарному науковому дискурсі немає єдиної погляду на номінацію цієї категорії, а існуючі не задовольняють цілям державної

гуманітарної політики, уявімо розгорнутий варіант цього поняття, як бажаний, модельний, ідеальний образ соціокультурного розвитку держави. У науково-теоретичному контексті соціокультурний розвиток активізується як прояв, ступінь розвитку та форма країни, державної гуманітарної політики, що спрямована на створення умов для вільного розвитку людини, формування гармонійно розвиненої особистості, розвитку та підвищення якості людського потенціалу країни, реалізації закладених у людині потенцій, досягнення людиною обраних нею життєвих стратегій.

Держава, в якій відповідно до принципу соціокультурного розвитку влада здійснює комплекс заходів, спрямованих на створення умов для вільного розвитку людини, формування гармонійно розвиненої особистості, якості життя та несе конституційну відповідальність перед громадянами. Громадянське суспільство за результатами публічної оцінки діяльності державних органів, їх посадових осіб може винести їм суспільний осуд і, поряд з їх посадовими особами ініціювати застосування до них заходів відповідальності відповідно до законодавства. Головна мета державної гуманітарної політики та громадянського суспільства уособлює соціокультурний розвиток особистості, зростання її духовних якостей.

Гармонійний розвиток соціуму передбачає пов'язане зростання складових людського капіталу – інтелектуального та духовного. Україна заснована на людиноорієнтованій парадигмі соціально-гуманітарного розвитку та має сформувати відповідного типу державну гуманітарну політику [Додаток 12]. У такій політиці державну владу реалізує системне, компетентне, відповідальне, ефективне публічне управління на науково-обґрунтованій, моральній засаді, духовно-моральну трансформацію, розширене відтворення умов вільного соціокультурного розвитку громадян.

У державній гуманітарній політиці повинно бути закладено системний соціокультурний розвиток, що забезпечує єдність реалізації цілей, завдань, функцій демократичної, правової, соціальної держави, при цьому вона трактується як держава, що домінантно вважає у своїй діяльності досягнення

в суспільних відносинах переважання моральних цінностей. Держава та громадянське суспільство забезпечують моральний зміст усіх суспільних відносин, їх спрямованість на втілення вищих цінностей соціуму, а також соціальність мети та діяльності всіх державних органів та їх посадових осіб, організацій. Публічні інститути, державне будівництво, цілепокладання та діяльність державних органів та їх посадових осіб ґрунтуються на важливості та цінності кожної людини незалежно від вікової, релігійної, національної, мовної та професійної приналежності, соціального статусу, індивідуальних особливостей, а також ознак статі та місця проживання.

Сутність державної гуманітарної політики та вектори спільних формування цінностей і смислів, що орієнтують на становлення громадянського суспільства визначає функціональне поле соціокультурного розвитку. Сучасні управлінські підходи до формування державної гуманітарної політики в контексті розробки науково-теоретичних засад соціокультурного розвитку шляхом утвердження ролі громадянського суспільства мають сприяти досягненню суспільної стабільності, підвищенню рівня соціального спийняття на сучасному етапі, взаємоузгодженню державних та суспільних пріоритетів.

Сьогодні серед публічних інституцій у переважній більшості існують і такі, діяльність яких безпосередньо спрямована на вирішення проблем забезпечення державної гуманітарної політики. На сучасному етапі в Україні актуалізується національна консолідація в цілому та відзначається вплив на відповідні процеси соціокультурної сфери. Для цього необхідне комплексне узагальнення сутності державної гуманітарної політики в контексті розгляду її з позицій та умов пріоритетності життєво важливих соціокультурних інтересів особистості, громадянського суспільства і держави.

Існуючий у світі історичний досвід модернізації освіти свідчить, що освітній процес обов'язково супроводжується як придбаннями, а й дуже відчутними втратами. Державі належить вирішити ще багато проблем, щоб наша вища освіта була конкурентоспроможною та привабливою як для

наших студентів, так і для іноземців. У всьому світі вища освіта потребує реформ, а саме сформувати таку систему освіти, яка б дозволяла готувати висококваліфікованих, конкурентоспроможних фахівців, насамперед для своєї країни та здатних витримати цю конкуренцію у світі.

На межі століть ясно виявилася важлива тенденція, яка полягає в тому, що роль будь-якої країни на світовому ринку визначається рівнем освіти та підготовки фахівців, а також тими умовами, які країни створюють для реалізації їхнього інтелектуального потенціалу [20; 26]. Сучасна система освіти повинна відповідати творчому ставленню до знань протягом усього активного життя людини та стати таким соціальним інститутом, який дозволяв би забезпечити широким верствам населення можливість додаткового навчання.

Все це сприяє утвердженню концепції безперервної освіти особистості протягом усього життя, що нині повсюдно прийнята в європейських країнах [5; 31; 37; 43; 249]. Таким чином, сказане вище свідчить про необхідність ретельної спільної роботи значної кількості заінтересованих суб'єктів для врегулювання існуючих проблем. Це дозволить знову домогтися визнання національної освіти за кордоном та конвертованості дипломів випускників національних закладів освіти. Політика Європейського союзу у сфері освіти є одним із головних пріоритетів, що впливають на всі сфери суспільного життя та визначають вектор європейської інтеграції в цілому.

Соціалізація через освіту відіграє важливу роль у формуванні ідентичності, і контроль над освітою має особливе значення для легітимності європейських інститутів, саме тому країни-члени Європейського Союзу не зацікавлені у передачі компетенцій у сфері освіти інститутам Європейського союзу [74, с. 44]. Однак, для впливу на процеси інтеграції, їх характер, сприйняття в суспільстві інститути Європейського союзу не обов'язково потребують формальної передачі компетенцій.

Сучасне інформаційне суспільство характеризується лавиноподібним зростанням електронних інформаційних ресурсів, вільним поширенням

інформації, доступом до інформації. Зараз планується створення цій основі суспільства, заснованого на знанні, у якому виробництво, набуття, поширення та практичне застосування знань перетворюється на головну рушійну силу економічного прогресу. Важлива закономірність, властива розвиненим європейським країнам – це процес інтелектуалізації всіх сфер суспільної життя, він протікає діалектично. З однією сторони, зростає роль таких соціальних інститутів, як освіта та наука, з іншого сторони, посилюється значення інтелектуальної діяльності всередині всіх сфер життя.

Інформаційне суспільство вимагає як свіжих ідей та знань, так і дієвих способів прискореного отримання та постійного оновлення знань, а головне – передбачає формування у кожної людини нового мислення та засвоєння загально значимих моральних норм. Перед сучасною освітою стоять передові завдання, що ініціює створення все більш досконалих засобів, технологій навчання, які сприяють їх вирішенню, найбільш перспективними є кошти та технології, пов'язані з інформатизацією освіти, дослідження європейського досвіду становлення та змісту кваліфікацій та структур ступенів.

До аргументів на користь перебудови освіти за багаторівневою структурою належать визнання дипломів у єдиному освітньому просторі, що призводить до збільшення припливу іноземних студентів до національних вишів та підвищення їх конкурентоспроможності, задоволення масового соціального попиту на вищу освіту, задоволення потреб ринкової економіки, зокрема вимогам роботодавців, удосконалення процесу управління інформаційними потоками у навчанні, вирішення проблеми диверсифікації методології та методик навчання на різних стадіях професійного розвитку. Серед факторів, що впливають на ефективність зазначеного процесу, особливе значення має готовність професорсько-викладацького та управлінського персоналу закладів вищої освіти перейти на нову парадигму підготовки фахівців з великої номенклатури спеціальностей та напрямків.

Проте, виникає проблема обґрунтованого структурування рівнів освіти, яке має бути об'єктивним, універсальним, що забезпечує освітні потреби

особистості та суспільства. Організаційне виділення у системі вищої професійної освіти двох рівнів вимагає визначення їх змістовного наповнення, яке задається цілями підготовки. Як правило, цілі є рамковим визначенням необхідного обсягу та якості знань, умінь і навичок, які мають бути отримані на відповідному освітньому рівні. Створення таких нормативів як освітніх стандартів є великою науково-методичною проблемою, яка усвідомлюється європейською та національною системами освіти [141].

Запропонована цільова багаторівнева тенденція у розвитку освіти породжує не менш значущу проблему – створення технологій, що забезпечують досягнення сформульованих цілей на кожному освітньому рівні, а також засобів надійного контролю якості на виході. Ці освітні технології мають бути ефективними, економічними та технологічними при використанні у вищій освіті. Враховуючи комплексність проблем, що виникають на практиці, можна стверджувати, що широку перспективу в розвитку освіти мають міждисциплінарні освітні програми. Вони можуть бути орієнтовані на конкретні галузі практичної діяльності за збереження фундаментального характеру освіти.

Звичайні методи передачі знання, що ґрунтуються на традиційних формах навчальної діяльності професорсько-викладацького складу закладу освіти в межах дисциплін та функцій, більше не підходять для різних соціальних груп. У сучасній освіті все ширше застосовуються методи активного навчання, використання яких залежить не тільки від професійних знань, ораторських здібностей, а й від багатства уяви, творчого потенціалу викладачів, уміння моделювати ними ситуацію реальної творчості прийняття рішень. Завдяки цьому нововведенню підвищується якість традиційних форм навчально-виховного процесу, відбувається зміщення центру значимості з процесів передачі та засвоєння інформації на самостійний пошук та на моделювання способів застосування у майбутній професійній діяльності.

У сучасній освіті актуалізуються процеси розвитку інноваційної діяльності та навчальної практики, їх удосконалення внаслідок впровадження

нових освітніх технологій, які сприяють розвитку зацікавленості та мобільності студентів. Серед переваг впровадження нових технологій викладання називаються, високий ступінь включеності студентів до процесу навчання, вимушена активність, примусова активізація мислення та діяльності студента, творчий характер занять, обов'язковість безпосередньої взаємодії студентів між собою, колективне форсування зусиль, інтенсифікація процесу навчання [200; 233].

Стрижневим суб'єктом здійснення технологій освіти висувається сам викладач, при цьому саме ступінь його підготовленості в зоні інформаційних технологій та зацікавленість їх використання у своїй практичній діяльності набуває першорядного значення. Істотні завдання сучасних технологій освіти полягають у забезпеченні міцної освіти, отримавши яку, студент буде самодостатнім суб'єктом, у вихованні креативності, навички роботи в команді, проектного розуміння та аналітичної сприйнятливості, комунікативних знань, толерантності, що забезпечить особистісне, професійне та кар'єрне зростання.

Для практичного вираження цих завдань застосовуються інноваційні технології різноманітних форм: проблемне навчання, тобто розробка в навчальній діяльності скрутних ситуацій, організація підприємливої активності студентів з їхнього вирішення, проектні та експериментальні заняття, що дають можливість студентам постійно поповнювати свої знання, вдумуватись у проблему, що вивчається, та осмислювати шляхи її вирішення, що дуже важливо при розвитку світогляду та професійного самовизначення.

Все перераховане найчастіше визначено самою особливістю викладання правових дисциплін на сучасному етапі, коли модифікуються оцінки тих чи інших подій, удосконалюються законодавчі документи. У цих умовах важливо не лише ознайомити студентів із трансформаціями законодавчих документів, а й дати можливість сформулювати свою думку та обґрунтувати її. Викладачеві вищої школи слід приділяти значну увагу дослідженню комп'ютерних освітніх програм та активно вводити

інформаційні технології у практику. Стрімкість розвитку різноманітних технологій освіти, швидкість виникнення електронних засобів навчання не допускає можливості підраховувати ефективність їх використання.

Розробка навчально-методичних матеріалів, їх стандартизація та застосування займають одне з основних місць у науково-методичному забезпеченні науково-регіональних комплексів у структурі міжнародної освітньої промисловості [19; 65]. Особливого значення мають міжнародні навчально-методичні комплекси та підручники, створені разом професорами та викладачами передових вітчизняних та зарубіжних освітніх організацій. Висока технологічність навчального процесу має забезпечуватися модульним структуруванням навчального матеріалу.

Така організація навчального матеріалу, з одного боку, відкриває можливість варіацій змісту освіти в рамках заданого обсягу годин на дисципліну в цілому, а з іншого – дозволяє легко узгоджувати навчальні плани різних вищих навчальних закладів, створюючи умови для цільової освітньої мобільності студентів. Це потребує уваги і до таких питань, як технологія дистанційного навчання, вибір засобів передачі інформації, складання спеціальних навчальних та методичних матеріалів, організація системи навчання викладачів. Такі підходи створюють основу цілеспрямованого формування у студентів цілісного професійного мислення як основу їхньої майбутньої професійної діяльності.

Реформування національної системи освіти та подолання соціально-гуманітарної кризи неможливі без повного включення цього процесу у звичайний ритм життя суспільства. Порядність, відповідальність і багато іншого мають бути певною мірою основоположними принципами процесу реформування системи освіти. Важливо також звернути увагу на необхідність проникнення культури гуманітарного спрямування в змістовне наповнення не лише наук педагогічного спрямування. Гуманізація вищої технічної освіти та природничих наук означає залучення до професійної діяльності спеціалістів усіх сфер. Проблемою, яка ускладнює сприйняття

цього процесу українським суспільством, є сприйняття ним населення як засвоєного обсягу конкретних гуманітарних знань, адже гуманітарна освіта включає і теорію, і вміння виконувати завдання на основі отриманих знань.

Реформування системи освіти спрямоване на формування морально-толерантного ставлення до зовсім інших точок зору та життєвих позицій [34, с. 8]. Освіта сприяє подоланню людської неузгодженості, що є причиною багатьох негативних соціальних наслідків, освіта у вищих навчальних закладах сприяє освоєнню будь-якої професії, а також оволодінню її навичками. Якщо брати до уваги молодші та середні школи, то необхідність інтенсивного впровадження гуманізації освіти в навчальних закладах можна обґрунтувати переліком поважних причин. Оскільки жорстокість і аморальність невпинно набирають популярності в нашій державі, як і в багатьох інших світових державах, лише зосередженість на гуманному ставленні до інших допоможе впоратися з цими поширеними людськими хворобами.

Природно, що асоціальна поведінка в більшості випадків є результатом впливу технічного, політичного, правового, культурного, етичного, морально-психологічного хаосу. Достатньо розкриті й такі проблеми гуманізації, перешкоди належному вихованню через наявність авторитарних звичок, методів і традицій у функціонуванні системи. Більшість державних освітніх навчальних закладів готують вузькопрофільних спеціалістів з «одновекторним» мисленням. Вони здатні виконувати однокрокові завдання з невеликим діапазоном професійної спрямованості, не виходячи за межі загального контексту даної галузі. Причини виникнення труднощів і проблем в економіці, політиці, екології, соціальній сфері – це нездатність випускників сучасних вищих навчальних закладів мислити багатогранно.

Негативними наслідками розвитку науково-технічної сфери є високий попит і тенденції гуманізації процесів, які пов'язані зі значним ризиком нестримного створення інноваційної науково-технічної бази. У цьому випадку є велика ймовірність перетворення «ноу-хау» досягнень проти

сучасної людської цивілізації. Як би там не було, а без духовного, морального та інтелектуального розвитку представників сучасного суспільства неможливий ні професійний розвиток, ні високо конкурентоспроможна продуктивність праці, ні формування впевненої в собі цілеспрямованої особистості.

Прогрес і технічні нововведення негативно впливають на інтелект, викликають нудне мислення, пригнічують ініціативу та усувають почуття відповідальності, фундамент закладають машини та роботи, які замінили найпростіші дії людини у гуманній сфері. Протистояти незворотному впливу техніки духовна, моральна та соціальна сторона сучасного суспільства може, використовуючи протиотруту. Суперечності та розбіжності в основних характеристиках цих сфер сприяють появі різних типів свідомості, логіки, мислення, поведінки, корпоративної етики та правил, а також багато іншого.

У науково-технічному прогресі переплітаються тенденції та характерні ознаки гуманітарного напрямку, якщо перше породжує масування, стандартизацію, модельне сприйняття речей, явищ, продуктів, думок, почуттів тощо, то друге розвивається з тенденцією зберегти індивідуальність, без повторень. Тому неважко зробити висновок, що науково-технічні розробки згубно впливають на гуманну складову навчального процесу. Водночас протиставлення гуманітарних культур і орієнтація на технології – не єдина дилема в суспільстві, і в освіті зокрема.

Гостра проблема полягає в суперечностях між особливостями ринкових відносин і такою важливою складовою поняття людства, як мораль, в комерційних умовах важко залишатися людиною високих моральних стандартів, духовності та гуманізму. Порядна людина, освічена і людяна, навпаки, намагається бути скромною, більше давати і менше брати, дотриманню принципів моралі та людських цінностей у бізнесі має передувати огляд моральності громадських діячів. Неодноразово проведені соціологічні дослідження підтверджують тенденцію кандидатів до вибору таких професій, як економіст, юрист, бухгалтер, менеджер.

Якщо говорити про інженерні спеціальності, то їх вибирають не так часто, але в порівнянні з менш престижними професіями лікаря та вчителя вони більш затребувані. Небажання людей жертвувати своїм життям у сфері освіти чи охорони здоров'я можна пояснити лише несприятливим станом справ у цих системах. Немає сенсу говорити про реформування основних механізмів реалізації освітніх та медичних послуг, якщо не підвищити соціальний статус відповідних професій. Поступово в освітніх і робочих планах навчальних закладів пострадянських країн, у тому числі і в Україні, цілі переліки дисциплін такого напрямку придушуються або, в кращому випадку, максимально обмежуються години на їх вивчення.

Висновки до розділу 5

Сучасна розвинена держава займає лідируючі позиції у світовому рейтингу країн за всіма індикаторами, якщо вони характеризують якість розвитку людського потенціалу та якість життя громадян, вкладень у розвиток людського потенціалу країни, інвестиційні у сфері освіти, науки та охорони здоров'я. До структури новітньої державної гуманітарної політики входить багатофункціональна система індикаторів оцінки якості та ефективності публічного управління гуманітарною політикою, підвищення рівня соціокультурної стабільності країни, що має складний методологічний характер. Подальше їх удосконалення вимагатиме більш поглибленого науково-теоретичного обґрунтування креативних та скоординованих зусиль органів публічної влади в контексті реалізації державної гуманітарної політики з формування новітнього сучасного соціокультурного простору.

У розділі обґрунтовано формування концепції реалізації державної гуманітарної політики у контексті формування новітнього освітньо-культурного простору в Україні, що передбачає оптимізацію комплексу механізмів державного управління у сфері надання освітніх послуг в нормативно-організаційні, соціально-економічні, інформаційно-мотиваційні

та освітньо-комунікативні управлінські блоки для комплексного вирішення поставлених завдань із ефективності євроінтеграційних процесів у закладах освіти України.

Реформування освіти гальмує нестача кваліфікованих спеціалістів, важливі управлінські рішення часто приймаються малоосвіченими чиновниками, що саме по собі є загрозою для нормальної соціальної структури. Таким чином, визначається головне завдання, яке може допомогти досягти бажаних результатів – створення та впровадження соціально-педагогічних технологій на практиці. Необхідно розглядати роль соціального середовища в цьому процесі, адже система освіти є важливим соціальним інститутом. На сьогоднішній день виявляється незацікавленість держави у проведенні гуманізації, у більшості цивілізованих європейських країн сама ідея бізнесу та підприємництва включає не лише прагнення до прибутку, а й турботу про людину, забезпечення комфорту, розвитку.

Отже, розроблено і науково обґрунтовано інтегровану модель реалізації механізмів державної гуманітарної політики в контексті інтеграції України до європейського освітнього простору на сучасному етапі трансформації суспільних цінностей. Інтегрованість моделі передбачає застосування нових методологічних підходів на основі узгодження управлінських потреб та інтересів об'єктів управління, забезпечення ефективного нормативно-правового забезпечення, що ґрунтується на застосуванні системних засад імплементації кращих європейських освітніх практик щодо цілеспрямованого впливу держави на розвиток закладів;

Інтегрування національних освітніх комплексів у європейський освітній простір диктує необхідність стандартизації визначення якості освіти у навчанні, а ефективність інтеграційних процесів, що намітилися сьогодні, перебуває в прямій залежності належного обміну досвідом у рамках міжнародного співробітництва. Звісно ж, дослідження системи методів і інструментів співробітництва країн – членів ЄС у сфері освіти може бути корисним не тільки для ефективної участі держави у формуванні

загальноєвропейської простору вищої освіти, але й вдосконалення механізмів та управлінських принципів у державній гуманітарній політиці.

Відтак, запропоновано принципово новий концептуальний підхід до формування комплексу механізмів реалізації державної гуманітарної політики в контексті європейської інтеграції, а саме нормативних, економічних, фінансових, організаційних, соціальних, гуманітарних, політичних, інформаційних, освітніх, культурних та комунікативних із ефективним функціональним наповненням, що забезпечується діалоговою формою відносин між закладами освіти, органами публічної влади і міжнародними неурядовими інституціями гуманітарного спрямування.

ВИСНОВКИ

У дисертаційному дослідженні вирішено актуальну наукову проблему в галузі державного управління, що полягає в обґрунтуванні теоретико-методологічних засад та наданні практичних рекомендацій щодо реалізації механізмів державної гуманітарної політики в контексті інтеграції України до європейського освітнього простору на сучасному етапі. На підставі наведеного було сформовано наступні висновки та пропозиції:

1. Досліджено генезис формування та реалізації державної гуманітарної політики у сфері надання освітніх послуг як об'єкту публічного впливу. Вільна конкуренція сприяє досягненню максимально можливого рівня освіти, яка неформально поділяється на елітну та популярну, підтримує найталановитіших студентів. Престиж університету визначається шляхом набору найкращих студентів, це підтверджують результати університетів у світових рейтингах. Вища освіта Європи в XXI столітті тісно пов'язана з ринком, конкурентоспроможна та інноваційна, тенденції, що розвиваються, задають напрямок освітніх трансформацій у глобальному масштабі, а тому можна говорити про своєрідну глобалізацію освітньої політики. Освіта в цій країні досі залишається довіреною справою суспільства, з високим рівнем приватного втручання через вплив корпорацій та приватних інвесторів, а місцева громада активно залучена до функціонування шкіл через переконання, що питання освіти є відповідальністю суспільства. На сучасному етапі важливо дати можливість кожному вчитися протягом усього життя, без дискримінації, вирівнюючи умови для найбільш уразливих категорій соціуму. Навчання громадян не може бути привілеєм, а загальнодоступним правом, отже людська освіта не може бути для них окрасою, а компетенцією та підготовкою до широкої соціальної участі. Тому не дивно, що однією з ключових тем щодо здобуття освіти є заборона невиправданої дискримінації та необхідність реалізації прав громадян.

2. Вивчено досвід кращих світових практик та можливість

системної імплементації освітніх стандартів країн європейського освітнього простору. Навчання має бути повною мірою зосереджено на розвитку її особистості, розумових і фізичних здібностей та поваги до прав людини, основних свобод і принципів, закріплених у Статуті Організації Об'єднаних Націй. У країнах, де проживають етнічні, релігійні чи мовні меншини, або проживають люди корінного походження, громадянам, які належать до цих груп, не може бути відмовлено у праві мати власну культуру. Держави зобов'язані забезпечити ефективний доступ до освіти, навчання таким чином, щоб це спричинило якнайбільшу інтеграцію громадянина у суспільство та розвиток особистості, включаючи її культурний та духовний розвиток. Сьогодні спостерігається тенденція до збільшення інтеграції у сфері освіти, стимуляція знизу вгору функціонуванням європейських освітніх програм, які представляли свої передові практики в окремих країнах як спільні виклики для всі країни-члени ЄС, проте вплив освітніх програм ЄС обмежений і нерівномірний, оскільки дії держав-членів у цьому відношенні не є однорідними. Замість стандартизації систем, прозорість і взаємне визнання індивідуальних кваліфікацій могли б привести до бажаного європейського виміру в освіті, не загрожуючи культурному середовищу та зменшуючи відповідальність держав-членів за освіту та навчання.

3. Проаналізовано науково-дослідну діяльність закладів освіти в системі фінансування та дотацій країн Європи у контексті економічної ефективності. Створюючи глобальну освітню політику, уряди ЄС визнали цілеспрямованість зміцнення своїх позицій в країні шляхом отримання міжнародної підтримки перетворень, котрі здійснюються. Важливим аспектом діяльності університетів є спільні проекти та навчальні програми, які здійснюють декілька університетів з різних країн. Беручи участь у проектах, університети отримують цінний досвід у рамках міжнародної співпраці та стають привабливішими для студентів та співробітників. Кількість програм, у яких беруть участь країни, незалежно від дій щодо підвищення якості та модернізації академічної освіти, міжнародні

зобов'язання країн щодо визнання дипломів та кваліфікацій також потребують упорядкування. Соціально-економічні зміни, що відбуваються в державах, спрямовані на створення добре освіченого суспільства, яке зможе задіяти впроваджені реформи та сприяти зростанню добробуту. Освіта все частіше розглядається як неодмінний елемент добре функціонуючої держави, що означає постійне підвищення рівня кваліфікації та їх швидку адаптацію шляхом постійного оновлення та розширення знань до мінливих потреб ринку праці та економіки.

4. Розкрито сутність управлінських підходів в освітньому просторі із збереження ціннісних орієнтирів молоді в умовах суспільних трансформацій. Гуманітарна політика на теренах Європи полягає в тому, щоб через навчання громадян впродовж життя внести свій внесок у розвиток ЄС як суспільства, заснованого на знаннях, зі сталим економічним розвитком, більшою кількістю та кращими робочими місцями та більшою соціальною згуртованістю, забезпечуючи при цьому належний захист навколишнього середовища для майбутніх поколінь. Зокрема, програми мають на меті сприяти обміну, співпраці та мобільності між системами освіти та навчання в ЄС, щоб вони стали світовим еталоном якості. Інтегрування українських національних освітніх комплексів у європейський освітній простір диктує необхідність стандартизації визначення якості освіти у навчанні, а ефективність інтеграційних процесів, що намітилися сьогодні, перебуває в прямій залежності належного обміну досвідом у рамках міжнародного співробітництва. Звісно ж, дослідження системи методів і інструментів співробітництва країн – членів ЄС у сфері освіти може бути корисним не тільки для ефективної участі держави у формуванні загальноєвропейської простору освіти, але й вдосконалення механізмів та управлінських принципів у державній гуманітарній політиці. Однак, умовою розвитку вищої освіти на рівні ЄС є переконання урядів та наукової громадськості в необхідності змін та прийнятті відповідних політичних рішень, а існуюча мовна та культурна ідентичність вищої освіти в окремих країнах не загрожує змінам, оскільки це

автономія університетів і свобода проведення досліджень.

5. Охарактеризовано європейський досвід політики якості освіти щодо реформування педагогічних технологій та професіоналізації кадрів. Європейські інституції повинні діяти для зближення національних систем, заохочуючи держави-члени самостійно трансформувати свої системи освіти відповідно до рекомендацій. Зазначену дію може сприяти законодавча база, яка захищає права особи на недискримінацію та вільне пересування працівників та послуг. Це можливо завдяки європейським освітнім програмам, стимулам до підвищення якості навчання та підвищення кваліфікації та підвищення індивідуальних можливостей працевлаштування. Основою зовнішньої співпраці ЄС є підтримка розвитку європейської системи вищої освіти на основі співпраці з третіми країнами та розвиток вищої освіти в третіх країнах. Важливим є сприяння європейській вищій освіті шляхом підвищення привабливості Європи як місця навчання та центру передового досвіду на світовому рівні. У своїх програмах зовнішнього співробітництва Європейська комісія сприяє як двосторонньому співробітництву між університетами Європейського Союзу та інших промислово розвинених країн. Європейський Союз, хоча формально не проводить уніфіковану освітню політику та залишає велику свободу для держав-членів у цій сфері, визначає рамки та цілі, яких мають досягти та фінансово підтримує освітню діяльність у досягненні цих цілей. Сьогодні у європейському освітньому просторі зростає використання угод між міністерствами та окремими університетами, хоча з фінансової сторони бюджет університету незначною мірою пов'язаний з виконанням контракту.

6. Досліджено сучасні управлінські підходи трансформації соціально-гуманітарних векторів реформування системи освіти в глобалізаційний період. Трансформаційні процеси пов'язані з переходом від постіндустріального суспільства до глобального інформаційного суспільства, тому здобуття освіти має бути зосереджене на підготовці громадян до життя в мінливому світі. Органи державної влади повинні у своїй практичній

діяльності більше приділяти увагу здобуття освіти з точки зору дотримання прав людини. Реалізація освітньої функції у державній гуманітарній політиці в значній мірі залежить від громадянського суспільства, так як неурядові організації можуть створити базис для діяльності органів державної влади. Окремі національні системи освіти все ще вкорінені в специфічних для країни системах регулювання та координації, які значною мірою є результатом історичних та інституційних подій. За останнє десятиліття багато європейських країн запровадили або посилили елемент конкуренції фінансової політики, що ґрунтується на результатах. Натомість, державні інституції все більше пропагують позицію, що загальна освіта не тільки призведе до підвищення обізнаності громадян про їхні права і свободи та механізми відшкодування, але й сприятиме побудові громадянського суспільства на основі цінностей демократії, верховенства права та поваги до прав людини. Такий підхід вже давно сповідується неурядовими організаціями, для яких освітня функція залишається однією з найважливіших у сфері дотримання прав людини.

7. Розкрито сутність використання цифрових технологій і дистанційних навчальних онлайн платформ сучасності здобувачами закладів освіти. Сьогодні процесу інтеграції та модернізації освіти сприяє системне проведення спільних науково-практичних конференцій, семінарів, навчання та стажування студентів, аспірантів, викладачів та слухачів. Особлива увага при формуванні єдиного загальноєвропейського освітнього простору приділяється створенню комфортних побутових та навчальних умов для студентів, викладачів та співробітників. Дистанційна вища освіта, що активно розвивається в даний час в ЄС, націлена на задоволення освітніх потреб низки соціальних груп населення, таких як групи студентів з обмеженими можливостями здоров'я, іноземних студентів, які навчаються, мають сім'ї, і сприяє організації більш гнучкого доступу до вищої освіти в цілому. Досвід провідних держав показує, що спільними зусиллями закладів вищої освіти також можна вплинути на поліпшення ситуації в освітній

політиці. Аналіз позитивного досвіду управління у закладах вищої освіти у зарубіжних країнах дає підходи щодо імплементації управлінських принципів у національних закладах вищої освіти з урахуванням специфіки та соціально-економічної ситуації. Отже, можливість імплементації системи вищої освіти має чітку орієнтацію на інтеграцію її в європейський освітній простір, а трансформація навчального процесу забезпечує підготовку здобувачів закладів вищої освіти до швидкого орієнтування у змінному інформаційному суспільстві та активної участі у відкритих багатокультурних спільнотах всього світу.

8. Визначено спектр управлінських підходів щодо реалізації освітньої політики академічної мобільності у транскордонному співробітництві. Розвиток міжнародних контактів із зарубіжними закладами вищої освіти на рівні обміну викладачами та студентами, науковою та навчально-методичною інформацією набуває особливого значення у світлі реалізації положень Болонської конвенції. У рамках академічної мобільності студенти можуть стажуються, особливо інтенсивно студентські академічні обміни відбуваються на факультеті економіки та фінансів. Система інституційних субсидій, де кошти розподіляються на основі історичного бюджету або витрат, була замінена змішаною моделлю, заснованою на результатах. Країни з високим рівнем державних витрат на одного студента витрачають більше на допомогу студентам, а результати в галузі освіти та наукових досліджень тісно пов'язані з рівнем економічного розвитку європейських країн. Також існує постійний процес впровадження рішень, що сприяють конкуренції між університетами, особливо в галузі досліджень, на додаток до показників, орієнтованих на результати, вбудованих в алгоритм фінансування досліджень і навчання, у вигляді цільових механізмів фінансування. Країни ЄС суттєво відрізняються за глибиною та швидкістю реформ, що запроваджуються, у тому числі й за фінансуванням.

9. Узагальнено сутність надання освітніх послуг в умовах європейської інтеграції України на сучасному етапі загроз гуманітарній

безпеці. На основі багатовікової традиції, історії, культурі престижних зарубіжних і вітчизняних закладів вищої освіти з урахуванням недоліків і переваг кожної моделі, сьогодні проектується сучасні інноваційні та наукоємні технології в освітній системі університетів. Водночас, позасистемні внутрішньо університетські реформи в Україні та інновації малоефективні, а часто і просто шкідливі з точки зору загальної ефективності системи вищої освіти. Усі документи, що видаються органами Європейського Союзу, і всі програми допомоги, які він запускає, є результатом консультацій з державами-членами, в яких ці країни висловлюються щодо своїх потреб і можливості досягнення передбачуваних цілей, а більш глибоке втручання органів Європейського Союзу в політику держав-членів не є необхідним. Сьогодні відбувається трансформація принципів надання освітніх послуг на сучасному етапі загроз гуманітарній безпеці внаслідок військової агресії на території України через актуалізацію політичних, правових, соціальних, культурних та організаційних факторів за умови трансформації системи освіти України до європейського освітнього простору, що зумовлено цивілізаційними чинниками, суспільною свідомістю в царині демократії, свободи і дотримання прав громадян.

10. Запропоновано концепцію реалізації державної гуманітарної політики у контексті формування новітнього освітньо-культурного простору в Україні. Після майбутнього вступу України до ЄС заклади освіти повинні стати складовою єдиного європейського освітнього простору, що обумовлює кращу політичну, соціальну, некомічну співпрацю між різними типами закладів вищої освіти та мобільність студентів і науково-педагогічних працівників. Незважаючи на різноманітність та специфіку повноважень освітніх інституцій, комплекс реалізованих ними цілей та завдань традиційно системно включає забезпечення, або покращення якості освітньої діяльності в економічному, соціальному та культурному контексті, надання підтримки закладам вищої освіти з покращення якості викладання та навчання, поширення наявного досвіду та обмін інформацією з проблем якості освіти.

Отже, обґрунтовано формування концепції реалізації державної гуманітарної політики у контексті формування новітнього освітньо-культурного простору в Україні, що передбачає оптимізацію комплексу механізмів державного управління у сфері надання освітніх послуг в нормативно-організаційні, соціально-економічні, інформаційно-мотиваційні та освітньо-комунікативні управлінські блоки для комплексного вирішення поставлених завдань із ефективності євроінтеграційних процесів у закладах освіти України. Державна гуманітарна політика кожної окремо взятої країни є унікальною, оскільки будується на основі національних традицій та особливостей, але це не виключає можливості інтеграційних процесів у сфері вищої освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Аброськін В. В. Концептуальні засади державної політики у сфері вищої освіти в Україні: адміністративно-правовий аспект. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2020. № 2 (89). С. 94-103.
2. Авшенюк Н. М. Болонський процес як регіональний вимір інтернаціоналізації вищої освіти в Європі. *Педагогічна теорія і практика: зб. наук. праць*. К.: КиМУ, 2011. Вип. 2. С. 3-14.
3. Авшенюк Н. М. Глобалізаційний вимір розвитку транснаціональної вищої освіти. *Професійна освіта: педагогіка і психологія: польсько-український, україно-польський щорічник* / за ред. Т. Левовицького, І. Зязюна. Ченстохова: Видавництво Академії ім. Яна Длугоша, 2011. № 13. С. 125-131.
4. Авшенюк Н. М. Розвиток транснаціональної вищої освіти в контексті глобалізації ринків освітніх послуг. *Теорія і практика управління соціальними системами*. 2011. № 4. С. 69-77.
5. Авшенюк Н. Педагогіка транснаціональної вищої освіти: концептуальні засади: навчальний посібник. К.: Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2015. 185 с.
6. Айзікова Л. В. Концепція навчання протягом життя в міжнародних документах і дослідженнях. *Педагогіка. Наукові праці*. 2012. Вип.146. Т. 148. С. 62-64.
7. Александров В.Т. Державні механізми управління якістю неперервної освіти в Україні: монографія. Суми: СумДУ, 2012. 366 с.
8. Аналіз провідного вітчизняного та зарубіжного досвіду щодо оцінювання якості вищої освіти в умовах євроінтеграції: аналітичні матеріали (частина І) (препринт) / О. Воробйова, М. Дебич, І. Линьова, В. Луговий, О. Оржель, О. Слюсаренко, Ж. Таланова, К. Трима; за ред. В. Лугового, Ж. Таланової. Київ: Ін-т вищої освіти НАПН України, 2018. 172 с. URL: <https://ihed.org.ua/publications/>. (дата звернення: 30.10.2022).

9. Аналіз провідного вітчизняного та зарубіжного досвіду щодо оцінювання якості вищої освіти в умовах євроінтеграції: аналітичні матеріали (частина II) (препринт) / О. Воробйова, М. Дебич, В. Луговий, О. Оржель, О. Слюсаренко, Ж. Таланова, К. Трима; за ред. В. Лугового, Ж. Таланової. Київ: Ін-т вищої освіти НАПН України, 2019. 150 с. URL: <https://ihed.org.ua/publications/> (дата звернення: 11.10.2022).

10. Андрущенко В. П., Вернидуб Р. М. Сучасна державна освітня політика України: спроба прогностичного аналізу. *Формування державної освітньої політики: філософські, теоретичні та прикладні аспекти*. 2016. С. 4-13.

11. Антонюк В. Інтеграція вищої освіти України в європейський освітній простір для розвитку людського капіталу. *Журнал європейської економіки*. 2021. Т. 20. № 3 (78). С. 573-595.

12. Антонюк В. П. Вища освіта України на шляху модернізації. *Бізнес-Інформ*. 2019. № 4. С. 198-204.

13. Антонюк В. П. Стратегія розвитку вищої освіти України в контексті вимог до людського капіталу та євроінтеграційних процесів. *Вісник економічної науки України*. 2021. № 1 (40). С. 113-119.

14. Артерчук Т. О. Релігійне виховання в закладах загальної середньої освіти ФРН: 1945-2005 рр.: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01. Рівне, 2011. 20 с.

15. Бабін І. І. Забезпечення якості вищої освіти: європейський, національний та інституційний рівні. *Наука і освіта*. 2011. № 1. С. 7-13.

16. Базиляк Н. О. Світові тренди трансформації освітньої політики в контексті імплементації дистанційних форматів під час карантинних обмежень пандемії COVID-19. *Публічне управління та адміністрування в умовах війни і в пост воєнний період*: матер. Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (Харків, 18 березня 2022 р.). Харків, 2022. С. 10-13.

17. Базиляк Н. О. Актуальні проблеми у системі управління

зкладами освіти в контексті реалізації маркетингових технологій. *Наука, освіта і суспільство: світові тенденції та регіональний аспект*: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (Полтава, 8 квітня 2022 р.). Полтава, 2022. С. 19-20.

18. Базиляк Н. О. Гуманітарні аспекти публічного управління освітньою політикою в контексті дотримання національної безпеки для суспільства на сучасному етапі. *Таврійський науковий вісник. Серія: Публічне управління та адміністрування*. 2022. Вип. 1. С. 3-9.

19. Базиляк Н. О. Державна гуманітарна політика в умовах інтеграції України до європейського освітнього простору: монографія. Одеса: Олді+, 2023. 304 с.

20. Базиляк Н. О. Державна освітня політика в контексті збереження та розвитку ціннісних орієнтирів громадян на сучасному етапі в Україні. *Публічне управління в Україні: виклики сьогодення та глобальні імперативи*. матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (Хмельницький, 11 лютого 2022 р.). Хмельницький, 2022. С. 157-159.

21. Базиляк Н. О. Державна освітня політика в системі вищої школи у Сполучених Штатах Америки в контексті імплементації щодо реалізації ефективних управлінських підходів. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Публічне управління та адміністрування*. 2022. Т. 33 (72). № 2. С. 1-6.

22. Базиляк Н. О. Державна освітня політика на сучасному етапі трансформації суспільно-владних відносин: імплементація зарубіжного досвіду Італії. *Science and Technology: problems, prospects and innovations. Proceedings of the 7th International scientific and practical conference*. CPN Publishing Group. Osaka, Japan. 2023. Pp. 245-249. URL: <https://sci-conf.com.ua/wp-content/uploads/2023/04/science-and-technology-problems-prospects-and-innovations-13-15.04.23.pdf>.

23. Базиляк Н. О. Державна політика у сфері освіти в контексті сучасних вимог та гуманітарних викликів. *Публічне управління у сфері*

цивільного захисту: освіта, наука, практика: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 16 березня 2023 р.). Харків, 2023. С. 13-15.

24. Базиляк Н. О. Досвід Європейського Союзу з формування та реалізації державної гуманітарної політики щодо забезпечення соціальних прав громадян на здобуття освіти. *Публічне управління і адміністрування в Україні*. 2022. Вип. 27. С. 7-10.

25. Базиляк Н. О. Ефективна освітня політика із систем використання сучасних цифрових технологій та онлайн програм для студентів навчальних закладів. *Публічне управління і адміністрування в Україні*. 2022. Вип. 28. С. 32-35.

26. Базиляк Н. О. Європейський досвід формування системи фінансування та надання дотацій на реалізацію навчально-наукової діяльності закладами вищої освіти. *Публічне управління та митне адміністрування. Серія: Державне управління*. 2022. № 2 (33). С. 10-14.

27. Базиляк Н. О. Зарубіжний досвід формування державної освітньої політики в університетах різної форми власності щодо якості надання послуг здобувачам. *Науковий вісник Вінницької академії безперервної освіти. Серія: Екологія. Публічне управління та адміністрування*. 2023. С.

28. Базиляк Н. О. Зарубіжний досвід формування політики щодо якості надання послуг здобувачам в університетах різних форм власності. *Наукові праці міжрегіональної академії управління персоналом. Політичні науки та публічне управління*. 2022. Вип. 6 (66). С. 5-10.

29. Базиляк Н. О. Організаційні фактори реформування освітньої політики у гуманітарній сфері в контексті трансформації педагогічних підходів. *Modern research in world science. Proceedings of the 1st International scientific and practical conference. SPC "Sci-conf.com.ua". Lviv, Ukraine. 2022. Pp. 604-608. URL: <https://sci-conf.com.ua/i-mezhdunarodnaya-nauchno-prakticheskaya-konferentsiyamodern-research-in-world-science-17-19-aprelya-2022-goda-lvov-ukraina-arhiv/>.*

30. Базиляк Н. О. Організаційно-правові аспекти державної освітньої

політики в контексті забезпечення прав громадян: досвід та перспективи Європейського Союзу. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Публічне управління та адміністрування*. 2022. Т. 33 (72). № 1. С. 19-24.

31. Базиляк Н. О. Особливості державної гуманітарної політики у сфері надання освітніх послуг на сучасному етапі загроз національній безпеці України. *Публічне управління та адміністрування в умовах війни і в пост воєнний період*: матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 15-28 квітня 2022 р.). Київ, 2022. С. 94-95.

32. Базиляк Н. О. Право дітей трудових мігрантів країн Європейського Союзу на здобуття освіти у соціально доступному форматі та оптимальних умовах. *Eurasian scientific discussions. Proceedings of II International Scientific and Practical Conference*. (March 13-15, 2022). Barca Academy Publishing, Barcelona, Spain. 2022. Pp. 77-82. URL: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/Euroasian%20Scientific%20Discussions%20March%202022.pdf.

33. Базиляк Н. О. Реалізація державної гуманітарної політики з підвищення кваліфікації працівників освіти: зарубіжний досвід. *Prospects for the development of science and the environment. Abstracts of XIV International Scientific and Practical Conference*. Helsinki, Finland. 2023. Pp. 224-228. URL: <https://eu-conf.com/wp-content/uploads/2023/04/Prospects-for-the-development-of-science-and-the-environment.pdf>.

34. Базиляк Н. О. Реалізація державної гуманітарної політики закладами освіти в контексті розвитку людського капіталу в період глобалізації та цифровізації вищої школи. *Наукові праці міжрегіональної академії управління персоналом. Серія: Політичні науки та публічне управління*. 2022. Вип. 2 (62). С. 16-21.

35. Базиляк Н. О. Реалізація державної гуманітарної політики у сфері інформаційно-комунікативних технологій щодо дистанційного навчання в закладах вищої освіти. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Публічне управління та адміністрування*. 2022. Т. 33 (72). № 3. С. 20-25.

36. Базиляк Н. О. Світовий досвід формування державної гуманітарної політики з розвитку діяльності університету третього віку щодо надання освітніх послуг громадянам. *Публічне управління та митне адміністрування. Серія: Державне управління. 2022. № 1 (32). С. 5-9.*

37. Базиляк Н. О. Суспільно-владна взаємодія закладів вищої освіти та стейкхолдерів в контексті професіоналізації навчання педагогічних працівників Польщі. *Science and innovation of modern world. Proceedings of 8th International Scientific and Practical Conference. Cognum Publishing House, London, United Kingdom. 2023. Pp. 247-253. URL: <https://sci-conf.com.ua/viii-mizhnarodna-naukovo-praktichna-konferentsiyascience-and-innovation-of-modern-world-20-22-04-2023-london-velikobritaniya-arhiv/>.*

38. Базиляк Н. О. Трансформація базових науково-теоретичних засад державної гуманітарної політики щодо формування новітнього соціокультурного простору в Україні. *Таврійський науковий вісник. Публічне управління та адміністрування. 2023. Вип. 1. С. 3-8.*

39. Базиляк Н. О. Трансформація державної гуманітарної політики в контексті диференціації управлінських підходів у системі сучасної інклюзивної освіти. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права. 2022. Вип. 2. С. 28-32.*

40. Базиляк Н. О. Трансформація сучасних управлінських підходів у формуванні та реалізації соціально-гуманітарних векторів реформування системи вищої освіти. *Публічне управління та митне адміністрування. Серія: Державне управління. 2022. № 4 (35). С. 23-27.*

41. Базиляк Н. О. Трансформація управлінських підходів у реалізації державної гуманітарної політики з інтеграції вищої освіти України до європейського освітнього простору. *Публічне управління і адміністрування в Україні. 2023. Вип. 33. С. 47-50.*

42. Базиляк Н. О. Управлінський досвід щодо реалізації державної гуманітарної політики у сфері модернізації освіти в сучасній системі вищої школи Німеччини. *Дніпровський науковий часопис публічного управління,*

психології, права. 2023. Вип. 1. С. 24-28.

43. Базиляк Н. О. Формування гуманітарної політики в освітній сфері Європейського Союзу щодо реалізації програм безперервного навчання громадян протягом життя. *Наукові праці міжрегіональної академії управління персоналом. Політичні науки та публічне управління*. 2022. Вип. 1 (61). С. 7-11.

44. Базиляк Н. О. Формування та реалізація гуманітарної політики на сучасному етапі трансформації педагогічного середовища закладів освіти. *Трансформація системи публічного управління в умовах воєнного часу*: матер. IV Міжнар. наук.-практ. конф. (Переяслав, 03 червня 2022 р.). Переяслав, 2022. С. 25-28.

45. Базиляк Н. О. Формування та реалізація державної гуманітарної політики ідентифікації національного культурно-освітнього простору на сучасному етапі в Україні. *Таврійський науковий вісник. Серія: Публічне управління та адміністрування*. 2022. Вип. 5. С. 15-21.

46. Базиляк Н. О. Формування управлінських принципів реалізації освітньої політики з академічної мобільності у сучасному транскордонному співробітництві. *Публічне управління і адміністрування в Україні*. 2022. Вип. 29. С. 13-17.

47. Базиляк Н. О., Парубчак І. О. Глобалізаційні чинники реформування державної гуманітарної політики у сфері вищої освіти в контексті транскордонного співробітництва. *Публічне управління і адміністрування в Україні*. 2022. Вип. 28. С. 28-31.

48. Базиляк Н.О. Особливості формування та реалізації освітньої політики в гуманітарній сфері щодо стратегії інновацій у країнах Європейського Союзу. *Таврійський науковий вісник. Серія: Публічне управління та адміністрування*. 2022. Вип. 2. С. 10-16.

49. Банчук-Петросова О. В. Теоретичні основи сучасної державної кадрової політики України. *Електронний журнал «Державне управління: удосконалення та розвиток»*. 2013. № 7. URL:

<http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=597> (дата звернення: 23.08.2022).

50. Баранова А. Виховання молоді як складова державної молодіжної політики. *Публічне адміністрування: теорія та практика: електрон зб. наук. праць*. 2011. № 1. URL: [http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2011-01\(5\)/index.html](http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2011-01(5)/index.html) (дата звернення 10.01.2023).

51. Батечко Н. Формування державної освітньої політики: синергетичний аспект. *Освітологія*. 2016. № 5. С. 69-75.

52. Бахрушин В., Горбань О. Якість вищої освіти та сучасні підходи до її вимірювання. *Освіта і управління*. 2012. Т. 15. № 4. С. 7-11.

53. Бахрушин В. Як змінюється вища освіта в Україні та в європейському освітньому просторі. *Освітня політика*. Портал громадських експертів. 24.12.2018. URL: <http://education-ua.org/ua/articles/1296-yak-zminyuetsyavishcha-osvita-v-ukrajini-ta-v-evropejskomu-osvitnomu-prostori> (дата звернення: 24.04.2022).

54. Баштанник В. В. Трансформація державного управління в контексті європейських інтеграційних процесів: монографія. Дніпропетровськ: ДРІДУ НАДУ, 2010. 390 с.

55. Баюк М. І. Гуманітарна складова політики державної безпеки: поняття, принципи. *Університетські наукові записки*. 2018. № 1. С. 186-199.

56. Баюк М. Формування та реалізація політики державної безпеки в гуманітарній сфері України: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр.: 25.00.05. Хмельницький: ХУУП, 2018. 24 с.

57. Безверхнюк Т. Партнерська мережа як інституціональна форма державного механізму проектного управління регіональним розвитком. *Держава та регіони. Серія Державне управління*. 2016. № 1 (53). С. 163-173.

58. Безпалова О. І. Концептуальні засади державної політики у правоохоронній сфері. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2012. № 2 (57). С. 8-16.

59. Белашова Н. Сучасні наукові визначення поняття та сутності

державного управління гуманітарною сферою в Україні. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. Київ, 2014. № 4. С. 128-133.

60. Біла книга національної освіти України / за заг. ред. акад. В. Г. Кременя. К.: Інформ. системи, 2010. 342 с.

61. Білан Л. Л. Вища освіта України та Болонський процес: навчально-методичний посібник. К.: «Аграрна освіта», 2013. 163 с.

62. Білоконенко Г. Інструментарій формування, моніторингу і (само)оцінки розвитку системи внутрішнього забезпечення якості у закладі вищої освіти. *Адаптивне управління: теорія і практика. Серія «Педагогіка»*. 2018. Вип. 5 (9). URL: <https://amtp.org.ua/index.php/journal/article/view/83/56> (дата звернення: 13.02.2022).

63. Білоус-Осінь Т. І., Панфілов О. Є. Адміністративно-правове забезпечення дистанційного навчання у сфері вищої освіти. *Juris Europensis Scientia*. 2020. Вип. 4. С. 112-116.

64. Білошицький С. Міжнародна міграція як різновид сучасної зброї: соціокультурний та політичний аспекти. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України*. 2016. № 2. С. 138-156.

65. Біль М. М. Інституціональні передумови європейського вектору розвитку ринку праці України. *Регіональна економіка*. 2016. № 3. С. 128-134.

66. Болонський процес 2020 Європейський простір вищої освіти у новому десятиріччі. Комюніке конференції Європейських міністрів. URL: http://www.ehea.info/Upload/document/ministerial_declarations/Leuven_Louvain_la_Neuve_Communique_April_2009_595061.pdf (дата звернення 14.03.2022).

67. Бочарова О. А. Соціально-педагогічна підтримка обдарованих школярів у Польщі: автореф. дис. ... д-ра педагог. наук: 13.00.01. Луганськ, 2013. 40 с.

68. Брич Л. В. Механізми державного управління розвитком

соціально-психологічного ресурсного потенціалу апарату органів публічного врядування України: дис. ... канд. наук з держ. упр.: 25.00.02. Львів, Івано-Франківськ, 2021. 265 с.

69. Бульба В. Г., Поступна О. В., Степанюк О. В. Державна гуманітарна політика України щодо розвитку освіти: механізми реалізації. *Актуальні проблеми державного управління: зб. наук. пр.* Харків: Вид-во ХарPI НАДУ «Магістр», 2013. Вип. 2 (44). С. 7-13. URL: file:///C:/Users/admin%20k/Downloads/apdy_2013_2_3.pdf (дата звернення: 22.02.2022).

70. Вавренюк С. А. Вплив процесу євроінтеграції на підготовку молоді у системі вищої освіти України. *Інвестиції: практика та досвід.* 2018. № 24/2018. DOI: 10.32702/2306-6814.2018.24.75.

71. Вавренюк С. А. Сучасний стан та проблеми дворівневої структури у системі вищої освіти України. *Право та державне управління: зб. наук. пр.* 2018. Вип. 3 (2). С. 11-15.

72. Валевський О. Роль державної культурної політики в реалізації реформ в Україні. *Стратегічні пріоритети.* 2016. № 3 (40). С. 140-146.

73. Варламова А. І. Вирішення проблем підвищення якості освіти в США. *ЕТАП: економічна теорія, аналіз, практика.* 2014. №1. С. 118-125.

74. Васильєва Т. А., Воронцова А. С., Майборода Т. М. Теоретичні основи фінансової політики держави в галузі освіти та її складових. *Вісник Сумського державного університету. Серія «Економіка».* 2017. № 4. С. 181-191.

75. Васильєва Т. А., Воронцова А. С., Майборода Т. М. Формування державної стратегії інвестиційного забезпечення розвитку системи освіти впродовж усього життя для регіонів України. *Моделювання регіональної економіки.* 2017. № 2 (30). С. 433-446.

76. Вербицька А. В. Інтеграція вищої освіти України в європейський освітньо-науковий простір: монографія. Чернігів, 2017. 2010 с.

77. Вербицька А. В. Основні напрями удосконалення державної

політики в сфері інтернаціоналізації вищої освіти України. *Вісник КНУ ім. Т. Шевченка. Серія: Державне управління.* 2016. № 2 (6). С. 14-17.

78. Вербицька А. В. Стратегії державної політики інтернаціоналізації вищої освіти в країнах Європейського Союзу. *Науковий вісник академії муніципального управління. Серія «Управління».* 2016. Вип. 2. С. 138-146.

79. Виговська О. С. Стратегія інтернаціоналізації як ключовий пріоритет розвитку університетської освіти в Україні. *Неперервна професійна освіта: теорія і практика.* 2018. Вип. 1-2 (54-55). С. 38-46.

80. Вища освіта в Україні: громадська думка студентів. Фонд «Демократичної ініціативи» імені Ілька Кучеріва. 2015. URL: <http://dif.org.ua/article/vishcha-osvita-v-ukraini-gromadska-dumka-studentiv> (дата звернення: 15.05.2022).

81. Вища освіта в умовах реформи: зміни громадської думки. Фонд «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва. URL: https://dif.org.ua/article/vishchaosvita-v-umovakh-reformi-zmini-gromadskoi-dumki_2016 (дата звернення: 24.04.2022).

82. Вітченко А. О., Грицюк В. В. Формування механізмів забезпечення якості вищої освіти в Україні: історія, сучасність, перспективи вдосконалення. *Військова освіта.* 2014. № 2 (30). С. 29-36.

83. Вовканич С. Національна і світова безпека новітньої доби: соціогуманістичний концепт: препринт наук. доп. Львів. ДУ «Інститут регіональних досліджень ім. М. І. Долішнього НАН України». 2015. 37 с.

84. Волинець Л. Л. та ін. Забезпечення якості загальної середньої освіти у провідних країнах Європи та США: монографія. К.: Інститут педагогіки НАПН України, 2014. 374 с.

85. Воробйова О. та ін. Механізми оцінювання якості вищої освіти в умовах євроінтеграції: монографія. Київ: Ін-т вищої освіти НАПН України, 2020. 220 с.

86. Воронкова В. Г., Фурсін О. О., Сапа Н. В. Соціально-орієнтоване державне управління: монографія / ред. В. Г.Воронкової. Запоріжжя: Вид-во

ЗДІА, 2011. 256 с.

87. Воронцова А. С. Фінансове забезпечення розвитку системи освіти впродовж усього життя: дис. ... канд. екон. наук: 08.00.08. Суми, 2018. 272 с.

88. Воротін В. Є. Шляхи модернізації механізмів і інструментів державного і регіонального управління в Україні. 2018. С. 146-152. URL: <http://repository.knuba.edu.ua/handle/987654321/7308> (дата звернення: 15.08.2022).

89. Гальків Л. І., Гринькевич О. С. Факторний аналіз вартості освітніх послуг в Україні у контексті розвитку людського капіталу. *Актуальні проблеми економіки. Науковий економічний журнал. Серія «Економічні науки»*. 2015. № 1 (163). Вип. 8/2014. С. 37-46.

90. Ганяк В. Й. Політичні механізми у процесі вироблення державної політики у сфері свободи совісті й релігії: безпековий вимір. *Інвестиції: практика та досвід*. 2017. № 7. С. 110-115.

91. Гарапко В. І. Інформаційні технології в системі підготовки вчителів початкової школи у Великій Британії: автореф. дис. ... канд. педагог. наук: 13.00.04. Переяслав-Хмельницький, 2014. 19 с.

92. Гаращук К. В. Структурні реформи в системі загальної середньої освіти сучасної Великої Британії: автореф. дис. ... канд. педагог. наук: 13.00.01. Суми, 2011. 24 с.

93. Гаращук О. В., Куценко В. І. Якісна освіта – об'єднуюча сила української держави. Київ: Видавництво Європейського університету, 2020. 304 с.

94. Гедікова Н. П. Державна політика у сфері вищої освіти України в контексті європейських освітніх стандартів. *Сучасне суспільство*. 2016. Вип. 1 (11). С. 4-17.

95. Гладкий М. Удосконалення механізмів державного управління у сфері вищої освіти. *Публічне адміністрування: теорія та практика*. 2015. Вип. 1 (13). URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Patp_2015_1_14 (дата звернення: 26.03.2022).

96. Глушко О. Компетентнісний підхід в освіті: європейський досвід. *Науково-педагогічні студії*. 2021. № 5. С. 8-21. <https://doi.org/10.32405/2663-5739-2021-5-8-21>
97. Головка С. Г. Організаційно-правові засади функціонування науковоосвітньої галузі України в умовах пандемії COVID-19. *Наукові праці Національного авіаційного університету. Серія: Юридичний вісник «Повітряне і космічне право»*. 2021. № 1 (58). С. 208-215.
98. Гончаренко Н. М. Проблеми створення сучасної системи підготовки кадрів «Освіта через усе життя». *Післядипломна освіта в Україні*. 2014. № 2. С. 7-10.
99. Горак В. В. Освітня реформа України: сучасний стан та перспективи впровадження. *Аналітичний вісник у сфері освіти й науки*. 2018. Вип. VIII. С. 2-15. URL: http://lib.iitta.gov.ua/712161/1/Analituchnuy_visnik_2018-8.pdf. (дата звернення: 15.03.2022).
100. Горбатюк С. Є. Інститути громадянського суспільства у системі соціогуманітарної безпеки: сучасні реалії і тенденції розвитку. *Ефективність державного управління*. 2017. Вип. 4 (53). Ч. 1. С. 39-47.
101. Горбатюк С. Концептуалізація моделі гуманітарної політики в Україні на сучасному етапі реформ. *Ефективність державного управління*. 2018. Вип. 2 (55). Ч. 1. С. 80-90.
102. Горбунова Л. та ін. Інтернаціоналізація вищої освіти в Україні: методичні рекомендації. К.: ІВО НАПН України, 2016. 158 с.
103. Гошовська В. Соціальна держава: типи, сутність, зміст. *Вісник НАДУ*. 2007. № 3. С. 259-265.
104. Гриневич Л. М. Поняття «освіта», «розвиток освіти», «освітня політика» в сучасному науковому дискурсі. *Неперервна професійна освіта: теорія і практика*. 2015. Вип. 1-2. С. 14-19.
105. Гринькевич О. С. Управління конкурентоспроможністю вищої освіти України (методологія аналізу і системи моніторингу): автореф. дис. ... д-ра екон. наук: 08.00.03. Львів, 2018. 43 с.

106. Гринькевич О. С., Левицька О. О. Інституційне середовище забезпечення якості системи вищої освіти: міжнародний і національний аспекти. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2017. Вип. 15 (1). С. 84-90.

107. Грішнова О. А., Дорош О. В., Шурпа С. Я. Інвестування в людський капітал у системі чинників забезпечення гідної праці: монографія / за наук. ред. д-ра екон. наук, проф. О. Грішнкової. Київ: КНЕУ, 2015. 222 с.

108. Грішнова О., Бех С. Соціальна відповідальність університетів України: порівняльний аналіз та основні напрями розвитку. *Вісник Київ. нац. ун-ту імені Тараса Шевченка. Серія: Економіка*. 2014. № 5 (158). С. 11-18.

109. Громадянське суспільство в Україні: сучасний стан, виклики, стратегія модернізації: монографія: у 2 т. / за заг. ред. акад. НАН України Ю. С. Шемшученка та акад. НАПрН України О. В. Скрипнюка. Київ: Юридична думка, 2018. Т.1: Загальнотеоретичні та конституційноправові аспекти розвитку громадянського суспільства в Україні. 676 с.

110. Громовенко К. В. Міжнародне програмне правове регулювання процесів вищої освіти в Україні. *Держава та регіони. Науково-виробничий журнал. Серія: Право*. 2020. Вип. 1 (67). Т. 1. С. 182-188.

111. Громовенко К. В. Міжнародно-правові стандарти у сфері вищої освіти: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.11. Одеса, 2020. 35 с.

112. Громовенко К. В. Міжнародно-правові стандарти у сфері вищої освіти: монографія. Одеса: Гельветика, 2020. 340 с.

113. Громовенко К. В. Реалізація міжнародних стандартів вищої освіти в нормативних актах Уряду України. *Держава та регіони. Науково-виробничий журнал. Серія: Право*. 2020. Вип. 2 (68). С. 181-186.

114. Громовенко К. В. Універсальні міжнародні правові стандарти права на вищу освіту. *Юридичний науковий електронний журнал. Електронне наукове фахове видання*. 2018. № 4. С. 183-186. URL: <http://lsej.org.ua/index.php/arkhivnomeriv?id=95> (дата звернення: 13.01.2022).

115. Громовенко К. Міжнародні стандарти вищої освіти та міждержавний конфлікт в Україні. *Jurnalul juridic național: teorie și practică*. 2019. № 5 (39). С. 174-177.
116. Губерська Н. Л. Сучасний стан та тенденції розвитку державної політики у сфері вищої освіти в Україні. *Право і громадянське суспільство*. 2014. №. 1. С. 141-151.
117. Гуманітарна політика в Україні: виклики та перспективи (Біла книга): аналіт. доп. / за заг. ред. Ю. Б. Каплан, Ю. А. Тищенко. Київ: НІСД, 2020. 126 с.
118. Гуманітарна політика Української Держави в новітній період: монографія / за ред. С. І. Здіорука. К.: НІСД, 2006. 403 с.
119. Гусарєв С. Д. Гуманізм як основоположна ідея сучасного правового світогляду. *Альманах права*. 2012. Вип. 3. С. 47-51.
120. Дегтяр А. О., Дегтяр О. А. Прийняття державно-управлінських рішень у соціальній сфері: монографія. Харків: Вид-во «С.А.М.», 2014. 252 с.
121. Дегтярєва І. О. Державне управління вищою освітою Словаччини: реформи у контексті європейської інтеграції. *Аспекти публічного управління*. 2015. Вип. 3 (7-8). С. 20-30.
122. Дем'яненко Н., Чаграк Н. Освітня геронтологія: проект Положення Інституту освіти людей третього віку. *Рідна Школа*. 2019. № 1. С. 67-73.
123. Дем'янчук О. П. «Державна політика» та «публічна політика»: варіант перехідного періоду. URL: http://www.library.ukma.kiev.ua/e-lib/nz/nz18_2000_polityk/05_demyanchuk_op.pdr (дата звернення: 23.04.2022).
124. Дерєга В. В. Соціальна і гуманітарна політика: навч. посібник. Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2012. 178 с.
125. Державна політика: підручник / Нац. акад. держ. упр. При Президентіві України; ред. кол.: Ю.В. Ковбасюк, К.О. Ващенко, Ю.П. Сурмін та ін. К.: НАДУ, 2014. 448 с.
126. Державне управління у сфері освіти: глосарій з дисциплін

магістерської програми за спеціальністю «Державне управління в сфері освіти» / за заг. ред. Н. Г. Протасової. К.: НАДУ, 2013. 48 с.

127. Державне управління у сфері освіти: конспект лекцій з дисциплін нормативної частини магістерської програми за спеціальністю «Державне управління у сфері освіти» / за заг. ред. Н. Г. Протасової. К.: НАДУ, 2012. 60 с.

128. Дзвінчук Д. І. Основні вектори розробки та реалізації освітньої політики в контексті реформи децентралізації в Україні. *Гуманітарний вісник ЗДА*. 2018. Вип. 72. С. 125-135.

129. Дзюба С. Г., Плотнікова Н. В. Зарубіжний та український досвід диверсифікації джерел фінансування системи освіти. *Збірник наукових праць ХНПУ імені Г. С. Сковороди «Економіка»*. 2018. № 17. С. 53-66.

130. Димань Т. М., Боньковський О. А., Вовкогон А. Г. Європейський простір вищої освіти та Болонський процес: навчально-методичний посібник. Одеса: НУ «ОМА», 2017. 106 с.

131. Діденко О. В. Про концептуальні засади реформування системи освіти України. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/32307454.pdf> (дата звернення 22.10.2022).

132. Діяльність української сторони платформи громадянського суспільства Україна – ЄС у 2016 р. URL: <http://eu-ua-csp.org.ua/csp-activity/progress-reports/> (дата звернення: 13.01.2022).

133. Дніпров О. Поняття та сутність державного управління в гуманітарній сфері в Україні. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2011. Вип. 4. С. 185-189.

134. Добко Т. Забезпечення якості вищої освіти: європейські кращі практики для України. 2014. 52 с. URL: <http://education-ua.org/ua/analytics/305-zabezpechennyayakosti-vishchoji-osviti-evropejski-krashchi-praktiki-dlya-ukrajini> (дата звернення: 21.03.2022).

135. Домбровська С. М. Механізми забезпечення державної соціальної безпеки в Україні. *Наукові праці: Науково-методичний журнал. Державне*

управління. Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили. 2015. С. 28-32.

136. Домбровська С. М. Механізми реалізації державної політики в галузі вищої освіти. *Актуальні проблеми державного управління*. 2011. – № 2 (40). URL: <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/apdu/2011-2/doc/2/04.pdf> (дата звернення: 23.04.2022).

137. Домбровська С. М., Коврегін В. В., Помаза-Пономаренко А. Л., Коленов О. М. Державне управління у сфері безпеки соціально-еколого-економічних систем: монографія. Х.: НУЦЗУ, 2017. 244 с.

138. Домбровська С. М., Луценко Т. А. Механізми підвищення ефективності державної підтримки розвитку вищівської науки. *Вісник АМСУ. Серія: «Державне управління»*. 2015. № 1 (12). С. 26-31.

139. Донченко В. М. Пріоритетні завдання управління міжнародною діяльністю в університетах США в умовах глобалізації. *Наукові записки НДУ ім. М. Гоголя: Психолого-педагогічні науки*. 2013. № 5. С. 245-250.

140. Доповідь Управління Верховного комісара ООН з прав людини (УВКПЛ) «Щодо ситуації з правами людини в Україні 16 травня-15 серпня 2019 року». URL: https://www.ohchr.org/Documents/Countries/UA/ReportUkraine16May-15Aug2019_UA.pdf (дата звернення: 13.05.2022).

141. Дубасенюк О. А. Розвиток вищої освіти: тенденції та перспективи. *Людиноцентризм як основа гуманітарної політики України: освіта, політика, економіка, культура*: матер. Всеукр. конф. К.: ІОД НАПН України, 2011. С. 135-142.

142. Дурдас А. Вища освіта Франції в контексті сучасних євроінтеграційних процесів. *Неперервна професійна освіта: теорія і практика. Серія: Педагогічні науки*. 2017. Вип. № 1-2 (5051). С. 132-137.

143. Еволюція норм міжнародного гуманітарного права щодо захисту цивільного населення: Міністерство юстиції України. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_34096 (дата звернення: 13.11.2022).

144. Енциклопедія державного управління: у 8 т. / Нац. акад. держ.

упр. при Президентіві України; наук.-ред. кол.: Ю. В. Ковбасюк (гол.) та ін. К. НАДУ, 2011. Т. 2: Методологія державного управління / наук.-ред. кол.: Ю. П. Сурмін (співгол.), П.І. Надолішній (співгол.) та ін. 2011. 692 с.

145. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери / за ред. проф. І. Д. Зверєвої. Київ-Симферопіль: Універсум, 2012. 536 с.

146. Європейський простір вищої освіти: параметри якості та експертизи: навч. посібник / укл.: Н. Г. Батечко, О. І. Бульвінська, О. І., Мосьпан, Н. В. Локшина, О. Б. Проценко, С. О. Сисоєва, І. В. Соколова; за ред. С. О. Сисоєвої. Київ, 2020. 152 с.

147. Європейський Союз Україна: співробітництво у сфері вищої освіти. 2010. Представництво Європейського Союзу в Україні. URL: http://eeas.europa.eu/archives/delegations/ukraine/documents/virtual_library/eu_educational_brochurea5_uk.pdf (дата звернення: 13.11.2022).

148. Жалдак М. І. Проблеми інформатизації освітнього процесу в середніх і вищих навчальних закладах. *Комп'ютер в школі та сім'ї*. 2013. № 3. С. 8-15.

149. Жижко Т. Академічна мобільність – об'єктивна умова розвитку університетської освіти. *Вісник інституту розвитку дитини. Серія: Філософія. Педагогіка. Психологія*. 2010. Вип. 10. С. 6-10.

150. Забезпечення реалізації соціально-економічних прав осіб, що постраждали внаслідок конфлікту в Україні. *Альтернативний звіт Коаліції громадських організацій щодо реалізації Україною Міжнародного Пакту про економічні, соціальні та культурні права / Радник*. 2020. 17 лютого. URL: https://radnyk.org/reports/Alternatyvnyy_zvit_shchodo_realizatsiyi_Ukrayinoyu_Mizhnarodnoho_Paktu_pro_ekonomichni_sotsialni_ta_kulturni_prava_Ukr.pdf (дата звернення: 13.11.2022).

151. Заболотна О. А. Теорія і практика альтернативної шкільної освіти у країнах Європейського Союзу: монографія. Умань: ФОП Жовтий, 2013. 372 с.

152. Завгородня Т. К. Зарубіжний досвід моніторингу якості вищої

освіти в дослідженнях вітчизняних науковців. *Педагогічний альманах*. 2020. Вип. 45. С. 165-171.

153. Загальна декларація прав людини: резолюція 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення: 16.03.2022).

154. Зарецька Л. М., Кулініч О. А. Державне регулювання сфери вищої освіти. *Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг*. 2015. Вип. 2. С. 168-179.

155. Затонацька Т. Г. Трансформація напрямів взаємодії держави та приватного сектору у сфері вищої освіти в Україні: сучасний стан і вектори розвитку. *Фінанси України*. 2019. № 1 (1). С. 68-79.

156. Здіорук С. І., Іщенко А. Ю., Карпенко М. М. Формування єдиного відкритого освітньо-наукового простору України: оптимальне використання засобів забезпечення випереджального розвитку: аналітична доповідь. К.: Національний інститут стратегічних досліджень, 2011. 43 с.

157. Здіорук С., Степико М. Пріоритети та перспективи гуманітарної політики української держави. *Стратегічні пріоритети*. 2011. № 2 (19). С. 37-48.

158. Іванов С. В., Антонюк В. П. Європейський дослідницький простір та Україна: проблеми і перспективи інтеграції. *Економічний вісник Донбасу*. 2020. № 3 (61). С. 166-176.

159. Ігнатенко Н. Державна освітня політика України щодо забезпечення якості освіти: зміст та основні напрями. *Партнерство взаємодії як фактор підвищення якості освіти*: матер. Міжнар. наук.-практ. семінару (Тернопіль, 18 лютого 2020 р.). Тернопіль: ТНПУ, 2020. С. 23-26.

160. Інтеграція в європейський освітній простір: здобутки, проблеми, перспективи: монографія / за заг. ред. Ф. Г. Вашука. Ужгород: ЗакДУ, 2011. 560 с.

161. Інтернаціоналізація вищої освіти: світовий досвід: монографія / ред. М. А. Дебич. Суми: Університетська книга, 2017. 291 с.

162. Карамушка Л. М., Толков О. С. Психологічні особливості опору змінам персоналом вищої школи. *Організаційна психологія. Економічна психологія.* 2015. № 2. С. 35-42. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/orpher_2015_2_7 (дата звернення: 13.08.2022).
163. Карась А. Філософія громадянського суспільства в класичних теоріях і некласичних інтерпретаціях: монографія. Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2003. 520 с.
164. Карлова В. В. Пріоритети гуманітарної політики в умовах викликів та загроз національній безпеці України. *Вчені записки Таврійського національного університету імені ВІ Вернадського.* 2018. Т. 29 (68). № 6. С. 1-7.
165. Кириченко К. І. Проблеми інтеграції національної системи освіти до європейського освітнього простору. *Аспекти публічного управління.* 2015. № 11/12. С. 104-108.
166. Кіндзерський С. Державне управління в гуманітарній сфері регіону України: стан та тенденції розвитку: дис. ... канд. наук з держ. упр.: 25.00.02. Київ, 2006. 20 с.
167. Клімова Г. П. Якість вищої освіти: європейський вимір. *Вісник Нац. ун-ту «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого».* 2016. № 1. С. 203-210.
168. Ключкович Т. В. Інтеграція системи вищої педагогічної освіти Словачької Республіки у європейський освітній простір: автореф. дис. ... канд. педагог. наук: 13.00.01. Дрогобич, 2017. 20 с.
169. Кобець А. С., Пугач А. М. Перспективні напрями розвитку державної політики інтеграції вищої аграрної освіти до європейського освітнього простору. *Публічне управління та митне адміністрування.* 2016. № 1. С. 55-60.
170. Ковальчук О. С. Формування освітньої політики країн Євросоюзу під впливом процесів глобалізації та європеїзації. URL: <http://www.sworld.com.ua/konfer32/1059.pdf> (дата звернення: 11.03.2022).

171. Колодій І. С. Сучасні тенденції державної освітньої політики України. *Проблеми та перспективи розвитку економіки і підприємництва та комп'ютерних технологій в Україні*: зб. тез доповідей XI наук.-практ. конф. (Львів, 30.03-04.04.2015 р.). Львів, 2015. С. 235-239.

172. Комзюк В. Т. Адміністративно-правове регулювання державної політики у сфері освіти України. *Форум права*. 2017. № 5. С. 181-188. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2017_5 (дата звернення: 05.09.2022).

173. Конвенція про боротьбу з дискримінацією у сфері освіти від 14.12.1960 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_174. (дата звернення: 20.02.2022).

174. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 15.03.2022).

175. Конограй В. В. Система оцінки якості вищої освіти в країнах Балтії: порівняльний аналіз. *Педагогічні науки: теорія історія, інноваційні технології*. 2015. № 10. С. 345-355.

176. Концепція Державної цільової соціальної програми «Молодь України» на 2016-2020 рр. URL: <http://dimp.org.ua/files/youth-conceptionrev5.pdf> (дата звернення: 10.01.2022).

177. Концепція розвитку освіти України на період 2015-2025 років. 2014. 22 с. URL: http://www.tnpu.edu.ua/EKTS/proekt_koncepc.pdf (дата звернення: 20.02.2023).

178. Корнієвський, С. Мережеві методи у публічному управлінні процесами міжрегіональної інтеграції. *Наукові інновації та передові технології*. 2022. Вип. 7 (9). С. 34-40.

179. Корнієнко С. Інклюзивна освіта як пріоритетний напрям державної політики України у сфері освіти дітей з інвалідністю. *Вісник Національної академії державного управління при Президенті України*. 2012. Вип. 2. С. 226-231.

180. Кравець В. Актуальні проблеми та завдання вищої школи у світлі

нового Закону України «Про вищу освіту». *Україна–Європа–Світ: міжнар. зб. наук. праць. Серія: Історія, міжнародні відносини*. 2014. Вип. 14. С. 15-27.

181. Красняков Є. В. Державна політика Чеської Республіки в галузі освіти: досвід для України. *Вісник Національної академії державного Управління при Президентові України. Серія: Державне управління*. 2015. № 4. С. 101-106.

182. Красняков Є. Державна політика в галузі освіти України в контексті реалізації освіти для демократичного громадянства і прав людини. *Віче*. 2011. № 13. URL: <http://www.viche.info/journal/2634> (дата звернення: 23.04.2022).

183. Кремень В. Г. Освіта і наука в Україні: інноваційний аспект. Стратегія. Реалізація. Результати. К.: Грамота, 2005. 448 с.

184. Кремень В. Сучасний навчальний процес як синергетична система. *Освітні реформи: місія, дійсність, рефлексія*: монографія / за ред. В. Кременя, Т. Левовицького, В. Огнев'юка, С. Сисоєвої. К.: ТОВ «Видавниче підприємство «ЕДЕЛЬВЕЙС», 2013. 460 с.

185. Кристопчук Т. Є. Тенденції розвитку педагогічної освіти в країнах Європейського Союзу: автореф. дис. ... доктора педагог. наук: 13.00.04. Київ, 2014. 40 с.

186. Крисюк С. В. Державне управління освітою: навч. посіб. Київ: НАДУ, 2009. 220 с.

187. Крупка А. Теоретичні засади фінансової політики держави у галузі культури і мистецтва. *Світ фінансів*. 2013. Вип. 4. С. 50-57. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/svitfin_2013_4_8 (дата звернення: 24.04.2022).

188. Кручек О. А. Інтеграція національної освіти у європейський освітній простір: проблеми та перспективи розвитку. *Sciences of Europe*. 2021. № 70-3. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/integratsiya-natsionalnoyi-osviti-u-evropeyskiy-osvitniy-prostir-problemi-ta-perspektivi-rozvitku> (дата звернення: 05.04.2022).

189. Кузьменко Л. В. Конвергенція ринку праці в країнах ЄС. URL: <http://lib.chdu.edu.ua/pdf/naukraci/govermgmt/2013/214-202-13.pdf> (дата звернення: 23.03.2022).

190. Культурна політика України: національна модель у європейському контексті: аналіт. доп. / за ред. С. І. Здіорука; Нац. ін-т стратег. дослідж. Київ: НІСД, 2012. 57 с.

191. Кульчій О. О. Досвід країн Європейського Союзу в сфері освітньої політики. *Державно-управлінські студії*. 2018. № 6 (8). URL: <http://studio.ipk.edu.ua/dosvid-krayin-yevropeys-koho-soyuzu-v-sferi-osvitn-oyi-polityku/> (дата звернення: 22.04.2022).

192. Купрійчук В. М. Гуманітарна політика українських урядів у добу національної революції (1917–1920 рр.): монографія. К.: Вид-во Європ. ун-ту, 2014. 378 с.

193. Кушнір С. Державний контроль у сфері вищої освіти: зарубіжний досвід правового регулювання та шляхи його запозичення для України. *Адміністративне право і процес*. 2017. № 9. С. 129-140.

194. Лаврик Г. В. Державні стандарти освіти і національне освітнє законодавство. Термінологічний словник. Київ: ЦУЛ, 2014. 208 с.

195. Лисиця Н. М., Притиченко Т. І., Гронь О. В. Перспективи маркетингу економічних освітніх послуг в Україні. *Економіка розвитку*. Серія: *Механізм регулювання економіки*. 2017. Вип. 1 (81). С. 5-15.

196. Литвиненко Є. В. Адміністративно-правове регулювання у сфері надання освітніх послуг: поняття, сутність та значення. *Держава та регіони*. Серія: *Право*. 2020. № 4 (70). С. 56-60.

197. Лісабонська декларація «Університети Європи після 2010 року: через різноманіття до спільних цілей». URL: http://www.edupolicy.org.ua/files/Lisbon_Declaration.pdf (дата звернення 14.03.2022).

198. Локшина О. Європейська довідкова рамка ключових компетентностей для навчання впродовж життя: оновлене бачення 2018 року.

Український педагогічний журнал. 2019. Вип. 3. С. 21-87.
<https://doi.org/10.32405/2411-1317-2019-3-21-30>.

199. Локшина О. Забезпечення якості вищої освіти в умовах європеїзації України. *Неперервна професійна освіта: теорія і практика*. 2018. Вип. 3-4. С. 127-132.

200. Локшина О. Стратегія європейського співробітництва у галузі освіти і навчання у 2021-2030 рр. як євроінтеграційний орієнтир для української освіти. *Український педагогічний журнал*. 2022. № 4. С. 7-15.
<https://doi.org/10.32405/2411-1317-2022-4-5-17>.

201. Локшина О., Джурило А., Максименко О., Шпарик О. Підтримка ЄС інтеграції дітей і молоді в системи освіти держав-членів в умовах війни рф проти України: стратегічні орієнтири та успішні практики. *Український педагогічний журнал*. 2022. № 3. С. 5-19. <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2022-3-20-32>.

202. Лондар С. Л., Блискавка Т. В. Вища школа як фактор сприяння інноваційному розвитку національної економіки. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Філософія. Політологія*. 2010. № 94-96. С. 93-97.

203. Лошицька О. Л. Майстер-клас у системі роботи з педагогічними кадрами: методичний посібник. Ірпінь, 2015. 40 с.

204. Луговий В. І., Таланова Ж. В. Якість вищої освіти в Україні: проблеми забезпечення та визнання. *Європейська інтеграція вищої освіти України в контексті Болонського процесу*. 2013. № 3 (додаток 2). С. 6-10.

205. Лук'янихіна О. А., Кириченко К. І. Інтеграція української вищої освіти до європейського освітнього простору. *Екзистенційні та комунікативні питання управління: матер. Міжнар. наук.-теорет. конф. (Суми, 23-25 січня 2014 р.)*. Суми: Сумський державний університет, 2014. Ч. 2. С. 142-146. URL: http://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/123456789/34636/1/Lukianikhina_education%20modernization.pdf (дата звернення: 04.08.2022).

206. Лук'янова Л. Б. Зміст інтегративно-рольової позиції педагога – андрагога у зарубіжній науковій думці. *Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи*. 2013. Вип.7. С. 257-266.
207. Лук'янова Л. Б. Концепція освіти дорослих в Україні. Ніжин: ПП Лисенко М. М., 2011. 24 с.
208. Лукашевич М. Гуманітарна політика в Україні. К.: ІПК ДСЗУ, 2010. 30 с.
209. М'ясковський М. Європейський вектор реформ – рушій еволюційного вдосконалення системи освіти (досвід Австрії). *Порівняльно-педагогічні студії*. 2012. № 4 (14). С. 98-104.
210. Майборода Т. М. Аналіз сучасного стану державного регулювання галузі освіти в Україні. *Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу*. 2019. №1 (45). С. 16-22.
211. Майборода Т. М. Державне регулювання освіти в контексті розвитку національної економіки: дис. ... канд. екон. наук: 08.00.03. Полтава, 2019. 259 с.
212. Майборода Т. М. Зв'язок державного регулювання освіти та структури національної економіки в контексті становлення постіндустріального суспільного укладу. *Вчені записки КНЕУ: зб. наук. праць*. 2018. Вип. 19. С. 186-195.
213. Майборода Т. М. Особливості регулювання освітньої сфери в системі національного господарства. *Вісник Київського національного університету технологій та дизайну. Серія «Економічні науки»*. 2019. № 2 (133). С. 30-40.
214. Майборода Т. М. Теоретичні підходи до аналізу основних інструментів державного регулювання освіти. *Вісник ХНАУ. Серія «Економічні науки»*. 2018. № 4. С. 368-380.
215. Майстро С. В. Теоретико-методологічні засади реалізації державної економічної політики. *Теорія та практика державного управління*. 2013. Вип. 2 (41). С. 1-7.

216. Майстро С. В., Майстро Р. Г. Напрями удосконалення механізму державного управління у сфері освіти і науки в контексті необхідності інноваційного розвитку України. *Державне будівництво*. 2018. № 1. URL: http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/db/2018-1/doc/2/2_2.pdf (дата звернення: 13.03.2022).

217. Максименко О.О. Децентралізація в освіті європейських країн: досвід Норвегії. *Український педагогічний журнал*. 2021. № 4. С. 77-87. <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2021-4-77-87>.

218. Малімон В.І. Соціальна і гуманітарна політика: навчальний посібник. Івано-Франківськ: Місто НВ, 2012. 352 с.

219. Мальський М. З., Мацях М. М. Теорія міжнародних відносин: підручник / Нац. ун-т ім. Івана Франка, ф-т міжнар. відносин. 4-е вид., перероб. і доп. Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2011. 407 с.

220. Мартякова О. В., Мудра О. В. Сучасні моделі гармонізації ринків освітніх послуг та праці. *Вісник соціально-економічних досліджень*. 2013. Вип. 4. С. 274-281.

221. Мартякова О. В., Снігова С. М., Мудра О. В. Регулювання взаємодії ринків освітніх послуг та праці на основі механізму управління їх якістю. *Маркетинг і менеджмент інновацій*. 2013. № 3. С. 154-168.

222. Матюк Т. В. Взаємозв'язок освіти і соціально-економічного розвитку суспільства: автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.00.01. Дніпропетровськ, 2014. 19 с.

223. Матюх С. Інтернаціоналізація та транснаціоналізація діяльності вищих навчальних закладів на світовому ринку освітніх послуг. *Збірник наукових праць ЧДТУ. Серія: Економічні науки*. Вип. 36. Ч. 1. Т. 1. В-во ЧДТУ, 2014. С. 99-105.

224. Медведовська Д. О. Основні критерії якості вищої освіти: досвід Великої Британії. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2016. С. 48-55.

225. Мединська Г. А. Державне управління розвитком гуманітарної

сфери в системі забезпечення суспільної стабільності: дис. ... канд. наук з держ. упр.: 25.00.02. Чернігів, 2020. 254 с.

226. Меляков А. Гуманітарна сфера як предмет досліджень в науці державного управління. *Теорія та практика державного управління: зб. наук. пр. Х.*: Вид-во ХарPI НАДУ "Магістр". 2012. № 1. С. 32-37.

227. Мельник В. І., Мазур В. Г., Мазур Ю. С. Цифровізація як інноваційний підхід до реалізації функцій управління соціально-економічними системами. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Економіка»*. 2022. Вип. 1 (59). С. 35-40.

228. Мельник С., Матросов В. Перспективи розвитку системи експорту освітніх послуг в Україні. *Вища школа*. 2012. № 1. С. 44-48.

229. Міжнародний рейтинг університетів світу Ranking Web of Universities (Webometrics). Січень 2022 року. Національна дослідницька рада Іспанії. (CSIC). URL: <https://www.itinari.com> (дата звернення: 05.08.2022).

230. Модернізація змісту професійної освіти і навчання: теорія і практика: монографія / за наук. ред. М. А. Вайнтрауб. К.: ТОВ «НВП Поліграфсервіс», 2015. 328 с.

231. Модернізація педагогічної освіти в європейському та євроатлантичному освітньому просторі: монографія / авт. кол.: Н. М. Авшенюк, В. О. Кудін, О. І. Огієнко та ін. Київ: Педагогічна думка, 2011. 232 с.

232. Мозолевич Г. Інтеграція України до міжнародного Європейського простору. 17 грудня 2021 року. Міністерство освіти і науки України. URL: <https://www.mon.gov.ua> (дата звернення: 04.08.2022).

233. Мороз С. А. Державне управління розвитком трудового потенціалу ВНЗ: компетенція людини, університету та держави. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2016. № 4. URL: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=967> (дата звернення: 17.10.2022).

234. Мороз С. А., Романовський О. Г., Мороз В. М., Домбровська С. М., Грень Л. М., Помаза-Пономаренко А. Л. Дистанційна форма вищої

освіти: переваги і недоліки. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2020. Т. 80. № 6. URL: <https://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view> (дата звернення: 23.11.2022).

235. Москаленко С. О. Формування державної політики в соціогуманітарній сфері: комунікативна складова. *Державне управління: теорія та практика*. 2013. № 1. URL: www.academy.gov.ua/ej/ej17/PDF/15.pdf (дата звернення: 23.02.2022).

236. Моцик О. Базові засади правового регулювання міжнародної співпраці України в гуманітарній сфері. *Політикус: наук. журн. Південноукр. нац. пед. ун-ту ім. К. Д. Ушинського*. Одеса, 2019. Вип. 3. С. 44-49.

237. Моцик О. Ф. Міжнародна співпраця України з ЮНЕСКО в гуманітарній сфері. *Вісник Львівського університету. Філософсько-політологічні студії: зб. наук. праць*. Львів, 2019. Вип. 24. С. 184-190.

238. Натрошвілі Г. Р. Проблеми та перспективи розвитку системи вищої освіти в країнах ЄС. *Modern Science – Moderní věda*. 2020. № 3. С. 113-118.

239. Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні / Нац. акад. пед. наук України / за заг. ред. В. Г. Кременя. Київ: Педагогічна думка, 2016. 448 с.

240. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року. 2013. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/344/2013> (дата звернення: 20.02.2022).

241. Невядовський В. О. Адміністративно-правові засади здійснення контролю за якістю вищої освіти в Україні: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07. Суми, 2021. 403 с.

242. Ничкало Н. Г. Професійна педагогіка і педагогіка праці: проблеми взаємозв'язку в умовах ринкової економіки. *Педагогіка і психологія. Наук.-теорет. та інформ. журнал АПН*. 2010. № 2 (67) 10. С. 33-46.

243. Нові програми та можливості, відкрита наука, розвиток

дослідницьких інфраструктур: плани МОН у науковій євроінтеграції на 2022 рік. 17 грудня 2021 року. Міністерство освіти і науки України. URL: <https://www.mon.gov.ua> (дата звернення: 05.12.2022).

244. Ногас Н. І. Державна політика у галузі освіти України: сутність та зміст. *Актуальні проблеми правознавства*. 2020. № 1 (21). С. 87-95.

245. Овчаренко С. В. Гуманітарна та культурна політика: навч. посіб. Одеса: ОРІДУ НАДУ, 2013. 152 с.

246. Оптимізація мережі професійно-технічних навчальних закладів в Україні. Оцінка можливих варіантів заходів політики. Європейський фонд освіти. 2016. 76 с. URL: <http://library.euneighbours.eu/sites/default/files/attachments/PRIME%20Ukraine.pdf>. (дата звернення: 18.02.2023).

247. Організація Об'єднаних Націй в Україні: сайт. URL: <https://ukraine.un.org/uk/> (дата звернення: 11.05.2022).

248. Освіта в Україні. Український центр з міжнародних відносин (UCIR). URL: <https://www.university-ua.com> (дата звернення: 05.08.2022).

249. Освіта в Україні: базові індикатори: інформаційно-статистичний бюлетень результатів діяльності галузі освіти у 2017/2018 н. р. ДНУ «Інститут освітньої аналітики», 2018. 210 с. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/nova-ukrainska-shkola/1serpkonf-informatsiyniy-byuleten.pdf> (дата звернення: 18.02.2022).

250. Освіта України в умовах воєнного стану/ за ред. С. М. Шкарлета. *Інноваційна та проєктна діяльність: науково-методичний збірник. «Букрек»*. 2022. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/serpneva-konferencia/2022/Mizhn.serpn.ped.nauk-prakt.konferentsiya/Nauk-metod.zbirnyk-Osv.Ukrayiny.v.umovakh.voyennoho.stanu-%20Innovatsiyna.ta.projektna.diyalnist.pdf> (дата звернення: 24.10.2022).

251. Оцінювання якості вищої освіти в умовах євроінтеграції: методичні рекомендації / Авт.: О. Воробйова, М. Дебич, В. Луговий, О. Оржель, О. Слюсаренко, Ж. Таланова, К. Трима; за ред. В. Лугового, Ж.

Таланової. Київ: Ін-т вищої освіти НАПН України, 2019. 125 с. URL: <https://ihed.org.ua/publications/> (дата звернення: 11.03.2022).

252. Павліха Н. В., Тоцька О. Л. Планування проекту проведення Всеукраїнського конкурсу студентських наукових робіт засобами Microsoft Office Project. *Проблеми інноваційно-інвестиційного розвитку*. 2019. № 19. С. 92-109.

253. Пальчук М. Модель професійної освіти й навчання Фінляндії – третій етап європейської інтеграції. *Вища освіта України*. 2010. № 4. С. 96-102.

254. Парубчак І. Застосування європейського досвіду реалізації державної молодіжної політики в Україні на сучасному етапі. *Держава та суспільство*. Харків, 2012. №3. URL: <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/putp/2012-3/doc/5/01.pdf> (дата звернення: 13.02.2021).

255. Парубчак І. О. Ціннісні орієнтації як система соціального регулювання державної політики у сучасному суспільстві. *Аналітика і влада*. Інститут проблем державного управління та місцевого самоврядування НАДУ при Президентові України. 2012. Вип. № 6 (12). С. 217-222.

256. Парубчак І. О., Базиляк Н. О. Європейський досвід реалізації гуманітарної політики у сфері надання освітніх послуг в сучасному контексті дотримання прав людини: глобалізаційний аспект. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Публічне управління та адміністрування*. 2022. Т. 33 (72). № 2. С. 81-85.

257. Пасінович І. І. Фінансові потоки структурних перетворень та необхідність їх державного регулювання. *Економічний аналіз*. 2015. Т. 22. № 1. С. 41-47.

258. Першукова О. О. Розвиток багатомовної освіти школярів у країнах Західної Європи: монографія. Київ: ТОВ “СІК ГРУП УКРАЇНА”, 2015. 562 с.

259. Петрушевська В. В. Фінансова політика держави та її вплив на економічну активність суб'єктів господарювання. *Економічний простір*.

2014. № 85. С. 82-93.

260. Петрушенко Ю. М. Фінансова політика соціально-економічного розвитку територіальних громад: автореф. дис. ... д-ра екон. наук: 08.00.08. Суми, 2015. 39 с.

261. Пирожков С. І. Про розроблення Концепції національної програми розвитку гуманітарної сфери України (стенограма доповіді на засіданні Президії НАН України 4 листопада 2020 р.). *Вісник НАН України*. 2020.

262. Пігуль Н., Люта О., Бойко А. Фінансове забезпечення соціальної сфери в Україні. *Вісник Національного банку України*. 2015. № 1. С. 30-35.

263. Підгорний А. З., Корольова Т. С., Павлова Т. В. Проблеми управління фінансами вищих навчальних закладів: монографія. Одеса: ФОП Гуляєва В. М., 2017. URL: <https://scholar.google.com/scholar?cluster=6152018445567687863&hl=en&oi=scholar> (дата звернення: 18.02.2022).

264. Пінчук І. О. Іншомовна комунікативна компетентність учителя початкової школи: теорія та методика: монографія / за наук. ред. Л. Я. Бірюк. Черкаси: Чабаненко Ю. А., 2020. 330 с

265. Пінчук І. О. Розвиток англомовної комунікативної компетентності здобувачів вищої освіти як одна з передумов інтеграції України до Європейського освітнього простору. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи*. 2022. Спецвипуск. Т. 2. С. 57-64. URI: <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/39118> (дата звернення: 18.02.2023).

266. Повідомлення Комісії Європа 2020 Стратегія для розумного, сталого та всеохоплюючого зростання URL: <https://www.google.ru/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=7&cad=rja&uact=8&ved=0CE0QFjAGahUKEwju457SjOfHAhUDJh4KHUhXAAE&url=http%3A%2F%2Fold.minjust.gov.ua%2Ffile%2F31493&usg=AFQjCNEzFPMIDzuPc>

2r7tNK8_QPzIBkzw (дата звернення: 11.03.2022).

267. Поступна О. В. Механізми державного управління вищою освітою на регіональному рівні: дис. ... канд. наук з держ. упр.: спец. 25.00.02. Харків, 2010. 231 с.

268. Потопальський С. В. Адміністративно-правові форми та методи забезпечення якості освітньої діяльності у закладах вищої освіти системи МВС України. *Європейські перспективи*. 2020. № 2. С. 51-56.

269. Президент під час виступу у Верховній Раді: Ми створюємо в Україні Коледж Європи. 28 липня 2022 р. 17:27. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/> (дата звернення: 14.08.2022).

270. Приходько Ю. І. Основи теорії трансформації систем. *Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка. Серія «Філософія»*. 2018. № 1 (3). С. 21-27.

271. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (дата звернення: 13.11.2022).

272. Про дошкільну освіту: Закон України від 11.07.2001 р. № 2628-III. Дата оновлення: 13.12.2022. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2628-14> (дата звернення: 18.02.2023).

273. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України від 20 жовтня 2014 р. № 1706-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18> (дата звернення: 18.02.2023).

274. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України: Закон України від 15 квітня 2014 р. № 1207-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-18> (дата звернення: 18.02.2023).

275. Про затвердження Ліцензійних умов провадження освітньої діяльності: Постанова Кабінету Міністрів України від 30.12.2015 р. № 1187. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1187-2015-%D0%BF> (дата звернення: 20.02.2022).

276. Про затвердження плану заходів на 2020-2027 роки із

запровадження Концепції реалізації державної політики у сфері професійної (професійнотехнічної) освіти «Сучасна професійна (професійно-технічна) освіта» на період до 2027 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2020 р. № 508-р. Урядовий кур'єр. 26 травня. 2020. № 98. С. 7-8.

277. Про затвердження Положення про електронні освітні ресурси: наказ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 01 жовтня 2012 р. № 1060, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 05 жовтня 2012 р. за № 1695/22007. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1695-12> (дата звернення: 20.02.2022).

278. Про затвердження Положення про Національну освітню електронну платформу: наказ Міністерства освіти і науки України від 22 травня 2018 р. № 523, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 11 червня 2018 р. за № 702/32154. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0702-18> (дата звернення: 20.02.2022).

279. Про затвердження Положення про особливості організації освітньої діяльності у вищих військових навчальних закладах Міністерства оборони України та військових навчальних підрозділах закладів вищої освіти: наказ Міністерства оборони України 09 січня 2020 р. № 4, зареєстровано в Міністерстві юстиції України 05 березня 2020 р. за № 250/34533. Офіційний вісник України. 2020. № 22. Ст. 826.

280. Про затвердження Положення про сертифікацію педагогічних працівників: постанова Кабінету Міністрів України від 27.12.2018 р. № 1190. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1190-2018-%D0%BF#n16> (дата звернення: 24.02.2012).

281. Про затвердження Угоди між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Польща про академічне взаємовизнання документів про освіту та рівноцінність ступенів: постанова Кабінету Міністрів України від 31 травня 2006 р. № 769. Офіційний вісник України. 2006. № 22. Ст. 1648.

282. Про затвердження Угоди між Кабінетом Міністрів України та Урядом Словацької Республіки про академічне взаємне визнання і

еквівалентність документів про освіту, виданих в Україні та Словацькій Республіці: постанова Кабінету Міністрів України від 8 вересня 2015 р. № 690. *Офіційний вісник України*. 2015. № 74. Ст. 2439.

283. Про затвердження Угоди між Урядом України та Урядом Латвійської Республіки про співробітництво в сфері освіти, науки, молоді та спорту: постанова Кабінету Міністрів України від 6 червня 2018 р. № 463. *Офіційний вісник України*. 2018 № 48. Ст. 1686.

284. Про затвердження Угоди між Урядом України та Урядом Республіки Кіпр про співробітництво у сфері вищої освіти: постанова Кабінету Міністрів України від 11 травня 2017 р. № 314. *Офіційний вісник України*. 2017. № 41. Ст. 1281.

285. Про наукову та науково-технічну експертизу: Закон України від 01.09.2021 р. № 5878. URL: <https://www.w1.c1.rada.gov.ua> (дата звернення: 05.08.2022).

286. Про Національну доктрину розвитку освіти: Указ Президента України від 17 квітня 2002 р. № 347/2002. URL: http://www.mon.gov.ua/laws/Ukaz_Pr_347.doc (дата звернення: 23.04.2022).

287. Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року: Указ Президента України від 25 червня 2013 р. № 344/2013. 398. *Офіційний вісник України*. 2013. № 50. Ст. 1783.

288. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. Дата оновлення: 19.01.2019. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#n66> (дата звернення: 18.04.2022).

289. Про Програму інтеграції України до Європейського Союзу: Указ Президента України від 14 вересня 2000 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 05.08.2022).

290. Про професійну (професійно-технічну) освіту: Закон України від 10.02.1998 р. № 103/98-ВР. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/103/98-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 18.02.2023).

291. Про ратифікацію Угоди між Кабінетом Міністрів України та

Урядом Чорногорії про співробітництво в галузі освіти і науки: Закон України від 7 червня 2017 р. № 2087-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2017. № 29. Ст. 319.

292. Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні: Закон України від 05.02.1993 № 2998-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2998-12>. (дата звернення: 18.02.2022).

293. Про створення єдиної системи залучення, використання та моніторингу міжнародної технічної допомоги: постанова Кабінету Міністрів України від 15.02.2002 № 153. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ru/153-2002-%D0%BF>. (дата звернення: 20.02.2022).

294. Професійне навчання кваліфікованих робітників в умовах високотехнологічного виробництва: теорія і практика: монографія / за наук. ред. В. О. Радкевича. К.: ТОВ «НВП Поліграфсервіс», 2014. 251 с.

295. Пуховська Л. Професійна освіта та інновації: досвід країн Європейського Союзу. *Науковий вісник Інституту професійно-технічної освіти НАПН України. Професійна педагогіка*. 2017. № 14. С. 124-132. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvipto_2017_14_18.

296. Пшенична Л. В. Розвиток державного управління вищою освітою в Україні: проблеми адаптації до умов Болонського процесу. *Теорія та практика державного управління: зб. наук. пр. Х.*: Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2009. Вип. 2 (25). С. 82-88.

297. Рашкевич Ю. М. Болонський процес та нова парадигма вищої освіти: монографія. Львів: Вид-во Нац. ун-ту «Львів. політехніка», 2014. 168 с.

298. Рашкевич Ю. М., Андрейчук С. К. Класифікація освіти в контексті запровадження Національної рамки кваліфікацій і 3-го циклу навчання. *Вісник НАПН України*. 2013. № 1. С. 36-42.

299. Результати загальнонаціонального опитування «Перспективи та потреби розвитку університетів України у процесі реформування вищої

освіти у контексті європейської інтеграції» / за заг. ред С. Калашнікової. Київ: Інститут вищої освіти НАПН України, 2019. 77 с.

300. Рейтинг країн світу за рівнем освіти 2020. URL: <https://nonews.co/directory/lists/countries/education> (дата звернення: 05.08.2022).

301. Ремньова Л., Забаштанська Т. Концептуальні засади навчання персоналу в умовах діджитал-трансформації бізнесу. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2021. № 1 (25). С. 45-53.

302. Рижук Ю. М. Освітній омбудсмен у системі забезпечення та захисту прав здобувачів освіти. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2018. № 2. С. 151-162.

303. Розроблення освітніх програм. Методичні рекомендації / за ред. В. Г. Кременя. К.: ДП «НВЦ»Пріоритети», 2014. 120 с.

304. Ромін А. В. Державні механізми управління маркетинговою діяльністю вищих навчальних закладів. *Збірник наукових праць «Ефективність державного управління»*. 2014. Вип. № 40. С. 186-191.

305. Ромін А. В. Економічні механізми в системі управління вищими навчальними закладами. *Збірник наукових праць «Теорія та практика державного управління»*. Х.: Вид-во ХарРІ НАДУ «Магістр», 2014. Вип. 3 (46). 308 с.

306. Савицька Н. Л. Інституціональні проблеми взаємодії стейкхолдерів у вищій освіті. *Соціально-економічні трансформації в епоху глобалізації*: зб. наук. пр. 6 Всеукр. наук.-практ. конф. Полтава: Полтав. нац. пед. ун-т імені В. Г. Короленка. 2015. С. 48-52. URL: <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/4323/1/Savicka.pdf> (дата звернення: 22.03.2022).

307. Садковий В. П. Удосконалення державних механізмів управління якістю вищої освіти України. *Державне будівництво*. 2014. № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2014_1_10 (дата звернення: 03.02.2022).

308. Сезонова О. Система та повноваження суб'єктів

адміністративноправового забезпечення надання освітніх послуг закладами вищої освіти. *Актуальні проблеми правознавства*. 2018. Вип. 4 (16). С. 82-85.

309. Семенець-Орлова І. Нормативно-правове забезпечення освітніх змін в Україні. *Теорія та практика державного управління (Збірник наукових праць ХарPI НАДУ)*. 2017. № 3 (58). С. 91-100.

310. Сергеева Л. М. Інституції професійно-технічної освіти країн Європейського Союзу: навч. посіб. К.: Арт Економі, 2012. 120 с.

311. Сергієнко Л. В. Гуманітарна політика України: ідентифікація складових, об'єктів, суб'єктів та пріоритетів. *Вісник ЖДТУ. Серія: Економічні науки*. 2019. № 2 (88). С. 162-173. DOI: [https://doi.org/10.26642/jen-2019-2\(88\)-162-173](https://doi.org/10.26642/jen-2019-2(88)-162-173).

312. Сергієнко Л. В. Напрями реформування державної політики в забезпеченні циркулярної економіки в контексті міжнародної співпраці. *Інвестиції: практика та досвід*. 2016. № 23. С. 100-110.

313. Сивицька І. Г. Формування інформаційно-аналітичної компетенції в умовах цифровізації економіки. *Освіта та наука у мінливому світі: проблеми та перспективи роз-витку*: матер. III Міжнар. наук. конф. (Дніпро, 26-27 березня 2021 р.). Дніпро, 2021. Ч. I. С. 22-24.

314. Сивицька І., Синиченко А. Управління організаційними змінами в процесі впровадження інформаційних технологій в умовах цифровізації економіки. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2021. Вип. 3 (27). С. 46-53.

315. Сидоренко Н. Внутрішнє забезпечення якості вищої освіти в Україні як суспільно-освітній пріоритет. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2016. Вип. 4. С. 81-86.

316. Сисоєва С. О., Кристопчук Т. Є. Освітні системи країн Європейського Союзу: загальна характеристика: навч. посіб. Рівне: Овід, 2012. 352 с.

317. Соколова І. Наукові підходи до проведення компаративних досліджень в освіті. *Освітологія*. 2014. Вип. 3. С. 23-29.

318. Соціальна і гуманітарна політика: підручник / за заг. ред. Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трощинського. К.: НАДУ, 2016. 792 с.
319. Соціально-педагогічна діяльність в умовах трансформації суспільства: теоретичні та прикладні проблеми: монографія / за заг. ред. С. П. Архипової. Черкаси: ФОП Гордієнко Є. І., 2014. 235 с.
320. Спільна декларація міністрів освіти Європи «Європейський простір у сфері вищої освіти» від 19.06.1999 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_525 (дата звернення: 20.02.2023).
321. Стан сингулярності: соціальні структури, ситуації, повсякденні практики / за ред. С. Макеєва і С. Оксамитної. К.: НаУКМА, 2017.
322. Стандартизація професійної освіти: теорія і практика: монографія / за ред. А. А. Каленського та ін. Житомир: «Полісся», 2018. 256 с.
323. Створення центрів професійної досконалості та інновацій в Україні – важливі питання та ключові можливості щодо сприяння аналізу процесу реалізації політики та діалогу у зв'язку з реформуванням українських мереж професійної освіти. *Європейський фонд освіти*. 2017. 8 с. URL: https://www.auc.org.ua/sites/default/files/sectors/u-137/etf_policy_paper_vet_coex_executive_summary_ukr_1_0.pdf (дата звернення: 25.09.2022).
324. Стельмашук Ю. Державне регулювання розвитку соціально-гуманітарної сфери: термінологічний інструментарій. *Інвестиції: практика та досвід*. 2016. № 20. С. 93-97.
325. Степанко О. Сутність, мета, завдання та складові гуманітарної сфери. *Теорія та практика державного управління*. 2012. Вип. 3. С. 201-208.
326. Степико М.Т. Українська ідентичність: феномен і засади формування: монографія. Київ: НІСД, 2011. 336 с.
327. Стрюк А. М., Семеріков С. О. Моделі комбінованого навчання. *Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія»*. 2012. № 2 (4). С. 47-59.
328. Сурмін Ю. Термінологічна система державного управління: сутність та тенденції розвитку / за ред. Ю. В. Ковбасюка, Ю. П. Сурміна, В.

П. Трощинського. К.: НАДУ, 2010. 96 с.

329. Сушко А. І., Мамонтова Е. В., Краснопольська Т. М. Гуманітарна політика держави: навчально-методичний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Одеса, 2022. 48 с.

330. Таланова Ж. В. Докторська підготовка у світі та Україні: монографія. К.: Міленіум, 2010. 476 с.

331. Тартасюк В. Ю. Актуалізація гуманістичного потенціалу права у творенні правової держави: дис. ... д-ра філософії: спец. 081 «Право»; Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова. Київ, 2020. 206 с.

332. Тихомирова Г. Є. Правове забезпечення надання освітніх послуг в Україні та Європейському Союзі: порівняльно-правовий аналіз. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Право.* 2015. № 9-10. С. 148-156.

333. Тицька Я. О. Державна політика у сфері освіти: правовий аспект. *Прикарпатський юридичний вісник.* 2018. Вип. 2 (23). С. 55-60.

334. Тітаренко І. С. Розвиток ідеї альтернативної освіти в історії американської педагогічної думки. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки.* 2013. № 11 (2). Ч. II. С. 44-50.

335. Тодосова Г. І. Шляхи розвитку державно-громадського управління освітою в Україні: європейський досвід та українська реальність. URL: <http://academy.gov.ua/ej/ej11/txts/10thidur.pdf> (дата звернення: 29.09.2022).

336. Тоцька О. Зарубіжний досвід оплати праці в системі освіти. *Економічний часопис Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки.* 2016. № 3. С. 37-41.

337. Тоцька О. Л. Управління розвитком вищої освіти України в Європейському освітньому просторі: монографія. Луцьк: Вежа-Друк, 2020. 532 с.

338. Тоцька О. Л. Формування системи управління розвитком вищої освіти в умовах функціонування Європейського освітнього простору. *Інноваційні засади управління людськими ресурсами: можливості, виклики, пріоритети досягнення соціально-економічної безпеки*: кол. монографія / за наук. редакцією д. е. н., проф. Г. Ю. Міщука. Рівне: НУВГП, 2020. С. 81-95.

339. Трощинський В. П., Ситник П. К., Купрійчук В. М. Історичні передумови й джерела формування державних підходів до розвитку гуманітарної сфери в Україні та спроба їх практичної реалізації в добу національно-визвольної боротьби 1917 – 1920 рр. *Вісник НАДУ. Серія: Державне управління*. 2016. № 2. С. 105-116.

340. Троян С. С. Україна у системі сучасного транскордонного співробітництва: соціополітичний аналіз. *Панорама політологічних студій: Наук. вісник Рівненського держ. гуманітар. ун-ту*. 2011. Вип. 5-6. С. 30-41.

341. Туринський процес 2016. Україна. Регіональний рівень. Резюме регіональних звітів. Проект Європейського Фонду Освіти «Туринський процес 2016. Україна. Регіональний рівень» / Міністерство освіти і науки України, Європейський Фонд Освіти, Київ: «Вік принт». 2016. 32 с.

342. Туринський процес 2016-2017. Україна. Аналіз системи професійно-технічної освіти України. Проект Європейського Фонду Освіти «Туринський процес 2016-17» / Міністерство освіти і науки України, Європейський Фонд Освіти, 2016. 57с.

343. Турута О. В., Жидкова О. О. Модернізація системи вищої освіти як необхідна складова частина інтеграції України в європейський освітній простір. *Інноваційна педагогіка*. 2019. Вип. 10. Т. 2. С. 181-183.

344. Угода про Асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text (дата звернення: 11.04.2022).

345. Угоди в сфері освіти і науки. Міністерство освіти та науки України. URL:<https://mon.gov.ua/ua/npa?params=&type=npa&key=>

&from=&to=&num =&category=7&tag= (дата звернення: 13.01.2023).

346. Україна приєднується до Болонської конвенції. 18 травня 2005 р.
URL: <https://www.m.day.kyiv.ua> (дата звернення: 05.08.2022).

347. Уложенко В. М. Правові засади реалізації державної політики у сфері забезпечення якості вищої освіти в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 7. С.113-119.

348. Фадєєв В. І. Особливості громадсько-державного управління освітніми ресурсами вищої освіти у США. *Вища освіта України: теорет. та наук.-метод. часопис*. К.: Педагог. преса, 2013. № 3 (50). С. 139-141.

349. Філіпова Н., Решітко Н. Актуальні проблеми кадрової політики в державному управлінні. Адаптивне управління: теорія і практика. *Економіка*. 2018. Вип. 4. URL: [http://www.nbu.gov.ua /UJRN/admthp_2018_4_4](http://www.nbu.gov.ua/UJRN/admthp_2018_4_4) (дата звернення: 21.09.2022).

350. Філіппова В. Специфіка державного регулювання в галузі освіти України. *Теоретичні та прикладні питання державотворення*. 2013. Вип. 12. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/tppd_2013_12_12. (дата звернення: 22.02.2022).

351. Фоменко Н. А. Історичні етапи стандартизації вищої освіти в Україні. *Вісник Національного університету оборони України*. 2011. № 3 (22). С. 76-82.

352. Хан Є. Інтеграція України у європейський простір вищої освіти як складова цивілізаційного вибору. *Вісник Київ. нац. ун-ту ім. Тараса Шевченка. Історія*. 2015. № 3 (126). С. 54-57.

353. Хартія Європейського Союзу про основоположні права. *Центр громадянських свобод*. URL: <https://ccl.org.ua/posts/2021/11/hartiya-osnovnyh-prav-uevropejskogo-soyuzu/> (дата звернення: 15.03.2022).

354. Хартія Співтовариства про основні соціальні права працівників. Міжнародний документ від 09.12.1989 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_044#Text (дата звернення: 11.03.2022).

355. Хворост Т. В. Стан конкурентоспроможності національної економіки України. *Економіка і суспільство*. 2017. № 10. С. 145-148.

356. Хмиров І. М. Механізми застосування аутсорсингу в державному управлінні електронним навчанням у системі вищої освіти України. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Державне управління*. 2020. Т. 31 (70). № 2. С. 182-184. DOI <https://doi.org/10.32838/2663-6468/2020.2/30>.

357. Холявко Н. І. Модернізація системи вищої освіти в умовах становлення інформаційної економіки: монографія. Чернігів: Брагинець О. В., 2018. 382 с.

358. Хомишин І. Механізм реалізації державної політики в сфері вищої освіти. *Вісник Національного університету Львівська політехніка. Серія: Юридичні науки*. 2016. Вип. 855. С. 116-121.

359. Хоружий Г. Ф. Європейська політика вищої освіти. Полтава: Дивосвіт, 2016. 384 с.

360. Худавердієва В. А. Інтеграція в європейський освітній простір: здобутки, проблеми, перспективи. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи*. Спецвипуск. 2022. Т. 2. С. 163-168. URI: <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/39185> (дата звернення: 05.12.2022).

361. Чаграк Н. І., Липа І. Ю. Зміст освіти для людей похилого віку у США. *Теоретичні питання культури, освіти та виховання: зб. наук. пр. Київського нац. лінгвіст. ун-ту*. 2018. № (2) 58. С. 22-28.

362. Чекаловська Г. З. Суспільне благо освітніх послуг в системі стимулювання розвитку «нової економіки»: дис. ... канд. екон. наук: 08.00.01. Тернопіль, 2016. 249 с.

363. Чернуха Н. М. Категорія соціально-педагогічної підтримки: теорія і практика. *Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна»*. 2012. № 6. С. 179-182.

364. Чечель О. М. Поняття і зміст механізмів державного управління в гуманітарній сфері. *Публічне управління та митне адміністрування*. 2019. № 3 (22). С. 137- 145. DOI <https://doi.org/10.32836/2310-9653-2019-3-137-145>.

365. Чупрій Л. Політика національної безпеки Української держави в

гуманітарній сфері: концептуально-інституційний аналіз. К.: ФОП Кожуховський І. І., 2015. 508 с.

366. Швець Д. Є. Концептуалізація соціально-інститутських засад управління системою вищої освіти в Україні: монографія. Запоріжжя: ЗДІА, 2012. 314 с.

367. Шевченко В. М. Аналіз механізмів впровадження державної політики у сфері вищої освіти з урахуванням євроінтеграційних процесів. *Інвестиції: практика та досвід*. 2015. № 15. С. 100-103.

368. Шевчук А.В. Регіональні освітні системи: теорія, методологія, практика інноваційного розвитку. Львів: Інститут регіональних досліджень НАН України, 2013. 463 с.

369. Шеломовська О. Реформування державного управління вищою освітою в Україні на основі європейського досвіду. *Публічне адміністрування: теорія та практика*. 2014. № 1. С. 1-16.

370. Шестаковська Т. Л., Холяк Н. І. Державне регулювання системи освіти в умовах ринкової економіки. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2016. Вип. 16 (3). С. 32-35.

371. Шимановська-Діанич Л. М., Бойко Г. С. Особливості функціонування та розвитку вищого навчального закладу в умовах становлення економіки знань у контексті розвитку інтелектуального капіталу суспільства. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі*. 2018. № 3 (88). С. 126-132.

372. Шимановська-Діанич Л. М., Рибалко-Рак Л. А., Бойко Г. С. Процес становлення економіки знань та роль вищого навчального закладу в ньому. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі*. 2017. № 4 (82). С. 186-192.

373. Шпарик О. Концептуальні засади цифрової трансформації освіти: європейський та американський дискурс. *Український педагогічний журнал*. 2021. № 4. С. 66-76. <https://doi.org/10.32405/2411-1317-2021-4-65-76>.

374. Шульга Н. Д. Сутнісні характеристики поняття «державна

освітня політика». URL: [http:// www.academy.gov.ua/ej/ej14/txts/Shulga.pdf](http://www.academy.gov.ua/ej/ej14/txts/Shulga.pdf) (дата звернення: 11.06.2022).

375. Яковенко Л. І., Пащенко О. В. Економічні основи модернізації вищої освіти в умовах становлення економіки знань: монографія. Полтава: Скайтек, 2011. 216 с.

376. Ярова О. Б. Національна політика та виклики в початковій математичній освіті країн Європейського Союзу. *Молодь і ринок*. 2014. № 8 (115). С. 23-28.

377. Ярова О. Б. Тенденції розвитку початкової освіти в країнах Європейського Союзу: дис. ... д-ра педагог. наук: 13.00.01. Київ, 2018. 531 с.

378. Abery B., Tichá R., Kincade L. Moving Toward an Inclusive Education System: Lessons from the U.S. and Their Potential Application in the Czech Republic and Other Central and Eastern European Countries. *Social Education*. 2017. № 5. p. 48-62. DOI: 10.7441/soced.2017.05.01.03.

379. About Higher Education Policy. European Commission. URL: https://ec.europa.eu/education/policies/higher-education/about-higher-educationpolicy_en (дата звернення: 13.01.2022).

380. Academia and Research Institutions. FAO. URL: <http://www.fao.org/partnerships/academia/our-approach/en/> (дата звернення: 13.01.2022).

381. Akker J., Van Den., Kuiper W., Hameyer U. Curriculum Landscapes and Trends. Springer Science: Business Media, 2013. 258 p.

382. Alik-Lagrange A., Dreier S.K.; Lake M. & Porisky A. Social Protection and State-Society Relations in Environments of Low and Uneven State Capacity. *Annual Review of Political Science*. 2021. 24. P. 151-174 (дата звернення: 13.01.2022).

383. Altbach P. G., Mihut G., Salmi J. Global: International Advisory Councils: A New Aspect of Internationalization. *Understanding Higher Education Internationalization*. SensePublishers, Rotterdam, 2017. P. 279-281.

384. Altbach P., Engberg D. Global Student Mobility: the Changing Landscape. *International Higher Education*. 2014. № 77. P. 11-14.

385. American Higher Education in the Twenty-First Century: Social, Political, and economic Challenges/ edited by P. G. Altbach, P. J. Gumport, and R. O. Berdahl / 3rd ed. The Johns Hopkins University Press, 2011.
386. Ansell B., Lindvall J. The Political Origins of Primary Education Systems: Ideology, Institutions, and Interdenominational Conflict in an Era of Nation-Building. *American Political Science Review*. 2013. Vol. 107 (3). P. 505-522.
387. Archer C. International Organizations: 3rd edition. London, New York: Routledge, 2012. 224 p.
388. Armstrong A. Scotland: Education, Curriculum and Learning. The Strengths, Challenges and Solutions in Lifelong Learning. Geneva: UNESCO International Bureau of Education, 2014. 13 p.
389. AUCC Internationalization Survey: Canada's Universities in the World. Association of Universities and Colleges of Canada: Ottawa, 2014. 42 p.
390. Bałachowicz J. Edukacja dziecka w okresie przemian kulturowych. *Kompetencje kluczowe dzieci i młodzieży. Teoria i badania* / red. J. Uszyńska-Jarmoc, M. Bilewicz. Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa, 2015. S. 13-37.
391. Balfour S. Assessing Writing in MOOCs: Automated Essay Scoring and Calibrated. *Peer Review Research and Practice in Assessment*. 2013. № 8. P. 40-48.
392. Baskerville S., MacLeod F., Saunders N. A Guide to UK Higher Education and Partnerships for Overseas Universities. *UK Higher Education International Unit and Europe Unit*. July 2011. 52 p.
393. Bayne S., Ross J. The pedagogy of the Massive Open Online Course: the UK view. *Higher Education Academy*. February 2014. 73 p.
394. Becker R. International Branch Campuses: New Trends and Directions. *International Higher Education*. 2010. № 58 (Winter). P. 3-5.
395. Bell S., Hindmoor A. Rethinking Governance. The centrality of the state in modern society. Cambridge: University Press, 2009. 252 p.

396. Bergen Comminique. URL: http://www.ehea.info/Uploads/Declarations/Bergen_Communique1.pdf (дата звернення: 23.04.2022).
397. Berlin Communique. URL: http://www.ehea.info/Uploads/Declarations/Berlin_Communique1.pdf (дата звернення: 23.04.2022).
398. Blackmur D. The Public Regulation of Higher Education Qualities: Rationale, Processes, and Outcomes. Quality Assurance in Higher Education: Trends in Regulation, Translation and Transformation. Dordrecht: Springer. 2007. P. 15-47.
399. Blaug M. Economics of Education: A Selected Annotated Bibliography. Vol. 1. Pergamon Press, 1970. 301 p.
400. Bologna Declaration. URL: http://www.bologna-bergen2005.no/Docs/Main_doc/bologna_declaration.pdf (дата звернення: 23.04.2022).
401. Böttcher W. Curriculum, Evaluation, and Control in Germany / Pinar W. F. International Handbook of Curriculum Research. Routledge, 2013. P. 201-207.
402. Bray B., McClaskey K. Make Learning Personal. The What, Who, WOW, Where, and Why. Corwin, 2015. 288 p.
403. Bruggen J. C. Inspectorates of Education in Europe: Some Comparative Remarks about Their Tasks and Work. SICI, 2010. 162 p.
404. Bruner J. S. The Culture of Education. Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1996. 224 p.
405. Bruns B., Filmer D., Patrinos H. A. Making Schools Work: New Evidence on Accountability Reforms (Human Development Series). –Washington DC: The World Bank, 2011. 251 p.
406. Budapest-Vienna Declaration on the European Higher Education Area. URL: http://www.ehea.info/Upload/document/ministerial_declarations/Budapest_Vienna_Declaration_598640.pdf (дата звернення

22.10.2022).

407. Budzyn V., Rybchych I., Bazyliak N., Yaroshovych V., Kharechko D. Implementation of the state humanitarian policy on educational activities in the field of public health using information technologies. *International Journal of Computer Science and Network Security*. 2022. Vol. 22. No. 11. P. 785-790. DOI: <https://doi.org/10.22937/IJCSNS.2022.22.11.109>.

408. Caldwell B. J. Leadership and Governance in the Self-Transforming School. URL: <http://educationaltransformations.com.au/wp-content/uploads/Leadership-andGovernance-in-the-Self-Transforming-School-Brian-J-Caldwell.pdf> (дата звернення: 10.05.2022).

409. Canada's Universities in the World: AUCC Internationalization Survey. Association of Universities and Colleges of Canada: Ottawa, Ontario, 2014. 44 p.

410. Caputo A., Rastell W. School Improvement Plans and Student Achievement: Preliminary Evidence from the Quality and Merit Project in Italy. *Improving Schools*. 2014. No 17 (1). P. 72-98.

411. Coelen R. International Branch Campuses and Institutional Control. *International Higher Education: Special Issue on Internationalization of Higher Education*. 2014. No 78. P. 24-25.

412. Council Conclusions on a strategic framework for European cooperation in education and training ("ET 2020") community. URL: http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/educ/107622.pdf (дата звернення: 11.03.2022).

413. Council Decision of 2 April 1963 laying down general principles for implementing a common vocational training policy. URL: <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31963D0266:EN:HTML> (дата звернення: 11.03.2022).

414. Council of the European Union. Council conclusions of 12 May 2009 on a strategic framework for European cooperation in education and training (ET 2020). *Official Journal*. 2009. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal->

content/EN/ALL/?uri=celex%3A52009XG0528%2801%29 (дата звернення: 24.10.2022).

415. Council of the European Union. Council Conclusions of 5 May 2003 on reference levels of European average performance in education and training (Benchmarks). *Official Journal*. 2003. URL: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52003XG0607\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52003XG0607(01)) (дата звернення: 24.10.2022).

416. Council of the European Union. Council conclusions on moving towards a vision of a European Education Area. *Official Journal*. 2018. URL: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52018XG0607\(01\)&rid=6](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52018XG0607(01)&rid=6) (дата звернення: 24.10.2022).

417. Council of the European Union. Council Resolution on a strategic framework for European cooperation in education and training towards the European Education Area and beyond (2021-2030). *Official Journal*. 2021. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32021G0226%2801%29&qid=1617706323424> (дата звернення: 24.10.2022).

418. Council of the European Union. Council Resolution on further developing the European Education Area to support future-oriented education and training systems. *Official Journal*. 2019. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32019G1118%2801%29> (дата звернення: 24.10.2022).

419. Council of the European Union. Report from Education Council to the European Council on the Concrete Future Objectives of Education and Training Systems. 2001. URL: <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-5980-2001-INIT/en/pdf> (дата звернення: 24.10.2022).

420. Crăciun Daniela. National policies for higher education internationalization: A global comparative perspective. *European higher education area: The impact of past and future policies*. 2018. P. 95-106.

421. Creemers B. P. M., Kyriakides L. A Theoretical Based Approach to Educational Improvement: Establishing Links between Educational Effectiveness Research and School Improvement. URL:

https://www.rug.nl/staff/b.p.m.creemers/a_theoretical_based_approach_to_educational_improvement.pdf (дата звернення: 20.10.2022).

422. Dannenberg S., Grapentin T. Education for Sustainable Development – Learning for Transformation. The Example of Germany. *Journal of Futures Studies*. 2016. No 20 (3). P. 7-20.

423. Dany C. Politicization of humanitarian aid in the European Union. *European Foreign Affairs Review*. 2015. No 20 (3).

424. Davey E. A History of the Humanitarian System: Western Origins and Foundations / E.Davey, J.Borton, M.Foley. Humanitarian Policy Group. 2013.

425. De Wit Hans. Intelligent internationalization in higher education: Evolving concepts and trends. In: *Intelligent Internationalization*. Brill, 2019. P. 189-198.

426. De Wit Hans. Internationalization in higher education, a critical review. *SFU Educational Review*. 2019. Vol. 12.3. P. 9-17.

427. Declaration of the European Ministers of Vocational Education and Training, and the European Commission, convened in Copenhagen on 29 and 30 November 2002, on enhanced European cooperation in vocational education and training “The Copenhagen Declaration”. URL: http://ec.europa.eu/education/policy/vocationalpolicy/doc/copenhagen-declaration_en.pdf (дата звернення: 11.03.2022).

428. Denéchère Yves, et al. Eastern Europe – A new field of humanitarian history. *Eastern Journal of European Studies*. 2014. Vol. 5.2. P. 5-11.

429. Didham R. J., Ofei-Manu P. The Role of Education in the Sustainable Development Agenda: Empowering a learning society for sustainability through quality education. Achieving the Sustainable Development Goals: From agenda to action. Hayama, Institute for Global Environmental Strategies. 2015. 207 p.

430. Dirkx J., Millar K., Berquist B., Vizvary G. Graduate Student learning Abroad: Emerging Trend? *International Higher Education*. 2014. № 77. P. 14 -15.

431. Dudel B., Głoskowska-Sołdatow M. Współczesna przestrzeń

edukacyjna uczniów klas młodszych. *Wielowymiarowość przestrzeni życia współczesnego dziecka* / red. J. Izdebska, J. Szymanowska. Trans Humana Wydawnictwo Uniwersyteckie, Białystok, 2009. S. 171-182.

432. Dzhurylo A., Hlushko O., Shparyk O. Innovative approaches to formulation and development of soft skills of secondary school students in the context of Ukraine's integration into the European education area. *Education: Modern Discourses*. 2021. № 4. P. 39-49. <https://doi.org/10.37472/2617-3107-2021-4-05>.

433. ECTS user's Guide – Luxemburg: office for official publications of the European Communities, 2009. 64 p. URL: http://ec.europa.eu/education/tools/docs/ects-guide_en.pdf (дата звернення: 20.10.2022).

434. Education, Audiovisual and Culture Executive Agency. URL: <http://eacea.ec.europa.eu/> (дата звернення: 11.03.2022).

435. European Association for Education Law and Policy. EAELP. URL: <http://edulaweu.eu/> (дата звернення: 20.10.2022).

436. European Association of Institutions in Higher Education. EURASHE. URL: <https://www.eurashe.eu/about/> (дата звернення: 20.10.2022).

437. European Commission, EACEA, Eurydice / Eurostat. Key Data on Early Childhood Education and Care in Europe. Eurydice and Eurostat Report. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2014. 202 p.

438. European Commission, EACEA, Eurydice. Entrepreneurship Education at School in Europe. Eurydice Report. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2016. 234 p.

439. European Commission, EACEA, Eurydice. Recommended Annual Instruction Time in Full-Time Compulsory Education in Europe 2014/15. Eurydice – Facts and Figures. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2015. 134 p.

440. European Commission. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee

and the Committee of the Regions Empty: Strengthening European Identity through Education and Culture. 2017. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM%3A2017%3A673%3AFIN> (дата звернення: 24.03.2022).

441. European Commission. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions on achieving the European Education Area by 2025. 2020. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52020DC0625> (дата звернення: 24.03.2022).

442. European Commission. European Neighbourhood Policy and Enlargement Negotiations. Conditions for membership. 2012. URL: https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/enlargement-policy/conditions-membership_en (дата звернення: 24.03.2022).

443. European Council. Lisbon European Council 23 and 24 March 2000. Presidency Conclusions. 2000. URL: https://www.europarl.europa.eu/summits/lis1_en.htm (дата звернення: 24.03.2022).

444. European Higher Education Area and Bologna Process. EHEA. URL: <http://www.ehea.info/> (дата звернення: 20.05.2022).

445. European Parliament. The Bologna Process: Stocktaking and Prospects. 2011. URL: www.europarl.europa.eu/committees/en/cult/studiesdownload.html?languageDocument=EN&file=35091 (дата звернення: 23.04.2022).

446. European Parliamentary Research Service. The European Education Area and the 2030 strategic framework for education and training. 2021. URL: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2021/690630/EPRS_BRI\(2021\)690630_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2021/690630/EPRS_BRI(2021)690630_EN.pdf) (дата звернення: 24.03.2022).

447. European Schoolnet. URL: <http://www.eun.org/> (дата звернення: 12.03.2022).

448. European Training Foundation. URL:

<http://www.etf.europa.eu/web.nsf/pages/home> (дата звернення: 12.03.2022).

449. Eurydice. URL: https://webgate.ec.europa.eu/fpfis/mwikis/eurydice/index.php/Main_Page (дата звернення: 11.03.2022).

450. Ewaluacja jakości działalności naukowej – przewodnik. P. 10. URL: <https://konstytucjadlanauki.gov.pl/content/uploads/2019/03/ewaluacja-jakoscidzialalnosci-naukowej-przewodnik20190305.pdf> (дата звернення: 19.05.2022).

451. Farrugia C. A., Villarreal A. International Student Mobility in the United States. *International Higher Education*. 2013. № 71. P. 17-19.

452. Frostenson M. Three Forms of Professional Autonomy: De-Professionalisation of Teachers in a New Light. *NordSTEP*. 2015. Vol. 1. P. 20-29.

453. Garben S. The Future of Higher Education in Europe: The Case for a Stronger Base in EU Law. *LEQS Paper*. 2012. No 50. 50 p. URL: <http://www.lse.ac.uk/europeanInstitute/pdfs/LEQSPaper50> (дата звернення: 20.10.2022).

454. Godwin Kara A. Centering internationalization outcomes: Four reasons to focus on faculty. *Intelligent Internationalization*. Brill, 2019. P. 41-46.

455. Google Academy. European cooperation in education and training. 2022, September 27 URL: https://scholar.google.com/scholar?hl=uk&as_sdt=0%2C5&q=European+cooperation+in+education+and+training+&btnG= (дата звернення: 24.03.2022).

456. Growth & Innovation. URL: <https://www.mckinsey.com/business-functions/strategy-and-corporate-finance/how-we-help-clients/growth-and-innovation> (дата звернення: 24.05.2022).

457. Harvey P., Mohamed H. The Politics of Donor and Government Approaches to Social Protection and Humanitarian Policies for Assistance During Crises. *BASIC Research Working Paper* 10. Brighton: Institute of Development Studies. DOI: 10.19088/BASIC.2022.010

458. Hawley Suzanne R. et al. Concerns of college students during the

COVID-19 pandemic: Thematic perspectives from the United States, Asia, and Europe. *Journal of Applied Learning and Teaching*. 2021. No 4.1. P. 11-20.

459. Helms R. M., Rumbley L. E., Brajkovic L., Mihut G. Internationalizing Higher Education Worldwide: National Policies and Programs. American Council on Education, The Boston College Center for International Higher Education. 2015. URL: <http://www.acenet.edu/newsroom/Documents/National-Policies-and-Programs-Part-1-Global.pdf> (дата звернення 22.06.2022).

460. Hirsch W. Z., Weber L. E. Governance in Higher Education. The University in a State of Flux. London, Paris, Geneve: Economica, 2001. 208 p.

461. Hong Min. A comparative study of the internationalization of higher education policy in Australia and China (2008–2015). *Studies in Higher Education*. 2020. No 45 (4). P. 768-779.

462. HORIZON 2020. The EU Framework Programme for Research and Innovation. URL: <http://ec.europa.eu/programmes/horizon2020/en/what-horizon-2020> (дата звернення: 11.03.2022).

463. Hromovenko K. V. Development of the Educational Phenomena in the International Law. State and law in the context of globalization: realities and prospects: collective monograph / A. I. Hnatovska, L. I. Kormych, A. I. Kormych, N. M. Krestovska, etc. Lviv–Toruń: Liha–Pres, 2019. Chapter 3. P. 35-51.

464. Hromovenko K. V., et al. Evolution of the Higher Education Issues in the International Treaties. *New tasks and directions for the development of juridical science in XXI century*: collective monograph. Lviv–Toruń: Liha–Pres, 2019. Ch. 18. P. 304-323.

465. Hromovenko K. V., et al. Evolution of the Higher Education Issues in the International Treaties. *New Tasks and Directions for the Development of Juridical Science in XXI Century*: collective monograph. Lviv–Toruc: Liha–Pres, 2019. Ch. 18. S. 304-323.

466. ISCED Fields of education and training 2013 (ISCED-F 2013) / UNESCO Institute for Statistics. 2014. URL:

<http://www.uis.unesco.org/Education/Documents/isced-fos-consultation-draft-2013-en.pdf> (дата звернення: 24.05.2022).

467. Jibeen Tahira; Khan Masha Asad. Internationalization of higher education: Potential benefits and costs. *International Journal of Evaluation and Research in Education*. 2015. No 4.4. P. 196-199.

468. Jones Elspeth. From Mobility to Internationalization of the Curriculum at Home: Where Are the Students in the Intelligent Internationalization Conversation? *Intelligent Internationalization*. Brill, 2019. P. 179-183.

469. Kaiser Frans, et al. (ed.). Higher education policy: An international comparative perspective. Elsevier, 2014. 362 p.

470. Karakose Turgut, et al. The impact of the COVID-19 epidemic on higher education: Opportunities and implications for policy and practice. *Educational Process: International Journal*. 2021. No 10.1. P. 7-12.

471. Kelsey Miller. Top Trends in Higher Education in 2021. URL: <https://www.northeastern.edu/graduate/blog/trends-in-highereducation/> (дата звернення: 24.05.2022).

472. Khmyrov I. M., Dombrovska S. M., Shvedun V. O. Modern actual problems and prospects of financing of distance learning of personnel of ukrainian companies on the basis of higher educational institutions. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*. 2017. Вип. 2. С. 470-478. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fkd_2017_2_56 (дата звернення: 26.03.2022).

473. Kholiavko N. Model of achievement of positive synergy effects of modernization of national higher education system. *Innovative economics and management*. 2018. № 3. P. 263-269.

474. Kidd S., Nycander G.A., Tran A. & Cretney M. The Social Contract and the Role of Universal Social Security in Building Trust in Government, Working Paper, Uppsala. Sweden: Development Pathways, 2020 (дата звернення: 24.05.2022).

475. Kinser K., Lane J. The Problem with Cross-Border Quality Assurance. *International Higher Education*. 2013. № 73. P. 18–20.

476. Knight J. Higher Education in Turmoil: The changing world of internationalization Rotterdam, the NZ: Sense Publishers. 2008 (eng).

477. Knight J. Internationalization: A Decade of Changes and Challenges. *International Higher Education*. 2008. № 50. P. 6-7. American Association for Public Opinion Research. URL: http://www.allacademic.com/meta/p_mla_apa_research_citation/0/5/9/9/4/pages59945-17.php (дата звернення: 12.03.2022).

478. Knox J. The Limitations of Access Alone: moving towards open processes in education technology. *Open Praxis*. 2013. № 5 (1). P. 21-29.

479. Kouassi K. B. Public Spending and Economic Growth in Developing Countries: a Synthesis. *Financial Markets, Institutions and Risks*. 2018. №2 (2). P. 22-30. DOI: 10.21272/fmir.2(2).22-30.

480. Kovalchuk V., Iermak T. The development of communication skills of students of secondary school as a component of their leadership potential. *Society, integration, education*. Vol. 11. School pedagogy, preschool pedagogy. P. 292-303. DOI 10.17770/sie2021vol2.6384.

481. Kromydas Theocharis. Rethinking higher education and its relationship with social inequalities: past knowledge, present state and future potential. *Palgrave communications*. 2017. No 3.1. P. 1-12.

482. Kubiczek A. Jak mierzyć dziś rozwój społeczno-gospodarczy krajów? *Nierówności społeczne a wzrost gospodarczy*. 2014. № 2 (38). P. 35-41.

483. Lawton W., Katsomitros A. International Branch Campuses: Data and Developments. London: Observatory on Borderless Higher Education in association with Eversheds LLP, 2012. 88 p.

484. Leicht A., Heiss J., Won Jung B. Issues and trends in education for sustainable development. Paris: UNESCO, 2018. 276 p.

485. Lokshyna O., Dzhurylo A., Hlushko O., Shparyk O. Secondary education reform priorities under globalisation: the case of Ukraine in comparison with China, Germany and Poland. *Proceedings of the SHS Web of Conferences*. Vol. 104. P. 1-11. <https://doi.org/10.1051/shsconf/202110401004>.

486. London Communique. URL: http://www.ehea.info/Uploads/Declarations/London_Communique18May2007.pdf (дата звернення: 23.04.2022).
487. Lopatynska N., Kravets N., Andriichuk N., Marieleva T., Bazyliak N. The development of special and inclusive education concepts. *AD ALTA: Journal of interdisciplinary research*. 2022. Vol. 12. Issue 2. Special Issue XXVIII. P. 6-12. URL: <https://www.magnanimitas.cz/ADALTA/120228/PDF/120228.pdf>.
488. M. C. M. Ehren, J. E. Gustafsson, H. Altrichter et al. Comparing Effects and Side Effects of Different School Inspection Systems Across Europe. *Comparative Education*. 2015. Vol. 51. No 3. P. 375-400.
489. Maksymenko O. Foreign languages in school education: European and Ukrainian trends. *Education: ModernDiscourses*. 2021. Vol. 4. P. 50-65. <https://doi.org/10.37472/2617-3107-2021-4-06>.
490. Maniatis Giorgos. From a crisis of management to humanitarian crisis management. *South Atlantic Quarterly*. 2018. No 117.4. P. 905-913.
491. Marinoni Giorgio, et al. The impact of Covid-19 on higher education around the world. *IAU global survey report*. 2020. Vol. 23. P. 1-17.
492. Mattos T. V., MacKinnon M. A., Boorse D. F. The Intersection of Gender, Education, and Health: A community-level survey of education and health outcomes for women in southeastern Togo Gordon College: Public Health Research, 2012. P. 1-22.
493. Mendy D., Widodo T. Do education levels matter on Indonesian economic growth? *Economics and Sociology*. 2018. No 11 (3). P. 133-146. DOI:10.14254/2071-789X.2018/11-3/8.
494. Meyer J., Zhu S. Fair and Equitable Measurement of Student Learning in MOOCs: An Introduction to Item Response Theory, Scale Linking, and Score Equating. *Research and Practice in Assessment*. 2013. № 8. P. 26-39.
495. Migala-Warchol A., Pasternak-Malicka M. Living Standards of EU Countries' Residents: Impact of Education and Innovation. *Marketing and Management of Innovations*. 2018. № 4. P. 307-315.
496. Mohanty A., Dash D. Education for sustainable development: A

conceptual model of sustainable education for India. *International Journal of Development and Sustainability*. 2018. Vol. 7. No. 9. P. 2242-2255.

497. Mudenda Steward, et al. Impact of coronavirus disease 2019 (COVID-19) on college and university students: A global health and education problem. *Aquademia*. 2020. Vol. 4 (2). ep20026.

498. Murray T., Blessing S., Ainsworth S. *Authoring Tools for Advanced Technology Learning Environments: Toward Cost Effective Adaptive, Interactive and Intelligent Educational Software*. Dordrecht: Springer, 2013. 557 p.

499. Noaman A. Y. Higher education quality assessment model: towards achieving educational quality standard. *Studies in Higher Education*. 2017. Т. 42. №. 1. P. 23-46.

500. OECD. Education. URL: <http://www.oecd.org/education> (дата звернення: 22.03.2022).

501. Olivié Iliana, et al. Possible impacts of Brexit on EU development and humanitarian policies. 2017. European Parliamentary Research Service. Belgium. URL: <https://policycommons.net/artifacts/1338120/possible-impacts-of-brexit-on-eu-development-and-humanitarian-policies/1946376/> (дата звернення: 14.05.2022).

502. Onalbek Z. K., Grinshkun V. V., Omarov B. S., et al. The main systems and types of forming of future teachertrainers' professional competence. *Life Science Journal*. 2013. Vol. 10. №4.P. 2397-2400.

503. Open method of coordination. (n.d.). EUR-Lex: An official website of the European Union. URL: <https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/glossary/open-method-of-coordination.html> (дата звернення: 24.10.2022).

504. Pépin, Luce. The History of EU Cooperation in the Field of Education and Training: how lifelong learning became a strategic objective. *European Journal of Education*. 2007. No 42 (1). P. 121-132. <https://doi.org/10.1111/j.1465-3435.2007.00288.x>.

505. Pomaza-Ponomarenko A., Hren L., Durman O., Bondarchuk N., Vorobets V. Management mechanisms in the context of digitalization of all

spheres of society. *Revista San Gregorio. Special edition*. 2020. No. 42. URL: <http://revista.sangregorio.edu.ec/index.php/REVISTASANGREGORIO/issue/view/RSAN42/showToc> (дата звернення: 15.03.2022).

506. Recommendation of the European Parliament and of the Council on the establishment of a European Quality Assurance Reference Framework for Vocational Education and Training. URL: <http://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=EN&f=ST%203746%202008%20INIT> (дата звернення: 13.03.2022).

507. Recommendation of the European Parliament and of the other Council on the establishment of a European Credit System for Vocational Education and Training (ECVET). URL: <http://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=EN&f=ST%203747%202008%20INIT> (дата звернення: 11.03.2022).

508. Rhoads R., Berdan J., Toven-Lindsey B. The Open Courseware Movement in Higher Education: Unmasking Power and Raising Questions about the Movement's Democratic Potential. *Educational Theory*. 2013. № 63 (1). P. 87-110.

509. Rumbley Laura E. Coping with COVID-19: International higher education in Europe. *The European Association for International Education (EAIE)*. 2020. Vol. 1. P. 1-26.

510. Selwyn N. *Education and Technology: Key issues and debates*. London, Bloomsbury, 2016. 232 p.

511. Sjur B. The European Higher Education Area: A Road to the Future or at way's End? *Tuning Journal for Higher Education*. 2019. No 6 (2). P. 23-49. URL: [https://doi.org/10.18543/tjhe-6\(2\)-2019](https://doi.org/10.18543/tjhe-6(2)-2019) (дата звернення: 13.01.2023).

512. Sjur B., Deca L. Twenty Years of Bologna and a Decade of EHEA: What is Next? In *European Higher Education Area: the Impact of Past and Future Policies*, edited by Curaj et al. Heidelberg/București: Springer Open /UEFISCDI, 2018. P. 283-306. URL: https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-3-319-77407-7_19 (дата звернення: 13.01.2022).

513. Stanistreet P., Elfert M., Atchoarena D. Education in the age of COVID-19: Understanding the consequences. *International Review of Education*. 2020. No 66. P. 627-633.

514. Staude E. National Education Systems in the European Union. All Theses and Dissertations (ETDs). 2011. p. 458. URL: <https://openscholarship.wustl.edu/etd/458>.

515. Štremfel U. European Educational Governance and its Influence on the Development of Slovenian Educational Space. *Governing educational spaces: knowledge, teaching, and learning in transition, Comparative and international education*. SensePublishers. 2015. P. 151-168.

516. Strengthening European Identity through Education and Culture. The European Commission's contribution to the Leaders' meeting in Gothenburg. COM (2017) 673. 17 November 2017. European Commission. URL: https://ec.europa.eu/commission/sites/beta-political/files/communication-strengthening-europeanidentity-education-culture_en.pdf (дата звернення: 13.01.2023).

517. Sutrisno A. Internationalizing the Third Mission of Universities. *Intelligent Internationalization*. Brill, 2019. P. 168-171.

518. Sydorova E., et al. Historical prerequisites for the formation of the foundations of the modern humanitarian policy of Ukraine. *Amazonia Investiga*. 2022. Vol. 11 (58). P. 28-38.

519. Tamrat Wondwosen; Teferra Damte. COVID-19 poses a serious threat to higher education. *University World News*, 2020, No 9. P. 57-62.

520. The Bologna Declaration of 19 June 1999. URL: http://www.ond.vlaanderen.be/hogeronderwijs/bologna/documents/mdc/bologna_declaration1.pdf (дата звернення: 11.03.2022).

521. The Bologna Process: Setting up the European Higher Education Area. European Union. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=LEGISSUM:c11088> (дата звернення: 12.02.2022).

522. The European Agency for Special Needs and Inclusive Education

URL: <https://www.european-agency.org/about-us/contact-us> 9. European center for the development of vocational training [Электронный ресурс].– Режим доступа : <http://www.cedefop.europa.eu/> (дата звернення: 13.03.2022).

523. The European Higher Education Area Between Critical Reflections and Future Policies. A. Curaj, L. Matei, R. Pricopie, J. Salmi, P. Scott (Eds.). 2015. 1st ed. 898 p. URL: <https://www.springer.com/gp/book/9783319187679> (дата звернення: 13.01.2023).

524. The European University Association. URL: <https://www.university-autonomy.eu/>(дата звернення 12.06.2022).

525. The Future of Jobs Report. 2020. URL: <https://www.weforum.org/reports/the-future-of-jobs-report-2020/in-full/executive-summary> (дата звернення: 13.01.2023).

526. The history of European cooperation in education and training Europe in the making – an example Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities 2006. 330 p. URL: http://bibliotekarkrk.ibe.edu.pl/opac_css/doc_num.php?explnum_id=301 (дата звернення: 11.03.2022).

527. Totska O. L. Public sector of Canada: rating research of labour. The USV *Annals of Economics and Public Administration*. 2013. Vol. 13. Issue 2 (18). P. 240-244.

528. Treaty on European Union. *Official Journal*.1992. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:11992M/TXT> (дата звернення: 24.11.2022).

529. Trends in Higher Education. Hanover Research HEDWP0519. 2020. URL: <https://www.hanoverresearch.com/reports-andbriefs/2020-trends-in-highereducation/> (дата звернення: 13.01.2023).

530. Tushi B., Rushiti A. European cooperation on education and training: et 2020 strategy. *KNOWLEDGE - International Journal*. 2017. Vol. 16 (4). P. 1365-1368. URL: <http://ikm.mk/ojs/index.php/kij/article/view/4386> (дата звернення: 24.03.2022).

531. Tomte C. E., Fosslund T., et al. Digitalisation in higher education: mapping institutional approaches for teaching and learning. *Quality in Higher Education*. 2019. Vol. 25. № 1. P. 98-114.

532. UNESCO Institute for Statistics. URL: <http://www.uis.unesco.org> (дата звернення: 22.03.2022).

533. Van der Linden W. J. Elements of adaptive testing. *Statistical for social and behavioral sciences*. Springer Science, Business Media, LLC, 2010. 437 p.

534. Van der Vleuten C. P., Schuwirth L. W. et al. The assessment of professional competence: building blocks for theory development. *Best practice & research Clinical obstetrics & gynaecology*. 2010. Vol. 24. № 6. P. 703-719.

535. Varghese N.V. Globalization and Cross-Border Education. Challenges for the Development of Higher Education in Commonwealth Countries: Research papers of the International Institute for Educational Planning. Paris: UNESCO Publishing, 2011. 30 p.

536. Verbytska A. The Impact of Eurointegration Proces on the State Policy in the Sphere of Higher Education of Ukraine. *International scientific Refereed and reviewed journal «Innovative economics and management»*. Batumi : National Institute of Economic Research and Batumi Navigation Teaching Institute, 2016. P. 143-152.

537. Volchik V., Oganesyanyan A., Olejarz T. Higher education as a factor of socio-economic performance and development. *Journal of International Studies*. 2018. № 11 (4). P. 326-340. DOI:10.14254/2071-8330.2018/11-4/23.

538. Vovk M., Braga D. Knowledge economy of the EU: strengths and weaknesses. *Marketing and Management of Innovations*. 2017. №4. P. 292-300.

539. Weber L. E., Duderstadt J. J. Globalization of Higher Education. London, Paris, Geneve: Economica, 2008. 290 p.

540. What is digital business transformation? The essential guide to DX. URL: <https://www.i-scoop.eu/digital-transformation> (дата звернення: 13.04.2022).

541. What is Horizon 2020. European Commission. URL: <https://ec.europa.eu/programmes/horizon2020/en/what-horizon-2020> (дата звернення: 13.01.2023).

542. WMU Strategic Vision Plan 2016-2019. WMU. URL: <https://wmu.se/docs/strategic-plan-2016-2019> (дата звернення: 13.01.2023).

543. Wojniak J., Majorek M. Polish education system under 2017 reform: Assumptions, aims and controversies. *SHS Web of Conferences*. 2018. No 48. DOI: 01043. 10.1051/shsconf/20184801043.

544. Yang J., Hong C., Kinshuk H. Yu. Research focuses and trend on smart learning environments. *Dialogue with ET&S editor Kinshuk. E-Educ.* 2015. Vol. 36 (5). P. 85-88.

ДОДАТКИ

Додаток 1

Вплив зовнішніх чинників на розвиток сфери професійної освіти та навчання у країнах ЄС

Група чинників	Зріз аналізу
Р (political) – політичні	<ul style="list-style-type: none"> - загальні політичні процеси, які відбуваються у країнах ЄС; - тенденції та актуальні політичні вектори на наднаціональному, національному та регіональних рівнях; - перспективи зміни політичного середовища, в якому 9 розгортатимуться процеси розвитку сфери ПОН у майбутньому; - політика щодо розвитку сфери ПОН на наднаціональному, національному та регіональних рівнях; - процедури, регуляторні механізми в системах управління сферою ПОН.
Е (economic) – економічні	<ul style="list-style-type: none"> - сучасний стан розвитку спільного ринку ЄС та його місце на глобальному рівні; - тенденції у розвитку економіки країн ЄС, місце в міжнародному поділі праці, рівень конкурентоздатності; - макроекономічна стратегія ЄС щодо глобального та регіонального економічного лідерства; - специфіка сучасних економічних процесів, що відбуваються на наднаціональному, національному та регіональних рівнях; - SWOT-аналіз сучасної макроекономічної ситуації, виявлення її можливостей та загроз, з'ясування, в якій мірі сфера ПОН сприятиме реалізації стратегічних ініціатив у сфері економіки; - прогностичні вектори економічного розвитку, специфіка економічного середовища, в якому розгортатимуться процеси розвитку сфери ПОН у майбутньому
S (social) - соціальні	<ul style="list-style-type: none"> - тенденції у соціальних явищах, які визначають трансформацію цінностей, поведінки, ставлення осіб щодо власної кар'єри, професійного зростання тощо; - демографічні тенденції, що визначають актуальну та перспективну пропозицію робочої сили; - процеси міграції працездатного населення; - актуальні та перспективні вектори впливу на громадську думку, в тому числі й щодо привабливості сфери ПОН та її місця у суспільно-економічному розвитку; - громадська думка жителів країн-членів ЄС щодо привабливості сфери ПОН та її місця у суспільно-економічному розвитку.
Т (technological) – технологічні	<ul style="list-style-type: none"> - тенденції в розвитку технологій та їх впливу на економічний розвиток; - наднаціональна та національна політики щодо розвитку інновацій; - вплив технологічного розвитку на попит щодо кваліфікованої робочої сили, структуру професій та зміст навчання.

Додаток 2

**Пояснення до термінів, що використовуються у сфері професійної освіти
і навчання різних країн ЄС**

Країни ЄС	Національні терміни	Пояснення
АТ - Австрія	Berufsbildung	Термін Berufsbildung (vocational training) наголошує на базовій професійній освіті і навчанні, чітко асоціюючись із системою учнівства. Вживаний термін Berufsbildung є ширшим за своїм змістом, проте більшість фахівців (та інших категорій населення) не асоціюють його з безперервним професійним навчанням.
DE- Німеччина	Berufsbildung	Термін Berufsbildung здебільшого використовується у зв'язку з базовою професійною освітою і чітко асоціюється з дуальною системою учнівства.
FR- Франція	Enseignement et formation professionnels	Традиційно терміни IVET (базова професійна освіта і навчання) і CVET (безперервна професійна освіта і навчання) використовуються окремо. Але в новій парадигмі освіти упродовж життя вони презентуються разом.
FI - Фінляндія	Ammatillinen koulutus	Термін Ammatillinen koulutus означає більше освіту, аніж навчання. Ammatillinen розуміють у Фінляндії як дві різні частини одного феномену, які позначаються різними термінами professional та vocational.
PL - Польща	Kształcenie zawodowe	Польське розуміння терміна ofkształcenie zawodowe є близьким до англійського терміну VET- vocational education and training: він включає базову та безперервну професійну освіту і навчання. Цей термін в основному використовують у зв'язку із 57 середньою і післясередньою (невищою) освітою, хоча вищі заклади освіти є також відкритими для професійної освіти (за
GB – Велика Британія	Further education and training	Немає одного спільного терміну. Такі терміни, як: vocational skills, further education, skills (професійні уміння, безперервна освіта, уміння) використовуються як взаємозамінні. Департамент Трудових Інновацій та Умій (BIS) і Департамент Освіти (DfE) використовують термін further education and training. Очікується, що в недалекому майбутньому буде запропонована офіційна термінологія

Додаток 3

Навчальні заклади: сегрегаційний принцип організації навчання

Країна	Академічний напрям	Професійно-технічний напрям
Італія	Ліцеї: <ul style="list-style-type: none"> • класичні • природничо-наукові • художні 	Інститути: <ul style="list-style-type: none"> • технічні • професійно-технічні
Греція	• ліцеї	• технологічні ліцеї
Франція	Ліцеї: <ul style="list-style-type: none"> • загальноосвітні • технологічні 	• професійні ліцеї
Данія	• гімназії • вищі підготовчі екзаменаційні курси	Коледжі: <ul style="list-style-type: none"> • сільськогосподарські • комерційні; • технічні; • соціальні; • охорони здоров'я
Польща	Ліцеї: <ul style="list-style-type: none"> • загальноосвітні • спеціалізовані 	• основна професійна школа • технікуми

Додаток 4

**Аспекти учнівства в структурі системи професійної освіти і навчання
Німеччини**

Чинники	Аспекти учнівства
Правова база, управління	Федеральний закон про професійну освіту і навчання
Офіційна угода між підприємством та учнем	Тристороння угода: підприємство-учень-навчальний заклад
Освітня мета	Повноцінне залучення до професії і соціалізація учня
Тривалість	3-3,5 роки
Дуальне навчання на базі навчального закладу й на підприємстві	3-4 дні на підприємстві 1-2 дні у навчальному закладі (залежить від спеціальності й графіка, навчання за погодженням сторін)
Оплата праці учнів	Від 300 до 900 євро на місяць, залежно від складності професії і рішення роботодавця
Сертифікація	Документ про набуття кваліфікації майстра
Залучення соціальних партнерів	Повноцінне залучення

Додаток 5

**Аспекти учнівства в структурі системи професійної освіти і навчання
Франції**

Чинники	Аспекти учнівства
Правова база, управління	В рамках законодавства про народну освіту
Офіційна угода між підприємством та учнем	Кваліфікаційний контракт між роботодавцем і випускником школи
Освітня мета	Підтвердження та/або підвищення кваліфікації
Тривалість	3 відривом від виробництва або ж 2 роки – професійний ліцей і 3 роки – технологічний коледж
Дуальне навчання на базі навчального закладу й на підприємстві	3 відривом від виробництва, або ж чергування теоретичного навчання і повноцінної трудової практики в рамках альтернативної форми навчання
Оплата праці учнів	9,67 євро/годин
Сертифікація	Посвідчення про набуту кваліфікацію надається на кожному проміжному етапі навчання
Залучення соціальних партнерів	Часткове або ситуативне залучення

Додаток 6

**Обов'язкові структурні компоненти системи учнівства та їх реалізація у
Великій Британії**

Чинники	Аспекти учнівства
Правова база, управління	Акт про учнівство, вміння, дітей та навчання (2009) Державні програми
Офіційна угода між підприємством та учнем	Двостороння угода між підприємством та учнем
Освітня мета	Отримання професійної кваліфікації ще під час навчання в школі підвищення якості професійної підготовки
Тривалість	1-5 років по 30 годин на тиждень
Дуальне навчання на базі навчального закладу й на підприємстві	2 дні на тиждень на підприємстві для школярів і 1 день на тиждень у навчальному закладі, а решта – на підприємстві, для осіб, старших 19 років
Оплата праці учнів	Від 3.00 £ /год., залежно від складності професії і рішення роботодавця
Стандартизація	Стандарт учнівства і план оцінювання досягнень
Сертифікація (Вищий)	Національний диплом та/або сертифікат про професійну освіту
Залучення соціальних партнерів	Повноцінне залучення
Контроль якості послуг, що надаються, та результатів навчання	Незалежний орган регулювання якості послуг – Інститут учнівства

Додаток 7

Пріоритети Інчхонської декларації «Освіта – 2030»

Пріоритет	Зміст
Доступ	Забезпечити доступ і здобуття якісної освіти для всіх дітей та молоді до принаймні 12 років, безкоштовної, фінансованої державою, інклюзивної та рівноцінної початкової та середньої освіти, з яких принаймні 9 років є обов'язковими, а також доступ до якісної освіти для молоді позашкільного віку за допомогою множинності траєкторій. Забезпечити надання можливостей для навчання, щоб усі молоді люди та дорослі здобули функціональну грамотність та оволоділи вмінням лічби, а також сприяти їхній повній участі як активних громадян у житті суспільства. Також слід заохочувати надання принаймні 1 р. безкоштовної та обов'язкової дошкільної освіти хорошої якості
Справедливість та інклюзія	Забезпечити справедливість та інклюзію в освіті та через освіту, а також подолати всі форми маргіналізації, нерівності, вразливості та нерівності у доступі до освіти, участі, й завершенні, а також у результатах навчання. Оскільки гендерна рівність є ще однією ключовою ознакою ЦРТ 4: Освіта 2030, у цьому Порядку денному особлива увага приділяється дискримінації за гендерною ознакою, а також уразливим групам, а також забезпеченню того, щоб ніхто не залишився позаду.
Якість	Невід'ємною частиною права на освіту є забезпечення достатньої якості освіти, щоб отримати відповідні, справедливі та ефективні результати навчання на всіх рівнях і в будь-яких умовах. Якісна освіта вимагає, як мінімум, щоб учні розвивали базові навички грамотності та лічби як будівельні блоки для подальшого навчання, а також навички вищого порядку. Це вимагає відповідних методів і змісту викладання та навчання, які задовольняють потреби всіх учнів, викладаються кваліфікованими, підготовленими, оплачуваними і мотивованими вчителями, які використовують відповідні педагогічні підходи та підтримуються відповідними інформаційно-комунікаційними технологіями (ІКТ), а також створення безпечного, здорового, гендерно-чутливого, інклюзивного та забезпеченого адекватними ресурсами середовища, яке полегшує навчання.
Навчання впродовж життя	Право на освіту розпочинається з народження і продовжується впродовж усього життя; тому концепція навчання впродовж життя керує ЦРТ 4: Освіта 2030. Щоб доповнити формальну шкільну освіту, широкі та гнучкі можливості навчання впродовж життя мають бути надані за допомогою неформальних шляхів із відповідними ресурсами та механізмами та шляхом стимулювання неформального навчання, у тому числі за допомогою ІКТ.

Додаток 8

Тривалість повної загальної середньої освіти в країнах Європи

Країна	Тривалість/ Вік учнів
Австрія 12	(6–18)
Албанія	12 (6-18)
Бельгія	12 (6–18)
Болгарія	12 (7–19)
Боснія і Герцеговина	13 (6-19)
Велика Британія (Англія, Вельс, Шотландія, Північна Ірландія)	13 (5–18) 14 (4-18)
Греція	12 (6–18)
Данія	13 (6–19)
Естонія	12 (7–19)
Ірландія	13 (6–19)
Ісландія	13 (6–19)
Іспанія	12 (6–18)
Італія	13 (6–19)
Кіпр	12,5/13,5(5,5–18/19)
Латвія	12 (7–19)
Литва	12 (7–19)
Ліхтенштейн	14 (6-20)
Люксембург	13 (6–19)
Мальта	13 (5–18)
Нідерланди	12 (6–18)
Німеччина	12/13 (6–18/19)
Норвегія	13 (6–19)
Північна Македонія	13,5 (6-19,5)
Польща	12 (7–19)
Португалія	12 (6–18)
Румунія	13 (6–19)
Сербія	12 (6,5-18,5)
Словаччина	13 (6–19)
Словенія	13/14 (6–19/20)
Туреччина	12 (5,5-17,5)
Угорщина	13 (6–19)
Фінляндія	12 (7–19)
Франція	12 (6–18)
Хорватія	12 (7-19)
Чеська Республіка, Чорногорія	13 (6–19)
Швейцарія	13 (6-19)
Швеція	12 (7–19)

Додаток 9

**Актуальність цифрової трансформації освіти в умовах становлення
цифрового суспільства**

Інтенсивний розвиток цифрових технологій
↓↓↓
Цифрова трансформація різних галузей діяльності суспільства
↓↓↓
Поява нових професій пов'язаних із цифровими технологіями
↓↓↓
Нові вимоги до навичок і компетентностей фахівців майбутніх професій
↓↓↓
Необхідність трансформації освіти

Додаток 10

**Таблиця 1 Рівні сформованості цифрових компетентностей освітян
відповідно до DigCompEdu**

Рівень, назва	Опис
A1 Новачок (Newcomer)	Новачки усвідомлюють потенціал цифрових технологій для підвищення ефективності професійної педагогічної практики. Однак вони дуже мало працювали з цифровими технологіями та використовують їх переважно для підготовки до уроків та/або організаційного спілкування. Новачки потребують управління та заохочення для підвищення рівня сформованості цифрових компетентностей і розширення спектру використання цифрових технологій у власній педагогічній діяльності.
A2 Дослідник (Explorer)	Дослідники розуміють потенціал цифрових технологій і зацікавлені використовувати їх для підвищення ефективності професійної педагогічної практики. Вони почали використовувати цифрові технології, однак несистемно, без застосування послідовного підходу. Дослідники потребують заохочення, натхнення, настанов колег, які впевнено використовують цифрові технології, обмін відповідними практиками.
B1 Інтегратор (Integrator)	Інтегратори експериментують з цифровими технологіями в різних контекстах і для різних цілей, використовуючи їх у багатьох своїх практиках. Вони творчо використовують цифрові технології для підвищення ефективності різних аспектів професійної діяльності, прагнуть розширити спектр їх застосування на практиці. Однак інтегратори все ще не мають повного розуміння того, які інструменти краще використовувати і в яких ситуаціях, і над тим, які цифрові технології підходять до певних педагогічних стратегій та методів.
B2 Експерт (Expert)	Експерти впевнено, творчо та критично використовують цілий ряд цифрових технологій для розширення своєї професійної діяльності. Вони цілеспрямовано добирають цифрові технології для конкретних ситуацій, намагаються зрозуміти переваги та недоліки використання різних цифрових стратегій. Експерти зацікавлені та відкриті до нових ідей, знають, що є багато речей, які вони ще не випробували. Для розширення спектру стратегій використання цифрових технологій вони готові експериментувати, структурувати та систематизувати власний досвід. Експерти є основою для застосування в освітньому закладі інноваційних практик
C1 Лідер (Leader)	Лідери мають послідовний та всебічний підхід до використання цифрових технологій для вдосконалення професійної педагогічної практики. Вони покладаються на широкий спектр цифрових стратегій, знають, як обрати найбільш відповідну стратегію для певної ситуації. Лідери повинні обмірковувати свою практику та надалі розвивати власні цифрові

	компетентності. Постійно спілкуючись з колегами, вони завжди в курсі нових розробок та ідей. Лідери є джерелом натхнення для інших, особливо для тих, кому передають власний досвід
С2 Піонер (Pioneer)	Піонери експериментують із високоінноваційними та складними цифровими технологіями та / або розробляють нові педагогічні підходи. Іноді вони ставлять під сумнів ефективність сучасних цифрових та педагогічних практик, лідерами яких є вони самі. Піонери стурбовані обмеженнями або недоліками цих практик і впроваджують інноваційні технології в освітній процес. Піонери - унікальний, рідкісний тип людей і є зразком для наслідування молодшими викладачами

Додаток 11

**Міжнародні проекти, ініційовані організаціями-членами Групи Є-4 з
проблем забезпечення якості у ЄПВО**

Акронім назви, час реалізації	Назва програми	Організатори та виконавці
IEP 3 1994 р.	Institutional Evaluation Programme	EUA
TEEP I 2002-2003	Transnational European Evaluation Project I	ENQA
TEEP II 2005-2006	Transnational European Evaluation Project II	ENQA, HSV, NVAO, AQU
2nd ENQA Survey 2008	Quality Procedures in European Higher Education	ENQA, EURASHE, ESU EUA
3rd ENQA Survey 2012	Quality Procedures in the European Higher Education Area and Beyond – Visions for the future	ENQA, EURASHE, ESU EUA
4th ENQA Survey 2015	Quality Procedures in the European higher education area and beyond – Internationalisation of quality assurance agencies.	ENQA EURASHE ESU EUA
MAP-ESG 2010-2012	Mapping the implementation and application of the Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area	ENQA EURASHE ESU EUA
EQArep 2012-2014	Transparency of European higher education through public quality assurance reports	ENQA EQAR
QPP 2014-2015	Quality Procedures Project	ENQA, EQAR, AQU Catalunya, QAA, SKVC AQ Austria, CTI
EQUIP 2015-2018	Enhancing Quality through Innovative Policy & Practice	EURASHE ENQA EURASHE ESU EUA
LIREQA 2016-2018	Linking Academic Recognition and Quality Assurance	ENQA, QAR NARIC Lithuania, NARIC Netherlands, NARIC Latvia
DEQAR 2017-2019	Database of External Quality Assurance Results –	ENQA, EQAR ESU, EUA, EURASHE EI, CIMEA
ImpEA 2017-2020	Facilitating implementation of the European Approach for Quality Assurance of Joint Programmes	ENQA Polish Accreditation Committee

Додаток 12

**Групи чинників та проблем, що стають на заваді повноцінного
формування європейського виміру ЗЯВО в Україні та організаційні
рівні подолання означених проблем**

Чинники та проблеми	Організаційні рівні подолання проблем, що перешкоджають розвитку інтернаціоналізації ЗЯВО			
	Міжнародний	Національний	Інституційний	Індивідуальний
Історичні		+	+	+
Суспільно-політичні		+		
Соціально-економічні		+		
Культурно-етичні		+	+	+
Наукові	+	+	+	
Нормативно-правові		+	+	
Адміністративні		+	+	+
Інституційно-експертні	+	+	+	+
Академічні			+	+
Інформаційно-технологічні	+	+	+	+

Додаток 13

Організації – колективні суб'єкти формування європейського виміру

ЗЯВО у Європейському просторі вищої освіти

Організації – колективні суб'єкти формування європейського виміру ЗЯВО	Стейкхолдери, інтереси яких представляють Колективні суб'єкти Болонського процесу	Рівні впливу організацій на формування європейського виміру ЗЯВО			
		наднаціональний	національний	інституційний	індивідуальний
ЕС (EU)	Європейська комісія (ЄС)	+			
BFUG	держави-члени ЄПВО	+	+	+	
ENQA	фахові, національні та наднаціональні агентства ЗЯВО	+	+	+	
EUA	університети	+		+	
ESU	національні студентські спілки, студентство	+	+	+	+
EURASHE	заклади вищої професійної освіти	+		+	
EQAR	національні, фахові та наднаціональні агентства ЗЯВО	+	+	+	
EQAF	академічна громада (ЄПВО, національна, інституційна, окремі представники)	+	+	+	+
Education International	профспілкові організації інституційного, національного та міжнародного рівнів	+	+	+	+
BUSINESSEUROPE	бізнесова громада	+	+	+	

Додаток 14

Актуальні проблеми розвитку ЄПВО у документах ЄС та Болонського процесу

<i>Єреванське комюніке 2015 р.</i>	<i>Комюніке ЄК «Оновлений порядок денний ЄС щодо вищої освіти», 2017 р.</i>
підвищення якості та релевантності навчання та викладання	підвищення якісних та кількісних характеристик підготовки фахівців зі спеціальностей STE(A)M, медичних та педагогічних спеціальностей
забезпечення інклюзивності системи освіти	розвиток європейської вищої школи як інклюзивної цілісної системи
підвищення рівня працевлаштування випускників упродовж життя	підтримка на національному та наднаціональному рівнях ефективності та продуктивності освітніх систем
імплементация узгоджених структурних реформ	активізації участі вишів в інноваційній діяльності

ПРИЧОРНОМОРСЬКИЙ
НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ
ІНСТИТУТ ЕКОНОМІКИ
ТА ІННОВАЦІЙ

вул. Інглезі, 6/1, м. Одеса, 65101
Тел. (048) 709-38-69
(093) 253-57-15
E-mail: info@iei.od.ua
www.iei.od.ua

BLACK SEA
RESEARCH
INSTITUTE OF ECONOMY
AND INNOVATION

6/1, Inhlezi Str., Odesa, 65101
Tel. (048) 709-38-69
(093) 253-57-15
E-mail: info@iei.od.ua
www.iei.od.ua

№ 02/05 від 02.05.23р.

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження

Базиляк Наталії Олегівни

на тему «*Реалізація державної гуманітарної політики в контексті інтеграції до Європейського освітнього простору*»

Сучасна розвинена соціальна держава займає лідируючі позиції у світовому рейтингу країн за всіма індикаторам, якщо вони характеризують якість розвитку людського потенціалу та якість життя громадян, вкладень у розвиток людського потенціалу, інвестиційні у сфері освіти. Базиляк Н. О. вважає, щодо структури новітньої державної гуманітарної політики входить багатофункціональна система індикаторів оцінки якості та ефективності публічного управління гуманітарною політикою, підвищення.

Подальше їх удосконалення вимагатиме більш поглибленого науково-теоретичного обґрунтування креативних та скоординованих зусиль органів публічної влади в контексті реалізації державної гуманітарної політики з формування новітнього сучасного соціокультурного простору в Україні. На думку Базиляк Н. О. сьогодні необхідно створювати і підтримувати міжнародні мережі, які можуть служити платформою для обміну інформацією і методами ефективної роботи, поширення знань, підвищення усвідомлення міжнародних подій та проблем.

Важливо зміцнювати співпрацю з органами забезпечення якості освіти з метою спрощення процесу визначення відповідності тій чи іншій кваліфікації базовим стандартам якості, а також здійснювати транскордонне співробітництво. З урахуванням зростання обсягу міжнародних ринків праці та підвищення рівня мобільності фахівців у різних професійних галузях перед майбутніми фахівцями, а також роботодавцями та професійними освітніми асоціаціями виникає безліч завдань.

Даною довідкою підтверджується, що розроблені Базиляк Наталією Олегівною механізми реалізації державної гуманітарної політики в контексті інтеграції до європейського освітнього простору є актуальною науковою проблематикою та були впроваджені в діяльності Причорноморського науково-дослідного інституту економіки та інновацій в якості освітніх технологій у форматі суспільно-владної взаємодії.

Директор Причорноморського
науково-дослідного інституту
економіки та інновацій

Олег ГОЛОВКО

ЦЕНТР

українсько-європейського
наукового співробітництва

65101, м. Одеса, вул. Інглєзі, 6/1, info@cuesc.org.ua

N 2-38/4 в.г. 05.05.23 ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження

Базиляк Наталії Олегівни

на тему «Реалізація державної гуманітарної політики
в контексті інтеграції до Європейського освітнього простору»

Європейські інституції повинні діяти для зближення національних систем, заохочуючи держави-члени самостійно трансформувати свої системи освіти відповідно до рекомендацій. На думку Базиляк Н. О. зазначеному може сприяти законодавча база, яка захищає права особи на недискримінацію та вільне пересування працівників та послуг. Це можливо завдяки європейським освітнім програмам, стимулам до підвищення якості навчання та підвищення кваліфікації та підвищення індивідуальних можливостей працевлаштування.

Базиляк Н. О. вважає, що інклюзія вимагає широкого бачення, реалізованого через турботу про різні категорії студентів, не виключаючи тих, кому особливо загрожує відчуження. Гуманітарна політика на теренах Європи полягає в тому, щоб через навчання громадян впродовж життя внести свій внесок у розвиток ЄС як суспільства, заснованого на знаннях, зі сталим економічним розвитком, більшою кількістю та кращими робочими місцями та більшою соціальною згуртованістю. Зокрема, програми мають на меті сприяти обміну, співпраці та мобільності між системами освіти та навчання в ЄС, щоб вони стали світовим еталоном якості.

Даною довідкою підтверджується, що розроблені Базиляк Наталією Олегівною механізми реалізації державної гуманітарної політики в контексті інтеграції до європейського освітнього простору є актуальною науковою проблематикою та були впроваджені в діяльності Центру українсько-європейського наукового співробітництва в якості освітніх технологій у форматі суспільно-владної взаємодії. В Центрі відзначають актуальність розробки даного дисертаційного дослідження, висвітлення державної гуманітарної політики в контексті європейської інтеграції.

Директор Центру
українсько-європейського
наукового співробітництва

Михайло ВІХЛЯЄВ

НАЦІОНАЛЬНА СПІЛКА ЖУРНАЛІСТІВ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКА ОБЛАСНА ОРГАНІЗАЦІЯ

Україна, 79000, Львів, вул. Соломії Крушельницької, 5/3. Тел.: 261-02-26, 261-02-22

Дата 23 травня 2023 р. № 21/23

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Базиляк Наталії Олегівни
 на тему «**Реалізація державної гуманітарної політики в контексті
 інтеграції до Європейського освітнього простору**»

Модернізація соціально-гуманітарної складової системи освіти повинна бути пов'язана з наданням їй властивостей відкритості, здатності інтегрувати в себе кращі та актуальні елементи світового знання і досвіду. Базиляк Н. О. вважає, що необхідно не втрачати, а зберегти те цінне, що вже накопичено в розвитку суспільної та освітньої систем України, соціально-гуманітарним вектором, що визначає напрямок всієї модернізації освіти, стає перерозподіл теоретичного та практичного знання у змісті освіти. Сьогодні цілям забезпечення потреби та права громадян на здобуття освіти будь-якого рівня на місці свого проживання, або професійної діяльності є поширення дистанційного навчання.

Важлива сумісність із процесом соціальної, економічної та політичної інтеграції, але на основі окремих систем освіти та переходу до глобального інформаційного суспільства. Хоча на даний час не створено глобальної освітньої системи, натомість розроблено загальний канон цінностей та спільних соціальних, економічних та політичних цілей, які визначають напрямки навчання та виховання молоді. На думку Базиляк Н. О. основним є сприяння добробуту шляхом боротьби із соціальним відчуженням та дискримінацією, сприяння соціальній справедливості та захисту, солідарності між поколіннями та захисту прав дитини, а також сприяння економічній, соціальній та територіальній єдності та солідарності між державами.

Європейські інституції можуть діяти для зближення національних систем, заохочуючи держави-члени самостійно трансформувати свої системи освіти відповідно до рекомендацій. Зазначену дію може реалізувати законодавча база, яка захищає права особи на недискримінацію та вільне пересування працівників та послуг. Це можливо завдяки європейським освітнім програмам, стимулам до підвищення якості навчання і підвищення кваліфікації та підвищення індивідуальних можливостей працевлаштування.

Розроблені Базиляк Н. О. принципи реалізації державної гуманітарної політики в контексті інтеграції до європейського освітнього простору були впроваджені у Спілці журналістів Львівської області.

**Голова спілки журналістів
Львівської області**

Ярослав КЛИМОВИЧ

УКРАЇНА
ЛЬВІВСЬКА ОБЛАСНА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ
ДЕПАРТАМЕНТ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ
ЄДРПОУ 38557560, 79008, м. Львів, вул. В. Винниченка, 18 тел. 261- 21-55, факс 235-60-80
E-mail: deploda@loda.gov.ua

23.05.2023 № 1-52/238 На № _____ від _____

ДОВІДКА

**про впровадження результатів дисертаційного дослідження Базиляк
Наталії Олегівни на тему «Реалізація державної гуманітарної політики в
контексті інтеграції до Європейського освітнього простору»**

Базиляк Н. О. вважає, що ситуація на ринку освітніх послуг диктує закладам освіти нові закони виживання та перемоги у конкурентній боротьбі, такий рівень освітніх технологій, аналогічні властивості послуг, єдині ринки збуту забезпечують приблизно рівні умови для конкуруючих закладів і вииграш у цій боротьбі сьогодні забезпечується здатністю організації гнучко дотримуватися змін освітнього ринку. Для того щоб стратегія діяльності закладу освіти стала значущою та адекватною його потенційним можливостям, потрібно знати та безперервно вивчати заклад освіти та його середовище, неупереджено вивчати свій та чужий досвід.

Державна гуманітарна політика на теренах Європи полягає в тому, щоб через навчання громадян впродовж життя внести свій внесок у розвиток ЄС як суспільства, заснованого на знаннях, зі сталим економічним розвитком, більшою кількістю та кращими робочими місцями та більшою соціальною згуртованістю. На думку Базиляк Н. О. програми мають на меті сприяти обміну, співпраці та мобільності між системами освіти та навчання в ЄС, щоб вони стали світовим еталоном якості. Дотримання гуманітарних прав людини має стати відкритим для культури, знань і соціального прогресу.

Демократизація управління системою освіти має забезпечувати участь у ній усього громадянського суспільства, подолання територіальної, матеріально-фінансової, корупційної, інформаційної та комунікативної нерівності в освіті на всій території України. Обмеження вторгнення ринкових відносин та ідеології в освітній простір забезпечить гуманізацію та фундаменталізацію освіти. Видається, що необхідно термінове вирішення проблемно-більшових питань освітньої системи, а саме мобільність, реальна доступність освіти та ефективність управління освітніми установами. Розроблені Базиляк Н. О. принципи державної гуманітарної політики в контексті інтеграції до європейського освітнього простору було впроваджено було впроваджено в роботі Департаменту економічної політики ЛОВА.

Директор

Степан КУЙБІДА

N 15/07/2
 від 10.05.23 р.

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження

Базиляк Наталії Олегівни

на тему «**Реалізація державної гуманітарної політики в контексті інтеграції до Європейського освітнього простору**»

Розвиток конкурентного освітнього середовища, створення насиченого ринку освітніх послуг є найважливішим принципом управління системою освіти. Базиляк Н. О. вважає, що важливим принципом управління освітою за умов розвитку ринку освітніх послуг є необхідність фіксації вимог до якості освіти та розвитку системи контролю над виконанням цих вимог. Принципово нові соціоекономічні умови розвитку суспільства вимагають нових підходів до вирішення глобальних проблем сучасності, але при цьому відкривають і можливості нового бачення. Однією з таких проблем є проблема трансформації системи гуманітарної освіти, оскільки вона моделює ті відносини, які відбуваються в суспільстві.

У цьому контексті варто зазначити, якою мірою європейські норми впливають на забезпечення єдиної освіти в країнах-членах ЄС, відповідно діяльність у сфері освіти спрямована на розвиток європейського виміру в освіті, зокрема через навчання та поширення мов держав-членів. На думку Базиляк Н. О. мета такої політики сприяти мобільності студентів та викладачів шляхом заохочення академічного визнання дипломів і періодів навчання та сприяння співпраці між навчальними закладами. Важливо також заохочувати молодь до участі в демократичному житті Європи, навчатися в інших європейських країнах та підтримувати розвиток дистанційної освіти.

Соціально-гуманітарне знання та освіта визнаються квінтесенцією інформаційної цивілізації XXI ст., соціально-гуманітарне знання та вища освіта робляться одностороннім, порушуючи цілісність, комплексність освітнього впливу на молоду людину. Трансформація гуманітарної сфери освіти стає визначальним вектором демократизації та гуманізації, засобом встановлення оптимальних співвідношень між потребами суспільства в освітньому потенціалі та особистісною орієнтацією кожної молодої людини. Розроблені Базиляк Н. О. управлінські підходи державної гуманітарної політики в контексті інтеграції до європейського освітнього простору було впроваджено в діяльності департаменту комунікації і внутрішньої політики Львівської обласної військової адміністрації.

Т.в.о. директора департаменту

Юрій ГОРУН

**ЛЬВІВСЬКА ОБЛАСНА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ
ДЕПАРТАМЕНТ ОСВІТИ І НАУКИ**

Код ЄДРПОУ: 38557639, вул. Просвіти, 4а, м. Львів, 79008, тел./факс (032)261-63-54,
електронна пошта: donloda@ukr.net, вебсторінка: <https://osvita.loda.gov.ua>,

23.05 2023 р. № 03-01/10/149
На № _____

**Для пред'явлення за місцем
вимоги**

ДОВІДКА

**про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Базиляк Наталії Олегівни
на тему «Реалізація державної гуманітарної політики в контексті інтеграції
до Європейського освітнього простору»**

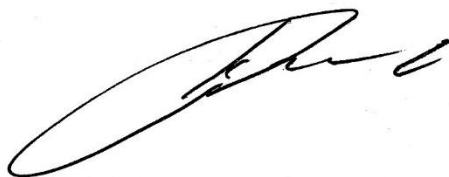
Досвід провідних держав демонструє, що спільними зусиллями закладів освіти також можна вплинути на покращення ситуації в освітній політиці. Аналіз позитивного досвіду управління у закладах освіти у зарубіжних країнах дає підстави щодо імплементації управлінських принципів у національних закладах освіти з урахуванням специфіки та соціально-економічної ситуації.

Базиляк Н. О. стверджує, що можливість імплементації системи освіти має чітку орієнтацію на інтеграцію її в європейський освітній простір, а трансформація навчального процесу забезпечує підготовку здобувачів закладів освіти до швидкого орієнтування у змінному інформаційному суспільстві та активної участі у відкритих багатокультурних спільнотах.

Після майбутнього вступу України до ЄС заклади освіти повинні стати складовою єдиного європейського освітнього простору, що обумовлює кращу політичну, соціальну співпрацю між різними типами закладів освіти та мобільність студентів і науково-педагогічних працівників. На думку Базиляк Н. О. особливістю управління сучасною освітою є необхідність залучення до вирішення проблем освіти різних соціальних інститутів, зростання ролі освітніх інституцій в організації та підтримці освіти.

Подальший розвиток принципу автономії освітніх установ як базисного принципу управління сучасною освітньою системою дозволяє освітнім інституціям самостійно вирішувати такі питання управління освітнім процесом, як вибір освітнього процесу, вибір освітніх методик та технологій, визначення структури та складу зайнятого персоналу, джерела фінансування. Розроблені Базиляк Н. О. механізми реалізації державної гуманітарної політики в контексті інтеграції до європейського освітнього простору було впроваджено в діяльності департаменту освіти і науки Львівської обласної військової адміністрації.

Директор

Олег ПАСКА

**МІЖРЕГІОНАЛЬНЕ УПРАВЛІННЯ
НАЦІОНАЛЬНОГО АГЕНТСТВА УКРАЇНИ
З ПИТАНЬ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ
У ЛЬВІВСЬКІЙ ТА ЗАКАРПАТСЬКІЙ ОБЛАСТЯХ**

вул. Винниченка, 18, к. 405, м. Львів, 79008, тел./факс: (032) 235-72-83,
E-mail: lvuds@nads.gov.ua, код згідно з СДРПОУ 39847386

№ _____

На № _____

від _____

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Базиляк Наталії Олегівни
на тему «*Реалізація державної гуманітарної політики в контексті
інтеграції до Європейського освітнього простору*»

Громадянське суспільство стимулює та мотивує запит органам публічної влади щодо розвитку національного культурно-освітнього простору через освітні програми, різноманітні культурно-освітні та культурно-дозвільні акції і заходи, в основі яких лежить презентація образів та смислів національної культури. Базиляк Н. О. вважає, що незважаючи на різноманітність суб'єктів національного культурно-освітнього простору, можна констатувати, що їх об'єднання великою мірою залежать від сформульованих цілей сучасної державної гуманітарної політики.

Навчання має бути повною мірою зосереджено на розвитку її особистості, розумових і фізичних здібностей та поваги до прав людини, основних свобод і принципів. На думку Базиляк Н. О. держава зобов'язана забезпечити ефективний доступ до освіти, навчання таким чином, щоб це спричинило якнайбільшу інтеграцію громадянина у суспільство та розвиток особистості, включаючи її культурний та духовний розвиток.

Даною довідкою підтверджується, що розроблені Базиляк Наталією Олегівною механізми реалізації державної гуманітарної політики в контексті інтеграції до європейського освітнього простору є актуальною науковою проблематикою та були впроваджені в діяльності Міжрегіонального управління Національного агентства України з питань державної служби у Львівській та Закарпатській областях.

управління
Національного
агентства України з
питань державної
служби у Львівській та
Закарпатській
областях

№54/5-04-02/23 від 17.05.2023

Львівській та Закарпатській областях в якості новітніх технологій у форматі суспільно-владної взаємодії. В Управлінні відзначають актуальність розробки даного дисертаційного дослідження, висвітлення державної гуманітарної політики в контексті європейської інтеграції.

**Начальник Міжрегіонального управління
Національного агентства України з
питань державної служби
у Львівській та Закарпатській областях**

Ярослав КОВАЛЬ